

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОРНІЄВСЬКИЙ СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

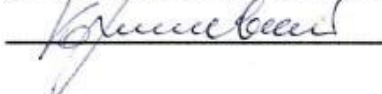
УДК 351:353:001.891.3(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 25.00.01 - теорія та історія державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

С.В. Корнієвський

Науковий консультант: Крушельницька Таїсія Анатоліївна, д.держ.упр.,
професор

Дніпро-2024

АНОТАЦІЯ

Корнієвський С.В. Теоретико-методологічні засади публічного управління регіональним розвитком в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». – Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Дніпро, 2024.

У дисертації вперше у вітчизняній науці державного управління розв’язано важливу наукову проблему щодо обґрунтування теоретичних та методологічних засад, науково-практичних рекомендацій щодо розвитку міжрегіональної інтеграції як інноваційного напрямку у сфері формування та реалізації політики регіонального розвитку.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що питання міжрегіональної інтеграції досі не посіли належного місця, як у вітчизняному науковому просторі загалом, так і в науці публічного управління зокрема.

Надзвичайно складні умови, в яких перебуває Україна в наслідок збройної агресії російської федерації, вимагають набагато більш ефективного використання наявних в органів влади ресурсів для реалізації державних політик, в тому числі політики регіонального розвитку. За такої ситуації проблематика використання інноваційних напрямів реалізації цієї політики, таких як міжрегіональна інтеграція, привертає увагу науковців й зумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Розглянуто теоретико-методологічний базис дослідження процесів міжрегіональної інтеграції та запропоновано враховувати такі аспекти: сутність міжрегіональної інтеграції; принципи міжрегіональної інтеграції; суб’єкти та об’єкти міжрегіональної інтеграції; головні фактори розвитку міжрегіональної інтеграції; основні напрями міжрегіональної інтеграції; форми і механізми міжрегіональної взаємодії.

Для повноти категоріального апарату дослідження обраної наукової

проблеми удосконалено визначення понять: «регіон», «регіональний розвиток», «політика регіонального розвитку», «регіональне системне утворення» та структуровано зв'язки між ними.

Надано визначення поняття «міжрегіональна інтеграція» як процесу побудови системи взаємозв'язків між соціальною, економічною, екологічною та управлінською підсистемами двох або більше регіональних системних утворень з метою ефективного розподілу ресурсів для досягнення нового, вищого рівня розвитку регіонів, що інтегруються.

З урахуванням того, що жоден з пізнавальних методів у науці публічного управління не може претендувати на універсальність, зазначено, що дослідження кожного феномену публічноуправлінської діяльності вимагає формування оригінальної дослідницької методології та запропонована наступна структура методології дослідження публічного управління регіональним розвитком: загальнонаукова методологія; методологія міждисциплінарного рівня; методологія науки «державне управління» і методологія наукового дослідження регіонального розвитку.

Згруповані певні наукові методи з метою формування методології наукового дослідження регіонального розвитку. Зазначена методологія має об'єднати наступні методи: інституційний, системний, соціологічний, історичний, діалектичний, структурно-функціональний, статистичний, ситуаційний, аналіз і синтез, порівняльний аналіз, індукція і дедукція, картографічний, моделювання, вимірювання, описання, узагальнення, спостереження, аналіз документів та ін.

Розроблена структурно-функціональна модель регіонального системного утворення як один з елементів методології дослідження публічного управління.

Розроблена методика експертного вибору оптимального міжрегіонального розвитку проекту та запропоновано набір показників, які характеризують ступінь ефективності у порівняних величинах.

Запропоновано модель мережі міжрегіональної інтеграції, складовою

якої є міжрегіональний кластер та докладно розглянуто його сутність.

Досліджено суть концепції розумної спеціалізації, яка полягає в тому, щоб спиратися на регіональні сильні сторони, одночасно створюючи конкурентну перевагу в глобальному масштабі на основі передових інновацій. Спеціалізація (диференціація) повинна допомогти ефективному витрачання коштів (уникнення внутрішньої конкуренції). Концепція розумних спеціалізацій адресована всім регіонам, як високорозвинутим, так і периферійним і важливе місце в концепції посідає не лише співпраця бізнесу та науки, а й міжрегіональне співробітництво на основі взаємодоповнення потенціалів регіонів.

Наводяться декілька факторів успіху щодо інтернаціоналізації регіональних економік та плідного міжрегіонального співробітництва. По-перше, ключову роль відіграє структура з потужним лідерством і управлінням на рівні партнерства, а також присутність органів – державних органів чи кластерних організацій – які керують процесом та сприяють міжрегіональній співпраці. Дослідження показало, що добре структуроване управління є важливою рушійною силою для проведення міжрегіональних ініціатив, де зацікавлені сторони розробляють перспективне бачення, яке поєднує сильні сторони та потенціал партнерів.

Аргументовано, що вирішення завдання активізації міжрегіональної інтеграції вимагає найкращого використання ресурсів, які змінюють форму та практику публічного управління, та створення інфраструктури обслуговування громадян, надання послуг та захист їхніх прав. В реалізації цих функцій величезну роль можуть відігравати сучасні цифрові технології, які ще недостатньо використовуються органами влади.

В сучасних умовах елементами електронного урядування є електронні платформи громадської участі, в яких органи влади встановлюють правила та забезпечують координацію взаємодії громадян, неурядових організацій та бізнесу у процесах прийняття рішень, а електронна платформа виступає майданчиком переговорів та прийняття спільних рішень. Тобто практичним

відображенням ідеї електронного урядування з метою трансформації публічного управління стає концепція платформного управління.

З метою побудови концепту «платформне управління міжрегіональною інтеграцією» детально розглянуті теоретичні визначення поняттєвого апарату у цій сфері: поняття «цифрова платформа», поняття «державна цифрова платформа», класифікація цифрових платформ за типами відповідно до їх функції, умови існування, загальний устрій тощо та розроблено концептуальну архітектуру державної цифрової платформи управління міжрегіональною інтеграцією.

Впровадження державної цифрової платформи як інструменту управління міжрегіональною інтеграцією сприятиме підвищенню ефективності публічноуправлінських рішень, зниженню транзакційних витрат на управління, а також забезпечить досягнення нового якісного рівня регіонального розвитку в Україні.

Ключові слова: державне управління, публічне управління та адміністрування, теорія, методологія, регіон, регіональний розвиток, політика регіонального розвитку, стратегічне управління, інституційне забезпечення, інтеграція, міжрегіональна інтеграція, міжрегіональні проекти, концепція розумної спеціалізації, кластерна політика, цифрові платформи.

ABSTRACT

Korniievskiy S.V. Theoretical and Methodological Principles of Public Management for Regional Development in Ukraine. – Qualification scientific work in manuscript form.

Dissertation for the degree of Doctor of Science in Public Administration, specialization 25.00.01 «Theory and History of Public Administration» – Dnipro University of Technology, Ministry of Education and Science of Ukraine, Dnipro, 2024.

In the dissertation, for the first time in Ukrainian science of public administration, an important scientific problem has been addressed regarding the

justification of theoretical and methodological principles, as well as scientific-practical recommendations for the development of interregional integration as an innovative direction in the field of regional development policy formation and implementation.

The relevance of the research topic is due to the fact that issues of interregional integration have not yet occupied a proper place in both the domestic scientific space in general and in the science of public administration in particular.

The extremely challenging conditions in which Ukraine finds itself due to the armed aggression of the Russian Federation require a much more effective use of available resources in government institutions for the implementation of state policies, including regional development policy. In such a situation, the issues of using innovative approaches to implement this policy, such as interregional integration, attract the attention of researchers and determine the relevance of the chosen dissertation research topic.

The theoretical and methodological basis of the study of interregional integration processes is considered, and the following aspects are proposed to be taken into account: the essence of interregional integration, the principles of interregional integration, subjects and objects of interregional integration, the main factors of interregional integration development, the main directions of interregional integration, and forms and mechanisms of interregional interaction.

To enhance the completeness of the categorical apparatus of the chosen research problem, definitions have been refined for the following concepts: «region», «regional development», «regional development policy», «regional systemic formation» and relationships between them have been structured.

The definition of the concept of «interregional integration» has been provided as the process of constructing a system of interconnections between the social, economic, ecological, and managerial subsystems of two or more regional systemic formations with the aim of effectively allocating resources to achieve a new, higher level of development in the integrating regions.

Considering that no cognitive methods in the science of public administration

can claim universality, it is noted that the research of each phenomenon in public management activity requires the formation of an original research methodology. The proposed research methodology structure for public management of regional development includes the following components: general scientific methodology, interdisciplinary level methodology, methodology of the science of «public management» and methodology of scientific research on regional development.

Specific scientific methods are grouped for the purpose of forming the methodology of scientific research on regional development. The mentioned methodology is expected to unite the following methods: institutional, systemic, sociological, historical, dialectical, structural-functional, statistical, situational, analysis and synthesis, comparative analysis, induction and deduction, cartographic, modeling, measurement, description, generalization, observation, document analysis, and more.

A structural-functional model of regional systemic formation has been developed as one of the elements of the public management research methodology.

An expert selection methodology for the optimal interregional development project has been devised, and a set of indicators characterizing the degree of effectiveness in comparative terms has been proposed.

A model of the interregional integration network is proposed, which includes an interregional cluster, and its essence is thoroughly examined.

The essence of the concept of «smart specialization» has been studied, which involves leveraging regional strengths while simultaneously creating a competitive advantage on a global scale through advanced innovations. Specialization (differentiation) should contribute to the efficient allocation of resources (avoiding internal competition). The concept of smart specialization is addressed to all regions, both highly developed and peripheral, and emphasizes not only business and scientific collaboration but also interregional cooperation based on the complementarity of regional potentials.

Several success factors for internationalizing regional economies and fruitful interregional cooperation are presented. Firstly, a key role is played by a structure

with strong leadership and partnership-level management, as well as the presence of bodies – governmental or cluster organizations – that steer the process and support interregional cooperation. Research has shown that well-structured governance is a driving force for conducting interregional initiatives, where stakeholders develop a forward-looking vision that combines strengths and partner potential.

It is argued that the task of enhancing interregional integration requires the optimal utilization of resources, which reshape the form and practice of public administration and the creation of citizen service infrastructure, service provision, and protection of their rights. In implementing these functions, modern digital technologies can play a significant role, which are still underutilized by government authorities.

In modern conditions, elements of e-governance include electronic platforms for public participation, where government bodies establish rules and coordinate interactions between citizens, non-governmental organizations, and businesses in decision-making processes, and the electronic platform serves as a negotiation and decision-making arena. In other words, the practical realization of the idea of e-governance with the aim of transforming public administration is reflected in the concept of platform governance.

To build the concept of «platform governance for interregional integration», detailed theoretical definitions of the conceptual framework in this field have been examined: the concept of a «digital platform», the concept of a «state digital platform», the classification of digital platforms by types based on their function, conditions of existence, general structure, and so on. A conceptual architecture of a state digital platform for interregional integration management has been developed.

The implementation of a state digital platform as a tool for managing interregional integration will contribute to improving the efficiency of public management decisions, reducing transaction costs in governance, and ensuring the attainment of a new qualitative level of regional development in Ukraine.

Keywords: governance, public management and administration, theory,

methodology, region, regional development, regional development policy, strategic management, institutional support, integration, interregional integration, interregional projects, concept of smart specialization, cluster policy, digital platforms.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Монографії:

1. Корнієвський С.В. Міжрегіональна інтеграція як інноваційний напрям політики регіонального розвитку: теоретико-методологічний аспект : монографія. Дніпро : ПДАБА, 2023. 376 с.

2. Формування та реалізація інноваційної соціально орієнтованої моделі розвитку територій в Україні : монографія / О. Ю. Бобровська, та ін. ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. О. Ю. Бобровської та к.е.н., доц. Т. О. Савостенко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. С. 89-99.

Особистий внесок автора: розглянуто формування консолідованої політики комплексного розвитку регіону щодо забезпечення функціонування соціально орієнтованої моделі.

3. Бобровська О. Ю., Корнієвський С. В. Політика комплексного економічного розвитку регіону: механізми формування і реалізації : монографія. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 5-42, 57-91, 118-147.

Особистий внесок автора: розглянуто інституційно-правові передумови формування механізмів розвитку економічної політики та методичних засад її дослідження, а також механізми забезпечення реалізації державної регіональної політики в Україні.

4. Sustainable development of territories: challenges and opportunities: monograph / Bobrovska O. Yu. et al. ed. by O. Yu. Bobrovska. Tallinn: International Center for Research, Education and Training. MTÜ., 2021. P. 37-45.

Особистий внесок автора: розглянуто комплексний аспект теоретико-методологічних засад забезпечення сталого розвитку.

Статті:

5. Корнієвський С. В., Трофименко Г. С. Забезпечення ефективності державно-управлінських рішень щодо визначення пріоритетності інвестиційних проєктів. *Держ. упр. та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. 2017. № 1 (32). С. 74 – 83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2017_1_13

Особистий внесок автора: розробка системи оцінних показників ефективності регіональних інвестиційних проєктів.

6. Корнієвський С. В. Наукометричний контент-аналіз дисертаційних досліджень з державного управління регіональним розвитком. *Держ. упр. та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. 2019. № 4 (43). С. 6 – 13. doi:10.33287/101901. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/220>

7. Корнієвський С. В. Правові засади державного управління регіональним розвитком: етапи становлення та перспективи вдосконалення. *Держ. упр. та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. 2020. № 3 (46). С. 13 – 23. doi: 10.33287/102041. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2020_3_4

8. Корнієвський С. В., Крушельницька Т. А. Структурно-функціональна модель регіонального системного утворення в методології дослідження публічного управління. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 3 (26). С. 10–16. DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-3.2>. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/3/4.pdf>

Особистий внесок автора: проведено опис видів моделей та розроблена структурно-функціональна модель регіонального системного утворення.

9. Корнієвський С. В. Історична ретроспектива формування європейської політики регіонального розвитку. *Держ. упр. та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. 2020. № 4 (47). С. 23 – 32. DOI: <https://doi.org/10.33287/102064>. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/133>

10. Корнієвський С. В. Вплив регіональної конкуренції та міжрегіональної інтеграції на формування політики регіонального розвитку.

Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 4 (27). С. 86–93. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.14>. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/4/16.pdf>

11. Корнієвський С. В. Синергетичне поєднання різних вимірів інтегрованості у формуванні політики регіонального розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2021. – Т. 9. № 1. С. 81–90. DOI: <https://doi.org/10.15421/152108>. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aspulup_2021_9_1_10

12. Корнієвський С. В. Методологія публічного управління з дослідження політики регіонального розвитку. *Держ. упр. та місцеве самоврядування : зб. наук. пр.* 2021. № 1 (48). С. 6–15. DOI: 10.32782/palg/2021.1.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2021_1_3

13. Корнієвський С. В. Аналіз інституційно-правової сфери розвитку міжрегіональної інтеграції. *Наукові перспективи Сер. : Державне управління*. 2021. Випуск № 10 (16). С. 117-127. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-117-127](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-117-127). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/584/588>

14. Корнієвський С. В. Теоретичні визначення складників методологічного базису публічного управління регіональним розвитком. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. № 24. С. 16–24. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.24.2>. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2021/24-2021/24-2021.pdf>

15. Корнієвський С. В. Теоретичні засади і методичне забезпечення стратегічного управління регіональним розвитком. *Держава та регіони. Сер. : Державне управління*. 2021. № 1. С. 21–29. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.1.3>. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2021/5.pdf

16. Корнієвський С. В. Врахування впливу глобалізаційних процесів в ході прийняття стратегічних рішень з регіонального розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. № 3. С. 53–63. DOI: <https://doi.org/10.15421/152128>. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aspulup_2021_9_3_8

17. Корнієвський С. В. Використання методології державного управління у дослідженні процесів регіонального розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. № 4. С. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.15421/152137>. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aspulup_2021_9_4_9
18. Корнієвський С. В. Використання потенціалу впливу регіональних стратегій на процеси регіонального розвитку. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3 (30). С. 69–78. DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-3.11>. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2021/3/11.pdf>
19. Корнієвський С. В. Методологія дослідження процесів міжрегіональної інтеграції. *Таврійський науковий вісник. Серія Державне управління*. 2021. № 3. С. 47 – 57. DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.7>. URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/117>
20. Корнієвський С. В. Мережеві методи у публічному управлінні процесами міжрегіональної інтеграції. *Наукові інновації та передові технології. Серія Державне управління*. 2022. № 7 (9). С. 232 – 245. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-7\(9\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-7(9)-232-245). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1960/1959>
21. Корнієвський С. В. Платформне управління міжрегіональною інтеграцією. *Наукові інновації та передові технології. Серія Державне управління*. 2022. № 10 (12). С. 76 – 101. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-10\(12\)-76-101](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-10(12)-76-101). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/2593/2599>
22. Корнієвський, С. (2024). Сучасні тенденції у сфері наукових досліджень публічного управління регіональним розвитком. *Аспекти публічного управління*, 12 (1), 135-141. <https://doi.org/10.15421/152418> URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1060>

Статті у наукових зарубіжних виданнях

23. Korniiievskiy, S. (2023). Smart Specialization As A Tool For Development And Optimization Of Regional Development Policy Formation And

Promotion Of Interregional Cooperation. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*. (Vol. 14, № 2), 1204-1214. DOI:10.47750/pnr.2023.14.02.155. URL: <https://www.pnrjournal.com/index.php/home/article/view/7521/9898>

Статті в зарубіжних виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз:

24. Korniiievskiy, S. & Matveieva, O. (2021). Selection of regional sustainable development project using the method of multiple-criteria optimization. *Revista geintec-gestao inovacao e tecnologias*. (Vol. 11, № 2), 2238-2355 [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Web of Science]. URL: <http://revistageintec.net/old/article/selection-of-regional-sustainable-development-project-using-the-method-of-multiple-criteria-optimization/index.html>

Особистий внесок автора: розроблено комплексний підхід до процесу оцінювання великомасштабного інвестиційного міжрегіонального проєкту, проведено аналіз підходів до використання методів багатокритеріальної оптимізації у виборі оптимального міжрегіонального проєкту.

25. Voronov, O., Kurnosenko, L., Bezena, I., Petryshyn, N., Korniiievskiy, S. & Plychok, B. (2023). Public Administration of Planning for the Sustainable Development of the Region in the Context of Total Digitalization. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. (Vol. 18, № 1, January), 61-67 [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: SCOPUS Q2]. URL: <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180106>. URL: https://www.researchgate.net/publication/368565186_Public_Administration_of_Planning_for_the_Sustainable_Development_of_the_Region_in_the_Context_of_Total_Digitalization

Особистий внесок автора: визначено вплив цифровізації на процеси змін на регіональному рівні та запропоновані напрями створення цифрової інфраструктури в регіонах.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

26. Корнієвський С. В. Планування соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 21 жовт. 2016 р. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. С. 236-239.

27. Корнієвський С. В. Розвиток місцевого співтовариства як основа сталого розвитку міста. *Посилення соціальної складової сталого розвитку міста: проблема чи перспектива?* : матеріали семінару в межах проекту “Інформаційна платформа сталого розвитку міста Дніпра”, м. Дніпро, 15 листопада 2017 р. Дніпро : ГО “УЕФ”, 2017. С. 17-19.

28. Корнієвський С. В. Модернізація організаційних механізмів управління з метою забезпечення сталого розвитку міста. *Концепція сучасного розвитку сучасного міста: економічний вимір* : матеріали семінару – круглого столу, проведеного в межах проекту “Інформаційна платформа сталого розвитку міста Дніпра”, м. Дніпро, 28 листопада 2017 р. Дніпро : ГО “УЕФ”, 2017. С. 28-32.

29. Корнієвський С. В. Стратегія розвитку міста на засадах розумної спеціалізації: досвід Європейського Союзу. *Експертиза стратегічного розвитку міста Дніпро: практика і перспективи розбудови взаємодії громадянського Суспільства і влади*: матеріали науково-практичної конференції, м. Дніпро, грудень 2017 р. Дніпро : ГО “ЛНІ”, 2017. С. 43-47.

30. Корнієвський С. В. Перспективи сталого розвитку Дніпропетровського регіону. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення*: матеріали IX міжнар. наук.-практ. конф., Дніпро, 20 жовт. 2018 р. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 70-73.

31. Корнієвський С. В. Використання цифрової мережі публічних сервісів та послуг у процесах оцінювання спроможності територіальних громад. *Публічне управління в цифровому суспільстві* : матеріали наук.-практ. конф., *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8 – Спецвипуск. С. 72-74.

32. Корнієвський С. В. Теоретичні засади стратегічного управління регіональним розвитком. *Best Practices of Public Administration: International*

Experience : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Рига, 2021. Р. 12-16.

33. Корнієвський С. В. Публічне управління міжрегіональними кластерами як сучасний інструмент політики регіонального розвитку. *Публічне адміністрування: європейські стратегії розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Венеція, 2021. Р. 27-30.

34. Корнієвський С. В. Інституційно-правове забезпечення розвитку міжрегіонального співробітництва в Україні. *New impulses for development of public administration and e-government: research issues*: International scientific conference, Lodz, October 8-9, 2021. Lodz, 2021. pp. 5-8.

35. Корнієвський С. В. Обґрунтування економічно ефективного розвитку українського села на основі фермерських екокомплексів. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Дніпро, 20 вересня 2022 р. Дніпро. 2022. С. 207-209.

36. Корнієвський С. В. Розумна спеціалізація як інструмент реалізації політики регіонального розвитку. *Традиції та інновації в сучасній науці та освіті в умовах викликів та загроз глобалізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 29 листопада 2022 року. Дніпро, 2022. С. 113-116.

37. Корнієвський С. В. Ресурсний потенціал міжрегіональної інтеграції. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Рим, 07 квітня 2023 р. Рим, 2023. С. 41-45.

38. Корнієвський С. В. Розумна спеціалізація як інструмент реалізації політики регіонального розвитку. *Традиції та інновації в сучасній науці та освіті в умовах викликів та загроз глобалізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 29 листопада 2022 року. Дніпро, 2022. С. 113-116.

39. Корнієвський С. В. Ресурсний потенціал міжрегіональної інтеграції.

Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку : матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Рим, 07 квітня 2023 р. Рим, 2023. С. 41-45.

40. Корнієвський С. В. Особливості стратегічного управління розвитком територіальних громад в умовах післявоєнного відновлення. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі* : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Дніпро, 05-06 жовтня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 314-315.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ	34
1.1. Методологічний базис публічного управління регіональним розвитком та його складові	34
1.2. Теоретичний зміст публічного управління регіональним розвитком як об'єкт наукових досліджень	53
1.3. Вплив глобалізації на прийняття стратегічних рішень з публічного управління регіональним розвитком	70
Висновки до розділу 1	86
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ	88
2.1. Особливості методології публічного управління у дослідженні процесів регіонального розвитку	88
2.2. Структурно-функціональна модель регіонального системного утворення в методології дослідження публічного управління	111
2.3. Методологія дослідження процесів міжрегіональної інтеграції	133
Висновки до розділу 2	152
РОЗДІЛ 3. СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	157
3.1. Світові та національні тенденції еволюції політики регіонального розвитку	157
3.2. Історично-ретроспективний аналіз формування законодавства України у сфері регіонального розвитку	175

3.3. Поєднання галузевого та регіонального підходів до формування політики регіонального розвитку в Україні	194
Висновки до розділу 3	211
РОЗДІЛ 4. МІЖРЕГІОНАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	215
4.1. Використання потенціалу впливу регіональних стратегій на процеси міжрегіональної інтеграції	215
4.2. Аналіз інституційно-правової сфери розвитку міжрегіональної інтеграції	240
4.3. Міжрегіональні проєкти як інструмент політики регіонального розвитку	261
Висновки до розділу 4	280
РОЗДІЛ 5. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УКРАЇНІ	284
5.1. Запровадження мережових методів у публічному управлінні процесами міжрегіональної інтеграції	284
5.2. Смартспеціалізація як інструмент формування та оптимізації політики регіонального розвитку і сприяння міжрегіональному співробітництву	308
5.3. Концептуалізація платформного управління процесами міжрегіональної інтеграції в Україні	336
Висновки до розділу 5	360
ВИСНОВКИ	365
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	376
ДОДАТКИ	420

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

NEG	-	Нова економічна географія
ТНК	-	Транснаціональні корпорації
МВФ	-	Міжнародний валютний фонд
ЄС	-	Європейський Союз
СОТ	-	Світова організація торгівлі
FDI	-	Прямі іноземні інвестиції
ВВП	-	Валовий внутрішній продукт
ОБСЄ	-	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН	-	Організація об'єднаних націй
НАФТА	-	Північноамериканський вільний торговельний союз
SADT	-	Structured Analysis and Design Technique
ЄФРР	-	Європейський фонд регіонального розвитку
ESF	-	Європейський соціальний фонд
EAGGF	-	Європейський фонд орієнтації і гарантій у сфері сільського господарства
CF	-	Фонд згуртування
FIFG	-	Фінансовий інструмент підтримки рибальства
ЄОТС	-	Європейське об'єднання територіального співробітництва
ДФРР	-	Державний фонд регіонального розвитку
ДСРР	-	Державна стратегія регіонального розвитку
РПЗ	-	Регіональні полюси зростання
ММС	-	Міжмуніципальне співробітництво
ЦОВВ	-	Центральні органи виконавчої влади
ЄІСП	-	Спільна операційна програма прикордонного співробітництва
РІС	-	Регіональні інноваційні системи
S3	-	Strategy for Smart Specialization

ВСТУП

Актуальність теми. Підвищення відповідальності органів влади регіонального рівня за прийняття публічноуправлінських рішень, яке зумовлене реалізацією Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, а також викликами через збройну агресію російської федерації, вимагає імплементації інноваційних напрямів у сфері формування політики регіонального розвитку.

Усвідомлення того, що процеси регіонального розвитку залежать від безлічі аспектів, стало причиною втілення більш сучасних підходів до визначення його базових політичних засад. В сучасних умовах превалювання економічних чинників замінюється врахуванням екологічних, соціальних та управлінських чинників у розвиткових процесах. Гендерні, міжкультурні аспекти та проблеми безпеки гармонійно об'єднуються та викликають необхідність створення такої політики регіонального розвитку, яка б забезпечила максимальну перевагу і доступність можливостей для кожної людини у регіоні. Тому діяльність регіональних органів влади набуває особливого значення у реалізації планів і цілей регіонального розвитку.

Враховуючи зростання ролі публічної влади в питаннях формування та реалізації політики регіонального розвитку, на увагу заслуговують теоретичні розробки основ формування сучасної системи публічного управління, що висвітлені в роботах таких українських науковців, як О. Антонова, В. Бакуменко, В. Баштанник, Л. Белова, Є. Бородін, В. Бульба, В. Вакуленко, Н. Гончарук, І. Дегтярьова, Н. Драгомирецька, Н. Калашник, С. Квітка, Т. Крушельницька, М. Лахижа, Н. Липовська, Т. Лозинська, І. Лопушинський, В. Мартиненко, Т. Мотренко, П. Надолішній, П. Петровський, А. Попок, Л. Прокопенко, Л. Прудіус, А. Рачинський, С. Серьогін, Н. Сорокіна, Н. Статівка, О. Сушинський, В. Толкованов, І. Хожило, А. Чемерис, І. Шпекторенко та ін. [6; 7; 37; 91; 118; 146].

Хоча початок масового впровадження політики регіонального розвитку в європейських країнах датується 50-ми рр. ХХ століття, ще з кінця ХІХ століття проблеми економічного простору почали досліджуватись в економічній теорії. Цій тематиці були присвячені дослідження М. Агметта, Дж. Бекаттіні, Р. Буайє, А. Вебера, В. Крісталлера, В. Лаунгардта, А. Льоша, А. Маршалла, І. Тюнена, Дж. Фрідмана та ін. [349; 392]. Вчені почали аналізувати включення простору в ринкові умови, сформовані нерівним регіональним розподілом ресурсів.

Надалі еволюція теорій регіонального розвитку пов'язується з такими науковцями як Д. Аджемоглу, Р. Барро, Д. Бортс, Ж. Р. Будвіль, А. Венаблес, Б. Гардінер, С. Джонсон, Х. Зіберт, М. Енрайт, П. Кругман, Р. Лукас, Г. Мюрдаль, М. Портер, П. Потьє, Д. Родрік, М. Розенфельд, Д. Ромер, П. Ромер, Р. Солоу, Ф. Перру, Д. Хамфри, А. Хіршман, Х. Шмітц, М. Фуджита та ін. [154; 337; 374; 375]. Ці вчені розглядали вплив різноманітних чинників на регіональний розвиток: ефективне використання ресурсів, так звані «полюси зростання», зростання регіональної конкурентоспроможності, збільшення капіталовкладень у науково-дослідницьку та конструкторську діяльність, інвестиції в людський капітал, концентрацію виробництва в місцях з великим розміром ринку, глобальну політику урядів та політичних і правових інститутів.

Представники національних концепцій регіонального розвитку, такі як Т. Безверхнюк, С. Дорогоунцов, Д. Клиновий, В. Котельников, А. Мазур, Т. Пепа, О. Ральчук, Б. Сухорівський, А. Філіпенко [115; 116] досліджували вплив на регіональний розвиток зовнішніх чинників, стадій економічної еволюції, модернізації виробництва, екологізації та публічноуправлінських рішень.

Проблеми регіонального розвитку, регіональної політики широко висвітлені в працях В. Бабаєва, О. Бобровської, М. Болдуєва, В. Воротіна, В. Гейця, М. Долішнього, Л. Зайцевої, С. Романюка, Т. Савостенко,

В. Симоненка, А. Ткачука, О. Топчієва, Т. Уманець, Т. Ярового та ін. [14; 26; 102; 219; 220; 247; 267].

Підґрунтям для дослідження різних аспектів публічного управління регіональним розвитком, у тому числі його цифровізації, стали праці українських учених: І. Дробота, С. Квітки, Т. Крушельницької, М. Латиніна, Т. Лозинської, Т. Маматової, В. Мамонової, А. Мерзляк, О. Мордвінова, О. Пархоменко-Куцевіл, І. Чикаренко, Ю. Шарова та ін. [91; 106; 118; 119; 143; 258].

Питання міжрегіональної інтеграції як інноваційного напрямку політики регіонального розвитку досі не посіли належного місця, як у вітчизняному науковому просторі загалом, так і в науці публічного управління зокрема.

Теоретичною основою досліджень інтеграційних процесів були наукові доробки всесвітньовідомих закордонних вчених: А. Вейнера, Т. Дієза, А. Етціоні, Д. Корбі, К. Пурсіайнена, Дж. Тоскано, Р. Харрісона, П. Якоба та ін. [211; 294; 329; 323], які пов'язували поняття інтеграції зі зміцненням взаємозалежності і злагодженості елементів соціальної системи.

У останні роки у вчені приділяють увагу методологічному забезпеченню досліджень у сфері інтеррегіональних взаємозв'язків. Актуальними на даний момент є роботи В. Андрійчука, П. Беленького, О. Гонти, М. Долишнього, Ю. Макогона, Н. Мікули, В. Поповкіна, С. Романова, І. Сторонянської, О. Шаблія та ін. [1; 30].

Сьогодні різноманітні аспекти міжрегіональної інтеграції досліджуються такими вченими як: О. Баула, А. Безхлібна, Є. Волинець, Т. Деркач, І. Дунаєв, М. Лугова, М. Одінцов, Ю. Попова, Ю. Рогозян, В. Романенко, В. Юрченко та ін. [11; 12; 25; 41-44; 51; 52; 110; 135; 153; 215; 218; 263].

Через широке проблемне поле інтеграційних процесів питання міжрегіональної інтеграції розглядаються у науковій літературі з різних поглядів з превалюванням досліджень економічної складової. Водночас проблематика впливу публічноуправлінських рішень на інтеграційні процеси

в регіонах залишилась практично поза увагою науковців. Тому актуалізується формування теоретико-методологічного підґрунтя для наукового забезпечення діяльності органів публічного управління у сфері побудови оптимальних міжрегіональних зв'язків.

Визначення методологічних складових міжрегіональної інтеграції сприятиме діяльності органів публічного управління у сфері формування ефективної політики регіонального розвитку через визначення перспективних напрямів міжрегіонального співробітництва, становлення нових форм та механізмів міжрегіональної взаємодії та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація висвітлює результати наукових досліджень автора в межах науково-технічної роботи «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні» (ДР 0122U002375) в Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка», особистий внесок – розроблено систему оцінних показників ефективності регіональних інвестиційних проектів (довідка від 18.01.2024 № 12-34/82-ІДУ);

в Університеті митної справи та фінансів у науково-дослідній роботі «Розвиток інституту публічного управління та митного адміністрування на засадах інновативної парадигми» (ДР 0120U101495), особистий внесок – запропоновано напрями подальшого удосконалення інституційної трансформації системи органів державного управління в Україні (довідка від 01.09.2022 № 18-14/61);

у Придніпровській державній академії будівництва та архітектури у науково-дослідній роботі на тему: «Трансформації публічного управління та адміністрування під впливом чинників глобалізації та регіоналізації» (ДР 0121U100390), особистий внесок – досліджено використання електронних платформ громадської участі у публічному управлінні (довідка від 06.12.2023 № 319/16-12).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад

публічного управління регіональним розвитком в Україні та розробці практичних пропозицій щодо їх запровадження.

Для досягнення поставленої мети визначено такі дослідницькі завдання:

- узагальнити теоретичний зміст і складові методологічного базису публічного управління регіональним розвитком;
- проаналізувати використання методології публічного управління у дослідженні процесів регіонального розвитку;
- розробити структурно-функціональну модель регіонального системного утворення;
- розробити сукупність методологічних підходів дослідження процесів міжрегіональної інтеграції;
- виокремити світові та національні тенденції еволюції політики регіонального розвитку;
- проаналізувати правові засади формування та реалізації політики регіонального розвитку в Україні;
- здійснити порівняльно-історичний розгляд галузевого та регіонального підходів до формування політики регіонального розвитку, обґрунтувати необхідність інтеграції цих підходів на сучасному етапі;
- виявити наявні інструментальні та інституційно-правові методи впливу на процеси міжрегіональної інтеграції в Україні;
- визначити актуальні тенденції розвитку інтегративних процесів;
- запропонувати смарт-спеціалізацію як інструмент формування та оптимізації політики регіонального розвитку і сприяння міжрегіональному співробітництву;
- розробити та запропонувати ключові положення концепту платформного управління процесами міжрегіональної інтеграції в Україні.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин щодо процесу регіонального розвитку.

Предметом дослідження - теоретико-методологічні засади публічного управління регіональним розвитком в Україні.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення теорії публічного управління та адміністрування, наукові праці вітчизняних і закордонних вчених щодо основ формування та реалізації політики регіонального розвитку, актуалізації інтенсифікації процесів міжрегіональної інтеграції як інноваційного напрямку цієї політики, вироблення сучасних підходів до публічного управління міжрегіональною інтеграцією. У дисертації застосовувались загальнологічні методи наукового пізнання: аналіз, синтез, а також пов'язані з методами аналізу і синтезу методи систематизації, класифікації та типології; суто теоретичні методи наукового пізнання: методи узагальнення, абстрагування, ранжирування, метод формалізації, історичний метод та метод системного аналізу; емпіричні методи наукового пізнання: порівняння та моделювання.

Зокрема:

- метод аналізу дозволив здійснити відбір наукової інформації за темою дисертації, розкрити напрацювання вітчизняних та закордонних вчених у цій галузі, виявити недостатньо досліджені питання, розроблення яких, власне, і лягло в основу дослідження методологічних засад публічного управління регіональним розвитком;
- метод синтезу дозволив узагальнити теоретичний зміст і складові методологічного базису публічного управління регіональним розвитком, запропонувати структуру методології міжрегіональної інтеграції;
- систематизація підходів до змісту поняття «регіон» надала можливість запропонувати його визначення;
- завдяки використанню методу класифікації проведено класифікацію законодавства, яке впливає на регіональний розвиток та класифікацію цифрових платформ за їх моделями;
- метод типології використано для дослідження підходів до типологізації стратегічного менеджменту;
- узагальнення основних положень теорії мереж забезпечило

надання певних висновків щодо її застосування у питаннях міжрегіональної інтеграції, а також узагальнення визначень поняття «цифрова платформа» сприяло розробці концепту платформного управління процесами міжрегіональної інтеграції в Україні;

- методи ранжирування та абстрагування надали можливість визначити наповнення рівнів конкретизації та спрямованість цілей стратегій розвитку областей України на період 2021-2027 років та виявити ступінь впливу цих документів на процеси міжрегіональної інтеграції;

- використання системного підходу для встановлення поняттєвих меж міжрегіональної інтеграції дало змогу визначити основні складові процесу міжрегіональної інтеграції;

- метод абстрагування в поєднанні з системним методом дозволили виділити найістотніші проблеми, що склалися у сфері формування та реалізації політики регіонального розвитку, здійснити їхнє узагальнення;

- метод формалізації використано в ході розробки методики багатокритеріальної оцінки міжрегіональних інвестиційних проєктів;

- метод єдності історичного й логічного підходів використовувалося під час дослідження закономірностей розвитку формування та реалізації регіональної політики;

- метод порівняння надав можливість визначити відмінності між поняттями «регіональний розвиток» та «розвиток регіонів», відмінності між сучасним децентралізованим підходом до публічного управління регіональним розвитком і традиційним підходом вертикального управління «зверху вниз», відмінності між регіональною політикою ЄС і національною політикою регіонального розвитку, а також відмінності між приватними та державними цифровими платформами;

- використовуючи метод моделювання побудовано структурно-функціональну модель регіонального системного утворення.

Емпіричну базу дисертації становлять результати досліджень Державної установи «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього

НАН України», Національного інституту стратегічних досліджень, відповіді органів державної влади на інформаційні запити, також аналітичні звіти, настанови, практичні посібники щодо діяльності органів публічного управління у сфері формування та реалізації політики регіонального розвитку, розроблені в межах діяльності міжнародних організацій, проєктів і програм (DESPRO, U-LEAD, USAID, Підтримка політики регіонального розвитку в Україні тощо).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад публічного управління регіональним розвитком в Україні та розробці практичних пропозицій щодо їх упровадження.

Найбільш важливими науковими результатами, що відбивають ступінь та зміст отриманої наукової новизни та виносяться на захист, є такі:

уперше:

– розроблено структурно-функціональну модель регіонального системного утворення, в якій змодельовано процес управління розвитком регіонального системного утворення у контексті реалізації регіональної політики сталого розвитку, який виходить з теоретичного і прикладного (фактологічний, інституційний, верифікаційний) аналізу стану соціально-економічного й інституційного регіонального розвитку з урахуванням впливу ендогенних і екзогенних факторів. Інтерпретація результатів аналізу уможливорює визначення проблем розвитку регіонального системного утворення, виявлення суперечностей, світових трендів і тенденцій розвитку управлінських технологій, виникнення потреби перегляду концепцій (підходів, форм, методів тощо) публічного управління, здійснення ідентифікації складу структурних підсистем, інститутів-суб'єктів управління, для яких розробляється цілепокладання, функціональне навантаження, формується й застосовується система їх взаємодії, комунікації і співпраці для залучення ресурсів, створення продуктів і отримання результатів регіональної політики для досягнення мети розвитку;

– розроблені ключові положення концепту платформного управління процесами міжрегіональної інтеграції в Україні, а саме: запропоновані функціональні рівні побудови державної цифрової платформи у публічному управлінні, концептуальна архітектура державної цифрової платформи управління міжрегіональною інтеграцією, під якою розуміється програмне забезпечення з централізованим механізмом управління, яке створене відповідним центральним органом виконавчої влади, для виконання функцій генерації публічноуправлінських рішень щодо побудови ефективної системи міжрегіональних зв'язків;

удосконалено:

– підходи до змісту методологічного базису публічного управління регіональним розвитком та його складових, що дозволило обґрунтувати розширення належності поняття «регіон» від територіальної чи суто економічної категорії до публічноуправлінської завдяки моделюванню управлінських процесів і опису мережі управлінських зв'язків і комунікацій та надало можливість розмежувати розуміння понять «розвиток регіонів» і «регіональний розвиток»;

– обґрунтування методологічних складових міжрегіональної інтеграції, які включають: сутність, принципи, суб'єкти та об'єкти, головні фактори розвитку міжрегіональної інтеграції, основні напрями, а також форми та механізми міжрегіональної взаємодії, в тому числі її інституційно-правове забезпечення;

– узагальнення тенденцій щодо формування регіональної політики країн-членів ЄС упродовж історичних етапів її розвитку (з 50-х років минулого століття до сьогодення), які вирізняються правовим забезпеченням, інструментами реалізації та цілепокладанням, зокрема, виявлено такі тенденції: тяжіння регіональної політики країн-членів ЄС до нарощення ступеня посилення економічного та соціального згуртування регіонів; спрямування стратегічних пріоритетів регіональної політики на зменшення економіко-соціальних розривів між різними регіонами, подолання відсталості

менш розвинених територій; формування інструментів посилення політики згуртування регіонів;

– теоретичні положення щодо побудови системної моделі оцінки ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту, яка заснована визначенні інтегрального показника досягнення цілей проєкту у економічній, соціальній, бюджетній та екологічній сферах, що дозволяє здійснити вибір найбільш пріоритетного і ефективного проєкту для реалізації;

– підходи до формування міжрегіональних кластерів, що дозволило запропонувати нову структуру міжрегіонального кластера та низку ефективних інструментів розвитку кластерів, серед яких: форсайт кластера; ланцюжок цінності кластера; лінійна модель інноваційної діяльності; бенчмаркінг міжрегіонального кластера; бізнес-модель інфраструктурної організації кластера; розвиток соціального капіталу кластера та модель 36 «стратагем»;

дістали подальшого розвитку:

– підходи до застосування методології дослідження регіонального розвитку, як-то системний, інституційний, структурно-функціональний, моделювання, детермінації тощо, що дозволило довести факт формування нового типу управлінського впливу публічної влади, заснованому на ефективній взаємодії між владою, бізнесом та науково-експертним середовищем, за застосування платформи стратегічної взаємодії із зацікавленими сторонами. Управління цією потрійною взаємодією мобілізує спроможність приймати рішення на державному, регіональному рівнях управління, а також надає можливість університетам та науково-експертному середовищу стати центром стратегій розвитку – як генераторам освітньо-наукових компетентностей та інноваційних ідей;

– теоретичний зміст поняття «міжрегіональна інтеграція» як процесу побудови системи взаємозв'язків між соціальною, економічною, екологічною та управлінською підсистемами двох або більше регіональних

системних утворень з метою ефективного розподілу і використання ресурсів для досягнення нового, вищого рівня розвитку регіонів, що інтегруються;

– узагальнення типології законодавства та особливостей впливу різних груп законів за типами на державне управління регіональним розвитком, зокрема, виявлено такі типи та відповідні їх особливості: статусне законодавство – визначення статусу та повноважень органів влади в щодо державної регіональної політики та регіонального розвитку; законодавство регіонального розвитку – визначення компетенцій центрального органу виконавчої влади з регіонального розвитку і документальної основи їх діяльності; ресурсне законодавство – визначення ресурсного забезпечення на регіонального розвитку на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу; інвестиційне законодавство – визначення порядку формування механізму залучення інвестицій у регіональний розвиток; для просторового планування - визначення процесу розробки схем планування території області та районів;

– методичні основи імплементації успішних світових практик щодо використання підходів смартспеціалізації для активізації процесів міжрегіональної інтеграції;

– підхід до розробки політики регіонального розвитку в Україні, який ґрунтується на досвіді європейських країн, в яких регіональна політика формується на основі консультацій та спільного фінансування урядом і органами влади регіонального рівня.

Практичне значення одержаних результатів. Основні концептуальні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи мають практичне спрямування та можуть бути враховані при визначенні публічної політики в контексті активізації процесів міжрегіональної інтеграції.

Висновки та рекомендації наукового дослідження були використані:

- компанією Кімонікс Інтернешенел Інк під час реалізації проєкту Агентства США з міжнародного розвитку USAID «Зміцнення громадської довіри (UCBI-4)» у процесі реалізації стратегічного плану програми направленою на відновлення прифронтових регіонів України (довідка від

14.12.2023 р. № 4012/1412);

- Запорізькою обласною радою щодо побудови оптимальних міжрегіональних зв'язків (довідка від 17.11.2023 р. № 128-вих);

- Дніпропетровською обласною асоціацією органів місцевого самоврядування під час експертно-консультативного супроводу об'єднаних територіальних громад (довідка від 25.12.2023 р. № 12);

- департаментом цифрової трансформації, інформаційних технологій та електронного урядування Дніпропетровської обласної державної адміністрації під час підготовки проєкту Регіональної програми інформатизації «Дніпропетровщина: цифрова трансформація» (довідка від 18.12.2023 р. № 2632/0/31-23);

- Придніпровською державною академією будівництва та архітектури в ході розроблення навчально-методичного забезпечення освітніх програм, а саме: до робочої програми нормативної дисципліни «Стратегічне та проєктне управління» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», другий (магістерський) рівень) додано тему «Реалізація стратегій розвитку» щодо організації розробки та реалізації регіональних стратегій розвитку; оновлено зміст теми «Основи регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва» робочої програми вибіркової навчальної дисципліни «Транскордонне та міжрегіональне співробітництво» освітньо-професійної програми «Управління та адміністрування регіональних економічних систем» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», перший (бакалаврський) рівень) щодо основних складових методологічного базису політики регіонального розвитку; оновлено зміст теми «Стратегічне планування місцевого розвитку на засадах децентралізації» робочої програми нормативної дисципліни «Особливості політики децентралізації в Україні» освітньо-професійної програми «Управління та адміністрування регіональних економічних систем» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», перший (бакалаврський) рівень)

щодо підвищення відповідальності місцевих органів влади за прийняття публічноуправлінських рішень зі стратегічного управління (довідка про впровадження від 06.12.2023 № 320/08.12-12).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною самостійною науковою роботою, у якій за результатами проведених досліджень отримано нові обґрунтовані теоретичні та методологічні результати, що закладають базу для розв'язання важливої наукової проблеми - обґрунтування теоретичних та методологічних засад, науково-практичних рекомендацій щодо розвитку міжрегіональної інтеграції як інноваційного напрямку у сфері формування та реалізації політики регіонального розвитку.

Наукові результати, висновки та положення, винесені на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у публікаціях, опублікованих в співавторстві, наведено у списку публікацій [2-5; 8; 24; 25].

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях «Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення» (м. Дніпро, 2016, 2018), «Посилення соціальної складової сталого розвитку міста: проблема чи перспектива?» (м. Дніпро, 2017), «Концепція сучасного розвитку сучасного міста: економічний вимір» (м. Дніпро, 2017), «Експертиза стратегічного розвитку міста Дніпро: практика і перспективи розбудови взаємодії громадянського Суспільства і влади» (м. Дніпро, 2017.), «Публічне управління в цифровому суспільстві» (Дніпро, 2020), «Best Practices of Public Administration: International Experience» (м. Рига, Латвія, 2021), «Публічне адміністрування: європейські стратегії розвитку» (м. Венеція, Італія, 2021), «New impulses for development of public administration and e-government: research issues» (Lodz, the Republic of Poland, 2021), «Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі» (м. Дніпро, 2022, 2023), «Традиції та інновації в сучасній науці та освіті в умовах викликів та загроз глобалізації» (м. Дніпро, 2022), «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Рим, Італія, 2023).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 40 наукових праць, серед них: 1 одноосібна монографія, 3 колективних монографії, 18 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus та WoS, 1 стаття у наукових зарубіжних виданнях, 15 публікацій у збірниках матеріалів науково-комунікативних заходів.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків і викладена на 428 сторінках друкованого тексту, з яких 336 сторінок - основний текст. Матеріали дисертації містять 14 рисунків, 34 таблиці. Список використаних джерел налічує 404 найменування, з них іноземними мовами - 137.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

1.1. Методологічний базис публічного управління регіональним розвитком та його складові

В умовах трансформаційних змін створюються нові умови для розвитку регіонів та громад, а саме укріплення позицій органів місцевого самоврядування в системі територіального управління. Ідентифікація регіональних потреб дозволить публічним управлінням проявити більшу активність у процесі планування та реалізації проєктів місцевого розвитку.

В ході реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, органи публічного управління відчують необхідність активнішої участі у процесах регіонального розвитку. У поєднанні з цим, вони зможуть досягти повнішого та ефективного використання місцевих ресурсів і можливостей, виконувати необхідні на місцевому рівні програми та проєкти. В результаті, реалізуються цілі досягнення ефективнішої політики регіонального розвитку.

Наведені зміни містять в собі набуття нових перспектив, які потребують більш досконалого дослідження теоретико-методологічних засад регіонального розвитку.

Проблеми регіонального розвитку, регіональної політики широко висвітлені в працях В. Бабаєва, О. Бобровської, М. Болдуєва, В. Воротіна, В. Гейця, Л. Зайцевої, М. Долішнього, С. Романюка, Т. Савостенко, В. Симоненка, А. Ткачука, О.Топчієва, Т. Уманець та ін. Підґрунтям для дослідження аспектів публічного управління регіональним розвитком стали праці українських учених: І. Дробота, М. Латиніна, Т. Лозинської, Т. Маматової, В. Мамонової, А. Мерзляк, О. Мордвінова, І. Чикаренко, Ю. Шарова та ін.

Серед останніх публікацій потрібно відзначити роботи О. Войтик,

О. Гонти, О. Жмай, В. Ковальчук, І. Кондіус, Н. Ліби, В. Медвідь, Т. Миронової, А. Нечипуренко, В. Реутова, Ю. Ткаченко.

В умовах сучасної децентралізованої системи публічного управління регіональним розвитком необхідним є більш детальний аналіз наявних теоретичних визначень в цій сфері.

Для аналізу проблематики регіонального розвитку є необхідність уточнення таких понять, як «регіон», «регіональний розвиток» та «розвиток регіону». Точне визначення даних понять надасть більшу релевантність результатам дослідження та можливість розробити практичні рекомендації для подальшої реалізації.

Дослідження будь-якого об'єкта починається з чіткого його визначення та виокремлення характеристик, які потребують аналізу. При розгляді проблематики регіонального розвитку регіон є базовим об'єктом дослідження. Науковці тривалий час приділяють увагу теоретичному визначенню поняття «регіон».

І. Тюнен в дослідженні про «ізолювану державу в її відносинах із сільським господарством і національною економікою» запропонував використовувати радіус ринку, як метрику визначення територіально-економічних кордонів регіону. Це започаткувало виникнення різноманітного спектра уявлень дослідників про регіон [392].

Серед зазначених підходів можна виділити такі: територіально-просторовий, природноресурсний, культурно-історичний, структурно-функціональний, організаційно-управлінський, системний, інтегральний, комплексний та змішаний підходи [214].

За першим підходом регіони визначаються відповідно до адміністративно-територіального поділу держави. Це розуміння регіону застосовується в законодавстві України, а саме в законі «Про стимулювання розвитку регіонів», де регіон визначається як територія Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя [200]. Це нормативно закріплене визначення поняття «регіон».

Використання науковцями природноресурсних, культурно-історичних та соціально-етнографічних потенціалів також сприяє установленню сутності регіону. За допомогою такого підходу вчені можуть порівнювати чимало природноресурсних, культурно-історичних та соціально-етнографічних відмінностей, які існують між різними регіонами. Вони виявляють унікальні особливості кожного регіону, надаючи можливість розуміти та цінувати географію та історію кожного з них.

Структурно-функціональний підхід поєднує в собі дослідження розвитку території як структурно-функціональної одиниці, його зв'язку з побудовою і розвитком економіки держави.

За структурно-функціональним підходом, регіони виділяються за спільними народногосподарськими завданнями та унікальним рівнем розвитку певних сфер економіки. Таким чином, даний підхід об'єднує в собі поняття про структурно-функціональну єдність території, її побудову та розвиток в рамках держави.

Організаційно-управлінський підхід визначає, що регіон є сучасною територіально-просторовою формою зі своїм власним інститутом управління його економічним розвитком. У регіоні маєтяться необхідне обладнання, цілі, правила, що допомагають регіональним органам управління продуктивно планувати його економіку.

Обґрунтовуючись на системному підході, регіон розглядається як унікальна система, з економічними, соціальними, екологічними та культурними елементами. Він охоплює підсистеми та елементи, що дає можливість прийняття управлінських рішень, що призначені на досягнення конкретних результатів. Цими результатами є розвиток економіки та поліпшення життєвих умов мешканців конкретної території.

Формування регіонів на базі еколого-соціально-економічного виділення території засноване на інтегрованому підході. Це містить поєднання економічних, екологічних, політичних, соціальних і інших факторів.

За комплексним підходом до визначення регіонів має бути приділено особливу увагу соціально-економічним, фізико-географічним, політико-правовим та іншим параметрам. Відповідно до цього підходу, необхідно враховувати всі можливі аспекти розташування регіонів для їх точного визначення.

Змішаний підхід поєднує використання декількох з наведених підходів.

Відсутність єдиної об'єктивної зони змістовного наповнення та визначення поняття «регіон» вказує на залежність змісту такої категорії від галузі науки та дослідників. Переважна більшість вчених, пов'язаних із дослідженням регіонів, належать до галузі економіки, так що типовий підхід опису регіону полягає в акцентуванні економічних характеристик та визначення регіону як економічної категорії.

З нашого погляду, уявлення про регіон є таким, що динамічно змінюється, оскільки він знаходиться у процесі перетворення з об'єкта управління на суб'єкт управління. Потрібно розглядати регіон в одності з усіма його підсистемами та елементами як цілісну складну систему. У зв'язку з цим, зміст поняття «регіон» перестає належати економічній категорії та приходить до управлінської категорії завдяки складним управлінським процесам та зв'язкам.

Наприклад, Ю. Ткаченко стверджує: «Позиціонування сутності регіону необхідно здійснювати в системі координат територія – відтворення – система взаємозв'язків – управління» [245].

4 грудня 1996 року було зроблено черговий крок на шляху формування регіональної політики в Європі шляхом прийняття Декларації про регіоналізм. Принаймні 300 регіонів підтримали Декларацію та визначили в ній поняття «регіон» з акцентом на аспекти публічного управління.

У Декларації визначено: «Регіон являє собою вираження відмінної політичної самобутності, яка може приймати самі різні політичні форми, що відображають демократичну волю кожного регіону приймати ту форму

політичної організації, яку він вважатиме кращою. Регіон сам обирає своє керівництво і встановлює знаки відмінності його представництва» [39].

Враховуючи зазначене, ми розглянули основні підходи до визначення поняття «регіон», які наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «регіон»

Підхід до визначення поняття	Автор	Визначення
Територіальний	І. В. Арженовський	«Частина території держави, яка виділилася в процесі суспільного (територіального) поділу праці, яка спеціалізується на виробництві певних товарів або послуг, характеризується спільністю і специфічним щодо інших територій типом відтворення; комплексністю і цілим господарством; наявністю органів управління, які забезпечують вирішення завдань, що стоять перед регіоном».
	Е. А.Зінь	«Частина території країни, де проживає певна кількість населення, розташовані підприємства різних галузей господарства та різних форм власності, функціональні установи, що забезпечують нормальні умови для життя людей. їх праці, освіти, культури, спілкування». [58, с. 19]
	В.В Кістанов, Н.В.Копилов	«Частина території країни, що володіє спільністю природних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов. Це територія, що відрізняється якими-небудь функціональними ознаками. Якщо регіон виділяється як адміністративно-територіальне утворення чи економічний район, то повинен відповідати вимогам управління суспільним розвитком або народногосподарського регулювання».
	В.Ф. Байнєв, С.А. Пелих	«Частина території країни, що володіє спільністю природних, соціально - економічних, національно - культурних та інших умов. Причому регіон не обов'язково повинен збігатися з кордонами суб'єктів держав - в окремих випадках він може повністю входити до їх складу або бути розташованим на територіях декількох».

Продовж. табл. 1.1

Системний	О. Осауленко, В. Карпов	«Регіон - це цілісність, формується територіально-промисловим комплексом будь-якої місцевості і відповідним йому стійким до зовнішнього економічного впливу територіальним об'єднанням людей, з груповою функцією попиту, яка відрізняється від функції попиту інших територіальних об'єднань». [139]
	О. В. Ольшанська	«Взаємопов'язана єдність елементів соціальної сфери та суб'єктів господарювання, якій притаманні ознаки саморегуляції, збалансованості і комплексності, що забезпечують відтворення територіальної спільності людей, а також природного і соціального середовища їх проживання». [137, с. 15]
	О. В. Димченко, Н. М. Матвеева, С. М. Гайденко.	«Регіон – це певна територія, що відрізняється від інших територій за рядом ознак і володіє деякою цілісністю, взаємозв'язаністю складових її елементів». [49, с. 8]
	Т. Л. Миронова	«Регіон не тільки підсистема соціально-економічного комплексу країни, а й відносно самостійна його частина із закінченим циклом відтворення, особливими формами прояву стадій відтворення й специфічними особливостями соціальних і економічних процесів». [129, с. 6–7]
Управлінській	В.Є. Воротін	«Територіально-спеціалізована, адміністративно окреслена частина економіки країни, що характеризується єдністю і цілісністю відтворювальних процесів та управління» [26]
	Т. О. Стеценко, О. П. Тищенко	«Просторова організація суспільного господарства яка являє собою конгломерат природного, економічного та соціального середовища і в цій якості управління регіоном має свої особливості на кожному з рівнів управління (загальнодержавний, регіональний, місцевий)». [231].

Складено автором.

В енциклопедії державного управління поняття «регіон» визначається як: «Адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, утворена в законодавчому порядку з урахуванням історичних, політичних, соціальних і культурних особливостей з метою здійснення державної політики та реалізації спільних інтересів населення, що забезпечується

діяльністю територіальних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Регіон є багатофункціональною системою, яка створюється шляхом синтезу політичних, екологічних, соціальних, економічних, психологічних та інших сфер життєдіяльності населення» [119].

Як бачимо, в наведеному визначенні використано змішаний підхід, в якому поєднані декілька вищезазначених підходів, з превалюванням системного та управлінського. Можна стверджувати, що у визначенні категорії «регіон» з'являються елементи структур публічного управління та використання владних повноважень.

Використовуючи системний та управлінський підходи, а також нормативне тлумачення категорії «регіон» пропонуємо таке її визначення: **«Системне утворення в межах адміністративно-територіальної одиниці субнаціонального рівня, яке поєднує політичну (управлінську), економічну, соціальну та екологічну підсистеми та характеризується як зовнішнім впливом на її елементи у вигляді державної політики регіонального розвитку, так і внутрішнім впливом у вигляді рішень місцевих органів влади»**[88].

Під час розгляду поняття «регіональний розвиток» постає питання про його природу. У процесі розуміння територіального і регіонального розвитку в західній науковій літературі більше уваги приділялось економічним факторам. Але з часом до розгляду цього поняття почали приєднуватися такі аспекти, як соціальний, політичний, культурний, екологічний і т.д. Завдяки цим «новим» факторам, розвиток на місцевому рівні отримав більш детальний і багатосторонній прояв.

За останні десятиліття, в пошуку альтернативних моделей регіонального розвитку, проводяться наукові дослідження, які ставлять перед собою завдання розв'язання сучасних регіональних проблем, зв'язаних з соціальними, екологічними, політичними та культурними характеристиками. Щоб бути конкурентоспроможними, регіони повинні цінувати свої конкретні особливості та двигатися в сторону розвитку

зручностей для жителів і їх сімей. Ідея закладається на індивідуальних потребах та додаткових показниках, таких як соціальна відповідальність, екологічна безпека та якість соціальних послуг.

Сьогодні зміни зосереджені на підвищенні рівня соціальної взаємодії, боротьбі зі зниженням соціальної несправедливості, високій якості публічного управління і впровадженні мультикультурних практик. В сучасному суспільстві вони відіграють важливу роль щодо підвищення якості життя населення в регіонах. Чітко визначені цілі, такі як запровадження принципів справедливості, рівності й культурного розмаїття враховуються при прийнятті ефективних рішень у публічному управлінні і допомагають удосконалювати систему регіонального розвитку.

Для розробки методології публічного управління регіональним розвитком є необхідним визначити поняття «регіональний розвиток» та «розвиток регіонів», з'ясувати їх природний відмінний характер.

Для пояснення відмінності розуміння понять «розвиток регіонів» і «регіональний розвиток» О. І. Гонта пропонує два підходи до дослідження територіальних аспектів розвитку регіональної системи: «Динамічний підхід вивчає розвиток окремої територіальної підсистеми в часі. У рамках цього підходу досліджується динаміка показників та змін структурних пропорцій у часі, що описується поняттям «розвиток регіонів». При другому підході – структурному – система вивчається в цілому, в єдності всіх своїх підсистем. Основна ідея такого підходу зводиться до оцінки розвитку підсистем відносно одна однієї, тобто якісних прогресивних змін власне структури системи, що визначається категорією «регіональний розвиток» [30].

Нами узагальнені відмінності понять «регіональний розвиток» та «розвиток регіонів», які базуються на зазначених підходах, наведені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Різниця між поняттями «розвиток регіонів» і «регіональний розвиток»

Регіональний розвиток		Розвиток регіонів	
А.Кузнецов	Якісні, закономірні зміни у функціонуванні регіональної системи, що мають об'єктивний характер і зумовлені виникненням нових форм зв'язків між соціально-економічними потребами та засобами їх задоволення.	Д.Стеченко	Розвиток конкретної території (району, області, країни, групи країн). Управління розвитком набуває нової якості, що виражена у функції інтеграції всіх його видів в межах регіону
Б.Лавровський, П.Беленький, О.Другов	Регіональний розвиток є загальносистемним поняттям і має застосовуватись у разі, коли вивчається система в цілому, тобто національна економіка як сукупність підсистем – регіонів. Регіональний розвиток є глобальним (системним), а не локальним поняттям, яке характеризує метасистему, наприклад національного рівня.	Б.Лавровський, П.Беленький, О.Другов	Якщо розглядаються регіони окремо, тобто як система, але така, що ієрархічно підпорядкована системі вищого рівня, необхідно застосовувати поняття розвиток регіонів.
О.Богорад, О.Тевелєв, В.Падалка, М.Підмогильний	Ускладнення (ефективна позитивна зміна) регіональної системи	О.Богорад, О.Тевелєв, В.Падалка, М.Підмогильний	Зміна структури регіонів або територіальних утворень всередині них (як правило, йдеться про прогресивні зміни структури)
О.Гонта	Під регіональним розвитком слід розуміти такі прогресивні якісні зміни структури економіки регіонів, які незворотно спрямовані на забезпечення внутрішньодержавної регіональної інтеграції на основі відтворення здатності регіонів	О.Гонта	Під розвитком регіонів слід розуміти такі якісні прогресивні зміни територіальної, компонентної та управлінської структури регіонів, що забезпечують підвищення якості життя населення конкретної території.

Продовж. табл.1.2.

	<p>виконувати свої функції в умовах динамічного впливу зовнішнього середовища за вимог максимально повного використання природноресурсного потенціалу регіонів та дотримання принципу субсидіарності. Отже, увага концентрується на функції системи «регіон» у системі вищого рівня.</p>		<p>У цьому випадку увага концентрується на структурі системи «регіон» та взаємодії елементів, що її складають.</p>
--	--	--	--

Складено автором на основі джерел: [30], [98].

В даному дослідженні за основу пропонується взяти підхід до визначення регіонального розвитку, наданий О. Гонтою. Потрібно наголосити, що наведене науковцем визначення, має багато спільного із системним підходом до визначення категорії «регіон».

О. Жмай зазначає: «Важливе значення для розуміння шляхів реалізації сталого комплексного розвитку в регіонах має розгляд теорій регіонального розвитку. Вивчення генезису їх становлення дозволяє систематизувати їх за критерієм базових факторів і умов розвитку економіки регіону:

1. Теорії розміщення виробництва;
2. Неокласичні теорії;
3. Теорії кумулятивного зростання;
4. Теорії зростання шляхом використання конкурентних переваг регіону;
5. Теорії ендогенного розвитку;
6. Нова економічна географія (NEG);
7. Інституційна економіка;
8. Національні концепції регіонального розвитку» [54].

Сутність вищезазначених теорій регіонального розвитку наведена в табл. 1.3.

Таблиця 1.3.

Основні теорії регіонального розвитку

Теорії розміщення виробництва	
Автор	Сутність
Й.Тюнен В.Лаунхардт, А.Вебер, В.Кристаллер, А.Льош, А.Маршалл.	Теорія розміщення, слугуючи класичною базою регіональної економіки, дала останній науково-дисциплінарну ідентифікацію, а також визначила її теоретико-методологічну основу: регіональна економіка є сферою економічної науки, яка вводить вимір «простір» в аналіз функціонування ринку. Це робиться через включення простору в логічні схеми, теорії та моделі, які регулюють та інтерпретують формування цін, попиту, виробничих потужностей, рівнів випуску та розвитку, зростання тарифів, а також розподіл доходу в умовах нерівного регіонального розподілу ресурсів. Регіональна економіка розглядає простір як економічний ресурс і як незалежний виробничий фактор. Теорія розміщення аналізувала також економічні й просторові механізми появи диспропорцій у просторовому розподілі діяльності, що дозволяло інтерпретацію територіальної нестійкості та ієрархічностей.
Неокласичні теорії	
Автор	Сутність
Д.Бортс, Х.Зіберт, Р.Барро, Д.Ромер, Р.Солоу	Неокласичні теорії регіонального розвитку, що базуються на макроекономічних підходах політичної економії і враховують міжрегіональну мобільність факторів виробництва, міжрегіональну торгівлю, транспортні видатки. Ця група теорій мала на меті пояснити виникнення зростання й економічного розвитку на локальному рівні, багатство одних і бідність інших регіонів, різну динаміку зростання в регіонах. Регіональний економічний розвиток у них визначається як здатність локальної економічної системи знаходити та безперервно відновлювати особливу й відповідну роль (а отже, рівновагу) у міжнародному поділі праці через ефективне використання ресурсів, якими вона володіє.
Теорії кумулятивного зростання	
Автор	Сутність
Г.Мюрдаль, Ф.Перру, А.Хіршман, Ж.Р.Будвіль, П.Потьє	Теорії кумулятивного зростання у своїй основі спираються на кумулятивну обумовленість економічних процесів. Основу їх моделей складають положення про нерівномірне зростання в умовах вільної конкуренції, виникнення у зв'язку з цим центрів розвитку та його просторову дифузію, створення агломерацій, постійну віддачу від масштабу, фактори виникнення центрального місця. Відповідно до цих концепцій простір генерує економічні переваги через широкомасштабні механізми синергії та кумулятивного зворотного

Продовж. табл. 1.3.

	зв'язку, що діє на локальному рівні, лише в окремих точках простору («полюсах зростання») з різною інтенсивністю.
Теорії конкурентних переваг	
Автор	Сутність
М.Портер, М.Енрайт, М.Розенфельд, Д.Хамфри, Х.Шмітц, Б.Гардінер	Теорії конкурентних переваг базуються на зростанні регіональної конкурентоспроможності і яку розглядають через максимальне використання виробничих, природних, інтелектуальних, технологічних, інформаційних та інших ресурсів регіону, а також ідеї детермінантів технологічного прориву. Теорії охоплюють питання інноваційного розвитку реального сектору економіки, що робить необхідним використання їх напрацювань для забезпечення регіонального розвитку в сучасних висококонкурентних умовах
Теорії ендогенного розвитку	
Автор	Сутність
П.Ромер Р.Лукас	Основними факторами економічного зростання є збільшення капіталовкладень у науково-дослідну та конструкторську діяльність та інвестиції в людський капітал. Один з висновків теорії полягає в тому, що економіка, яка базується на розвинутій науці та людському капіталі, має у довгостроковій перспективі кращі умови зростання, ніж за відсутності цих двох складових розвитку
Нова економічна географія	
Автор	Сутність
П.Кругман, М.Фуджита, А.Венаблес	Головним досягненням нової економічної географії вважається обґрунтування взаємодії розміру ринку з масштабом внутрішньої просторової економіки підприємств, їх транспортними витратами. Це дозволяє визначати розмір ринку ендогенними факторами. За незначних транспортних витрат починає діяти закон кумулятивної причинності: виробництво товарів та послуг має тенденцію до концентрації в місцях з великим розміром ринку, а ринок матиме більші розміри, де концентрується виробництво.
Інституційна економіка	
Автор	Сутність
Д.Родрік, Д.Аджемоглу, С.Джонсон	Інституційні теорії зростання розглядають важливими чинниками розвитку глобальну політику урядів, політичних і правових інститутів.
Національні концепції регіонального розвитку	
Автор	Сутність
А.Мазур	Суспільний розвиток країн та регіонів, їхня структурна цілісність можливі з позиції діалектичної єдності цивілізаційних та національних аспектів історичного прогресу.

Продовж. табл. 1.3.

А.Філіпенко	Економічне зростання на базі модернізації виробництва – органічна складова економічного розвитку всіх рівнів.
Б.Сухорівський	На регіональні умови господарювання істотно впливають управлінські аспекти діяльності та світова господарська інтеграція.
В.Котельников	Регіональна модель інноваційного розвитку, як стимул такого розвитку передбачає узгодженість між бізнес-проектами та геоінформаційними технологіями.
Д.Клиновий, Т.Пепа	Загальнонаціональні передумови розвитку господарства регіонів мають стати джерелом та чинником подальшого зростання регіональної економіки.
С.Дорогоунцов, О.Ральчук	Підсилення залежності економічного зростання й розвитку шляхом екологізації усіх форм життєдіяльності.
Т.Безверхнюк	Регіональний розвиток як об'єкт державноуправлінського впливу обов'язково потребує адекватних методів регулювання стихійного саморозвитку.

Складено автором на основі джерел: [24], [70], [71], [109], [122], [132], [214], [226], [349], [214].

Отже, протягом тривалого часу було розроблено значну кількість теорій регіонального розвитку, які ілюструють еволюцію думок вчених щодо розуміння сутності поняття «регіональний розвиток». Сьогодні це поняття перетворилося на процес позитивних змін у регіоні на основі ефективної регіональної політики, як у кількісному, так і у якісному вимірі.

Дослідження аргументів, які представляють кількісні і якісні показники регіонального розвитку, допомагають одержати загальне представлення про рівень життя на даній території. Згідно з цими показаннями, доходи громадян збільшуються, споживання товарів та послуг зростає, а фінансове становище сімей покращується. Додатково, метою регіонального розвитку є стимулювання соціальної та економічної рівності регіонів, а також збільшення екологічної безпеки і якості життя в них.

Регіональний добробут передбачає активну роль держави в створенні соціально-економічних умов для кращого життя людей в регіоні. Для цього

планується реалізація політики регіонального розвитку, заснованої на використанні публічноуправлінських інструментів, таких як регіональні стратегії, розвиткові програми та проекти. Ця політика призначена для створення таких умов, які будуть сприяти досягненню найбільшого потенціалу регіону щодо покращення якості життя його мешканців, а також забезпечення посилення доступу до політичних, економічних та інших соціальних інститутів.

Наукове визнання зазначених положень дозволяє розуміти під регіональним розвитком: **«Процес змін у соціальній, екологічній, економічній та управлінській підсистемах регіонального системного утворення, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня і якості життя населення на основі збалансованого відтворення потенціалів регіону»** [88].

Реформування сучасного розвитку регіонів передбачає перехід від традиційного вертикального управління регіональним розвитком до нових інноваційних політик регіонального розвитку, заснованих на управлінні «від низу до верху». Цей підхід головним чином обумовлений тим, що регіони є одиницями активної управлінської діяльності, яка орієнтована на досягнення цілей регіонального розвитку.

Традиційний підхід вертикального управління «зверху вниз» був направлений на розвиток інфраструктури, залучення іноземних інвестицій, побудову промислових потужностей та втілювався через державну підтримку. За такого підходу майже не враховувались особливості регіонів.

Багато недоліків концепції управління «зверху вниз», спричинило зміну теоретичних і практичних засад для визнання змісту політики регіонального розвитку. У результаті цих змін виникло інноваційне спрямування регіонального розвитку на основі концепції управління «від низу до верху», яке було впроваджено в 1990-х роках.

Нами виокремлені п'ять основних відмінностей між сучасним децентралізованим підходом до управління регіональним розвитком та

традиційним підходом вертикального управління «зверху вниз», які наведені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4.

Відмінності між сучасним децентралізованим підходом до публічного управління регіональним розвитком і традиційним підходом вертикального управління «зверху вниз».

Традиційний підхід вертикального управління «зверху вниз»	Сучасний децентралізований підхід до управління регіональним розвитком
Рішення про застосування стратегій розвитку	
Приймається центральними органами влади, що відповідають за планування і розвиток, без участі суб'єктів місцевого і регіонального рівнів.	Ініціативу з впровадження стратегії розвитку беруть на себе регіональні органи влади або ж вона впроваджується за їх активної підтримки.
Місце, де створюються стратегії розвитку	
Міністерства або інші центральні органи влади.	Регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування. Координація діяльності між суб'єктами, залученими в процес реалізації стратегії, значно покращується як у вертикальній, так і в горизонтальній площині. Вертикальна координація включає спільну діяльність місцевих, регіональних, державних і міжнародних інституцій. Горизонтальна координація включає спільну діяльність регіональних і приватних акторів, залучених до проблем розвитку.
Відмінності «ідеології» регіонального розвитку	
Сприяння певному промислового сектору, який покликаний пожвавити економіку.	Децентралізований підхід заснований на територіальному фокусі до економічного розвитку. Аналіз економічних, соціальних, інституціональних умов кожного регіону і визначення його потенціалу є основою, на якій будується вся стратегія розвитку.
Відмінності у реагування на проблеми, що виникають в ході реалізація великих промислових проєктів	
Неможливість швидкої адаптації регіональної соціально-економічної системи до умов внутрішнього і зовнішнього середовища, що змінюються.	Децентралізований підхід приділяє серйозну увагу аспектам збільшення економічної активності та створення нових зв'язків в економіці для досягнення стійкого розвитку.

Продовж. табл. 1.4.

Відмінності у забезпеченні залучення додаткової економічної активності в регіон	
Активно використовуються програми фінансового стимулювання і дотаційні програми для забезпечення економічної активності;	Концентрація на поліпшенні умов виробництва і збуту.

Складено автором на основі джерел [64].

Підсумовуючи наведене можна стверджувати, що сучасні підходи до формування та реалізації політики регіонального розвитку передбачають побудову багатоаспектної моделі розвитку. В такій моделі увага зосереджується на багатьох пріоритетних процесах: екологічних, соціальних і управлінських, які сьогодні превалюють над економічними. Це дозволяє визначати стратегію регіонального розвитку, яка враховує цілі, що мають бути досягнуті за допомогою правильно обраних засобів.

У рамках регіонального розвитку основною задачею є розвиток місцевої спільноти. Таким чином, залучення місцевих спільнот до сумісних зусиль у розбудові регіону приносить свої плоди в забезпеченні якісного розвитку людей, роблячи умови для повного використання закладеного в них природою потенціалу. Тим самим активізується роль інститутів громадянського суспільства для формування та здійснення політики регіонального розвитку, яка дасть можливість людям жити активним та забезпеченим життям.

Нами пропонується таке визначення політики регіонального розвитку: **«Політика регіонального розвитку є сукупністю обґрунтованих ідей і концепцій розвитку, розроблених на центральному та регіональному рівнях, сфокусованих в інтегрованій системі стратегічних і поточних заходів та спрямованих на забезпечення збалансованого комплексного розвитку складових регіонального системного утворення, який сприяє ефективному відтворенню потенціалів регіону»** [88].

На основі розглянутого теоретичного базису публічного управління

регіональним розвитком можна стверджувати, що реалізація політики регіонального розвитку в Україні повинна бути пристосована до глобальної політико-економічної ситуації, яка динамічно змінюється та потреб приватного сектору, щоб підвищити інвестиції та забезпечити конкурентоспроможність як регіонів, так і держави в цілому. Виконання цих завдань передбачає підтримку регіонального розвитку у контексті інноваційних та інфраструктурних змін. Для цього потрібно:

1. Забезпечити рівномірний регіональний розвиток шляхом перерозподілу ресурсів та інвестицій за допомогою національних та регіональних програм розвитку.

Щоб забезпечити рівномірний регіональний розвиток, рекомендується використовувати інтегровані національну та регіональні програми розвитку, які б перерозподіляли ресурси та інвестиції по регіонах. Програми повинні бути складовою частиною державної стратегії регіонального розвитку та містити плани з перерозподілу ресурсів та інвестицій між регіонами. Для подальшого забезпечення ефективного функціонування програм доцільним є проведення аудиту та моніторингу результатів їх реалізації.

2. Створення системи підтримки місцевих підприємств, таких як знижки на податки та кредити зі зниженими відсотками.

В рамках побудови такої системи державні органи можуть запропонувати наступні інструменти підтримки: зниження податків для місцевих підприємств; забезпечення доступу до кредитів зі зниженими процентними ставками; забезпечення фінансової підтримки для малого бізнесу з метою покращення його виробничих процесів та технологій; забезпечення отримання доступних засобів для кредитування; забезпечення доступу до програм для підвищення кваліфікації та професійної підготовки персоналу малого бізнесу та забезпечення доступу до програм відшкодування для малого бізнесу.

3. Отримання додаткових доходів регіонами шляхом інвестування в проекти та інфраструктурні роботи на місцевому рівні.

Щоб забезпечити отримання додаткових доходів регіонами шляхом інвестування в проекти та інфраструктурні роботи на місцевому рівні, регіональні органи влади повинні приділяти особливу увагу розвитку і фінансуванню інфраструктурних проектів, розробляти стратегії інвестування та підтримувати місцевих підприємців у сфері розробки проектів для розвитку бізнесу. Регіональні органи влади мають впроваджувати політику передбачення прибутків від інвестування у проекти та інфраструктурні роботи, а також проводити дослідження та просувати проекти, які можуть збільшувати доходи регіону.

4. Розвиток інноваційної політики, яка буде допомагати підприємствам в їх інноваційних ініціативах, таких як наукові дослідження та розробка нових технологій.

Для забезпечення розвитку інноваційної політики рекомендується налаштувати систему підтримки, що забезпечує доступ до додаткових ресурсів та фінансових заходів для підтримки інноваційних ініціатив. Це може включати субсидії для винагородження персоналу підприємств, які працюють над інноваційними проектами, а також доступ до фінансування, що допомагає підприємствам здійснювати наукові дослідження та розробляти нові технології. Разом з цим, необхідно забезпечити підприємствам доступ до компетентної інформації та послугам з регіональних інноваційних стратегій, що допоможуть їм покращити їх інноваційні ініціативи.

5. Популяризація туризму у регіонах шляхом проведення рекламних кампаній, доступних транспортних маршрутів та забезпечення доступних цін.

Реалізація цього завдання передбачає проведення рекламних кампаній за допомогою різних національних та міжнародних медіа. Це дозволить зробити туризм більш популярним та доступним для більшої людини. Ефективним також є створення доступних транспортних маршрутів та знижок на квитки. Це дозволить людям з низьким доходом легко доїхати до

регіонів та подорожувати ними без значних витрат. Необхідним, також є забезпечення доступних цін у готелях та ресторанах. Проведення подій та фестивалів в регіонах дозволить людям дізнаватися про місцеву культуру та просто насолодитися подорожжю.

6. Підвищення ефективності публічного управління та адміністрування на регіональному рівні, що полягає в поліпшенні системи планування, управління та контролю реалізації проєктів регіонального розвитку. Для цього необхідним є використання сучасних технологій та рішень через постійне оновлення інфраструктури та засобів управління та адміністрування, щоб забезпечити їх ефективність і зручність. Швидко виявляти та розв'язувати проблеми в регіональному управлінні та адмініструванні дозволить створення системи моніторингу ефективності та результативності виконання публічноуправлінських рішень.

7. Підвищення загального рівня освіти у регіонах шляхом проведення підвищення кваліфікації працівників та посилення системи підвищення кваліфікації. У цій сфері ефективним може бути проведення ряду заходів для підвищення кваліфікації працівників різних галузей. Спочатку слід забезпечити доступність відповідних навчальних програм та програм підвищення кваліфікації. Також слід забезпечити доступ до дієвих ресурсів, які допоможуть працівникам покращити свої професійні навички. Нарешті, потрібно створити систему, яка б посилювала процес підвищення кваліфікації працівників, наприклад, визначити пріоритетні напрями та організувати постійну систему навчання. Особливого значення набуває підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування регіонального та місцевого рівнів.

Зазначені заходи допоможуть підвищити потенціал регіонального розвитку в Україні та дозволять досягти цілей розвитку держави.

1.2. Теоретичний зміст публічного управління регіональним розвитком як об'єкт наукових досліджень

Наукові дослідження у галузі публічного управління можуть включати дослідження таких питань, як проблеми публічного управління, процеси прийняття рішень, процеси планування та оцінки проєктів, процеси взаємодії між різними органами влади, процеси прозорості та відкритості для громадськості та процеси взаємодії з громадськістю. Також можуть бути проведені дослідження щодо проблем забезпечення ефективності публічного управління у різних сферах.

Дисертаційні дослідження з публічного управління мають на меті дослідження різних аспектів публічного управління та його впливу на суспільство. Вони можуть включати дослідження процесів управління, правових аспектів, політичних та соціальних інститутів, а також проблем суспільної політики. Дослідження можуть бути зосереджені на аналізі практик управління в державних структурах, а також на дослідженні впливу публічного управління на економіку та права людини тощо.

Аналіз дисертаційних досліджень з публічного управління може допомогти вивчати різні аспекти публічного управління та його вплив на суспільство, а також може допомогти визначити проблеми та потенційні причини неефективності публічного управління та надати поради щодо покращення системи управління. Аналіз дисертаційних досліджень може сприяти забезпеченню розробки практичних рішень для покращення публічного управління та підвищення ефективності його діяльності.

В даному дослідженні проведено аналіз дисертаційних робіт з публічного управління регіональним розвитком.

Під впливом загальносвітових глобалізаційних процесів, що спостерігаються протягом останніх десятиріч, умови, у яких відбувається регіональний розвиток в Україні, зазнали суттєвих змін. Ці умови зумовлюються якісним підвищенням відкритості світового господарства,

еволюційними змінами регіонів і окремих територій, переглядом підходів державного управління до регіонального розвитку.

Сьогодні політика регіонального розвитку розглядається як головний важіль публічного управління та адміністрування на регіональному рівні, як чинник впливу на створення економічного фундаменту реалізації інноваційної перебудови, економічних відносин між владою, бізнесом і мешканцями в регіоні.

Регіональна політика є одним із найважливіших напрямків державної політики. Ця політика призначена для підтримки регіонального розвитку і забезпечення їх стабільності. Основні завдання регіональної політики полягають у підтримці розвитку місцевих економік, підвищенні якості життя мешканців регіону, підвищенні ефективності діяльності регіональних органів влади, підтримки розвитку місцевих культур тощо.

Проблемні питання регіонального розвитку привертають увагу науковців через усвідомлення того, що перехід до нового рівня регіонального розвитку може відбутися лише на основі використання реально дієвих причинно-наслідкових зв'язків в економічному житті, врахування інтересів бізнесу, влади та суспільства, тобто політики, побудованої на науковій теорії й адекватно трансформованої у механізмах публічного управління.

Отже, удосконалення системи публічного управління регіональним розвитком має базуватись на використанні результатів наукових досліджень вітчизняних учених, які забезпечують науково-методологічне обґрунтування перебігу процесів перетворення, що відбуваються в регіонах України. Це зумовлює актуальність проведення наукометричного аналізу дисертаційних досліджень з публічного управління регіональним розвитком.

Наукометричні методи використовуються для аналізу даних, які містять велику кількість інформації. Вони допомагають визначити закономірності у даних і прогнозувати майбутні результати. Серед таких методів можна виокремити наступні:

1. Кореляційний аналіз.

Кореляційний аналіз у галузі науки публічного управління використовується для дослідження залежності між різними соціальними і політичними явищами. Це дозволяє вивчати взаємозв'язки, що впливають на поведінку або результати дій влади. Наприклад, кореляційний аналіз може допомогти дослідникам визначити, яким чином взаємозв'язок між державною соціальною політикою і економічними результатами впливає на поведінку громадян. Аналіз може допомогти вирішити завдання прогнозування результатів різних державних програм та політик.

2. Статистичний аналіз.

Статистичний аналіз може бути використаний для дослідження впливу політики на соціальні та економічні показники. Статистика допомагає визначити причини та наслідки політики, а також дає можливість оцінити ефективність політики і її потенціальних альтернатив. За допомогою статистичних даних можна визначити рівень безпеки та охорони праці, методи які використовуються для забезпечення захисту прав споживачів, процеси розробки та реалізації політик з метою підвищення ефективності управління тощо.

3. Аналіз компонент індексу.

Аналіз компонент індексу є одним з найбільш поширених методів, що використовуються в галузі науки публічного управління. Він використовується для оцінки стану публічного управління в конкретній локалізації. Аналіз компонент індексу дозволяє визначити показники стану управління, визначити проблеми та потенційні можливості їх вирішення. Він також може бути використаний для порівняння рівня публічного управління різних локалізацій та дослідження розвитку управління в часі.

4. Метод химерних моделей.

Цей метод використовується для аналізу взаємозв'язків між подіями та системою публічного управління. Він призначається для прогнозування подій, синтезу стратегій та оцінки економічних і політичних ризиків. Метод химерних моделей допомагає публічним управлінням зрозуміти, як різні

зміни в процесах управління впливають на результати та особливості системи публічного управління.

5. Аналіз середніх значень.

Аналіз середніх значень використовується для оцінювання й порівняння базових показників якості послуг або результатів роботи. Аналіз середніх значень дозволяє дослідникам усунути вплив будь-яких виключних показників на загальний результат та досягати більш певних висновків. Аналіз середніх значень є невіддільною складовою під час проведення перевірок систем управління, а також для дослідження інформаційних потоків та процесів у публічних організаціях.

6. Аналіз структурних залежностей.

Аналіз використовується для дослідження того, як різні змінні взаємодіють між собою. За допомогою даного методу, дослідники можуть вивчати, як зміна однієї змінної впливає на іншу. Також цей аналіз може слугувати для прогнозування майбутніх результатів при різних умовах використання. Аналіз структурних залежностей може допомогти дослідникам розуміти та проаналізувати залежності між кількома змінними, які можуть бути пов'язані з макро- та мікрорівнями публічного управління.

7. Інтервальний аналіз.

Метод використовується для аналізу даних, що являють собою послідовності значень, в яких місця і кількість ставляться до результатів досліджень. Інтервальний аналіз допомагає визначити взаємозв'язок між різними явищами, виявити закономірності та тенденції зміни даних на певному проміжку часу. Розробка програм для проведення інтервального аналізу дозволяє проводити дискретні дослідження та отримувати результати за допомогою автоматизованого аналізу даних. Таким чином, використання інтервального аналізу дозволяє проаналізувати дані для прийняття найкращих рішень у сфері публічного управління.

8. Аналіз спряженості.

Аналіз спряженості є одним із ключових методів, які використовуються в галузі науки публічного управління. Він допомагає розглядати систему відносин між двома або більше змінними, для зрозумілості процесів, які відбуваються в організації. Це дає можливість зрозуміти причину та наслідки подій, а також виявити шляхи їх вирішення. Аналіз спряженості може допомогти публічним службовцям зрозуміти, які фактори впливають на результати програми, проєкту або політики, та яким чином визначити пріоритети.

9. Аналіз кластерів.

Аналіз кластерів є важливим інструментом для публічного управління, який допомагає органам влади зрозуміти структуру суспільної пристосованості, цілі і потреби громад або груп людей. Аналіз кластерів дозволяє виявляти патерни поведінки і розв'язувати проблеми, пов'язані з розподілом ресурсів і розвитком громад. Також аналіз кластерів може допомагати органам влади у прийнятті рішень щодо подальшого розвитку території та ініціатив у сфері публічного управління.

10. Аналіз регресії.

Аналіз регресії в галузі науки публічного управління використовується для визначення взаємозв'язку між різними змінними та визначення ступеня впливу цих змінних на певні результати. За допомогою аналізу регресії органи влади можуть побудувати прогнози для прийняття управлінських рішень. Аналіз регресії також може бути використаний для порівняння різних сценаріїв й визначення того, яке рішення є найбільш ефективним.

Для аналізу текстової інформації, такої як дисертаційні дослідження, можуть бути використані й інші наукометричні методи, наприклад, метод «цитат-індексів» або контент-аналіз.

Контент-аналіз є методом аналізу текстів, який цілком базується на пошуку слів та послідовностей слів у тексті. Цей метод дозволяє виявляти постійні теми, репрезентативні загальні думки, також як і визначати структуру тексту. Контент-аналіз дає звіт про кожне слово та послідовність

слів, таким чином, даючи доступ до цілісного огляду тексту.

Отже, методи цитат-індексів та контент-аналізу мають багато спільного. Обидва методи дозволяють виявляти постійні теми та репрезентативні загальні думки у тексті, а також дають звіт про кожний елемент тексту. Основна різниця між цими методами полягає у тому, що цитат-індекси ґрунтуються на пошуку цитат, а контент-аналіз - на пошуку слів та послідовностей слів.

Нами для визначення тенденцій удосконалення публічного управління регіональним розвитком, пріоритетних напрямків, актуальних завдань і векторів подальших досліджень в цій галузі в якості основного використано наукометричний метод – контент-аналіз. Він дозволяє кваліфікувати та аналізувати вміст документів, текстів, зображень, аудіо та відео матеріалів. Цей метод дозволяє виявити патерни та закономірності в даних, а також визначити причини та наслідки певних подій. Контент-аналіз може бути використаний для вивчення різних предметів, включаючи політику, економіку, публічне управління, медіа, маркетинг та багато інших.

О. Р. Титаренко зазначає: «Контент-аналіз – один з найпоширеніших методів прикладного вивчення текстової інформації, суть якого полягає в систематичному виділенні та фіксації певних одиниць змістової частини тексту, квантифікації отриманих даних та інтерпретації отриманих результатів з метою оцінки та прогнозування» [243].

Проводячи дослідження стану методологічного змісту сучасної докторської дисертації в галузі державного управління, вчені Ю. Сурмін та І. Шпильовий виявили, що серед конкретна наукових методів наукового пізнання кількість застосування контент-аналізу складає 8,8 % й поступається тільки SWOT-аналізу, економічному та соціологічному аналізам (відповідно 16,3 %, 12,9 % та 10,2 %) [238].

Основні етапи проведення контент-аналізу наступні:

1. Обрати дані для аналізу.

Для контент-аналізу можна обрати текстові дані, такі як статті,

соціальні медіа пости, блоги, оголошення і так далі. Також можна обрати аудіовідеоматеріали, такі як відео, аудіофайли та інші медіа. Існують також спеціалізовані дані, такі як фінансові документи, статистичні дані, дані про клієнтів і т. д. Для контент-аналізу можна обрати дані будь-якої мови.

2. Ідентифікувати ключові теми та підтеми для дослідження.

Ідентифікація ключових тем і підтем для дослідження може відбуватися за допомогою різних методів. Наприклад, можна використовувати техніку «картографування знань», щоб створити матрицю тем і підтем, або використовувати процедуру «вибору ключових слів», щоб визначити глобальні теми. Також можна використовувати аналіз тексту, щоб автоматично визначати ключові слова в документах. Інші методи, такі як групування даних, можуть також використовуватися для ідентифікації тем.

3. Зіставити дані для кращого зрозуміння.

Можна зіставляти дані за допомогою різних методів. Наприклад, можна використати таблиці, діаграми, графіки, схеми й т. д., щоб зробити їх більш зрозумілими. Також можна скористатися різними фільтрами та сортуванням, щоб застосувати потрібні критерії для зіставлення даних. Ще один ефективний спосіб зіставити дані – створити групи схожих даних та представити їх за допомогою параметрів. Також можна використати зручні інструменти візуалізації даних, такі як Microsoft Excel, щоб зробити дані ще більш зрозумілими.

4. Провести аналіз текстових даних за допомогою алгоритмів текстового аналізу.

- Вибрати алгоритм текстового аналізу, що відповідає потребам аналізу. Це може включати класифікацію тексту, виявлення закономірностей та пошук ключових слів тощо.

- Підготувати текстові дані для аналізу. Це може включати видалення зайвих символів, створення дата сету для алгоритму, також слід зробити попередні перевірки даних, щоб переконатися, що вони відповідають

потребам.

- Запустити алгоритм текстового аналізу на текстових даних.
- Отримати результати та виконати аналіз результатів. Результати можуть відображатися у вигляді таблиць, графіків, списків тощо. Це дозволить зробити висновки щодо текстових даних та покращити процес аналізу.

5. Застосувати статистичні методи для підсумкового аналізу.

- Розробити гіпотезу для підсумкового аналізу.
- Визначити статистичні методи, які потрібно застосувати для перевірки гіпотези.

- Зібрати потрібні дані для аналізу.

- Застосувати статистичні методи для аналізу даних.

6. Створити дашборд для візуалізації результатів.

- Створити базу даних, яка буде мати дані, які потрібно візуалізувати.

- Вибрати платформу для створення дашборду. Для цього можна скористатися послугами сервісів, таких як Tableau, Power BI, Looker, або створити дашборд вручну.

- Імпортувати дані з бази даних у платформу для створення дашборду.

- Створити графіки та діаграми для візуалізації даних.

- Додати фільтри та параметри для задання критеріїв відбору даних.

- Завантажити дашборд для його публікації.

7. Зробити висновки та запропонувати рішення.

Враховуючи наведене ми для проведення контент-аналізу включили наступні етапи:

1. Визначення сукупності досліджуваних джерел за допомогою набору заданих критеріїв (автореферати дисертацій з 1997 до 2002 року за

спеціальностями: 25.00.01 «Теорія та історія державного управління», 25.00.02 «Філософія державного управління», 25.00.03 «Організація і управління в державних установах», 25.00.04 «Регіональне управління», 25.00.05 «Галузеве управління», 25.00.06 «Місцеве самоврядування» та автореферати дисертацій з 2002 до 2019 року за спеціальностями: 25.00.01 «Теорія та історія державного управління», 25.00.02 «Механізми державного управління», 25.00.03 «Державна служба», 25.00.04 «Місцеве самоврядування») [155].

2. Формування вибірки дослідження: дисертації, в яких висвітлювалися проблеми соціально-економічного розвитку регіонів.

3. Виявлення одиниць аналізу (категорій).

4. Інтерпретація отриманих результатів та висновки.

В процесі контент-аналізу загальної інформації стосовно захищених в Україні дисертацій з державного управління станом на 20 червня 2019 року виявлено 2187 одиниць інформації (1844 кандидатських і 343 докторських). Джерелами одиниць інформації були дані Міністерства освіти і науки України [155], Національної академії державного управління при Президентові України [227] та інших закладів, в яких існують спеціалізовані вчені ради з державного управління, а також фахові видання [3, 4, 5, 216].

Динаміка кількості дисертаційних досліджень з проблем державного управління (рис. 1.1) в цілому характеризується як позитивна. Проведений аналіз дозволив зафіксувати значне їх зростання у 2009-2011 роках. У відсотках до 2008 року приріст склав 45, 82 та 228 % відповідно. В останні роки спостерігалось поступове зниження кількості дисертаційних робіт з державного управління, але у 2018 році знову відбувалось їх зростання.

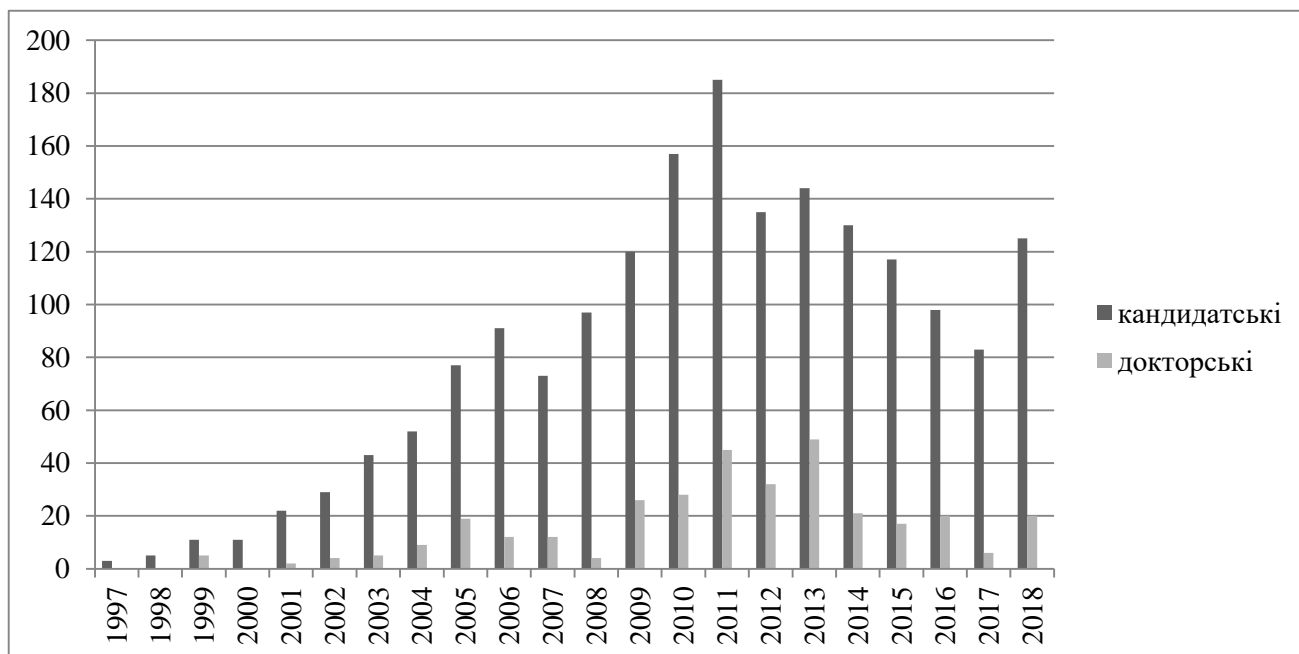

Рис. 1.1. Динаміка кількості дисертаційних досліджень з проблем державного управління

Відібрані дисертації з проблем соціально-економічного розвитку регіонів. Крім дисертаційних робіт, які безпосередньо стосуються публічного управління економічним розвитком регіонів, в дослідження включалися роботи, які присвячені питанням розвитку окремих галузей на рівні регіону, ресурсного забезпечення регіонального розвитку, державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в регіонах, міжрегіонального та транскордонного співробітництва, а також аспекти регіонального розвитку в контексті євроінтеграційних процесів. В результаті вибірка дослідження становила 254 (11,61 %) одиниць інформації. Співвідношення досліджень, що стосуються аспектів економічного розвитку регіонів, до загального пулу дисертаційних робіт з державного управління коливається від мінімального значення (4,6 %) у 2014 р. до максимального (17,8 %) у 2008 р. (рисунок 2).

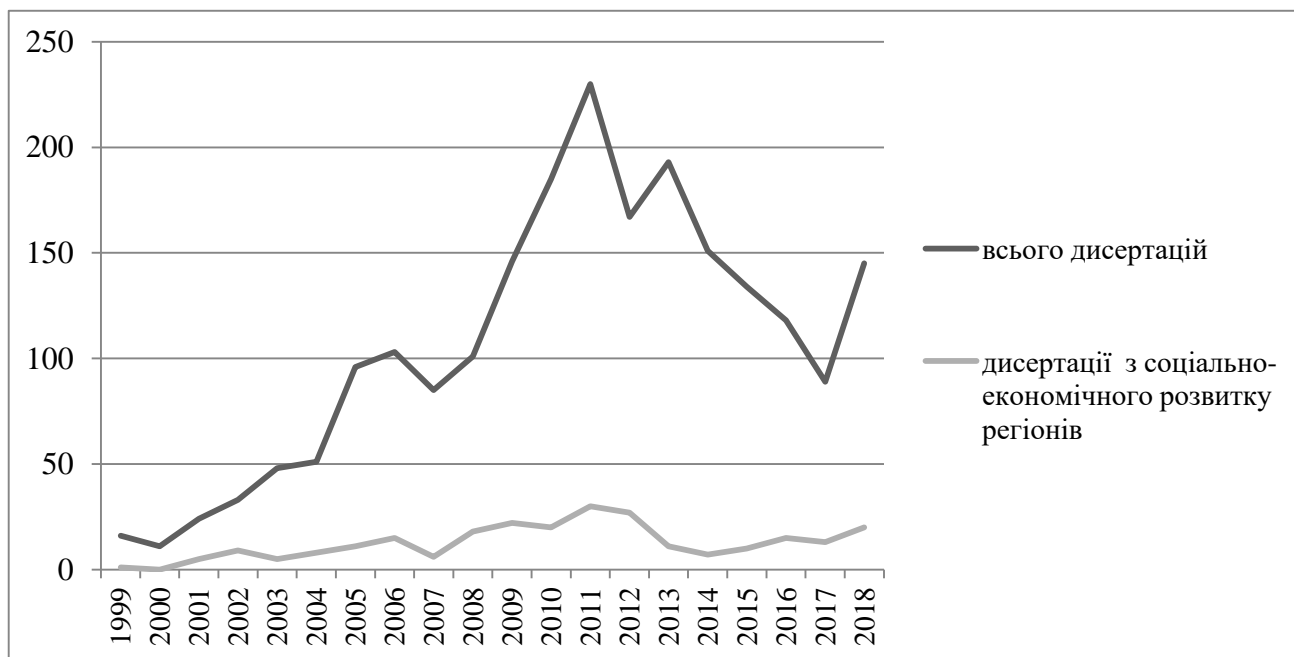

Рис. 1.2. Співвідношення дисертацій з соціально-економічного розвитку регіонів до загальної кількості дисертаційних робіт з державного управління

Аналіз динаміки кількості дисертацій з соціально-економічного розвитку регіонів за спеціальностями наведений у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Кількість дисертацій з соціально-економічного розвитку регіонів

Спеціальність науки «Державне управління»	Кількість дисертацій
Теорія та історія державного управління	10
Філософія державного управління	1
Організація і управління в державних установах	0
Регіональне управління	18
Галузеве управління	1
Міське самоврядування	11
Механізми державного управління	211
Державна служба	2

Складено автором.

Серед докторських дисертацій, в яких досліджуються питання соціально-економічного розвитку регіонів (9,91 % від загальної кількості

докторських робіт), 32 роботи було захищено за спеціальністю «механізми державного управління» та 2 – за спеціальністю «місьцеве самоврядування». З огляду на те, що докторські дисертації є, як правило, концептуальними дослідженнями, можна констатувати нарощування науково-теоретичного потенціалу дисертаційних робіт в області публічного управління економічним розвитком регіонів України. На наступному етапі дослідження була розроблена система категорій для контент-аналізу дисертаційних робіт, яка представлена у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Категорії контент-аналізу дисертаційних робіт з соціально-економічного розвитку регіонів

Назва категорії	Кількість робіт		Рейтинг категорії
	кандидатські	докторські	
державне управління економічним розвитком регіонів	67	15	1 (29,92 %)
розвиток окремих галузей на рівні регіону	57	5	2 (24,4 %)
державне регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в регіонах	43	5	3 (18,89 %)
ресурсне забезпечення регіонального розвитку	34	5	4 (15,35 %)
аспекти регіонального розвитку в контексті євроінтеграційних процесів	13	2	5 (5,9 %)
міжрегіональне та транскордонне співробітництво	6	3	6 (3,54 %)

Складено автором.

Згідно з наведеними даними, найбільш досліджуваним є публічне управління економічним розвитком регіонів. Наукові роботи цієї категорії присвячені висвітленню питань дослідження процесу формування системи регіонального управління, як однієї з важливих ланок механізму публічного управління, з метою пошуку найбільш адекватних підходів до управління регіоном. Найбільшу зацікавленість у науковців викликали питання

дослідження механізмів публічного управління економічним розвитком регіонів. Це проблемне поле включає механізми управління науково-технічними програмами та проектами соціально-економічного розвитку регіону, удосконалення механізму узгодження державних і місцевих програм соціально-економічного розвитку територій, механізми публічного управління розвитком соціально-економічної інфраструктури регіону, формування механізмів публічного управління сталим розвитком регіонів України, трансформації механізмів публічного управління на регіональному рівні в сучасних умовах, механізми забезпечення комплексного і збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та ін.

Теоретико-методологічні питання регіонального розвитку також привертають увагу вчених. Досліджені проблеми теоретико-методологічних засад управління територіальним розвитком, науково-методичних засад формування механізмів публічного управління проектно-програмним розвитком регіонів, методології та організації системного аналізу механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів України.

Низка робіт описує проблематику цільового програмування, стратегічного планування та управління на регіональному рівні, діяльності агенцій регіонального розвитку, проектного управління регіональним розвитком, розвитку регіонального форсайту, формування мережевих систем в управлінні регіональним розвитком тощо.

Другий за популярністю напрямок досліджень – розвиток окремих галузей на рівні регіону. Виявлено, що вчених цікавлять питання удосконалення управління розвитком виробничої сфери регіону, стратегічне публічного управління формуванням агропромислового та продовольчого комплексів регіону, публічного управління регіональною газотранспортною системою як природною монополією та механізми публічного управління розвитком транспортного обслуговування населення в регіоні, механізми публічного управління реформуванням підприємств житлово-комунального господарства в регіоні та механізми публічного регулювання сфери

містобудування та архітектури на регіональному рівні, механізми публічного управління інноваційним розвитком регіональних промислових кластерів, а також формування стратегічних механізмів публічного управління розвитком енергетики регіону.

Державне регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в регіонах виявилось також актуальним для дослідників. В цій категорії виявлена значна кількість робіт, які присвячені схожим питанням: формування державної інноваційно-інвестиційної політики в регіоні, державне регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності в умовах спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку, публічне управління іноземними інвестиціями, механізми державного регулювання і планування залучення інвестицій у виробничу сферу регіону, державне регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку регіону, удосконалення механізмів державного регулювання інноваційних процесів в Україні та регіонах, формування привабливого інвестиційного клімату в регіоні (державноуправлінський аспект), формування системи державної підтримки іноземного інвестування на регіональному рівні, формування організаційно-економічного механізму залучення інвестицій в регіон, розвиток механізмів державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності (регіональний аспект), державне регулювання інфраструктури регіональної інвестиційної діяльності, механізми формування регіональних інноваційних систем, напрями удосконалення механізмів публічного управління інвестиціями в регіональний розвиток та удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні.

Четверте рейтингове місце зайняли дисертаційні роботи з дослідження ресурсного забезпечення регіонального розвитку. За цієї тематики превалюють дослідження забезпечення економічного розвитку регіонів людськими ресурсами: формування і реалізація державної кадрової політики в регіоні України, механізм удосконалення регіонального управління у сфері зайнятості населення, регулювання ринку праці та оптимізація структури

економічно активного населення в праценадлишкових районах України, державна політика забезпечення продуктивної зайнятості населення регіону шляхом розвитку підприємництва, державне регулювання ринку праці в регіоні, розвиток механізмів державного регулювання регіонального ринку праці, удосконалення механізму публічного управління зайнятістю населення в регіоні на засадах впровадження індивідуально орієнтованих програм, публічне управління процесом зайнятості населення на регіональному рівні (на прикладі Івано-Франківської області).

Також досліджувалось кадрове забезпечення регіональних органів влади. Досліджені проблеми формування системи підготовки кадрів державних службовців регіонального рівня, розвитку механізмів публічного управління підготовкою управлінських кадрів для регіону, професійної діяльності державних службовців як складової організаційно-правового механізму управління органів виконавчої влади регіону, інформаційно-комунікаційний аспект підвищення кваліфікації управлінських кадрів регіону та механізми публічного управління людськими ресурсами в системі регіональної влади.

Значну увагу науковці приділяють вивченню фінансових ресурсів регіонального розвитку. Серед проблемних питань – державне регулювання доходів місцевих бюджетів в Україні, податковий контроль в системі публічного управління соціально-економічним розвитком регіону, удосконалення державного механізму управління формуванням та використанням місцевих бюджетів в Україні, регіональний аспект державного регулювання міжбюджетних відносин, удосконалення механізмів публічного управління регіональними фінансовими ресурсами через казначейську систему, механізми забезпечення бюджетної стабільності на регіональному рівні, управління бюджетним процесом на регіональному рівні.

Важливими також є проблеми формування державного механізму інформаційного забезпечення розвитку регіону, система ресурсного

забезпечення регіонального управління: концептуальні засади розбудови та механізми функціонування, розробка механізму ефективного публічного управління власністю в регіоні

Аспекти регіонального розвитку в контексті євроінтеграційних процесів продовжують знаходитись в полі зору вчених та за кількістю робіт з цієї тематики посідають п'яте місце. Дисертаційні дослідження присвячені вивченню проблем публічного управління регіональним розвитком України в контексті європейської інтеграції, формуванню механізмів державного регулювання підприємницької діяльності в регіонах України в контексті євроінтеграції, становлення та впровадження в умовах європейської інтеграції механізмів регіонального врядування, трансформації регіональної політики України в контексті євроінтеграційних процесів, адаптації в Україні європейського досвіду з публічного управління розвитком регіонів, європейського досвіду розбудови інституту регіонального управління в сучасній Україні та ін.

Такий важливий в умовах децентралізаційних процесів напрям досліджень як міжрегіональне та транскордонне співробітництво знаходиться на останньому шостому місці. Тематика цієї категорії включає роботи з державного регулювання міжрегіонального співробітництва в економічній сфері та формування розвитку міжрегіональної агропромислової інтеграції в Україні, механізмів формування та реалізації стратегії міжрегіональної інтеграції в Україні, державного регулювання розвитку регіонів України в умовах посилення міжрегіональних економічних зв'язків, публічного управління транскордонним співробітництвом в умовах формування єврорегіональних територій в Україні, державного регулювання міжрегіональної інтеграції в умовах стійкого розвитку територій, механізмів публічного управління сталим розвитком регіонів на засадах регіонального та транскордонного співробітництва, регіональних аспектів публічного управління прикордонним співробітництвом України (на матеріалах Закарпатської області), механізмів публічного управління розвитком

транскордонного співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу, становлення та перспективи розвитку міжрегіонального співробітництва західних областей України.

Таким чином, частка дисертаційних досліджень з проблем економічного розвитку регіонів серед усіх робіт за спеціальністю «державне управління» за період 1999-2019 рр. склала 254 (11,61 %). З врахуванням євроінтеграційних процесів, які відбуваються в Україні, пріоритетною стає побудова державної політики за принципом «висхідного розвитку», тобто активізація місцевих ініціатив з забезпечення спеціалізації регіонів та ефективного використання місцевого ресурсного потенціалу з метою формування загальнодержавної політики на основі власних політик розвитку регіонів. За умов зростання ролі регіонів кількість наукових досліджень в цій області слід визнати недостатньою.

Кількість докторських дисертацій, в яких досліджуються питання соціально-економічного розвитку регіонів становить 9,91 % від загальної кількості докторських робіт з державного управління. З огляду на те, що докторські дисертації є, як правило, концептуальними дослідженнями, можна констатувати нарощування науково-теоретичного потенціалу дисертаційних робіт в області державного управління економічним розвитком регіонів України.

Питання публічного управління економічним розвитком регіонів превалюють в дослідженнях (29,92 % від кількості дисертацій, в яких висвітлюються питання регіонального розвитку). Розвиток окремих галузей на рівні регіону (24,4 %) та державне регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в регіонах (18,89 %) також є пріоритетними напрямками.

Викликає занепокоєння дуже низький рівень кількості робіт (3,54 %), в яких досліджуються питання міжрегіонального та транскордонного співробітництва [84]. Це зумовлює активізацію наукових пошуків в зазначеній сфері.

1.3. Вплив глобалізації на прийняття стратегічних рішень з публічного управління регіональним розвитком

Під впливом глобалізаційних процесів, які відбуваються у світовій економіці, з'являються нові закономірності та змінюються рівні відповідальності за регіональний та місцевий розвиток. Суттєво зростає роль регіональних органів влади у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій. Розвиток регіонів та держави сьогодні залежить від зацікавленості та можливості місцевої влади впроваджувати ефективні засоби регіонального управління. В умовах реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні регіональна та місцева влада стають ключовими гравцями у сфері розвитку громад. Отримання нових повноважень сприяє перетворенню регіонів та громад з об'єктів управління в суб'єкти управління, що суттєво збільшує відповідальність за прийняття публічноуправлінських рішень.

Посадовці, на яких покладені питання соціально-економічного розвитку територій, мають враховувати глобалізаційні виклики під час планування та реалізації завдань та заходів щодо розбудови територій з метою досягнення сталого майбутнього.

Слід виокремити два головних підходи до визначення етапів становлення та розвитку глобалізації. Перший підхід – «історичний», згідно з яким джерела глобалізації слід шукати в минулому. Другий підхід – «інтегральний», розглядає глобалізацію як виключно сучасне соціально-економічне явище, та пов'язує генезис глобалізації з останньою чвертю ХХ ст. Відповідно, «історичний» підхід до хронологічних меж глобалізації дозволяє розглянути послідовність формування глобальної системи в русі – від утворення первісних її станів з низьким рівнем системності та інтегрованості внутрішніх зв'язків до переходу світової системи в якісно нові стани з вищим рівнем системності та інтегрованості зв'язків.

Своєю чергою, «інтегральний» підхід зосереджує увагу на результатах

такого руху – станах, що виникають в результаті періодичних якісних змін усередині світової системи, спрямованих на кардинальне підвищення її цілісності в економічній, соціальній (соціокультурній), політичній площинах [240].

Відповідно до історичного підходу заведено вважати, що процес глобалізації починається з XVI ст. і пов'язаний з колосальним накопиченням капіталу та посиленням політичних можливостей таких країн, як Іспанія, Голландія та Англія.

У своєму процесі розвитку глобалізація пройшла через три основні етапи:

Перший етап: XVI-XIX століття - епоха становлення індустріальної цивілізації. На цьому етапі відбулися Великі географічні відкриття, промислова революція, утворення колоніальних імперій, формування світового ринку та виникнення міжнародної торговельно-економічної співпраці.

Другий етап: перша половина XX століття - епоха становлення імперіалізму. На цьому етапі спостерігалось посилення боротьби за колоніальний перерозподіл світу, зародження національно-визвольного руху в колоніальних країнах і загальне панування державно-монополістичного капіталізму на основі кейнсіанських уявлень про ринкові механізми регулювання.

Третій етап: друга половина XX століття - епоха краху колоніальної системи імперіалізму і формування основ постіндустріального суспільства. На цьому етапі відбулася поява великої групи молодих незалежних держав, утворення ООН і розширення її функцій, виникнення і швидке поширення транснаціональних корпорацій (ТНК), утворення наднаціональних валютно-фінансових органів (МВФ, Світовий банк й ін.), створення НАТО, ВТО, Римського клубу та інших міжнародних організацій. Різке посилення інформаційних потоків призводить до завершальної стадії глобалізації [151].

О. Григор в аспекті історії виділяє чотири основні епохи становлення глобальних зв'язків, що супроводжують історичний розвиток з часу виникнення спільноти і в доступному для огляду майбутньому:

«Епоха фрагментарних подій і локальних соціальних зв'язків – від появи людини 5-3 млн років тому і до завершення неолітичної революції, виникнення й формування перших держав 7-3 тис. років до н.е.

Епоха регіональних подій і територіально обмежених міжнародних відносин – від завершення неолітичної революції до Великих географічних відкриттів.

Епоха глобальних подій і загальної економічної й соціально-політичної залежності – від Великих географічних відкриттів до середини ХХ ст., коли світ став цілісним у географічному, економічному, політичному й екологічному відношенні.

Епоха космічної експансії й космічних конфліктів – від запуску у 1957 році першого штучного супутника Землі до доступного для огляду майбутнього» [33].

Усвідомлення процесів глобалізації автор розділяє на чотири етапи: «Усвідомлення загальних зв'язків – друга половина ХVІІ ст. – початок ХХ ст.; усвідомлення цілісності світу – 20-60-ті роки ХХ ст.; відкриття глобальних проблем: друга половина 60-х – кінець 80-х років ХХ ст.; усвідомлення глобалізації – почалося у другій половині 1990-х років і продовжується нині; постглобалізація – гіпотетичний етап, який розпочинається, на думку автора, не раніше 2010-2020 рр., з формуванням або а) постімперіалістичної системи, з панівним й керівним / розпорядчим цивілізаційним центром (центрами), або – б) формування інститутів і структур глобальної деліберативної демократії («демократії обговорення-узгодження») – глобального демократичного суспільства, без чітко виражених «центрів», відносини між складовими частинами якого розвиватимуться на основі компромісу, консенсусу, рівноправного узгодження інтересів» [33].

Попри такий тривалий період становлення та розвитку, поняття «глобалізація» було введено в широкий науковий обіг тільки у 1983 році американським вченим Т. Левіттом [21, с. 7]. Проте, сьогодні немає однозначного тлумачення визначення цього терміну. В таблиці 1.7 представлені підходи до визначення сутності глобалізації.

Таблиця 1.7

Підходи до визначення сутності глобалізації

Підхід	Сутність
<p>Економічний Дж. Сорос</p> <p>М. Делягін</p> <p>Г. Васиильченко, І. Парасюк, Н. Єременко Європейська комісія</p> <p>Міжнародний валютний фонд</p>	<p>Перенесення капіталу і висхідне домінування глобальних фінансових ринків та транснаціональних корпорацій над національними економіками створюють умови для розвитку вільного руху капіталу.</p> <p>Цей процес призводить до появи єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору, заснованого на нових, в основному комп'ютерних технологіях.</p> <p>Інтеграція набуває вищого рівня, що супроводжується швидким і потужним формуванням цього глобального фінансово-економічного простору.</p> <p>Цей процес призводить до раптового прискорення інтернаціоналізації у всіх сферах суспільного життя, таких як економіка, соціум, політика і культура. Він також сприяє відкритості національних економік і стимулює інтенсивний обмін інформацією, людьми, капіталом, товарами, послугами, а також культурними і духовними цінностями.</p> <p>Цей процес зумовлений взаємозалежністю ринків та виробництва в різних країнах світу. Рушійними силами його розвитку є торгівля товарами та послугами, а також потоки капіталу та технологій. Це призводить до зростання вільного пересування ідей, людей, благ, послуг і капіталів, що сприяє глибшій інтеграції економіки та суспільства.</p>
<p>Соціологічний М. Фезерстоун Н. Римашевська (та ін.)</p>	<p>Глобалізація - це нова форма соціального життя, яку створило людство, населення планети, що різними способами сприймають цей процес. Правила глобалізації, так само як і інші соціальні закони, не є абсолютними, а залежать від індивідів, їх національного менталітету, історичних традицій та культури.</p>
<p>Політологічний І. Алексєнко, У. Бек, І. Василенко (та ін.)</p>	<p>Підходи щодо зменшення впливу держави, зміни її функцій та навіть її можливого відмирання у недалекому майбутньому викликають все більше дискусій. Одночасно з цим, зростає полеміка щодо необхідності присутності держави і посилення її ролі в умовах глобальної фінансово-економічної кризи.</p>
<p>Універсальний В. В. Михеев, А. С. Атьйат, М. Марченко (та ін.)</p>	<p>Глобалізація в широкому розумінні означає зростання економічної та політичної взаємозалежності між країнами та регіонами світу до такого рівня, коли виникає потреба і можливість створення єдиного світового правового порядку та глобальних органів економічного та політичного управління. Глобалізація також містить в собі глибоку взаємозалежність між державами,</p>

Продовж. табл. 1.7.

<p>О. Григор</p>	<p>економіками та культурами. Вона є однією з цивілізаційних моделей, яка враховує економічний, соціально-культурний і нормативний аспекти. Також можна розглядати глобалізацію як екстраполяцію відносин, що сформувалися між найбільш розвиненими державами світу, на міжнародну арену.</p> <p>Багатоаспектний суспільно-історичний, соціально-економічний і соціокультурний процес становлення в масштабах планети цілісних структур і зв'язків, які іманентно притаманні світовому суспільству людей, охоплюють усі його основні сфери й проявляються тим сильніше, чим далі людина просувається по шляху науково-технічного прогресу й соціально-економічного розвитку. Глобалізація - це процес, який не має часових обмежень, пов'язуючи минуле, сьогодення й майбутнє людства.</p>
<p>А. Панарін</p>	<p>Процес ослаблення традиційних територіальних, соціокультурних і державно-політичних бар'єрів (які ізолюють народи один від одного і водночас оберігають їх від неврегульованих зовнішніх дій) та становлення нової, «безпротекціоністської системи» міжнародної взаємодії та взаємозалежності.</p>

Складено автором на основі джерел [8, 21, 33, 151].

В дослідженні [21] зазначається, що глобалізація представляє нові можливості для зростання економіки, але з різними результатами, які отримують території. Наслідки високої мобільності фінансових, інформаційних ресурсів, а також переміщення населення, які мінливо перетікають з одного місця до іншого, сприяють розвитку територій. Однак, вони й ускладнюють нерівність досягнутих результатів.

Території, які сприяють створенню трансформаційних природних, політичних та соціальних переваг за допомогою інноваційних проєктів, технологій та продуктивної співпраці, мають реальні шанси просунутись у приватному та громадському секторах. Такі регіони матимуть перевагу першими отримувати інноваційні ресурси та бути найбезпечнішим місцем для інвестицій.

Регіони із сильною трансформаційною поведінкою та перевагами мають кращі шанси для тривалого та стійкого розвитку. Інвестиції у ці регіони будуть зможуть забезпечити: створення інноваційних підприємств, формування додаткової вартості, випуск продукції з переважно експортним спрямуванням, розвиток професійного менеджменту, покращення

інфраструктури та інтеграції.

З процесом глобалізації світової економіки пов'язується ряд змін у якості локальних рішень. Ухвалення державноуправлінських рішень щодо визначення пріоритетів у сфері економічного розвитку регіону стає більш залежним від міжнародного становища. Завдяки глобалізації, роль місцевих громад щодо реалізації їх потенціалу посилюється. Органи влади мають сприяти створенню системи ухвалення державноуправлінських рішень, що підтримують місцевий розвиток та адаптуються до змін. Усі ці зміни вимагають від територій посилення місцевих фінансових ресурсів, алгоритмів ухвалення рішень, адаптації до міжнародного досвіду, та нових правил гри, орієнтованих на прискорене регіональне та національне економічне зростання [21, с. 7 – 8].

Наведена інформація свідчить про те, що глобалізаційні процеси суттєво впливають на економічний, соціальний, культурний розвиток як окремих регіонів та держав, так світової спільноти. Важливим є можливість оцінювання такого впливу з метою визначення наслідків прийняття публічноуправлінських рішень на різних рівнях – від локального та регіонального до загальнодержавного та глобального. Також потрібно зазначити, що сьогодні немає універсального підходу до вимірювання рівня глобалізації.

Загалом існує два основних підходи до визначення рівня глобалізації: використання моноіндексів і синтетичних індексів. Моноіндекси базуються на оцінці впливу глобалізації на окремі економічні або фінансові показники. В деяких дослідженнях і сферах їх застосування достатньо оцінити вплив глобалізації, використовуючи лише фінансові або торгові показники, що є цілком обґрунтованим підходом.

Моноіндекси глобалізації поділяються на індекси торговельної глобалізації, які враховують відкритість ринків і середні тарифні ставки, та індекси фінансової глобалізації, які оцінюють Індекс Чінн-Іто, індекс обмежень МВФ та прямі іноземні інвестиції (FDI) [232].

З початку XXI століття науковці активно займаються дослідженням і розробкою нових синтетичних індексів глобалізації, з метою всебічної оцінки цього багатогранного процесу з різних аспектів.

О. Г. Ніколаєва зазначає, що найбільшого поширення та широкого застосування набули: «Індекс глобалізації А.Т. Kearney / Foreign Policy Magazine (The A.T. Kearney / Foreign Policy Magazine's Globalization Index); KOF-індекс глобалізації (KOF Index of Globalization); Індекс глобалізації CSGR (The Centre for the Study of Globalization and Regionalization's Globalization Index); Соціологічний індекс глобалізації (Global Index); Новий індекс глобалізації (NGI); Маастрихтський індекс глобалізації (MGI)» [133].

Н. П. Стучинська ретельно аналізує індекси MGI, NGI та KOF. Індекс MGI спроектований для максимально широкого врахування різних аспектів глобалізації, і для цього використовується ряд змінних. Політичний аспект (абсолютна кількість посольств та міжнародних організацій в країні, членство країни в таких організаціях, а також частка витрат на звичайне (неядерне) озброєння у загальних витратах на зброю). Економічний аспект (відношення імпорту та експорту товарів і послуг до ВВП, прямі іноземні інвестиції відносно ВВП). Соціально-культурний аспект (відношення міграції до загальної чисельності населення, міжнародні прибуття та відправлення на 100 жителів). Технологічний аспект (кількість абонентів мобільного зв'язку на 100 жителів, відношення користувачів Інтернету до загального населення). Екологічний аспект (наслідки імпорту та експорту як компоненти екосистеми). Крім того, враховується рівень організованої злочинності. Цей показник обчислювався тільки за період з 2000 по 2008 рік і єдиним у своєму роді, оскільки враховує екологічний аспект глобалізації.

У 2009 році був розроблений та представлений індекс NGI, який мав на меті надати кількісну оцінку явища глобалізації та вдосконалити методологію побудови глобалізаційних індексів. Автор цього індексу визначав глобалізацію як «процес висхідної взаємодії та взаємозалежності між економіками, суспільствами та націями на значній відстані». Вдало

підібрані показники мають вирішальне значення для забезпечення об'єктивності та актуальності складеного індексу.

Для створення нового індексу глобалізації розробники вибрали 21 змінну, які включають:

В економічному блоку: торгівлю товарами, торгівлю послугами, прями іноземні інвестиції, портфельні інвестиції, платежі іноземним громадянам, зареєстровані нерезидентами торгові марки, патентні заявки нерезидентів. Економічні фактори мають 37% ваги у загальному індексі.

У політичному блоку: природоохоронні угоди, членство в міжнародних організаціях, посольства в країні, участь у миротворчих місіях ООН. Політичні фактори вносять 32% ваги у загальному індексі.

У соціальному блоку: рівень міграції, міжнародний туризм, студентська мобільність, міжнародні телефонні дзвінки, доступ до міжнародних Інтернет-ресурсів, міжнародна торгівля газетами, міжнародна торгівля книгами, трансферти. Соціальні фактори становлять 31% ваги у загальному індексі.

У 2002 році Інститутом дослідження бізнесу у Швейцарії була розроблена система КОФ для кількісного вимірювання рівня розвитку глобалізаційних процесів. Сьогодні ця система є однією з найавторитетніших у світі та регулярно оновлюється. Останні зміни до загального індексу глобалізації були внесені у 2016 році. Вимірювання ступеня розвитку глобалізації засноване на трьох складових індексу КОФ: економічній, політичній та соціальній.

Економічна глобалізація відображає потоки товарів, капіталу, послуг та міжнародну торгівлю. Цей аспект становить 36% ваги в загальному індексі глобалізації.

Політична глобалізація включає поширення державної політики та вага цього аспекту у загальному індексі глобалізації складає 27%.

Соціальна глобалізація виражається у поширенні ідей, інформації та міграції людей. Цей аспект має вагу 37% в загальному індексі глобалізації [232].

Згідно з поглядами І. В. Дунаєва: «Усі сучасні процеси регіонального розвитку в Україні та в Європі відбуваються під одночасним впливом глобалізації, міждержавної інтеграції та внутрішньодержавної інтеграції, які є універсальними, складними та багатоаспектними процесами останніх десятиліть. Для сучасної України актуальні найбільш потужні тренди економічного розвитку регіонів в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції:

1. Посилення конкуренції між регіонами, провідними містами та громадами за інвестиції, нові драйвери зростання, які здатні виділити територію на національному та континентальному рівні, забезпечити його конкурентоспроможність в довгостроковій перспективі. Окремо визначається роль децентралізації управління. Децентралізація змусить українські регіони, міста і об'єднані громади більш жорстко конкурувати за інвестиції та людський капітал. Це – найсильніший стимул для модернізації влади та соціальних інститутів, поліпшення умов для розвитку середнього та малого бізнесу на місцях.

2. Регіоналізм і розвиток локальних громад стали мейнстримом в країнах ЄС, що зумовило появу і розвиток глокалізації. Вона відображає такий шар світової свідомості, для якого характерно одночасно і відстоювання спільнотою своєї самобутності (локальності) і прагнення до стирання колишніх просторових кордонів, до зміцнення зовнішніх зв'язків.

3. Висхідний тренд багатополюсного світу сприяє розвитку міждержавної інтеграції.

4. Поширення поліцентричної моделі організації національного, регіонального і міського просторів. Особливо це розвинулось у сучасному Євросоюзі. Мета – забезпечити більш рівномірний розвиток якомога більшої за площею території шляхом створення нових повнофункціональних “точок

зростання” і вирівнюючи можливості для розвитку. Між регіонами, населеними пунктами інтенсивно розвиваються рівноправні горизонтальні зв’язки.

5. Створення нових зон регіонального впливу і послаблення формального контролю національного уряду.

6. Поширення мережевої (горизонтальної) взаємодії на недержавному і міжмуніципальному рівні.

7. Поширення міжрегіональної взаємодії як всередині держави, так і поза її межами.

8. Розвиток міжнародного комунікаційного середовища, в якому поширюються нові суспільні та управлінські практики, оцінні стандарти та соціально-психологічні установки.

9. Тренд орієнтації державного і регіонального управління на ініціативне посилення ролі регіону у розкритті власного потенціалу» [52].

Таким чином, врахування наведених трендів впливу глобалізаційних чинників на регіональний розвиток сприятиме прийняттю виважених публічноуправлінських рішень у сфері модернізації регіональної політики. Регіональна влада сьогодні має виступати ініціатором активізації власного економічного потенціалу регіонів та використання їх конкурентних переваг. В цих умовах відбувається процес зростання регіональної координації суб’єктів формування та реалізації економічної політики розвитку регіонів. Також в основу розробки стратегічних рішень щодо регіонального розвитку має бути покладено аналіз економічних, соціальних, культурних, інституціональних особливостей кожного регіону з урахуванням впливу на них глобалізаційних процесів [78].

При вивченні впливу глобалізації на регіональний розвиток варто зазначити, що багато наукових досліджень звертають увагу на суперечливий характер глобалізаційних процесів. У своїй роботі Л. А. Яремко вказує, що з одного боку спостерігається зростання взаємодії та взаємозалежності між країнами, а з іншого боку – фрагментація економіки та формування місцевих

територіально-господарських комплексів. Проте це не призводить до знищення глобалізаційних процесів, а, навпаки, їх зміцнення. З чим вищим рівнем глобалізації економіки, тим сильнішими стають її найдрібніші учасники. Це стосується, зокрема, й регіонів [264].

З розвитком регіонів відбуваються зміни у загальному устрої світової економіки. Якщо раніше вона розглядалася як сукупність національних економік, пов'язаних між собою міжнародним поділом праці та світовими ринками, то сьогодні її структурною одиницею стає економічний регіон. У книзі відомого американського економіста К. Омае «Наступний глобальний етап: виклики та можливості нашого безмежного світу» йде мова про те, що світ сьогодні – це мережа взаємопов'язаних регіонів [365, с. 60].

На думку В. З. Запухляк: «За своєю суттю глобальна регіоналізація на глобальному рівні відображає регіональне структурування глобального простору. Глобалізація веде до підвищення ролі місцевого, субнаціонального рівня. Досить сказати, що інвестиції спрямовуються в конкретний регіон, місто, а ТНК розміщують свої виробництва, приносячи сучасні технології, організацію, менеджмент, спираючись на локальні умови даного регіону, що перетворює господарство в мережу полюсів розвитку, у мультиполярні утворення. З іншого боку, трапляється прагнення локальних територіальних спільнот до виходу на арену світового економічного простору, адаптації до глобальних процесів» [56].

Ми погоджуємося з виявленими автором тенденціями, що свідчать про зростання важливості місцевих та регіональних державних інституцій та появу міжнародної конкуренції у територіальних умовах господарювання, спрямованої на створення привілейованих умов для приваблення іноземного капіталу для інвестицій у конкретну територію. Крім того, концепція конкурентних територіально-господарських переваг держав поступово розпадається та переноситься на регіони, де формуються специфічні форми взаємодії між підприємствами, місцевими урядовими органами, місцевими ринковими умовами та громадськими групами.

О. В. Гаврилюк робить висновки: «В умовах глобалізаційних тенденцій зміна функцій держави у бік їх передачі наднаціональним органам, з одного боку, і підвищення повноважень територіально-адміністративних одиниць на основі принципу субсидіарності – з іншого, є процесом адаптації до якісно нового стану світової економіки. Констатується зростання ролі локальних спільнот (регіонів, міст і т. д.) у рамках національних державних кордонів. Крім того, активізація регіонів у зовнішньоекономічній діяльності не тільки робить повноціннішою зовнішньоекономічну політику, а й складає механізм включення країни у світовий економічний простір. Одночасне підвищення самостійності й відповідальності регіонів генерує наростання міжнародної конкуренції територіальних умов господарювання. Глобалізація, роблячи прозорими для переміщення капіталу й праці державні кордони, дає можливість вибору територій для вкладення мобільних факторів виробництва, якими володіють міжнародні компанії. Вищезазначене додатково підтверджує, що зворотним боком світового доцентрового руху, який ще відносно недавно вважався багатьма дослідниками магістральною тенденцією розвитку, стали відцентрові тенденції, які спричинюють появу великої кількості локальних явищ, а глобальні процеси набули різних регіональних проявів» [27].

В. Ковальчук визначає: «В умовах глобалізації боротьба за залучення і збереження мобільності капіталу та трудових ресурсів призводить до виникнення прямої конкуренції між регіонами. Існування такої територіальної конкуренції зосереджує увагу органів влади багатьох країн на «конкурентоспроможності» регіональних економік. Слід враховувати, що бажання територій брати участь у міжнародній конкуренції часто працює проти країни в цілому, збільшуючи в ній економічні та соціальні нерівності. Прагнення їх зменшити зумовлює необхідність підвищення ефективності публічного управління регіональною конкуренцією на державному та міждержавному рівнях» [66].

Таким чином, проведене дослідження свідчить про велике

зацікавлення науковців у питанні конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації. У роботах [2], [15], [96], [145], [266], [265] були розглянуті різні підходи до формування конкурентоспроможності регіонів шляхом впливу різноманітних факторів.

Погляди Н. О. Андрусак щодо питань конкурентоспроможності регіонів можна викласти у вигляді твердження: «Для різних регіонів мають використовуватись різні методи та способи забезпечення їх конкурентоспроможності, яка формується під впливом сукупності чинників, завдань, властивостей та характеристик, що є системою взаємопов'язаних і взаємозалежних складників. Види конкурентоспроможності, оцінка яких не враховує майбутнього стану, чинників впливу чи динаміки у прогнозованому періоді та орієнтована на оцінку наявного зараз рівня розвитку економіки, втрачає позиції як у науковому сенсі, так і в практичному, який пов'язано з прогнозуванням потенціалу конкурентоспроможності. Потрібно зазначити, що конкурентоспроможність регіону є керованим складником, властивістю ринкової системи, яку можна підвищити шляхом використання управлінських механізмів» [2].

Один зі способів полягає в максимальному використанні внутрішніх ресурсів регіонів і врахуванні їх особливостей у контексті зміцнення регіональної автономії [96].

Дослідивши досвід європейських країн К. В. Петренко робить висновок: «Конкурентоспроможність регіону можна підвищити за умови побудови дієвої структури публічного управління регіональним розвитком. Основною умовою для зміцнення конкурентних позицій регіонів повинно стати соціально відповідальне виконання регіональними системами управління таких функцій: забезпечення використання максимального потенціалу та захист інтересів територіального суб'єкта як усередині держави, так і за її межами, за умови децентралізації влади в країні; посилення конкурентних позицій територіальних громад завдяки вдосконаленню не лише економічної, а й соціокультурної інфраструктури,

що приведе до поліпшення якості життя в регіоні; залучення інвестицій та сприяння розвитку в регіонах малого і середнього бізнесу на основі побудови систем регіональних пільг і гарантій для діяльності підприємницьких, комерційних структур та інвесторів; нарощування інноваційного потенціалу і розширення торговельних зв'язків між регіонами» [145].

Для сприяння вирішенню наведених завдань К. В. Петренко пропонує використовувати глобальний рейтинг конкурентоспроможності території, який об'єднує 12 складових: «Інституції; інфраструктуру; макроекономічне середовище; охорону здоров'я та початкову освіту; вищу освіту та професійну підготовку; ефективність ринку товарів; ефективність ринку праці; рівень розвитку фінансового ринку; технологічну готовність; розмір ринку; рівень розвитку бізнесу; інновації» [145].

Зазначені складові безпосередньо пов'язані з чинниками, які формують конкурентоспроможність території та впливають на неї. Л. А. Яремко відносить до них такі: «Єдність екологічного та соціально-економічного розвитку; єдність та системність інтересів реальної економіки; формування та зміцнення кооперативних зв'язків між підприємствами регіону; організацію виробництва, достатнього для задоволення попиту інших регіонів; єдиний напрям розвитку виробничої, економічної та соціальної інфраструктур; єдність соціальної, економічної, ресурсної та екологічної систем; відтворення умов для розвитку населення території» [265].

Як вже зазначалося, політика регіонального розвитку має значний вплив на регіональну конкурентоспроможність, особливо в умовах децентралізації, де вона формується за принципом «знизу – догори». Згідно з цим принципом, основні заходи повинні здійснюватись на регіональному рівні, оскільки саме тут формуються основні джерела конкурентних переваг. Рівень конкурентоспроможності території залежить від активності органів регіонального управління, бізнесу та громадської еліти.

Органи регіонального управління здійснюють ряд заходів для

формування глобальної конкурентоспроможності регіону. Серед них можна виділити: спеціальну політику підвищення конкурентоспроможності регіону; визначення та поглиблення спеціалізації регіону; сприяння розвитку великих підприємницьких структур в регіоні; стимулювання інноваційної поведінки та інноваційного розвитку регіону; здійснення заходів щодо фіскальної підтримки суб'єктів господарювання регіону.

Л. А. Ярємко також зазначає: «Реалізація зазначених заходів можлива шляхом впровадження фінансово-оперативних інструментів, до яких відносяться: регіональний бюджет розвитку, котрий консолідує у своєму складі інвестиційні програми регіонального розвитку; податкові інструменти, що входять до складу регіональної податкової політики; управління борговими зобов'язаннями експортоорієнтованих суб'єктів господарського процесу, які діють у регіоні; спеціальні режими ведення господарської діяльності; регіональні програми соціально-економічного розвитку; договори щодо комплексного співробітництва між регіонами, які дозволяють знизити міжрегіональні бар'єри на шляху потоків капіталу, праці та ресурсів; фонди підтримки регіональних інновацій та суспільних ініціатив» [266].

Унаслідок впровадження прогресивної політики регіонального розвитку відповідальність дедалі більше розподіляється між різними рівнями управління в регіоні, а також економічними суб'єктами, які представляють приватний сектор та громадянське суспільство (так звані державно-приватні партнерства). Діяльність державно-приватних партнерств запобігає дублюванню функцій та виникненню необґрунтованої конкуренції між аналогічними владними структурами та водночас сприяє розв'язанню макроекономічних проблем у відповідних регіонах [15].

В умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні органи публічного управління в регіонах отримують нові можливості щодо формування власних політик регіонального розвитку з урахуванням актуалізації питань формування

глобальної конкурентоспроможності регіону.

У зв'язку з вищезазначеним, варто наголосити, що процеси глобалізації призводять до зростання інтеграційних процесів на регіональному рівні, підсилюючи роль міжрегіональної конкуренції у розвитку регіонів. Спостерігається явище, коли збільшення внутрішніх зв'язків між регіонами в державі сприяє повнішому використанню внутрішніх ресурсів, успішнішому використанню переваг інтеграційних зв'язків та більш ефективному використанню конкурентних переваг регіонів у змінних глобальних умовах. Конкуренція між регіонами за ресурси та зміцнення міжрегіональної інтеграції призводять до зміни уявлень про публічне управління регіональним розвитком в Україні в контексті глобалізаційних процесів.

Внаслідок глобалізаційних процесів, що відбуваються в регіонах, маємо появу нових інтегрованих учасників світової економіки. Це призводить до створення нової структури відносин між країнами та регіонами, що обумовлено зростанням спеціалізації територій та підвищенням їх значущості у глобальній системі виробництва.

В таких умовах актуалізується роль публічного управління регіональним розвитком у сприянні виробникам, які відіграють важливу роль у формуванні валового регіонального продукту. Шляхом побудови ланцюгів доданої вартості з товаровиробниками з інших регіонів, ці виробники можуть підвищити конкурентоспроможність своїх продуктів на глобальному ринку.

Головна роль у досягненні цих завдань належить державній політиці регіонального розвитку, яка пріоритетно спрямована на координацію дій регіональних органів влади з метою посилення конкурентоспроможності, концентрації капіталу і ресурсів у пріоритетних сферах виробництва спільних продуктів інтегрованих регіонів. Така координаційна роль державної політики регіонального розвитку сприятиме оптимізації розміщення продуктивних сил в інтегрованих регіонах, вибору технологій,

методів виробництва і його обсягів, встановленню виробничих і екологічних стандартів, а також визначенню асортименту та параметрів продукції з урахуванням глобальної ринкової кон'юнктури [77].

На рівні регіонів політика регіонального розвитку проявляється через підтримку учасників міжрегіональних проєктів, сприяння процесам формування міжрегіональних виробничих кластерів та поліпшення регіональної інфраструктури. Ці заходи спрямовані на зміцнення інтеграційних можливостей регіональних підприємств та інших суб'єктів.

Висновки до розділу 1

Для повноти категоріального апарату дослідження обраної наукової проблеми визначено його поняття: «регіон», «регіональний розвиток», «політика регіонального розвитку», «регіональне системне утворення» – структуровано зв'язки між ними. Поняття «міжрегіональна інтеграція» нами розуміється як процес побудови системи взаємозв'язків між соціальною, економічною, екологічною та управлінською підсистемами двох або більше регіональних системних утворень з метою ефективного розподілу ресурсів для досягнення нового, вищого рівня розвитку регіонів, що інтегруються.

На основі динамічного і структурного підходів до дослідження територіальних аспектів розвитку регіональної системи визначені відмінності між поняттями «регіональний розвиток» та «розвиток регіонів». Запропоновано розуміти під регіональним розвитком такий процес змін у соціальній, екологічній, економічній та управлінській підсистемах регіонального системного утворення, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня і якості життя населення на основі збалансованого відтворення потенціалів регіону.

Наразі виділяються п'ять ключових відмінностей між сучасним децентралізованим підходом до управління регіональним розвитком та традиційним вертикальним підходом «зверху вниз». З узагальнених

висновків стає очевидним, що сучасні підходи до визначення засад політики регіонального розвитку базуються на розумінні, що розвиток регіонів залежить від множини аспектів. Значення економічних факторів замінюється екологічними, соціальними та управлінськими аспектами.

Розглянуто необхідність удосконалення системи публічного управління регіональним розвитком на базі результатів наукових досліджень вітчизняних учених, які забезпечують науково-методологічне обґрунтування перебігу процесів перетворення, що відбуваються в регіонах України. Це зумовило актуальність проведення наукометричного контент-аналізу дисертаційних досліджень з публічного управління регіональним розвитком. Зазначений аналіз дозволив виявити тенденції та пріоритетні напрямки наукових досліджень з публічного управління у цій сфері. З використанням контент-аналізу проведено дослідження дисертаційних робіт за спеціальністю «державне управління» у період 1997-2019 років. Проаналізовано 2187 одиниць інформації.

Зроблено висновки, що з урахуванням визнання пріоритетними напрямами державної політики децентралізацію та регіональний розвиток, кількість наукових досліджень в цій області слід визнати недостатньою. З метою оптимізації наукового знання і вдосконалення системи публічного управління регіональним розвитком необхідно активізувати дослідження проблем регіонального розвитку України загалом та зокрема проблеми міжрегіональної інтеграції.

Зазначено, що усі сучасні процеси регіонального розвитку в Україні та в Європі відбуваються під одночасним впливом глобалізації, міждержавної інтеграції та внутрішньодержавної інтеграції, які є універсальними, складними та багатоаспектними процесами останніх десятиліть.

Врахування впливу глобалізаційних чинників на регіональний розвиток сприятиме прийняттю виважених публічноуправлінських рішень у сфері модернізації регіональної політики.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

2.1. Особливості методології публічного управління у дослідженні процесів регіонального розвитку

Реалізація реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні є новим важливим кроком у розвитку держави, що передбачає проведення широкого спектра заходів. Особливу роль у цьому комплексі займає активізація розвитку наукової галузі «Публічне управління».

Ця реформа являє собою суттєвий крок вперед у поліпшенні системи самоврядування та організації влади на місцевому рівні. Вона спрямована на створення більш ефективної, прозорої та відповідальної системи управління, яка задовольнятиме потреби громадян та сприятиме сталому розвитку регіонів.

Одним з ключових аспектів цього процесу є інтенсифікація наукової галузі «Публічне управління». Це означає розширення досліджень, впровадження новітніх підходів та методик управлінської діяльності, а також підвищення кваліфікації фахівців у цій галузі. Інноваційні рішення та наукові дослідження в публічному управлінні стануть основою для розробки нових стратегій та підходів до організації та забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування у сфері регіонального розвитку.

Це відкриває шлях до створення сучасної, інноваційної системи управління на місцевому рівні, яка буде відповідати потребам громадян і сприятиме сталому розвитку держави в цілому. Цей комплекс заходів має на меті покращити якість життя громадян, забезпечити ефективне використання ресурсів та підвищити довіру до органів влади на місцевому рівні.

На думку Ю. Сурміна: «У перехідних етапах розвитку суспільства й

держави наука державного управління повинна виробляти таку теорію, що могла б виступити довгостроковою основою розуміння природи та напрямів розвитку державного управління. Тільки на цій основі можна забезпечити суттєвий вплив державноуправлінської науки на практику реформ» [237].

Згідно з поглядами В. М. Козакова: «На відміну від точних (математика, логіка) і природничих наук (фізика, хімія, біологія тощо), жоден з пізнавальних методів у науці публічного управління не може претендувати на універсальність. Тому, на думку вченого, дослідження кожного феномену публічноуправлінської діяльності вимагає формування оригінальної дослідницької методології» [68].

З метою розробки цілісної теорії та методології регіонального розвитку, важливим завданням є аналіз та структуризація наукових досягнень у цій галузі. Відповідно, є потреба вивчити методи й підходи наукового дослідження реальності та їх практичне застосування у вивченні політики регіонального розвитку в Україні.

Сучасна наукова література приділяє достатньо уваги чіткому визначенню поняття методології та її ролі у розвитку теорії та практики пізнання нових явищ і поліпшення суспільного діалогу. Однак, не завжди загальновідомі знання про методологію загальнонаукових досліджень використовуються належним чином у спеціальних чи конкретних дослідженнях різних напрямків діяльності. У кожному окремому випадку необхідно обґрунтовувати побудову методологічних підходів і методів, а також їх нову конфігурацію. Це ставить завдання продовження вивчення методології наукового дослідження окремих сфер діяльності [14]. Однією з таких сфер є методологія розробки та впровадження політики регіонального розвитку.

Походження питання щодо продуктивних та коректних способів виробництва суджень в науковому знанні та окремих дисциплінах відзначається вже у творах Аристотеля. Кожна галузь знання - логіка, герменевтика, математика, медицина, право, філологія – розв'язувала

проблему методу з власного боку.

У філософії поняття методу, як такого, було визначено Рене Декартом: «Під методом я розумію точні та прості правила, суворе дотримання яких завжди перешкоджає прийняттю помилкового за істинне, і, без зайвої витрати розумових сил, але поступово і безперервно збільшуючи знання, сприяє тому, що розум досягає істинного пізнання всякого, що йому доступно» [38].

В енциклопедії державного управління метод наукового дослідження визначається як: «Правильний шлях, засіб досягнення будь-якої дослідницької мети, вирішення будь-якого наукового завдання, засіб пізнання, спосіб відтворення дійсності в нашій свідомості, тобто система принципів та правил практичної і теоретичної діяльності. До характерних ознак наукового методу звичайно відносять: об'єктивність, відтворюваність, евристичність, конкретність тощо» [233].

В. Г. Андрійчук вважає: «У науковій літературі поняття методології розглядається за двома аспектами: 1) як вчення про: структуру та способи діяльності; організацію діяльності; науковий метод пізнання; 2) як сукупність методів, що застосовуються в будь-якій сфері діяльності. Методологія міститься в кожній науці як втілення її змістової сутності. Тому правомірніше поняття методології трактувати, спираючись на другий аспект (як сукупність методів) із певним уточненням та розвитком вихідного положення» [1].

В. Г. Андрійчук виділяє три рівні методології - філософську (фундаментальну), методологію певної науки та методологію наукового дослідження: «Філософська (фундаментальна) методологія – це найвищий рівень методології, що охоплює всі сфери наукового пізнання. Вона являє собою сукупність філософських методів пізнання. Серед них індуктивний метод Френсіса Бекона, раціоналістичний метод Рене Декарта, діалектичний метод Сократа, Георга Гегеля, Карла Маркса, феноменологічний метод Едмунда Гуссерля, системний метод Людвіга фон Берталанфі, Уїльяма Ешбі

та ін. Крім того, низка інших фундаментальних філософських положень, що також відображають найістотніші властивості об'єктивної реальності, також діють у всіх сферах пізнання і тим самим породжують об'єктивну необхідність їх урахування при здійсненні наукових досліджень у формі загальних принципів.

Методологія певної науки – це сукупність специфічних методів, принципів і способів дослідження, що становлять важливу сутнісну змістову основу даної науки й використовуються в процесі подальшого пізнання того сегмента об'єктивної реальності, який є предметом її дослідження. У процесі такого пізнання даний вид методології постійно збагачується виробленням нових спеціальних методів і принципів наукового пошуку в зазначеному (своєму) сегменті дійсності» [1].

Узагальнюючи думку В. Г. Андрійчука щодо тривірневої структури методології, варто відзначити, що в сучасній науковій спільноті вже сформувалися різні методологічні концепції з різним рівнем і широтою охоплення, а саме: загальнонаукова методологія, міждисциплінарна методологія та методологія окремих наук. Різноманітність соціальних систем, як об'єктів публічного управління, відкриває шлях до методологічного плюралізму та одночасного використання різних рівнів методології публічного управління. Іншими словами, методологія публічного управління визначається як міждисциплінарним характером науки публічного управління та специфікою об'єкта і предмета дослідження. З урахуванням викладеного вище, методологічна основа досліджень у галузі публічного управління залежить від ступеня розвиненості та можливостей як методології публічного управління, так і загальної методології соціальних наук [147].

Скориставшись узагальненими підходами, можна запропонувати таку структуру методології дослідження публічного управління регіональним розвитком: загальнонаукова методологія, методологія на міждисциплінарному рівні, методологія науки «державне управління» і

методологія наукового дослідження регіонального розвитку. У даній роботі розглядаються третій і четвертий рівні зазначеної структури.

Методологія публічного управління - це система методів організації та здійснення пізнавальної та практичної діяльності у сфері публічного управління. Вона включає підсистему методів досліджень, таких як поняття, принципи, підходи, методи, норми, парадигми й т.д., у сфері публічного управління, а також підсистему методів публічноуправлінської діяльності, таких як принципи, підходи, методи, методики, процедури, технології й т.д.

Методологія публічного управління тісно пов'язана з теоретичними знаннями, які є основою її розвитку, а водночас самі розвиваються за допомогою нових методологічних засобів.

На розвиток методології публічного управління впливає безліч факторів, зокрема:

- практичні потреби, пов'язані з державним будівництвом, вдосконаленням управління державою та проведенням різних реформ (політичних, адміністративних тощо). Ці фактори ставлять актуальні завдання перед методологією публічного управління та вимагають підвищення її ефективності.
- розвиток загальнонаукової методології та методологій окремих наук і галузей знань. Це надає можливість використовувати в публічному управлінні накопичений методологічний потенціал.
- ускладнення самого публічного управління, розширення та розвиток його функцій, а також підвищення вимог до кваліфікації державних службовців. Це неможливо без належного методологічного забезпечення.
- культурний рівень політичних та управлінських еліт, їхні запити і здатність усвідомлювати методологію та втілювати її у своїй діяльності.
- цінності в українському суспільстві, ідеї держави, бажання гуманізувати їх, пристосувати до ідеалів, забезпечити ефективність, результативність, якість та справедливість їх реалізації, а також робити їх відповідними до національних потреб.

Ці фактори впливають на подальший розвиток методології публічного управління та визначають напрямки його вдосконалення [7].

Варто зазначити, що методологія публічного управління є складною галуззю, яка включає рішення численних проблем. Деякі з цих проблем включають:

- розробку та розвиток категорійного апарату публічного управління, що вимагає обґрунтування, систематизації, класифікації та опису категорій, аналіз їх походження, ролі в науці та практиці.
- формулювання принципів публічного управління та аналіз їх наукової, оцінної та практичної придатності.
- визначення норм пізнавальної, оцінної та практичної діяльності в публічному управлінні.
- дослідження системи цінностей, їх змін та ролі в публічному управлінні в контексті пізнавальної, практичної та оцінної діяльності.
- вивчення парадигмальності публічного управління, процесів його розвитку та змін парадигм.
- аналіз теоретичного напрацювання в галузі публічного управління, тенденцій його розвитку та методологічних функцій.
- обґрунтування методів публічного управління та їх специфіки.
- забезпечення цілісності пізнавальної та практичної методологій, а також їх відкритості для методологічних інновацій.

Розв'язання цих проблем є важливими завданнями для подальшого розвитку методології публічного управління та забезпечення її ефективності.

Відповідно до наведеного, структура методології державного управління складається з принципів, категорій, норм, цінностей, парадигм, теорій та методів [7].

Структура методології публічного управління наведена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Структура методології публічного управління

Складова	Зміст
Принципи	<p>Визначають відправні точки діяльності, формують загальні напрями діяльності. Виступають як початкова теоретична посилка формування знання, вказує на правильний напрям руху пізнавального процесу, в оцінці він виступає основою оцінної діяльності, в практиці визначає напрям і характер перетворення.</p> <p>Серед пізнавальних принципів у публічному управлінні виділяються принципи об'єктивності, розвитку, цінності державності, експліцитності, системності та контрольованості.</p>
Категорії	<p>Задають зміст понять, що використовуються, а також відображають об'єкти та комунікацію між суб'єктами діяльності. В основу цієї системи покладено три види категорій: категорії держави; категорії управління і категорії публічного управління, тобто категорії публічного управління утворюються в категоріальному трикутнику: категорії держави – категорії управління – категорії публічного управління.</p>
Норми	<p>Виступають у вигляді раціональних вимог до діяльності.</p>
Цінності	<p>Додають особистісну й суспільну значущість публічному управлінню.</p>
Парадигми	<p>Забезпечують інтеграцію всіх складових методології та їх реалізацію. В зміст парадигми включається сукупність теоретичних стандартів, ціннісних критеріїв, світоглядних позицій, методи та принципи досліджень. За сутністю парадигма є закріпленням певної системи знань, положень, поглядів, підходів і методів, унаслідок їх визнання науковою спільнотою, тобто парадигма має характер вторинного знання, оскільки спочатку така система знань формується, а потім вона визнається певною спільнотою. Прикладами парадигм є: інституційна, діяльнісна, нормативно-правова, сцієнтична, системна, інструментальна, інноваційна, патерналістська, ліберальна та ін.</p>
Теорії	<p>Додають обґрунтованість, аргументованість діяльності.</p>
Методи	<p>Виступають як механізми діяльності, засоби та інструменти її здійснення. Методи є важливими компонентами наукової та практичної діяльності. Методи публічного управління включають не тільки методи пізнавальної діяльності, а й методи оцінювання та управлінської практики. Методи пізнавальної діяльності забезпечують отримання знання, інформації про ті чи інші аспекти публічного управління та місцевого самоврядування.</p> <p>Методи оцінювання виступають засобами діагностики ситуації, методи практики управління – способами владного впливу на процеси державного розвитку, діяльність державних структур і конкретних посадових осіб.</p>

Складено автором на основі джерел [7].

Методологічна основа науки «державне управління» включає філософське обґрунтування сучасних парадигм аналізу суспільної реальності,

принципів та меж суспільного регулювання, політичного та громадського управління та публічного адміністрування. Вона також охоплює теоретичний аналіз форм і наслідків взаємодії суспільних суб'єктів, їх здатність впливати на події, свідомий вибір цінностей та цілей суспільного розвитку і на спрямування розвитку у вибраному напрямі. До методологічної основи входять також теорії середнього рівня, які пояснюють особливості сфери публічного управління та адміністрування, специфіку поведінки акторів, що діють в цій сфері, форми та наслідки їх взаємодії з рештою суспільства. Прикладами таких теорій є теорія бюрократії Макса Вебера, «нового публічного менеджменту», «доброго врядування», «суспільного (раціонального) вибору», неінституціоналізму, «суспільних мереж» та інші [117, с. 24].

Методи наукових досліджень у публічному управлінні представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Методи наукових досліджень у публічному управлінні

Група методів	Методи
Загальнонаукові	Традиційний, інституційний, соціологічний, комплексний, історичний, культурологічний, біхевіоризм.
Логічні	Системний, функціональний, структурного аналізу, структурно-функціональний, аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, ситуаційний, індукція і дедукція, моделювання (натурне, формальне, мисленне), експеримент (натурний модельний, мисленний), абстрагування, узагальнення та обмеження, сходження від абстрактного до конкретного.
Емпіричні	Порівняння, вимірювання, описання, узагальнення, спостереження (зовнішнє, включене, стандартизоване, не стандартизоване), аналіз документів, опитування (інтерв'ю, експертне опитування, метод фокус-груп, тестування, анкетування).

Складено автором на основі джерел [117; 125; 234].

В. М. Козаков стверджує: «Основні напрями досліджень в публічноуправлінській науці вимагають формування й застосування

оригінальної методології, заснованої на логіці й теорії наукового пізнання. Особливе місце в методології досліджень повинно приділятися як загальнонауковим, так і спеціальним методам, зокрема: діалектичному, системному, гіпотетико-дедуктивному, соціологічному, історіографічному, структурно-функціональному, прогностичному, ряду порівняльних (порівняльно-історичний, порівняльно-політичний, порівняльно-статистичний) та іншим методам» [67].

В. М. Козаков обґрунтовує застосування в науці державного управління таких наукових методів: «Історичний метод; соціологічний метод; системний метод; діалектичний підхід; порівняльно-політичний метод; статистичний метод; прогностичний метод; структурно-функціональний аналіз; ситуаційний підхід» [67].

Особливе значення в системі сучасного наукового знання та методології публічного управління приділяється інституціональній теорії, яка спирається на ідею синтезу міждисциплінарного аналізу (економічного, соціального, політичного, культурного тощо).

Інституціональний підхід має великий потенціал для глибокого дослідження та всебічного аналізу соціальних систем як об'єктів публічного управління. Інституціоналізм, як методологічна основа, створює передумови для активізації різноманітних міждисциплінарних досліджень соціальних систем. Він дозволяє відстежувати інституціональні зміни якісного і кількісного характеру та перетворення різних соціальних інститутів. Також інституціоналізм аналізує інституціональні фактори - комплекс фундаментальних історичних передумов, політичних, економічних, правових, соціальних і культурних правил і норм, які визначають рамки функціонування та розвитку соціальних систем як об'єктів публічного управління [108].

На думку Н. М. Ільченко: «Інституціональний підхід виходить з того, що феномен управління є об'єктивною структурою з установленими нормами, які не можуть бути суб'єктивно змінені та сприймаються як задана

умова стабільності, зниження невизначеності вибору. Нормі надається форма закону, щоб суб'єкт управління отримав можливість використовувати владу. При цьому управлінська діяльність ґрунтується на свідомому, суб'єктивному врахуванні зв'язків та умов взаємодії всіх елементів соціальної системи, але все ж таки розглядається як спосіб подолання обмежень, що задаються інститутами» [60].

Н. М. Ільченко вважає: «Застосування інституціонального підходу під час проведення дослідження державного управління та соціально-економічних реформ дає такі можливості:

- об'єктивно оцінити ідеологію, стратегію і практику українських реформ;

- проаналізувати та визначити коло суб'єктів, які спроможні забезпечити зміцнення та розвиток української державності, громадянського суспільства та цивілізованого ринку;

- поставити питання про відповідність реформ, які запроваджуються, тим цінностям, економіко-правовим та організаційним засадам, які ми розуміємо як інституціональну базу та інфраструктуру зазначених реформ» [60].

С. А. Фаренік зазначає: «Логіка досліджень у сфері публічноуправлінської науки базуються на непорушному втіленні принципів:

- сходження від абстрактного до конкретного (зокрема від визначення загального змісту сучасної системи загальнолюдських цінностей до визначення стану, суперечностей та особливостей соціально-ціннісних засад системи державного управління в сучасній Україні);

- єдності початку дослідження й початку розвитку об'єкта (визначає історичну відправну точку дослідження – установа інституту публічного управління в Україні);

- збігу логічного й історичного (характеризує етапність розгортання дослідження відповідно до історичних віх у розвитку досліджуваного об'єкта);

- збігу законів розвитку об'єкта й законів його пізнання (спричиняється необхідність аналізу етапів і суті розвитку нової системи суспільних цінностей, його впливу на формування й функціонування публічного управління із застосуванням тих наукових методів, які найбільше відповідають обставинам такого розвитку. Зокрема, для досліджуваного об'єкта цей принцип передбачає застосування діалектичного підходу й системного аналізу)» [250].

Розглядаючи методологію наукового дослідження регіонального розвитку, варто відзначити, що саме унікальні особливості об'єкта дослідження визначають набір методів і конкретну техніку їх застосування. Дослідження регіонального розвитку вимагає відбору та адаптації загальних методів пізнання. Теоретичний рівень передбачає використання методів, що мають узагальнено-логічний характер, зокрема аналіз, синтез та абстрагування. Аналіз і синтез виступають основою системного підходу. Емпіричний рівень визначає параметри та надає загальну характеристику реального стану регіонального розвитку, що є основою для виведення закономірностей. На цьому рівні дослідження базується на описі та спостереженні, зорієнтованому на досягнення максимально об'єктивного знання про параметри об'єкта реальності, що досліджується [83].

У роботі [113] розрізняються три групи методів, що застосовуються для наукового дослідження територій на емпіричному рівні:

- загальні методи, такі як спостереження, вивчення документів і порівняння;
- експлікативні методи, до яких відносяться картографування, метод індикаторів і статистичний метод;
- конструктивні методи, пов'язані з ідеалізованим відтворенням реальності, такі як моделювання, прогнозування, дельфійський метод, побудова сценаріїв і системний метод.

Досліджуючи методологічні аспекти регіональної політики, В. Липов зазначає: «Теорія регіонального розвитку характеризується сьогодні

розширенням методологічного арсеналу досліджень, до якого входять такі методи: історичний; порівняльний якісний аналіз; поєднання індукції та дедукції; сходження від абстрактного до конкретного; визначення одиничного, особливого і загального; єдності логічного та історичного; міждисциплінарний підхід та ін.» [212, с. 23].

Розглядаючи структуру методології публічного управління, яка була наведена у таблиці 2.1, з метою обґрунтування використання методів публічного управління для дослідження політики регіонального розвитку, варто зазначити, що в системі філософських та соціально-економічних наук поняття «парадигма» зазвичай являє собою сукупність стійких та загальноновизнаних норм, теорій, методів і схем наукової діяльності, які формують аналітичну єдність у тлумаченні теорій. Виокремлення парадигми має велике значення, оскільки методологічний апарат парадигми надає можливість організувати емпіричні дослідження, результати яких будуть мати відповідну інтерпретацію, а об'єктивність цієї інтерпретації залежатиме від якості самої парадигми.

Управлінське значення парадигми як багатогранного поняття представлено, серед іншого, сучасним американським теоретиком і практиком управління Дж. Мансом (James N. Muns), який дає їй наступне визначення: «Парадигма – приклад або модель. Узгодженість в способі сприйняття, осмислення, оцінювання та здійснення врядування» [146].

Можна констатувати, що необхідним завданням суб'єктів обґрунтування і здійснення реформ в публічноуправлінській сфері є дотримання парадигмальної єдності в діяльності всіх учасників демократичного врядування.

Мова йде про усвідомлену модель реформування суспільно-владних відносин на всіх їх ієрархічних рівнях і в рамках дотримання єдності основних змістовних елементів науково обґрунтованого реформування – концепція, мотив, мета, метод, ресурс, засіб і спосіб дії.

Парадигми в публічному управлінні - це різні системи поглядів, які застосовуються до явищ, об'єктів і процесів у сфері публічного управління. Ці погляди визнані та прийняті більшістю фахівців, оскільки вони відповідають стану розвитку держави та суспільства на певному етапі [4].

На думку В. Чужикова: «Серед багатьох наявних у наш час регіональних парадигм найбільшої уваги заслуговують чотири: регіон-квазікорпорація, регіон як квазідержава, регіон як ринок, регіон-соціум» [255]. Їх сутність наведена нами в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Основні парадигми регіонального розвитку

Парадигма	Сутність
Регіон-квазікорпорація	Визначення регіону як суб'єкта власності та економічної діяльності має важливе значення. Регіони зазвичай взаємодіють з внутрішніми та міжнародними корпораціями, і через цю взаємодію стають активними учасниками конкурентної боротьби на ринку. Вони також зацікавлені у залученні інвестицій та розміщенні штаб-квартир транснаціональних корпорацій, що сприяє покращенню їх економічного стану. Однак, існує ефективний і сучасний спосіб сприяти економічному зростанню в регіоні - це створення кластерів. Кластери - це регіональні об'єкти, які, за тлумаченням відомого економіста Майкла Портера, найкраще відповідають сучасним вимогам економічного розвитку. Кластери являють собою скупчення підприємств та інституцій у специфічних галузях, які взаємодіють між собою та спільно стимулюють ефективність, інновації та конкурентоспроможність.
Регіон як квазідержава	Децентралізація влади та створення федеральних утворень часто призводять до ситуації, коли регіони, що використовують принцип субсидіарності, накопичують як додаткові функції, так і фінансові ресурси. Це сприяє високому рівню автономії у регіональних політичних рішеннях. Однак, втілення цієї парадигми може також призвести до певних ускладнень, в тому числі зниження впливу центрального уряду та міжнародних структур, що може створити ризик дезінтеграції держави.
Регіон як ринок	Основний акцент ставиться на загальні умови економічної діяльності. Оцінка цих умов проводиться з урахуванням не лише зосередження виробництва, а також з позиції збуту продукції, кваліфікації робочої сили, кон'юнктурних умов та рівня розвинутого ринкового середовища. Велике значення також надається інфраструктурі, яка буде мати сильну конкурентну базу.
Регіон-соціум	Беручи до уваги той факт, що кожна територія населена людьми зі своєю унікальною соціальною структурою, ментальністю, історичними та іншими цінностями, регіон, ймовірно, слід розглядати досить узагальнено. Звернення до ідентифікації регіонів на основі показника валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення, яке зараз широко використовується в більшості постіндустріальних держав, може не давати повної картини, оскільки цей показник є лише усередненим значенням і не відображає ефективного розподілу внутрішнього добробуту. Внаслідок цього прогнозування соціальних деформацій через регіональні зміни стає досить складним завданням.

Складено автором на основі джерел [255].

Варто відзначити, що у XXI столітті значущість інтегральної парадигми починає набувати великого значення. Ця парадигма базується на новому розумінні регіонів як складних, об'єднаних та ієрархічних комплексів різного рівня. Збереження історичних кордонів внутрішніх регіонів та стандартизація рівнів на регіональному рівні становитимуть значну проблему, оскільки всі внутрішні регіони в межах глобальних регіональних утворень, таких як Європейський Союз (ЄС), Північноамериканський вільний торговельний союз (НАФТА) та інші, повинні бути порівняні за рівнем соціально-економічних контрастів. Це, своєю чергою, сприятиме високій стабільності економічних і політичних угруповань. Фактом необхідності розробки нової світової регіональної парадигми вже зараз свідчить існування сучасних територіально-економічних утворень, таких як прикордонні зони швидкого економічного зростання, єврорегіони, світові регіони, інтеррегіональні утворення (наприклад, в межах ЄС) та інші [255, с. 84 - 93].

Розглядаючи складові методології публічного управління в контексті вивчення регіонального розвитку, варто зазначити, що найбільше теорій і концепцій у цій галузі з'явилося у період з 70-х до 90-х років минулого століття. Всі вони ґрунтуються на припущенні, що досягнення високих соціально-економічних показників значною мірою залежить від якості управління, а не просто від наявного ресурсного потенціалу.

Враховуючи свої фундаментальні підходи, ці теорії та концепції пропонують різноманітні механізми впливу на стан територій, зокрема з урахуванням розміщення економічних об'єктів, їх взаємодії з зовнішнім середовищем, місцевою взаємодією та партнерством, людським потенціалом тощо. Кожна з цих теорій певною мірою відображає сутність процесів, що відбуваються у будь-якому регіоні на певному етапі його розвитку.

Останніми роками у галузі регіоналістики почали розроблятися теорії соціальних мереж та знаннєвої економіки як основи регіонального розвитку.

Вектор наукових досліджень в цій області зміщується з макрорівня на мезорівень [75].

Хоча наука не має конкретних методів вивчення територіального фактора, які б дозволяли визначити доцільність застосування певної теорії або концепції на практиці, у закордонних країнах панівні концепції визначалися для досягнення соціально-економічних цілей урядами, і відповідно до них формувалась державна та регіональна політика. Це свідчить про прикладний характер теорій. Врахування цих теорій в діяльності регіональних і місцевих органів влади та місцевого самоврядування дозволяє розробити ефективні стратегії, оскільки сутність та еволюція наукової думки відображають закономірності розвитку, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень.

Варто зазначити, що теорія регіонального розвитку, яка є основою для всіх наступних теорій і концепцій щодо розвитку територій, почала формуватись у другій половині ХХ століття. До цього часу в багатьох країнах переважав галузевий підхід, що визначав напрями державної регіональної політики. В основі цієї теорії лежать класичні, неокласичні та кейнсіанські підходи, які використовувалися у всьому світі для пошуку ефективних моделей регіонального розвитку, починаючи з 50-х років [37]. Сутність теорій і концепцій регіонального розвитку наведена у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Теорії та концепції регіонального розвитку

Теорія (концепція)	Сутність
Теорія полюсів зростання і центрів розвитку	Ґрунтується на розумінні того, що регіональний центр зростання - це об'єднання галузей, які мають значний вплив на економічний розвиток у своїй діяльній зоні. При застосуванні цієї концепції при розробленні регіональних стратегій або створенні відповідних механізмів, слід враховувати світові економічні тенденції, взаємозв'язки території з іншими регіонами та країнами, а також інші фактори, що впливають на умови функціонування територій як відкритих систем.
Теорія саморозвитку регіонів (ендогенного розвитку)	Була розроблена з метою забезпечення самодостатності регіонів на основі їх наявного соціально-економічного потенціалу. Вже в самій теорії згадується про використання місцевих конкурентних переваг, культуру менеджменту та

Продовж. табл. 2.4

	індустріальні традиції, які пізніше стануть основою концепції конкурентоспроможності територій. Факторами, які спричинили виникнення цієї теорії, стали збільшення кількості регіонів, які мали інтерес у власному розвитку, а також посилення конкуренції між регіонами. Ця конкуренція стала тягарем для вдосконалення територіального управління, що, у своєю чергою, стимулювало розвиток ідеї самодостатності регіонів та їх конкурентоспроможності.
Концепція знаннєвої економіки	Опирається на створення інтегральної системи стратегічного управління, яка спрямована на забезпечення високого рівня глобальної соціально-економічної конкурентоспроможності країни. Це завдання також залишається актуальним для регіональної політики, оскільки розвиток стикається зі значним підвищенням конкуренції не лише на зовнішньому ринку, але і на внутрішньому. Таким чином, розвиток знаннєвої економіки стає ключовим фактором у підвищенні глобальної конкурентоспроможності країни в цілому, а також окремих її регіонів. Інтеграція знань та інноваційних підходів допомагає розширити можливості виробництва та збільшити конкурентні переваги як на міжнародному, так і на внутрішньому ринку.
Концепція сталого розвитку	Ґрунтується на розумінні того, що розв'язання поточних проблем не повинно загрожувати задоволенню інтересів майбутніх поколінь. Концепція “сталого розвитку” сьогодні включає не лише екологічний, соціальний і економічний аспекти, а й управлінський, які мають системний характер і охоплюють політичну, інституційну, структурно-функціональну сфери управлінського впливу.
Концепція регіональних інноваційних систем	Наголошує на тому, що найважливіші елементи інноваційного процесу є просторово обмеженими та мають значний вплив на рівень регіонального розвитку. Концепція регіональних інноваційних систем (РІС) передбачає розвиток сильної інноваційної інфраструктури, створення регіональних центрів управління інноваційними процесами, підтримку ефективної взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності та запровадження регіональних інноваційних програм, що розробляються за участю регіональних органів влади та зацікавлених сторін з метою стимулювання інноваційних процесів. Однак для практичного застосування концепції РІС необхідні значні державні інвестиції, зокрема, для створення та розвитку інноваційної інфраструктури. Тільки такі державні вкладення можуть забезпечити необхідний імпульс для просування інновацій в регіонах та сприяти їхньому сталому економічному зростанню.
Теорія стимулювання (підвищення) регіональної конкурентоспроможності	Об'єднує підходи та ідеї різних регіональних теорій і концепцій, а також економічних та соціальних теорій, і передбачає застосування унікальних та інноваційних механізмів для забезпечення територіального розвитку. Вона викликає не лише науковий, але й практичний інтерес, оскільки всі країни та їх регіони прагнуть стати більш

Продовж. табл. 2.4

	розвиненими та конкурентоспроможними.
Концепція кластерного розвитку	Базується на ширшому та динамічному розумінні процесу конкуренції між фірмами та регіонами, що ґрунтується на зростанні продуктивності. У контексті промислової політики, яка часто спрямована на порушення конкуренції на користь окремого регіону, концепція кластерів зосереджується на усуненні обмежень щодо виробництва та підвищенні продуктивності.
Концепція конкурентних переваг	Ґрунтується на дослідженнях А. Сміта та Д. Рикардо, зокрема на їхніх теоріях абсолютних і порівняльних переваг. Проте, у цій концепції акцент зміщується з суб'єктів, що господарюють на території як суб'єкти конкурентних відносин.
Теорія соціального капіталу території	Опирається на усвідомлення важливості соціального фактору, зокрема соціального капіталу, є необхідним для ефективності регіональних інноваційних мереж. Закордонні дослідники підкреслюють, що довіра, яка формується на основі соціального капіталу, може виступати як фактор ділової стабілізації та служити основою для інноваційного розвитку територій.

Складено автором на основі джерел [37].

У [81] роботі зібрано конкретні наукові підходи з метою створення методології дослідження регіонального розвитку. Згідно з автором, ця методологія повинна поєднати наступні методи: системний, інституційний, діалектичний, структурно-функціональний, соціологічний, історичний, статистичний, ситуаційний, порівняльний аналіз, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, вимірювання, описання, узагальнення, спостереження, картографічний, аналіз документів та ін.

Розглядаючи використання інституційного підходу у дослідженні процесів регіонального розвитку, слід зазначити, що в основі інституційних досліджень лежить розуміння того, що задоволення суспільних потреб має еволюційну структуру, яка включає різні етапи формування соціального інституту. Ці етапи включають наступне: спочатку виникає потреба, задоволення якої потребує спільних організованих дій; надалі відбувається регулювання спільних цілей; під час стихійної соціальної взаємодії, яка здійснюється методом проб і помилок, формуються соціальні норми та правила; потім з'являються процедури, пов'язані з цими нормами та

правилами; наступним кроком є інституціоналізація норм і правил, тобто їх прийняття та практичне застосування; встановлюється система санкцій для підтримки норм і правил, з розрізненням їх застосування в конкретних ситуаціях; нарешті, створюється система статусів і ролей, яка охоплює всіх членів інституту.

Інституціональні фактори пов'язані з управлінням та регулюванням різних сфер, компонентів, аспектів соціально-економічних відносин в регіонах. Ці фактори включають правові, організаційні, фінансово-економічні, інвестиційні, науково-технічні, соціальні та інші аспекти та заходи, спрямовані на удосконалення та трансформацію інститутів, таких як норми, правила та звичаї, а також на управління цими сферами та установами управління, що сприяють регіональному розвитку [147].

Інституціональний підхід базується на уявленні, що управління є об'єктивною структурою з встановленими нормами, які не можуть бути суб'єктивно змінені і сприймаються як передбачена умова стабільності та зменшення невизначеності у виборі. Норми оформлюються у формі закону, щоб суб'єкт управління мав можливість використовувати свою владу. При цьому управлінська діяльність ґрунтується на свідомому, суб'єктивному урахуванні зв'язків та умов взаємодії всіх елементів соціальної системи, але все ж таки розглядається як спосіб подолання обмежень, встановлених інститутами.

Застосування інституціонального підходу у дослідженні розвитку регіонів забезпечує вищий рівень теоретичного узагальнення феномену управління регіонами та надає можливість краще пояснити деякі аспекти порівняно з іншими методами.

Наприклад, публічне управління регіональним розвитком можна розглядати як діяльність органів державної влади на регіональному рівні, яка здійснюється шляхом інституціоналізованого контролю над формуванням та використанням суспільних ресурсів та благ у регіоні. Застосування інституціонального підходу дозволяє розглядати інститути не лише як

фактори, але і як основу публічноуправлінських відносин, що вимагає виявлення цих інститутів та вивчення закономірностей їх функціонування.

Варто відзначити, що інституціональний підхід може бути корисним для дослідження сучасних практик функціонування державних установ та організацій на регіональному рівні. Це означає, що розвиток системи публічного управління регіональним розвитком, як певного інституціонального утворення, здійснюється шляхом вдосконалення адміністративних, нормативно-правових, фінансово-бюджетних та інших інститутів, які разом визначають характер публічноуправлінських перетворень в регіонах.

Наприклад, адміністративні інститути є нормативно-правовими основами організації діяльності публічного управління на регіональному рівні і є однією з форм контролю над економічною активністю, яка здійснюється за допомогою правил (таких як обов'язкові платежі, проходження певних бюрократичних процедур і т.д.).

Нормативно-правові інститути проявляються у діяльності органів влади на регіональному рівні та в нормативно-правових актах, які визначають загальні напрямки регіональної політики та встановлюють правила взаємодії між різними інститутами. Серед найважливіших нормативно-правових актів, що регулюють регіональний розвиток, можна згадати бюджетний кодекс, цивільний кодекс, податковий кодекс та інші. Розробка поточних нормативних актів в рамках зазначених документів здійснюється як законодавчими, так і виконавчими органами.

Велике значення також мають нормативи соціально-економічного розвитку, а також нормативи, що стосуються фінансування об'єктів інфраструктури та інших аспектів.

Фінансово-бюджетні інститути регулюють процес утворення та використання фінансових ресурсів, які спрямовані на соціальний та економічний розвиток регіонів. Головною метою вдосконалення цієї системи інститутів є забезпечення реальної фінансової та бюджетної самостійності, а

також формування повноцінних бюджетів розвитку, які забезпечують необхідний рівень суспільних інвестицій у поліпшення якості регіонального середовища.

Таким чином, застосування інституціонального підходу під час дослідження державного управління регіональним розвитком дозволяє:

- об'єктивно оцінити ідеологію, стратегію і практику реформ в Україні у сфері регіонального розвитку;
- проаналізувати та визначити групу суб'єктів, які здатні забезпечити регіональний розвиток;
- визначити відповідність запроваджуваних реформ тим цінностям, економіко-правовим та організаційним засадам, які розглядаються як інституціональна база та інфраструктура регіональних реформ [60];
- ідентифікувати суб'єкт-об'єктний склад інститутів - учасників процесу розвитку конкретного регіону і визначити їх функціональні напрями управлінського впливу щодо регіонального розвитку.

У дослідженні [67] розглядається практичне використання наукових методів у процесі вивчення проблем публічного управління. Подальша конкретизація цих підходів до дослідження регіонального розвитку приводить нас до таких висновків щодо методології дослідження .

Системний підхід передбачає використання певної схеми пояснення, яка базується на пошуку конкретних механізмів для забезпечення цілісності регіональної системи та виявлення повної типології її зв'язків. Реалізація цієї функції, звичайно, не є простою - для успішного дослідження не достатньо просто виявити різноманітні зв'язки в структурах регіональної системи, також необхідно представити цю різноманітність у формі, доступній для аналізу. Іншими словами, потрібно зобразити різні зв'язки як логічно однорідні, що дозволяє безпосередньо порівнювати їх та проводити паралельні висновки.

Соціологічний підхід розширює можливості для більш точного вимірювання й оцінки процесів формування та взаємодії суспільних і

управлінських цінностей у регіонах. Цей метод використовує цифрові критерії, які прагнуть досягти математичної точності, такі як «суспільне визнання», «значний вплив», «соціальна поширеність» та інші.

Історичний підхід дозволяє визначити основні етапи розвитку як регіональних системних утворень, так і наукових досліджень, що присвячені їх аналізу. Застосування порівняльно-історичного методу надає можливість порівняти вищезгадані фактори у часі та обставинах, з урахуванням специфіки досліджуваних регіонів.

Застосування діалектичного підходу в загальному контексті формування та функціонування суспільних цінностей дозволяє визначити, обґрунтувати та розкрити суттєві особливості, які впливають на процес формування цінностей публічного управління регіональним розвитком.

Сутність структурно-функціонального аналізу полягає у виокремленні елементів регіонального системного утворення, які підлягають дослідженню, та визначенні їх місця і значення (функції) у публічному управлінні регіональним розвитком. Отже, важливо не лише встановити вплив кожного з цих елементів, але й розкрити їх місце і значення (функцію) в управлінській діяльності, а також продемонструвати взаємозв'язок між цими елементами. Структурно-функціональний аналіз надає можливість розкрити регуляторний характер механізмів публічного управління регіональним розвитком. Цей аналіз може бути успішно використаний для вирішення різноманітних управлінських завдань: встановлення зв'язку між внутрішньою структурою управління регіональним розвитком та виконуваними функціями як в рамках регіональної системи в цілому, так і в окремих її елементах; розробка структури органів управління в регіонах залежно від виконуваних функцій; визначення кількості управлінського персоналу залежно від конкретних факторів тощо.

Статистичний метод надає можливість розкрити конкретні історичні етапи реального та точного стану економічного, соціального та політичного розвитку в регіонах. Він оцінює ці факти у динаміці та дозволяє порівняти їх

з різними явищами політичного, публічноуправлінського та адміністративного впливу на систему суспільних цінностей.

Ситуаційний аналіз в теорії публічного управління являє собою не просто набір правил, а скоріше підхід до розуміння організаційних проблем та їх вирішення. Хоча ситуаційний підхід визнає загальні закономірності процесу публічного управління регіональним розвитком, конкретні методи, які керівники повинні використовувати для досягнення цілей на різних рівнях управління в регіоні та в організаціях, можуть значно відрізнятись. Успішність ситуаційного підходу в значній мірі залежить від правильного вибору ситуаційних змінних, що визначають розвиток управлінського процесу в регіоні в певних умовах. Багато сучасних дослідників вважають основними ситуаційними змінними в самому регіоні: цілі, завдання, структури, технологію та співробітників. Серед основних ситуаційних змінних зовнішнього середовища виділяють такі фактори, як політичний процес, економічний стан, науково-технічний прогрес, соціокультурні зміни та вплив інтересів регіональних груп.

При дослідженні процесів регіонального розвитку важливе місце займає картографічний метод. Цей підхід дозволяє зобразити на карті різноманітні об'єкти господарського комплексу регіону, показати їх взаємне розташування та взаємозв'язки. Картографічний метод застосовується на всіх етапах досліджень - від збирання даних до розробки нових наукових матеріалів. Особливості використання картографічного методу при дослідженні регіонального розвитку включають першочергове визначення ієрархічних рівнів об'єкта картографування [10].

Широкий підхід до аналізу процесів регіонального розвитку охоплює не лише розкладання об'єкта дослідження на прості складові, але також включає процедури синтезу, які передбачають уявне поєднання різних аспектів та частин об'єкта в одне цілісне формування [125].

Порівняльний аналіз включає порівняння процесів розвитку у двох (або більше) регіонах з метою виявлення загальних або специфічних

характеристик, які властиві цим регіонам [124, с. 15].

Методи дедукції та індукції є нерозривно пов'язаними між собою і виникли в результаті багатовікової практично-пізнавальної діяльності людини. Дедуктивний метод характеризується логічною послідовністю та застосовується зазвичай після збору та теоретичного аналізу емпіричних даних процесів регіонального розвитку з метою систематизації та послідовного виведення всіх можливих наслідків з цих даних.

Індуктивний метод пов'язаний з рухом мислення від конкретних фактів до загальних висновків і тому базується на експериментах, спостереженнях та фактах, а не на припущеннях. З використанням емпіричних даних процесів регіонального розвитку розробляється теорія, яка обґрунтовує та прогнозує нові факти. Висновки, отримані за допомогою індуктивного методу, мають певну ймовірність, але не гарантують абсолютної певності.

Моделювання регіонального системного утворення означає відтворення сутності даної системи відповідно до реальних умов. Моделювання є одним з найважливіших методів для розуміння процесів розвитку, що відбуваються в регіоні, шляхом створення його моделі. Основна ідея побудови моделі полягає в спрощенні реальної системи, її умовному опису за допомогою мовних термінів, схем, графіків, малюнків, рівнянь, формул і макетів. Модель регіонального системного утворення включає комплекс ідей, положень та взаємозв'язків, які дозволяють знайти оптимальне поєднання його різних елементів [235, с. 37].

Спостереження являє собою цілеспрямоване сприйняття дійсності. Опис є фіксацією інформації про регіональний розвиток засобами природної або штучної мови. Вимірювання включає порівняння розвитку регіонів з певним еталоном, що може бути виражений у шкалі вимірювання.

Узагальнення є когнітивним процесом, під час якого встановлюються загальні характеристики та ознаки регіонального розвитку [233].

Аналіз документів є методом емпіричного соціологічного дослідження, який, за популярністю, відстає лише від методів опитування, а в

деяких напрямках соціологічних досліджень саме аналіз документальних джерел є пріоритетним.

Під час проведення діагностики соціально-економічного розвитку регіону, необхідно ознайомитись та проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює діяльність регіональних органів влади, форми планування, звітності, статистичні збірники, цільові програми, бюджет, звернення громадян, а також матеріали засобів масової інформації. Після проведеного аналізу, визначаються кількісні та якісні характеристики еталонної моделі управління регіональним розвитком (критерії) та фактичні результати (показники) менеджменту [108].

2.2. Структурно-функціональна модель регіонального системного утворення в методології дослідження публічного управління

У світі, що все більше пронизується глобалізацією, публічне управління, особливо в умовах кризи, стикається з протилежними завданнями: з одного боку, це сприяння зближенню національних економік та їх інтеграція у світовий економіко-соціальний простір, а з іншого боку - розвиток окремих регіонів. Політика економічного розвитку провідних країн світу останніми десятиліттями враховувала виклики глобалізації та сприяла розвитку регіонів. Вона базувалась на моделях, які формувалися на основі досягнень матеріально-технічного виробництва, збереження навколишнього середовища та стали фактором успіху у розвитку країн Європи та Америки. Для передачі цього досвіду та створення відповідних національних практик, вітчизняні вчені схиляються до необхідності принципових змін у підходах до побудови моделей регіонального розвитку, які враховуватимуть суперечності між глобалізацією та регіоналізацією, і забезпечуватимуть регіонам не лише здатність протистояти кризовим явищам, таким як пандемія, але й сприятимуть їх стійкому сталому розвитку.

Вивчення соціальних та економічних процесів, які мають місце у регіонах, ґрунтується на розмаїтті методів та підходів, що активно використовуються як науковцями, так і практичними фахівцями в галузі публічного управління. Зміст цих загальних та спеціальних методів зводиться до того, що дослідження регіонального розвитку, міжрегіональних зв'язків, а також формування їх оптимальних параметрів ґрунтується на системному аналізі явищ та процесів. Водночас моделювання виступає як універсальний метод пізнання, тому для наукового розуміння та теоретичного розкриття складного, багатогранного та багатофакторного процесу публічного управління сталим регіональним розвитком застосування методів моделювання є необхідним.

Отже, узагальнення методології дослідження публічного управління регіональним розвитком, виділення моделювання серед основних методів дослідження та розробка структурно-функціональної моделі регіонального системного утворення набувають особливого значення в контексті вирішення глобальних і локальних суперечностей та викликів. Моделювання як метод пізнання є як філософським поняттям, так і специфічним методом, що застосовується для аналізу та синтезу систем управління. Це особливий пізнавальний підхід, де суб'єкт замість безпосереднього дослідження об'єкта пізнання обирає (створює) подібний допоміжний об'єкт - модель, досліджує його, а отримані нові знання автоматично застосовує на оригінальний об'єкт. Процес моделювання включає використання різних загальнологічних методів, що дозволяє обґрунтовано віднести метод моделювання до класу синтетичних загальнонаукових методів пізнання [239, с. 82].

З огляду на цілі дослідження ми розглянемо деякі види моделей. Моделі часто описуються як спрощене уявлення певних процесів або явищ. Вони справді можуть виконувати таку функцію, але можуть також виступати у вигляді аналогій, у яких можна знайти нові ідеї чи знання. Крім того, ми розглянемо області застосування моделей. У науці моделі здебільшого служать для пояснення даних. У реальній практичній діяльності, в тому числі

у практиці публічного управління, їх можна використовувати для прогнозування, розробки та вчинення дій, пошуку ідей та можливостей, а також поширення ідей та уявлень.

Цінність моделей - у їх здатності виявляти умови, за яких може бути досягнутим той чи інший результат. Моделі розкривають умови для наших інтуїтивних висновків. З їхньою допомогою можна проаналізувати, коли відбудуться певні події, які можуть мати як сприятливі результати, так і навпаки.

При побудові моделі зазвичай дотримуються одного із трьох підходів. Можна використовувати підхід максимального втілення, що прагне максимальної правдивості. Такі моделі включають важливі деталі або виключають непотрібні параметри та властивості, або об'єднують їх. За цим принципом створюються моделі екологічних ніш, законодавчої влади та транспортних систем, а також кліматичні моделі тощо.

Можна застосувати метод аналогій та абстрагуватися від реальності. Можна змоделювати поширення злочинності за аналогією з поширенням захворювань, а вибір політичної позиції вважати одним із можливих варіантів у діапазоні між лівими та правими поглядами.

Метод втілення акцентується на реалістичності, а метод аналогій дозволяє вловити суть процесу, системи чи явища. Чіткого розмежування між методом втілення та методом аналогій немає.

Третій підхід, метод альтернативної реальності, навмисне не ставить і відбиває реальність. Ці моделі працюють як аналітичні та обчислювальні ігрові майданчики, на яких можна досліджувати різні можливості. Метод дозволяє виявити спільні ідеї, які застосовуються за межами фізичного та соціального світу. Такі моделі допомагають зрозуміти наслідки обмежень реального світу або проводити неможливі експерименти.

Що б не робила модель – втілювала складнішу/спрощену реальність, створювала аналогію або вибудовувала штучне явище або процес для дослідження ідей, вона повинна бути розповсюджуваною та розв'язною,

такою що піддається опису формальною мовою, таким як математика або машинний код. При описі моделі не можна використовувати такі терміни, як переконання та переваги, без їх формального визначення. Переконання можуть бути представлені у вигляді розподілу ймовірностей у межах безлічі подій або гіпотез. Уподобання - у вигляді впорядкованого списку альтернатив або математичної функції. Ступінь здатності проблеми, вирішення якої моделюється, до розв'язання опирається на те, наскільки проблема, передумови і фактори піддаються аналізу.

У науковій літературі описано багато варіантів застосування моделей. Для нас найбільший інтерес, в контексті побудови структурно-функціональної моделі регіонального системного утворення, представляють наступні: міркування, пояснення, прогнозування, розробка, комунікація, дія та узагальнення.

Міркування: визначення умов, факторів та виведення логічних наслідків.

Пояснення: надання (що піддаються перевірці) пояснень емпіричних явищ.

Розробка: вибір показників інститутів, політик та правил.

Комунікація: передача знань та уявлень, формування системи взаємодії і зв'язків між елементами системи управління регіоном.

Дія: забезпечення вибору політичних альтернатив та стратегічних дій, функціональних напрямів (з подальшим розробленням функцій для конкретних інститутів).

Прогнозування: отримання чисельних та категорійних прогнозів майбутніх та невідомих явищ.

Узагальнення: вивчення історичних передумов, можливостей та гіпотез та узагальнення тенденцій чи суперечностей.

Міркування. При побудові моделі виділяються такі важливі складові, як агенти та об'єкти, поряд з відповідними характеристиками, а потім описуються способи взаємодії та поєднання окремих фрагментів, що дозволяє визначити, що з чого впливає, виявити причинно-наслідкові

зв'язки, суперечності та особливості. Такий підхід забезпечує ефективність міркувань. Хоча отримані висновки залежить від вихідних припущень, процес міркувань розкриває щось більше, ніж тавтології. Вкрай рідко можна отримати весь спектр наслідків припущень тільки з одного спостереження адже тут потрібна ще й формальна логіка. Логіка дозволяє розкрити можливості та неможливості. З її допомогою можна встановити точні та часом несподівані зв'язки. Це дозволяє виявити обумовленість інтуїтивних висновків.

Пояснення. Моделі дають чітке логічне пояснення емпіричних явищ. Пояснення, отримане на основі моделі, включає вихідні припущення і чітко позначені причинно-наслідкові зв'язки, які можуть бути перетворені на дані.

Розробка. Моделі полегшують процес розробки, забезпечуючи концептуальні схеми, у яких можна проаналізувати наслідки зробленого вибору. Інженери використовують моделі для проектування ланцюгів постачання. Програмісти для розробки інтернет-протоколів. Соціологи – для створення інститутів.

Комунікація. Створюючи загальну уяву, моделі покращують комунікацію. Моделі вимагають формального опису відповідних характеристик та їх взаємозв'язків, що забезпечує точну передачу інформації.

Дія. Ефективні дії потребують ефективних моделей. Усі уряди, корпорації та некомерційні організації використовують моделі як керівництво до дії. Чи то поглинання компанії, забезпечення загального доступу до медичного обслуговування або фінансування програми регіонального розвитку — у всіх цих випадках особи, які приймають рішення, покладаються на моделі. Для найважливіших дій відповідальні за прийняття рішень використовують моделі високої складності. Моделі пов'язані з даними. Моделі, що виступають як керівництво до дії (такі як моделі політики), часто покладаються на дані.

Прогнозування. Моделі давно використовуються для прогнозування. В практиці публічного управління прогнозування є одним із найважливіших

видів діяльності. Оскільки дані стали доступнішими і деталізованішими, ця сфера застосування моделей розширилася. Моделі дозволяють прогнозувати як окремі події, так і загальні тенденції.

Узагальнення: І нарешті, моделі можна використовувати для перевірки інтуїтивних висновків та можливостей. Такі дослідження можуть бути пов'язані з планом дій. Кожне з гіпотетичних припущень можна проаналізувати за допомогою моделей. Крім того, моделі будуть корисні при вивченні нереального середовища. Іноді дослідження зводиться до зіставлення поширених допущень у різних областях і узагальнення певних спільних чи відмінних рис, особливостей, виявлення суперечностей тощо. Наприклад, для того, щоб зрозуміти мережевий ефект, спеціаліст з моделювання може сформулювати сукупність умовних мережевих структур, а потім з'ясувати, чи впливає мережева структура на кооперацію, скажімо, в рамках міжрегіонального кластера, і якщо так, то яким чином.

Застосовувати ту чи іншу модель на практиці можна будь-яким із кількох способів. Одна й та сама модель може пояснювати, прогнозувати і виступати як керівництво до дії [369, с. 34-50].

Управлінські рішення у сфері регіонального розвитку, прийняті на основі моделювання, допоможуть врахувати важливі особливості життєдіяльності в регіональних системних утвореннях, таких як різноманіття ідентичності та взаємозв'язку з іншими системами. Використання моделювання допомагає вибудувувати логічну інтерпретацію безлічі процесів, які відбуваються в регіонах. Завдяки моделюванню можна побачити, як вони перекриваються і взаємодіють. Моделі можуть створити підґрунтя для уявлення тієї складності, яка притаманна економічному, політичному та соціальному життю в регіонах. При цьому модельне мислення гарантує логічну зв'язність. Далі цю логіку можна підкріпити фактичними даними, застосувавши до них моделі для перевірки, уточнення та вдосконалення. Загалом, коли наші дії спираються на послідовну, емпірично підтверджену систему координат, це підвищує ймовірність

прийняття ефективних рішень у формуванні та реалізації політики регіонального розвитку.

Метод моделювання є важливою складовою інформаційно-аналітичної діяльності в галузі публічного управління, що сприяє вирішенню складних проблем, пов'язаних з управлінням державою та її інституціями. Моделювання, в широкому розумінні, є ключовим методом досліджень у різних галузях знання і науково обґрунтованим підходом до оцінки характеристик складних систем, який використовується для прийняття рішень у різних сферах публічного управління. Моделі в публічному управлінні є інструментами для дослідження явищ і процесів, заснованими на заміщенні реальних об'єктів їхніми аналогами, умовними образами, тобто моделями. У гносеологічному контексті моделі, як метод пізнання, мають здатність екстраполювати ретроспективні закономірності функціонування об'єкта дослідження на майбутні тенденції. Ця властивість дозволяє поєднувати їх теоретичне та практичне застосування.

Існує декілька підходів до класифікації моделей. Так за формою вираження моделі Ю. Сурмін, В. Купрійчук, К. Паригіна вирізняють такі види моделей: «Фізичні (матеріальними предметами), символічні (зокрема, словесними та математичними описами тощо), іконічні (зокрема рисунками, діаграмами, таблицями тощо), а також змішані» [236].

Т. Кузнякова вирізняє такі види моделювання: «Концептуальне моделювання, при якому сукупність вже відомих фактів або подань щодо досліджуваного об'єкта або системи тлумачиться з допомогою деяких спеціальних знаків, символів, операцій над ними або за допомогою природної або штучної мов; математичне (логіко-математичне) моделювання, яке здійснюється засобами математики логіки; імітаційне (програмне) моделювання, при якому логіко-математична модель досліджуваного об'єкта є алгоритмом функціонування об'єкта, реалізованим у вигляді програмного комплексу для комп'ютера; структурно-функціональне моделювання, при якому моделями є схеми (блок-схеми),

графіки, креслення, діаграми, таблиці, малюнки, доповнені спеціальними правилами їх об'єднання та перетворення; фізичне моделювання, при якому модель і модельований об'єкт є реальними об'єктами; комп'ютерне (обчислювальне) моделювання, яке проводиться засобами комп'ютерних технологій (засобами обчислювальної техніки).

Наведені види моделювання не є взаємозаперечними та можуть застосовуватися при дослідженні складних об'єктів або окремо, або в деякій комбінації» [99].

Так, В. Ковальчук зазначає: «У складній і багатогранній теоретико-методологічній конструкції дослідження регіонального розвитку важливе місце належить розробці теоретичних моделей, оскільки модель являє собою абстрактну форму відносин між соціальними феноменами, не обов'язково точно представляє реальний соціальний світ, однак спрощує і полегшує розуміння та інтерпретацію його основних соціальних механізмів і взаємодій. Теоретичні моделі відкривають широкий простір для пошуку залежності між різними змінними, що характеризують даний об'єкт, і дозволяють виявити найбільш значущі чинники його функціонування і розвитку чи, навпаки, занепаду. Саме цим пояснюється науково-пізнавальна, евристична значущість застосування методу моделювання в процесі дослідження публічного управління регіонального розвитку. Сконструйована в саме такому методологічному ключі модель публічного управління сталим соціально-економічним розвитком регіонів повинна, на переконання науковця, включати дві нерозривні та взаємодійні частини» [65].

Справді, на теоретичному рівні модель публічного управління сталим регіональним розвитком ґрунтується на парадигмі соціальної еволюції. Вона включає систему взаємопов'язаних вимог (імперативів) до національної економічної системи, її структури, пропорцій та тенденцій розвитку. Щобільше, мета публічного управління сталим регіональним розвитком визначає організаційно-функціональну будову органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також їх взаємодію з політичною,

соціокультурною системами, приватними структурами, громадським сектором і навколишнім середовищем з метою забезпечення екозахисного відтворення і створення сприятливих умов для задоволення потреб сучасних та майбутніх поколінь.

Стосовно вивчення практичних аспектів публічного управління регіональним розвитком, найчастіше застосовуються моделі регіонального аналізу, які можна розділити на кілька груп, таких як моделі економічної бази, економетричні моделі, системи спільних рівнянь та інші.

Моделі економічної бази є одними з перших, що були використані в регіональних дослідженнях, і вони ґрунтуються на припущенні, що економіку регіону можна умовно розділити на два виробничі сектори відповідно до ринків збуту їх товарів: базовий сектор (ринки збуту поза регіоном) та обслуговий сектор (в межах цього регіону). Основною перевагою цих моделей є можливість оцінки загального впливу зовнішніх умов на регіональний ринок.

Економетричні моделі використовуються для виявлення та доведення кількісно-якісних економічних зв'язків. Зазвичай їх можна розділити на дві категорії: прості моделі та моделі систем спільних рівнянь.

Прості моделі складаються з групи регресивних рівнянь, що пов'язують загальнонаціональні та регіональні змінні. Вони допомагають вивчити взаємозв'язки між цими змінними та встановити їхню взаємодію.

Моделі систем спільних рівнянь враховують багаторівневий зв'язок між окремими рівняннями та внутрішніми змінними кожного з них. Наприклад, моделі «витрати – випуск» враховують залежність витрат від рівня випуску товарів та послуг. Ці моделі часто представляють у графічному вигляді, що дозволяє наочно демонструвати взаємозв'язки між певними соціально-економічними або іншими явищами, наприклад, залежність між попитом і пропозицією та ефектами, що виникають у процесі.

Перелік дослідних моделей, що застосовуються на різних рівнях регіональної таксономії залежно від масштабу класифікаційних одиниць,

можна узагальнити до трьох груп:

I. Моделі для окремого регіону:

а) Модель міжгалузевих матеріальних зв'язків.

б) Модель міжгалузевих залежностей цін і доданої вартості.

в) Модель міжгалузевої залежності кінцевого попиту та доданої вартості.

г) Міжгалузеві моделі регіону з відкритими зовнішніми зв'язками.

д) Оптимізаційні моделі.

е) Регіональні економетричні моделі.

є) Укрупнені моделі функціонування економіки регіону.

II. Моделі розміщення:

а) Моделі транспортування вантажів.

б) Моделі розміщення виробництва.

в) Моделі міграції населення та інші.

III. Міжрегіональні моделі національної економіки:

а) Міжрегіональний міжгалузевий баланс.

б) Оптимізаційні міжрегіональні моделі.

в) Модель економічної взаємодії регіонів.

Іншими словами, існують різноманітні моделі, які дозволяють досліджувати взаємозв'язки на різних рівнях регіональної таксономії, зокрема моделі, що описують економіку окремого регіону, моделі розміщення виробництва, а також моделі, що враховують взаємодію різних регіонів у національній економіці [212, с. 51-55].

Враховуючи те, що перед нами стає завдання побудови структурно-функціональної моделі регіонального системного утворення, необхідним вбачається детальний розгляд цього виду моделювання.

Під структурною моделлю процесу зазвичай мають на увазі його послідовність і склад стадій і етапів роботи, сукупність процедур і технічних засобів, що залучаються, взаємодія учасників процесу. Методологія SADT (Structured Analysis and Design Technique) є найвідомішою методикою

структурно-функціонального моделювання складних систем (розроблена в 1973 р. Дугласом Россом (D. Ross)). Вона є сукупністю методів, правил і процедур, призначених для побудови функціональної моделі системи. Функціональна модель відображає вироблені системою дії та зв'язки між цими діями.

Поява цієї методології зумовлена тим, що у той час фахівці, які традиційно займалися створенням великомасштабних систем, стали усвідомлювати необхідність більшої впорядкованості. Таким чином, розробники почали формалізувати процес створення системи, розбиваючи його на наступні фази:

- аналіз - визначення того, що система робитиме, тобто визначення функціональної складової;
- проєктування - визначення підсистем та їх взаємодія, тобто формування організаційної складової;
- реалізація - розробка структури підсистем окремо, об'єднання - з'єднання підсистем у єдине ціле, їх координація і взаємодія.

За таким підходом побудована модель надає повний, точний і адекватний опис системи, яка має конкретне призначення. Це призначення, відоме як мета моделі, полягає в отриманні відповідей на певний набір питань. Ці питання неявно присутні (маються на увазі) під час аналізу і, отже, вони направляють процес створення моделі. Це означає, що сама модель повинна забезпечити відповіді на ці питання з заданою точністю. Якщо модель може відповісти на всі питання або її відповіді достатньо точні, ми можемо сказати, що модель досягла своєї мети. Таке визначення моделі встановлює основу для практичного моделювання.

Це визначення має значний вплив на практичні застосування структурно-функціонального моделювання. Зазвичай питання, пов'язані зі структурно-функціональною моделлю, формулюються на ранньому етапі проєктування, і сутність цих питань повинна бути виражена у короткому

реченні або двох фраз.

Модель є інтерпретацією системи. Тому суб'єктом моделювання є сама система. Проте модельована система ніколи не існує відокремлено: вона завжди взаємодіє з оточуючим середовищем. Часто важко визначити, де закінчується система і починається середовище. Тому методологія структурно-функціонального моделювання підкреслює необхідність точного визначення меж системи. Структурно-функціональна модель обмежує свій суб'єкт, тобто встановлює чітко, що належить до об'єкта моделювання і що не належить. Вона описує складові системи, а також враховує те, що знаходиться поза її межами. Шляхом обмеження суб'єкта модель допомагає зосередитися на самій описуваній системі і уникнути включення зовнішніх елементів. Тому структурно-функціональна модель повинна мати одного єдиного суб'єкта.

Позиція, з якої спостерігається система і створюється її модель, є тісно пов'язаною з визначенням моделі. Оскільки якість опису системи суттєво знижується, якщо вона не зосереджена на чомусь конкретному, методологія структурно-функціонального моделювання вимагає, щоб модель розглядалася завжди з однієї позиції. Ця позиція називається «поглядом» моделі.

«Погляд» дозволяє найкраще уявити собі місце (позицію) спостерігача, яке він повинен зайняти, щоб спостерігати систему у дії. З цього фіксованого погляду можна створити узгоджений опис системи так, щоб модель не відхилялася і в ній не змішувалися непов'язані описи. Іноді лише одна з безлічі можливих поглядів може забезпечити опис, який задовольняє цілям моделі.

Після визначення суб'єкта, мети та погляду моделі розпочинається перший етап інтеграції в процесі структурно-функціонального моделювання. Суб'єкт визначає, що має бути включено до моделі та що має бути виключено з неї. Позиція визначає вибір необхідної інформації про суб'єкт і форму її подання, який залежить від автора моделі. Мета стає критерієм

завершення процесу моделювання. Кінцевим результатом цього процесу є набір детально взаємопов'язаних описів, які охоплюють опис самого верхнього рівня всієї системи, а також докладний опис деталей або операцій системи.

Поява труднощів при описі багатьох штучних систем пояснюється їх великими розмірами, що ускладнює просте перелічення всіх компонентів. З іншого боку, ці системи можуть бути спрощені за допомогою узагальнених припущень. Методологія структурно-функціонального моделювання була спеціально розроблена для представлення таких складних систем шляхом побудови моделей. В такому випадку модель є описом системи, який має одного суб'єкта, мету та один погляд. Метою моделі є набір питань, на які вона повинна дати відповіді. Погляд визначає позицію, з якої система описується [352, с. 19-22].

Враховуючи вищезазначене, ми визначили, що процесу моделювання публічного управління регіональним розвитком в умовах глобальних і локальних викликів передують аналіз соціально-економічного та інституційного розвитку регіону, в ході якого визначаються вихідні умови входження регіону в черговий етап розвитку, який може бути формалізовано у вигляді певного документу: концепції, стратегії (частіше всього) тощо. Цей аналіз складається з декількох етапів і включає як теоретичні, так і практичні складові. На рисунку 2.1, що базується на джерелі [230], ми узагальнили послідовність аналізу соціально-економічного сталого розвитку регіону і аналіз його організаційно-функціональної специфіки, яка характеризує стан розвитку інститутів управління та їх спроможність і готовність до забезпечення розвитку. Ми виокремили теоретичний і практичний блоки у цьому аналізі, хоча цей поділ є умовним, оскільки кожен з етапів містить елементи як теоретичних узагальнень, так і фактичних матеріалів.

Цей процес аналізу соціально-економічного й інституційного розвитку регіону розкладається на такі етапи:

Перший етап - аналіз механізму регіонального розвитку, який включає

теоретичний аспект.

Другий етап - аналіз специфіки соціально-економічного розвитку окремих регіонів, з фокусом на прикладний і фактологічний аспекти.

Третій етап - аналіз організаційно-функціональної специфіки розвитку окремих регіонів, з орієнтацією на прикладний і інституційний аспекти.

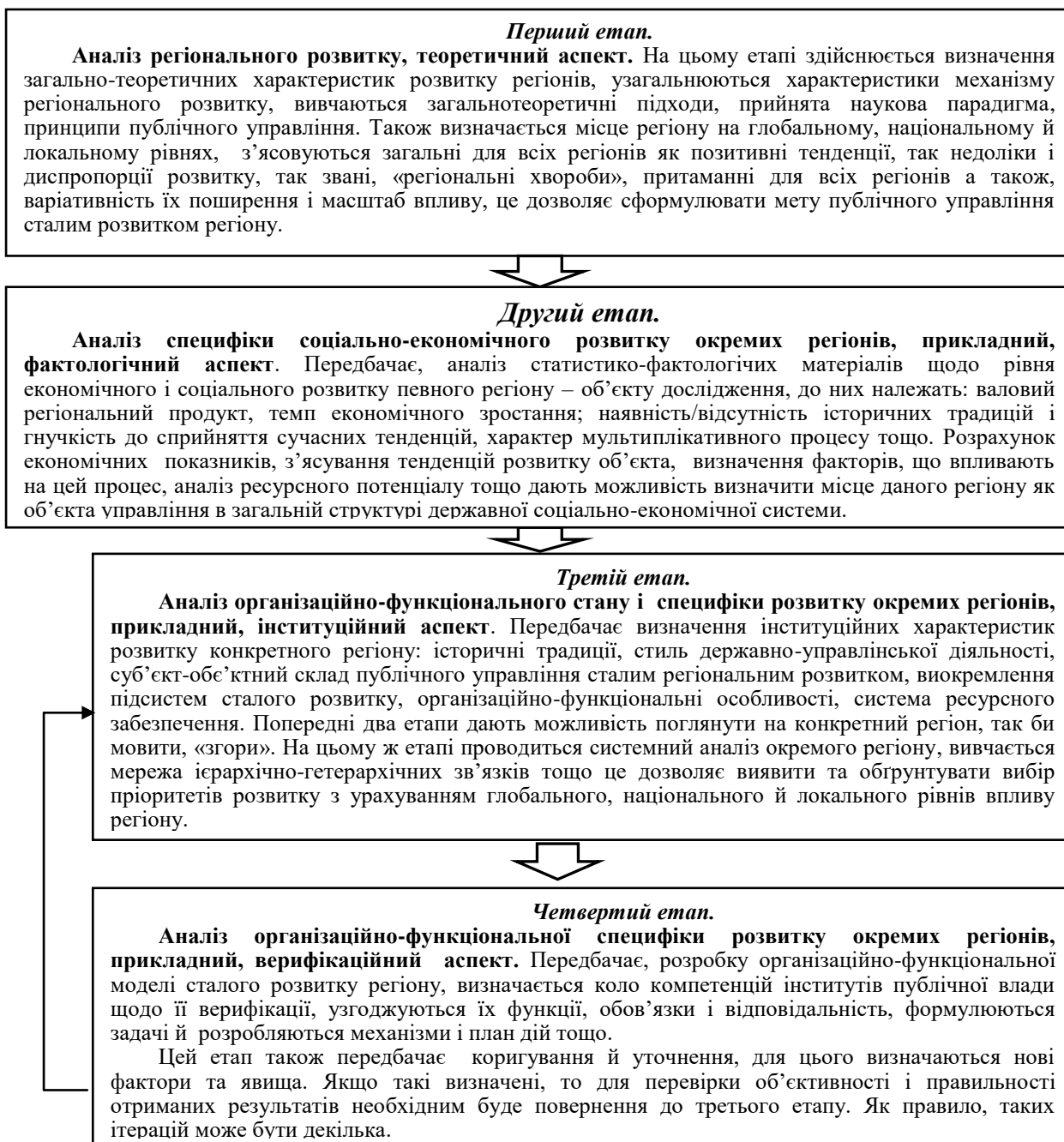

Рис. 2.1. Етапи аналізу рівня соціально-економічного й інституційного розвитку регіону

Четвертий етап - аналіз організаційно-функціональної специфіки

розвитку окремих регіонів, що охоплює прикладний і верифікаційний аспекти.

Така етапізація аналізу рівня соціально-економічного й інституційного розвитку регіону дозволяє визначити стан системи (у нашому прикладі - регіону), виявити проблеми та визначити пріоритети політики регіонального розвитку. А також здійснити моделювання публічного управління сталим регіональним розвитком. Це моделювання визначає спосіб організації та функціонування всіх структурних компонентів суспільства, таких як економіка, політика, соціальна сфера і культура, з метою досягнення стратегічних цілей. У цьому контексті модель враховує систему управління та соціально-політичні механізми.

Основні компоненти сталого розвитку включають соціальну, економічну та екологічну сфери, які повинні мати стабільний, збалансований розвиток. Ці компоненти спрямовані на забезпечення високої якості життя та формування гармонійної, фізично здорової та духовно зрілої особистості, що приймає активний спосіб життя [65]. Враховуючи це, об'єктом політики сталого регіонального розвитку стає регіональна системна структура, яку можна представити як взаємопов'язані управлінську, економічну, соціальну та екологічну підсистеми. Кожна з цих підсистем має свою мету та відповідні функції, які спрямовані на досягнення цілей системи.

Для економічної підсистеми основною метою є досягнення найвищого рівня добробуту мешканців регіону, а функцією є забезпечення стабільних темпів економічного зростання протягом визначеного періоду та створення економічної основи для інших підсистем. Соціальна підсистема спрямована на створення умов для формування безпечного соціального середовища в регіоні, а головною метою є забезпечення ефективних механізмів соціального забезпечення людей. Екологічна підсистема має на меті формування екологічно безпечного природного середовища для життя та здоров'я населення регіону. Функція цієї підсистеми полягає у впровадженні екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем регіону з

метою поліпшення екологічної ситуації. Підсистема також прагне досягти безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища та підвищення рівня екологічної безпеки.

Управлінська підсистема виступає в ролі рушійної сили для досягнення поставлених цілей в зазначених підсистемах регіону [123, с. 121-123]. На рівні регіону метою управлінської підсистеми є організаційно-функціональне забезпечення соціально-економічного розвитку, екологічної безпеки та реалізація державної політики щодо сталого регіонального розвитку. Ключовими функціями цієї підсистеми є узгодження цілей і завдань регіонального розвитку та забезпечення відповідних ресурсів, необхідних для досягнення цих цілей. Для досягнення цілей використовуються інструменти планування, регулювання, контролю та інші.

Управлінська підсистема має характеристики, що дозволяють їй об'єднувати не лише елементи підсистем регіонального системного утворення, а також залучати елементи зовнішнього середовища, і при цьому вона здатна стримувати негативні впливи шляхом активації механізмів самоорганізації та встановлення відповідних напрямків розвитку. Визначення управлінської підсистеми як провідної в регіональному системному утворенні обумовлене тим, що вона використовує внутрішні фактори регіонального системного утворення у своєму інструментарії для здійснення управлінських функцій. Саме ці фактори повинні створювати нормативно-правове поле для формування та реалізації економічної політики із залученими до цього діями місцевих, регіональних та державних органів влади [90].

Оскільки регіональне системне утворення є відкритою системою, що існує у конкретному зовнішньому середовищі, воно постійно піддається впливу зовнішніх умов та факторів (таких як нормативно-правове регулювання регіонального розвитку, державна регіональна політика, макроекономічні та політичні фактори стабільності). Серед зазначених умов та факторів велике значення має вплив соціально-політичних проблем на економічний розвиток регіонів, які часто загострюються під час виборчих

періодів. Проблеми також виникають у зв'язку з непрозорістю формування регіонального бюджету, неузгодженістю міжбюджетних трансфертів у сфері соціального напрямку та позабюджетних коштів, призначених для регіонів. Також спостерігається негативний вплив олігархічних еліт на формування економічної політики розвитку регіонів.

Вплив на соціальну сферу проявляється у низькій зайнятості та безробітті, руйнуванні соціальної інфраструктури, зниженні реальних доходів значної частини населення, відставанні компенсаційних заходів щодо індексації заробітної плати та соціальних виплат від зростання споживчих цін. Також спостерігається надання пільг і соціальних виплат залежно від окремих ознак, не враховуючи реального матеріального становища різних верств населення та їхніх можливостей забезпечити свій добробут. Це призводить до поширення соціального утриманства в суспільстві та обмежує можливості надання допомоги тим, хто дійсно потребує.

У екологічній сфері вплив зовнішнього середовища характеризується високим рівнем техногенного навантаження на природне середовище в Україні, що перевищує аналогічний показник розвинутих держав у 4-5 разів. Це спричинене використанням застарілих технологій та обладнання, наявністю високої концентрації потенційно небезпечних об'єктів, нераціональним використанням природних і людських ресурсів. Крім того, ресурсомісткість кінцевого національного продукту в Україні в середньому втричі перевищує світовий рівень.

Крім того, значними викликами для регіональних органів влади є:

- висока вуглецемісткість економіки та низька адаптаційна спроможність і стійкість соціальних, економічних та природних систем до зміни клімату, відсутність ефективної системи зеленого фінансування;
- виснаження (вичерпання) і погіршення якості природних ресурсів внаслідок їхнього несталого використання та неефективного управління, що посилюється наслідками змін клімату та руйнівним впливом російської

агресії;

- скорочення та деградація природних екосистем, критичні втрати біорізноманіття, недостатня частка природоохоронних територій для збалансування структури ландшафтів;

- необхідність вдосконалення правових та інституційних механізмів для забезпечення ефективного державного управління у галузі охорони довкілля, в тому числі у сфері державного екологічного нагляду (контролю) та інституту екологічної відповідальності.

Також внаслідок повномасштабної війни значно ускладнилися екологічні проблеми, загострилися проблеми, що існували в регіонах України до її початку та додалися нові загрози: небезпека хімічним і енергетичним (у тому числі атомним) об'єктам, руйнування підприємств, природоохоронної інфраструктури, цілих еко-систем, як от Дніпро ГЕС, хімічне та вибухове забруднення тощо. Відсутність доступу до територій та об'єктів природоохоронного значення, руйнування чи псування інфраструктури, втрата кадрів через міграцію чи загибель, обмежена можливість працювати через ракетні атаки, призупинення заходів контролю на період воєнного стану негативно вплинули на можливість повноцінно реалізувати державне управління у галузі охорони довкілля.

Загалом можемо визначити такі ключові ендогенні фактори:

- рівень нормативно-правового забезпечення регіонального розвитку, рішень центральних органів виконавчої влади, наявність перманентної кризи, ознаки корупційних проявів, руйнівний вплив війни, слабка готовність інституцій до роботи в умовах невизначеності і небезпеки тощо;

- наявність і значний масштаб соціально-політичних проблем та нерівномірність економічного і соціального розвитку регіонів, уповільнення їх розвитку, конкуренція, непрозорість регіонального розрізу державного бюджету, відсутність консолідації усіх соціальних трансфертів і будь-яких позабюджетних коштів, призначених для регіонів та ін.;

та екзогенні фактори:

- збільшення чисельності осіб, що потребують соціального захисту, вимушена міграція, неповна зайнятість та безробіття, руйнування соціальної інфраструктури, зниження реальних доходів значної частини населення, відставання компенсаційних заходів з індексації заробітної плати та соціальних виплат від зростання споживчих цін тощо;

- високий рівень техногенного навантаження на природне середовище. Пошкодження і руйнування у промисловому і енергетичному секторах, які мають значну частку в економіці і суспільстві. Використання застарілих технологій висока концентрація потенційно небезпечних об'єктів тощо. Одним з елементів методології дослідження публічного управління регіонального розвитку розроблена структурно-функціональна модель регіонального системного утворення.

Враховуючи це, процеси структурно-функціонального моделювання розвитку конкретного регіону забезпечують ідентифікацію основних учасників у чотирьох підсистемах та встановлення мережі їх взаємозв'язків та взаємодії на різних рівнях. Ці взаємозв'язки і взаємодії визначають здатність системи до функціонування і до розвитку і можуть бути ієрархічними/гетерархічними, сильними або слабкими, регулярними або нерегулярними тощо.

Це дозволяє нам побудувати структурно-функціональну модель регіонального системного утворення, яка представлена на рисунку 2.2., в якій змодельовано процес управління розвитком регіонального системного утворенням у контексті реалізації регіональної політики сталого розвитку з позиції визначення цілепокладання (що робити), складу і функціонального навантаження інститутів-суб'єктів управління (хто це буде робити), ресурсів, продуктів і результатів реалізації політики (як і що має бути зроблено). Інтерпретація результату аналізу рівня соціально-економічного й інституційного регіонального розвитку і впливу домінантних факторів

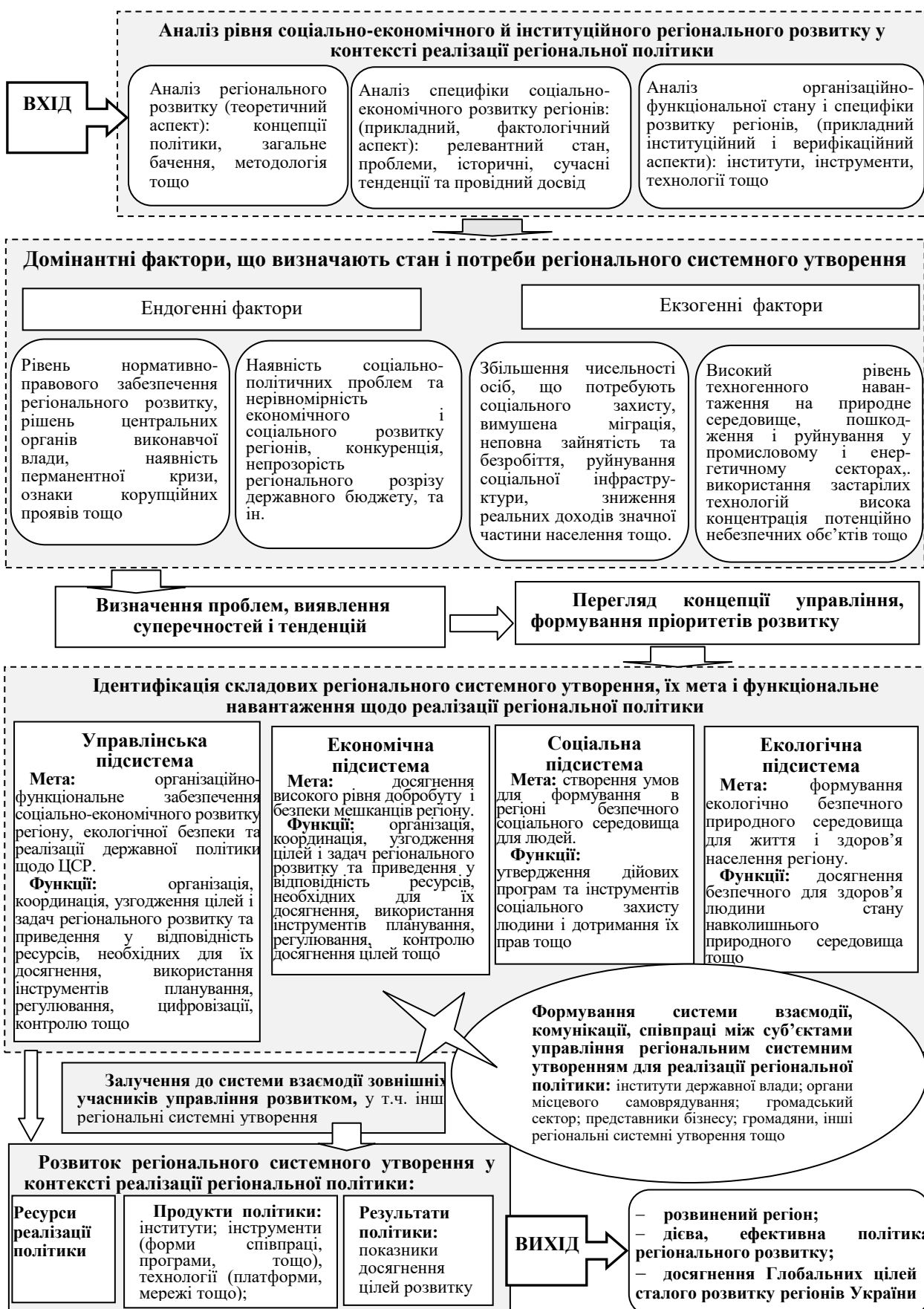

Рис. 2.2. Структурно-функціональна модель регіонального системного утворення (авторська розробка)

дозволяє визначити проблеми, а також виявити суперечності і тенденції.

Таким чином, змодельовано процес управління розвитком регіонального системного утворення у контексті реалізації регіональної політики сталого розвитку з позиції аналізу стану соціально-економічного й інституційного регіонального розвитку, визначення цілепокладання, складу і функціонального навантаження структурних підсистем, інститутів-суб'єктів управління, ресурсів, продуктів і результатів реалізації регіональної політики.

Модель є концептуальною, прийнятною для кожного регіонального системного утворення. Але всі регіони є конкурентами у боротьбі за ресурси, кожен регіон має свої особливості, унікальність, які дають конкурентні переваги. Для врахування особливостей конкретного регіону насамперед необхідно запропоновану модель наповнювати, інформацією, яка базується на реальній ситуації саме цього регіонального системного утворення. Наприклад, для розробки ефективної політики регіонального розвитку в кожному регіоні рекомендується розробляти власну аналітичну і функціональну базу структурно-функціональної моделі [31]. Така модель є аналітичним інструментом, оскільки дозволяє наочно відображати всі елементи системи, їх взаємозв'язки, ресурсне забезпечення процесу розвитку та умови зовнішнього середовища [91].

Ця модель може бути використана органами регіонального управління для наступних цілей: аналізу поточного стану регіону; оцінки ефективності функціонування моделі порівняно з попередніми станами регіону; виявлення потенційних можливостей розвитку регіону та планування на цій основі можливих напрямів розвитку (на основі оцінки переваг і недоліків); обґрунтування вибору та впровадження ефективних методів регіонального розвитку та інших аспектів.

Також для посилення спроможності розвитку регіонів за результатами аналізу доцільно переглянути концепцію управління щодо застосування

інноваційних методів управління. Перегляд концепції управління, філософії управління щодо управлінням розвитку регіонального системного утворення є важливим у зв'язку із наявною суперечністю, що виникає перед інститутами регіонального рівня: з одного боку - необхідність посилення конкурентних переваг регіону у боротьбі за ресурси, у т.ч. за рахунок унікальності і позитивних особливостей, регіону. З іншого боку - проблеми (технологічне відставання, дефіцит ресурсів, безпекові обмеження тощо), що є наявними у всіх регіонах, вони гальмують розвиток і потребують об'єднання зусиль декількох регіонів для вирішення спільних, міжрегіональних проблем. Раніше це було, наприклад, будівництво великих інфраструктурних об'єктів, як то аеропорти, мости тощо. Сьогодні можуть бути це питання внутрішнього переміщення осіб, релокації підприємств, створення стійкого сировинного забезпечення підприємств в умовах втрати бізнес-партнерів через війну тощо.

Тобто існує амбівалентність потреб розвитку: у напрямі посилення індивідуальності і конкурентоспроможності чи у напрямі міжрегіональної співпраці, об'єднання зусиль регіонів. Відхід від протистояння між регіонами зумовлює потребу перегляду концепцій публічного управління та зміну управлінських впливів. Одним із шляхів вирішення цієї амбівалентності є, за нашим баченням, міжрегіональна інтеграція як інноваційна форма управління регіональним розвитком.

Застосування міжрегіональної інтеграції як інноваційної форми управління регіональним розвитком не скасовує напрацьовані форми роботи і не передбачає територіально-адміністративного об'єднання регіонів. Вона передбачає об'єднання зусиль і формування системи міжрегіональних відносин, комунікації і координації.

2.3 Методологія дослідження процесів міжрегіональної інтеграції

Попри складність соціально-економічного явища регіональної інтеграції та його вивчення багатьма вченими, немає єдиного визначення поняття «регіональна інтеграція». На нашу думку, найефективнішим є використання системного підходу для встановлення поняттєвих меж регіональної інтеграції. За такого підходу, регіональна інтеграція виглядає як процес, де результатом є злагодженість внутрішнього середовища системи «держава», що ґрунтується на взаємозв'язках між окремими підсистемами – «регіонами».

Основні взаємопов'язані складові процесу міжрегіональної інтеграції наведені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Основні складові процесу міжрегіональної інтеграції

Стратегічна мета міжрегіональної інтеграції	Забезпечення оптимального соціально-економічного розвитку регіонів в аспекті розв'язання територіальних проблем міжрегіонального характеру на основі збалансованого поєднання інтересів та ресурсів держави, регіону, бізнесу і громадськості за принципами демократичного врядування.
Інтереси регіонів, як суб'єктів міжрегіональної інтеграції	Формування єдиного соціально-економічного простору та усунення перешкод, які виникають на шляху міжрегіональних потоків, стимулювання їх мобільності.
Принципи міжрегіональної інтеграції	Ділове партнерство, адаптивність, системність, прагматизм, субсидіарність, співфінансування, цілеспрямованість, поступовість, добровільність, рівність регіонів при взаємодії, прозорість, легітимність інтересів регіонів, динамічність, погодженість інтересів державних і регіональних органів влади.
Форми міжрегіональної інтеграції	Міжрегіональні кластери; асоціації економічної взаємодії; державна підтримка міжрегіональних інфраструктурних проєктів; надання підприємствам субсидій і пільг; надання кредитів за заниженою ставкою; фінансова підтримка при придбанні патентів і ліцензій; розвиток науково-технічних розробок; інформаційне супроводження інноваційних проєктів; розвиток інфраструктури (логістичної, інженерної й т.д.); розвиток електронної торгівлі в секторі b2b; формування єдиної інформаційної бази за підприємствами.
Механізми міжрегіональної інтеграції	Інституційне впорядкування нових форм відносини між регіонами, узгодження інтересів, перерозподіл ресурсів, стратегічне управління.

Складено автором на основі джерел [41], [51].

Розвиток та покращення інтеграційних процесів між регіонами України напряду залежить від ефективності управління цими процесами з боку публічних органів. Зокрема, важливо забезпечити належний розподіл ресурсів та збалансування інтересів, що підкреслює важливість розвитку повноважень владних структур, стосовно міжрегіонального співробітництва.

Управління регіональною інтеграцією вимагає впровадження ефективних інструментів для створення взаємовигідних зв'язків з іншими регіонами в країні, підтримки участі у загальнодержавних та міжрегіональних програмах, а також узгодження дій між регіональними органами управління під час реалізації спільних міжрегіональних проєктів.

У роботі [42] було узагальнено класифікаційну базу досліджуваних інтеграційних процесів, базуючись на досвіді взаємодії регіональних систем. Серед наведених типів інтеграції особливий інтерес становлять економічна, політична, соціальна та культурна.

Економічна інтеграція передбачає створення єдиного економічного простору, сприяння вільному переміщенню товарів, капіталів, послуг та робочої сили, консолідацію виробництва і розробку обдумані політики розміщення виробничих потужностей. Також вона спрямована на створення сприятливого інвестиційного клімату та інші аспекти.

Політичний аспект передбачає досягнення взаємовигідних результатів з меншими витратами для всіх учасників шляхом утворення формальних або неформальних інститутів для спільного прийняття рішень. Він також передбачає високий рівень усвідомлення спільності інтересів і цінностей політичними суб'єктами та наявність стійких взаємних очікувань. Цей процес може відбуватися на рівнях місцевого, національного та міжнародного.

Соціальний аспект передбачає наближення та подолання роз'єднаності в соціумі за допомогою процесів інтеграції. Ця інтеграція консолідує капітал громадськості, духовності, толерантності та комунікативності, сприяючи зниженню соціальної напруги й т.д. В результаті може бути здійснена

гармонійна політика в галузях освіти, охорони здоров'я, культури, а також створена необхідна система заходів для охорони прав людини та соціального захисту населення.

Культурний аспект передбачає формування єдиного культурного простору, розширення міжнародних та міжнаціональних культурних зв'язків, створення нових механізмів для соціалізації, інкультурації та самореалізації особистості. Цей аспект сприяє зміцненню особистісного, емоційного та естетичного злагодження між культурними цінностями. Також можливе створення єдиних фондів, таких як бібліотечні, архівні, музейні й т.д. [42].

Безсумнівно, економічна інтеграція є найбільш поширеним видом інтеграції. Як багаторівневий процес, регіональна економічна інтеграція вимагає дослідження різних її рівнів. Оцінка участі регіонів країни в цих процесах потребує урахування:

- взаємодії між регіонами всередині країни;
- міжрегіональної взаємодії регіонів;
- міждержавної взаємодії регіонів.

Залежно від ступеня участі в процесах регіональної економічної інтеграції Т. В. Деркач пропонує згрупувати регіони України у п'ять кластерів (груп): «Регіони з яскраво вираженими процесами експортної орієнтації регіонів; регіони з яскраво вираженими процесами, які створюють передумови для кластерної форми освоєння економічного регіонального простору; регіони, що володіють істотними міжрегіональними зв'язками, які є рушійним чинником реалізації великомасштабних проєктів в інноваційній, інвестиційній й іншій сферах; регіони з недостатньою реалізацією можливостей здійснення інтеграційних процесів, на території яких механізми взаємодії не функціонують повною мірою й не дозволяють повноцінно використати потенціал; регіони з недостатнім ступенем розвитку економічної інтеграції, що пов'язане з розривом відтворювальних процесів на території регіонів» [41].

Згідно з поглядами Є. Волинець: «Публічне управління процесами міжрегіональної інтеграції потребує розвитку у трьох напрямках: посилення ролі держави в регулюванні інтеграційних процесів через удосконалення механізмів стимулювання і санкціонування поведінки суб'єктів міжрегіональних відносин; активізація інтеграційних процесів через формування механізмів інтеграційного партнерства влади та бізнесу з посиленням горизонтальних зв'язків; розробка антикризових стратегій регіонального розвитку на засадах позиціонування регіону як суб'єкта міжрегіональних відносин» [25].

У сучасних умовах, міжрегіональна інтеграція повинна стати пріоритетною стратегією регіонального розвитку, сприяючи формуванню єдиної сфери в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та інших аспектах. Розбудова довгострокових, взаємовигідних та рівноправних відносин між регіонами може стимулювати значний прогрес у соціально-економічному розвитку держави в цілому.

Актуальність міжрегіональної інтеграції у політиці регіонального розвитку полягає у можливостях зміцнення економічних зв'язків між регіонами, оптимізації інфраструктури на основі спільних розвиткових цілей, зменшенні фінансових витрат, мінімізації негативного впливу міжрегіональної конкуренції на глобальному рівні, об'єднанні потенціалу регіонів для реалізації спільних інвестиційних проєктів, ефективному використанні ресурсів, обміну прогресивним досвідом у сфері регіонального розвитку та інше.

При аналізі методологічних аспектів міжрегіональної інтеграції важливо розглянути особливості розуміння терміну «інтеграція».

Вперше термін «інтеграція» (від лат. *integration* – відновлення, поновлення та *integer* – цілий) застосовано у 30-х рр. ХХ ст. Підходи деяких науковців до визначення поняття «інтеграція» наведені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Визначення поняття «інтеграція»

Автор	Сутність
Філософський енциклопедичний словник	Інтеграція – напрямок процесу розвитку, пов’язаний з об’єднанням в єдине ціле раніше різнорідних частин і елементів [252].
Тлумачний словник Оксфордського університету	Акт чи процес поєднання двох, чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом [368].
К. Пурсіайнен	Інтеграція означає зміцнення взаємозалежності та злагодженості елементів соціальної системи [211].
Т. Дієз, А. Вейнер	Процес, за допомогою якого політичні діячі в особистих чітких національних установах погоджуються передати свої довіру, очікування і політичну активність новому центру, чії інституції володіють юрисдикцією, яка виходить за межі раніше наявної у національних державах [294].
Р. Харрісон	Інтеграція призводить до виникнення нового центру політичного впливу, що залучає до себе головних суб’єктів національного масштабу [323].
А. Етціоні	Інтеграція – це певна здатність даної системи підтримувати себе саму в результаті дії та впливу як внутрішніх, так і зовнішніх змін [304].
П. Якоб, Дж. Тоскано	Інтеграція – реальна можливість забезпечення мирного співіснування країн, що досягається шляхом розширення торгівлі, вільного руху людей, культурного обміну, проведення консультацій [329].
Д. Корбі	Процес, за посередництвом якого окремі держави передають частину своїх суверенних прав на користь створюваної і єдиної для них усіх інституціональної структури для того, щоб забезпечити врахування і реалізацію їх спільних інтересів [290].

Складено автором.

У сучасних дослідженнях поняття інтеграції пов’язане з посиленням взаємозалежності та гармонії елементів соціальної системи. Термін «інтеграція» вказує на цілісність, організованість суспільних зв’язків і об’єднання людей у нові соціально-політичні групи. Концепція інтеграції має дві основні риси: як процес утворення цілісної системи з її складових частин, підсистем і елементів (при цьому цілісність системи перевищує суму її складових); як прихильність до нових учасників процесу, визначення необхідних меж влади.

Базою інтеграції є взаємодія між різними сферами суспільного життя, зокрема соціально-економічною, соціально-політичною, науково-технологічною та соціокультурною сферами.

Згідно з розумінням сутності інтеграційних процесів, їх характеру, спрямування і особливостей, можна виділити наступні ознаки інтеграції: проникнення та взаємопереплетення виробничих процесів; широкий розвиток спеціалізації та кооперації у виробництві, науці та техніці на основі передових форм; глибокі структурні зміни в економічних системах інтегрованих утворень; необхідність цілеспрямованого регулювання інтеграційного процесу, розроблення координованої економічної стратегії та політики; регіональність на територіальному рівні [251, с. 10-13].

Особливою формою обмеженої територіальними рамками інтеграції є міжрегіональна інтеграція. В контексті глобалізаційних змін, значення національних держав переглядається. Водночас позиція окремих регіонів у глобалізованому світі значно зростає, включаючи розвиток інтеграційних процесів між ними.

У науковій літературі широко досліджується питання міжрегіональної інтеграції, оскільки воно охоплює широке коло проблем. Економічна складова виявляється пріоритетною в багатьох дослідженнях, де вчені виділяють низку позитивних ефектів для регіонів, що інтегруються. Серед цих ефектів можна відзначити масштабні економії, зокрема шляхом зменшення транзакційних витрат, а також залучення прямих інвестицій від регіонів-учасників інтеграції. Інтегровані регіони спрощують торговельні процедури, а також обмінюються досвідом і технологіями, що сприяє спільному розвитку їх економік. Економічна інтеграція також має вплив на інші сфери діяльності регіонів, сприяючи розвитку інтеграційних відносин в цих сферах [12, 135].

У роботі [263] також вказується, що економічна складова є основою будь-якої інтеграції регіонів в межах держави. Це передбачає взаємний інтерес між населенням регіонів, підприємствами, розташованими на цих територіях, та органами влади, що представляють їхні інтереси, у спільній діяльності, спрямованій на поліпшення умов функціонування і відтворення суспільного капіталу. Цей підхід є загальною умовою, яка реалізується на

різних історичних етапах та в різному соціокультурному контексті. Залежно від історичних традицій, системи розташування виробництва, диференціації рівнів економічного розвитку регіонів і наявності робочої сили та матеріальних ресурсів, включаючи сировинні ресурси, співпраця між регіональними підсистемами може суттєво відрізнятись в різних державах.

У межах дослідження економічної складової міжрегіональної інтеграції, вчені проводять аналіз обміну продукцією виробничо-технічного призначення між областями України. Це дозволяє встановити регіони-лідери з обсягами обміну продукцією та виявити особливості міжрегіонального обміну. Досліджується також вплив галузевих особливостей промисловості на характер міжрегіонального обміну. Виявлено, що обробна промисловість, зокрема машинобудування, більш широко залучена до міжрегіонального обміну, ніж добувна промисловість. Також проаналізовано поточний стан та тенденції обміну продукцією виробничо-технічного призначення [218].

Велика кількість досліджень присвячена вивченню взаємозв'язків міжрегіональної взаємодії та інноваційної активності в інтегрованих регіонах. В роботах [312, 313, 81] встановлено, що наявність стійких міжрегіональних зв'язків сприяє підвищенню рівня інноваційної активності в регіонах. Вчені виділяють активізацію розвитку інновацій як одну з основних переваг міжрегіональної взаємодії. Це сприяє розширенню можливостей ринку праці та збільшенню інформаційних потоків.

У статті [11] розглядається актуальність зміцнення міжрегіонального співробітництва в інноваційній сфері, оскільки це сприяє зменшенню нерівномірностей у розвитку інновацій по всій країні та формуванню ефективного та єдиної інноваційної простору. Встановлено, що успішність управління інноваційними процесами на регіональному рівні залежить від урахування змін, які відбуваються на макрорівні, зокрема вибраної моделі інноваційного розвитку. Також визначаються принципи міжрегіональної інтеграції інноваційних процесів.

Також вченими розкриваються теоретико-методологічні основи формування політики міжрегіональної економічної інтеграції та проводиться оцінка ефективності економічної інтеграції на міжрегіональному рівні як ресурсу для регіонального розвитку. Досліджуються позитивні та негативні наслідки реалізації економічної інтеграції на глобальному, національному та міжрегіональному рівнях. Крім того, розглядаються підходи до оцінки ефективності економічної інтеграції на міжрегіональному рівні. Запропоновані методичні підходи для визначення рівня міжрегіональних інтеграційних процесів та набір показників, що характеризують рівень інтеграційних процесів на регіональному рівні, включають: обсяг торгівлі; обсяг та структура інвестицій; обсяг споживання електроенергії, що постачається з інших регіонів [44].

Науковці вказують на значний вплив міжрегіональних зв'язків на процес залучення іноземного капіталу в економіку країни та забезпечення інвестиційної привабливості не тільки окремих регіонів, але й всієї України в цілому [110].

У контексті аналізу закордонного досвіду міжрегіонального економічного співробітництва, науковці приділяють увагу виявленню сучасних тенденцій у створенні та функціонуванні міжрегіональних інтеграційних об'єднань [215].

У деяких дослідженнях міжрегіональна взаємодія розглядається у контексті глобалізації, яка є одним з основних напрямків розвитку сучасної економіки та суспільства. Вчені розуміють глобалізацію як інтеграційний процес, що відображає взаємозалежність держав у всіх сферах своєї діяльності: економічній, політичній, соціальній, культурній, інформаційній та інших. Залежність міжрегіональної взаємодії від глобалізації визначається тим, що зростання глобальних відносин призводить до більшої невизначеності. У таких умовах об'єднаним суб'єктам господарювання стає легше протистояти міжнародній конкуренції [378, 384, 395].

Іншим аспектом досліджень міжрегіональної взаємодії є розвиток міжнародних зв'язків [153]. Виявлено ряд позитивних наслідків інтеграційних процесів, таких як розвиток співпраці в економічній, політичній, академічній, соціальній і культурній сферах, а також більш ефективні процеси інтеграції регіонів України в єдиний європейський простір.

Аналіз літературних джерел підтверджує, що міжрегіональна інтеграція є універсальним, складним і багатоаспектним процесом. Тому стає необхідним формування теоретико-методологічної бази для наукового забезпечення діяльності органів публічного управління у сфері побудови оптимальних міжрегіональних зв'язків.

Згідно з поглядами І. В. Дунаєва: «Методологічно міжрегіональна інтеграція та співробітництво формують такі рамки для модернізації політики регіонального розвитку:

- важливість у сучасному процесі публічного управління регіональним розвитком;
- орієнтир на самодостатній розвиток, що послаблює ізоляцію як сильних, так і слабких регіонів, проте відбувається поляризація груп регіонів між собою за рівнем самого розвитку і на основі передовсім економічних вигід;
- подолання внутрішньої неподільності регіонів і зовнішніх протидій, що є рушійною силою регіонального розвитку. Відсутність спільного кордону і самі адміністративні кордони регіонів втрачають значення;
- пошук і реалізація «великого імпульсу» розвитку ефективно здійснюються завдяки зусиллям як самих регіонів, так і держави;
- єдність мотивації розвитку слабких і сильних регіонів створюється імперативами розвитку і формуванням мезосистем, що характеризуються єдиними критеріями;
- конструювання мезосистем у системі механізму управління регіональним розвитком передбачає єдність принципів;

– міжрегіональні зв'язки розвиваються в мережевій спосіб організації форм співробітництва та інститутів міжрегіональної інтеграції» [51].

На нашу думку, методологічно міжрегіональна інтеграція має включати сутність, принципи, суб'єкти та об'єкти, головні фактори розвитку міжрегіональної інтеграції, основні напрями, а також форми та механізми міжрегіональної взаємодії, в тому числі її інституційно-правове забезпечення.

Головною метою міжрегіональної інтеграції є досягнення оптимального соціально-економічного розвитку регіонів шляхом розв'язання територіальних проблем міжрегіонального характеру. Це досягається шляхом збалансованого поєднання інтересів та ресурсів держави, регіону, бізнесу і громадськості за принципами демократичного управління. Одним із ключових завдань є формування єдиного соціально-економічного простору та усунення перешкод, які виникають на шляху міжрегіональних потоків, а також стимулювання їх мобільності.

Основні принципи міжрегіональної інтеграції включають системність, динамічність, ділове партнерство, прагматизм, адаптивність, субсидіарність, цілеспрямованість, добровільність, співфінансування, прозорість, поступовість, рівність регіонів при взаємодії, легітимність інтересів регіонів, погодженість інтересів державних і регіональних органів влади.

Міжрегіональна інтеграція може бути розглянута як комплексний процес взаємодії різних рівнів, включаючи регіональний, місцевий та рівень підприємств і бізнес-структур. У зв'язку з цим, головними учасниками реалізації інтеграційних програм є регіональні органи влади, місцеві органи влади, підприємства, компанії, банки та інші бізнес-структури, а також інститути громадянського суспільства [43].

Особливу увагу слід приділити проблемам визначення об'єктів міжрегіональної інтеграції. Загалом відомо, що об'єктом наукового дослідження є матеріальний світ і його відображення у свідомості людини, які існують незалежно від нашої уваги і обрані відповідно до мети

дослідження. Залежно від складності, можна виділити прості та складні об'єкти дослідження, при цьому різниця між ними полягає у кількості елементів і характері зв'язків між ними [254, с. 24].

Таким чином, об'єкти міжрегіональної інтеграції мають складну природу, оскільки при вивченні процесів взаємодії між регіонами необхідно враховувати вплив багатьох факторів на кінцевий результат - формування нових інтеграційних зв'язків між підсистемами та елементами двох або більше регіональних систем.

Отже, об'єктами міжрегіональної інтеграції є розвиток економічних та соціально-гуманітарних зв'язків між регіонами, а також вплив дій органів влади на інтеграційні процеси.

В науковій літературі зустрічаються дослідження, які присвячені аналізу чинників взаємодії територій. Наприклад, Н. Овчаренко виділяє наступні фактори, що сприяють цьому процесу: «Традиції культурно-гуманітарної взаємодії, що згодом посилюються ще й торговельно-економічною взаємодією між регіонами; доступність базових і сучасних благ і послуг; наявність системи якісного й інтегрованого стратегічного планування тих сфер, які можуть впливати на регіональний розвиток; реальне місце регіону в міжрегіональному поділі праці. В умовах конкуренції майже на всіх рівнях і за відсутності просторових і юридичних перешкод праця перетікає з відсталих регіонів до більш розвинених» [134].

На нашу думку, наведений перелік факторів повинен бути розширений, включаючи такі чинники, як спільне використання регіонами інфраструктури, включаючи енергетичну та транспортну інфраструктуру, а також спільне використання науково-дослідних розробок та природноресурсного потенціалу регіонів.

Засновуючись на аналізі наукової літератури, можна виділити наступні основні напрями міжрегіональної інтеграції:

- взаємний товарообмін;
- розвиток виробничих зв'язків на основі спеціалізації та кооперації;

- співпраця в галузі фінансів і кредиту;
- взаємодія у сфері науково-технічної діяльності та інновацій;
- співпраця в галузі інвестиційної діяльності;
- спільне освоєння і використання природних ресурсів;
- територіальний перерозподіл і використання робочої сили;
- спільне формування та використання інформаційних систем.

Наведені напрями міжрегіональної інтеграції переважно відображають економічний аспект взаємодії між регіонами. Однак, слід зазначити, що розвиток міжрегіональної інтеграції також відбувається в інших сферах, оскільки ці процеси мають комплексний характер. До таких сфер можна віднести:

Співпрацю в галузі розвитку інфраструктури міжрегіонального співробітництва, яка охоплює транспорт, зв'язок, енергетику, торгово-промислові та виставкові центри та інші аспекти.

Взаємодію в соціальній сфері, зокрема в області соціального захисту та охорони здоров'я.

Співробітництво в галузі екології, яке включає попередження і ліквідацію стихійних лих і техногенних катастроф.

Системний розвиток гуманітарних зв'язків, таких як наукові, освітні, культурні, співробітництво в молодіжній сфері, туризмі та спорті.

Серед різних форм міжрегіональної інтеграції можна виділити наступні: міжрегіональні кластери, території пріоритетного розвитку, спеціальні вільні зони, міжрегіональні транспортні коридори, асоціації економічної взаємодії. Також важливими є державна підтримка міжрегіональних інфраструктурних проєктів, надання субсидій та пільг підприємствам, кредитування за заниженою ставкою, фінансова підтримка при придбанні патентів і ліцензій, розвиток науково-технічних розробок, інформаційне супроводження інноваційних проєктів, розвиток інфраструктури (логістичної, інженерної тощо), розвиток електронної

торгівлі в секторі B2B, формування єдиної інформаційної бази підприємств (див. табл. 2.5).

Механізми міжрегіональної інтеграції включають інституційне впорядкування нових форм відносин між регіонами, узгодження інтересів, перерозподіл ресурсів і стратегічне управління [41; 116].

З методологічної перспективи, особливо у контексті публічного управління регіональним розвитком, важливо визначити, що сучасні процеси міжрегіональної інтеграції повинні базуватись на єднаних принципах та забезпечувати координацію дій всіх суб'єктів взаємодії. Цей підхід дозволяє розглядати міжрегіональну інтеграцію як внутрішньо згрупований розвиток регіональних системних утворень шляхом встановлення зв'язків між їх підсистемами з метою ефективного поєднання різнопланових структур і процесів у структуровану динамічну систему інтеграційної взаємодії. У сучасних умовах, найбільш відповідними тенденціям інтеграційних процесів є побудова мережових форм організації міжрегіональних зв'язків. Таким чином, наведене дозволяє нам представити наступне твердження: **«Міжрегіональна інтеграція є інноваційним напрямом політики регіонального розвитку та ефективність інтеграційних процесів задається і регулюється системним і цілеспрямованим впливом органів публічного управління на встановлення економічних, соціально-гуманітарних та інших зв'язків між регіонами»** [82].

На основі наведених методологічних підходів до дослідження процесів міжрегіональної інтеграції можна запропонувати декілька загальних кроків, які допомагають прискорити процес прийняття рішень та підвищити його ефективність.

Перш за все, потрібно визначити загальну мету та цілі інтеграції. За допомогою цього етапу можна розуміти, до яких результатів потрібно дійти та зрозуміти, які ресурси потрібно використовувати. Загальна мета міжрегіональної інтеграції стосується підвищення продуктивності у масштабі регіональної та міжрегіональної економіки, а саме у таких

областях, як виробництво, доставлення, послуги, торгівля та інвестиції. Сьогодні це може бути вирішення питань безпеки, соціального захисту, релокації підприємств тощо.

Цілі міжрегіональної інтеграції потрібно встановити, щоб досягти поставленої спільної мети. Цілі можуть включати підвищення ефективності розподілу ресурсів, підвищення продуктивності і якості, впровадження чи популяризацію інновацій та нових технологій, створення бізнес-середовища, яке дозволяє більш ефективно використовувати ресурси, розвиток транспортної інфраструктури тощо. На першому етапі також слід провести аналіз реалізованих успішних міжрегіональних інтеграційних процесів, щоб побачити, як вони розвинені та які переваги надають.

На другому етапі пропонуємо проводити аналіз проблем та визначення потенційних процесів інтеграції. Це допоможе побудувати модель процесу інтеграції та визначення її ефективності. Цей етап може включати такі дії:

1. Виявити проблеми та обставини, що перешкоджають інтеграції. Використовуючи дослідження, анкетування або групові обговорення, виявити потенційні проблеми та обмеження, що перешкоджають міжрегіональній інтеграції.

2. Оцінити потенційні процеси інтеграції. Зв'язати потенційні процеси інтеграції із проблемами, виявленими на попередньому етапі, щоб виявити які процеси були б найкориснішими для розв'язання цих проблем.

3. Обґрунтувати рішення. Розробити детальні аргументи за потребою міжрегіональної інтеграції та обґрунтувати вибір потенційних процесів інтеграції.

4. Надати пропозиції. Розробити пропозиції для потенційних процесів інтеграції, які можуть бути застосовані у такому випадку.

Третій етап – це аналіз процесу інтеграції. Він дозволяє проаналізувати деталі та виявити потенційні проблеми, які можуть виникнути в процесі міжрегіональної інтеграції.

Цей аналіз повинен починатися з узагальнення поточного стану

міжрегіональної інтеграції та визначення проблем та перспектив розвитку. Для цього слід вивчити джерела інформації, такі як стандарти, закони, політика і правила, які застосовуються в цій сфері. Крім цього рекомендується почати з пошуку інформації на офіційних сайтах центральних органів виконавчої влади. Також можна прочитати деякі наукові публікації та дослідження, які проводяться з метою оцінки міжрегіональної інтеграції та її впливу на політику регіонального розвитку. Також можна використовувати дані державних статистичних органів та інформацію з інших джерел, таких як преса, мережа Інтернет тощо.

Наступним кроком потрібно провести дослідження стану міжрегіональних взаємозв'язків та визначити потенціальні конфлікти та проблеми. Для цього слід здійснити:

1. Збирання інформації. Необхідно зібрати всю можливу інформацію про міжрегіональні взаємозв'язки, включаючи історичні дані, фінансові дані та дані з інших джерел.

2. Аналіз інформації. Потрібно поглиблено аналізувати інформацію та отримати поняття про причини та наслідки міжрегіональних взаємозв'язків.

3. Зустрічі з експертами. Можливо зробити серію зустрічей з експертами для обговорення потенційних напрямів побудови міжрегіональних взаємозв'язків. Це може сприяти визначенню оптимальних рішень у процесі міжрегіональної інтеграції.

4. Створення звіту. На основі зібраної інформації необхідно зіставити звіт щодо міжрегіональних взаємозв'язків. Звіт має містити подробиці про причини та наслідки міжрегіональних взаємозв'язків.

Після цього, слід провести аналіз ринку, що включає вивчення даних про доступ до ринку, похідні ринки, ринки для постачання та попиту, а також ціни та обсяги послуг.

Щоб провести аналіз ринку міжрегіональної інтеграції, необхідно дати відповідь на наступні питання:

- які є потенційні бізнес-партнери та потенційні ринки в регіонах?

Серед потенційних бізнес-партнерів можуть бути: компанії з подібної сфери діяльності; дистриб'ютори; постачальники; інвестори; інші бізнеси зі схожих сфер.

Потенційні ринки в регіонах: нові клієнти у регіонах; розвиток та удосконалення продажів та послуг у регіонах; використання інноваційних маркетингових підходів у регіонах.

- яке макроекономічне середовище існує в регіонах? Які державні ініціативи впливають на ринки?

Для визначення макроекономічного середовища, яке існує в регіонах слід вивчати різні фактори, які впливають на господарську діяльність у регіонах, зокрема соціально-економічні та правові процеси, інфраструктурні та ринкові умови, монетарні та бюджетні умови. Також важливо враховувати регіональні ринки, ціни на товари та послуги, чинне законодавство та інші деталі, які впливають на макроекономічне середовище.

Державні ініціативи можуть мати великий вплив на ринки в регіонах. Наприклад, державна підтримка, така як знижки на податки, може змусити підприємства приймати рішення, щодо відкриття нових сфер діяльності та розширення своїх бізнесів. Державні проекти та закупівлі можуть також привести до створення нових ринків та підтримки наявних. Наприклад, держава може привести до зростання економіки регіонів, шляхом прийняття заходів для підтримки підприємств і створення нових робочих місць. Це може призвести до зростання потреби в продукції та послугах, що передбачає відкриття нових ринків.

- які ключові показники ринку міжрегіональної інтеграції на регіональному рівні виявляються за допомогою аналізу?

Серед таких показників можна виділити такі:

1. Рівень співробітництва між регіонами та адміністративними одиницями.
2. Рівень інтеграції шляхом зміни транспортної інфраструктури.
3. Рівень економічного партнерства між регіонами та їх

підприємствами.

4. Рівень взаємозв'язків між бізнес-секторами.
5. Рівень інвестицій у регіони.
6. Рівень обміну товарами та послугами між регіонами.
7. Рівень міжрегіональної мобільності населення.
8. Рівень культурного взаємозв'язку.
9. Рівень міжрегіональних взаємодій у сфері освіти.
10. Рівень доступу до партнерських ресурсів.

- які проблеми та потенційні виклики існують на ринку?

Серед таких проблем та викликів зазвичай проявляються нерівність виробничої та базової інфраструктури між регіонами, відмінні регуляторні правила, які можуть ускладнювати взаємодію між регіональними ринками, а також різні процеси виробництва і продажу між регіонами можуть викликати проблеми при взаємодії.

- які є можливі стратегії реалізації міжрегіональної інтеграції?

1. Залучення до співпраці з постачальниками інфраструктури та ресурсів.

2. Створення спільного ринку для товарів та послуг.

3. Підтримка створення спільних інвестиційних ініціатив.

4. Вивчення та аналіз взаємної залежності між регіонами та проектами.

5. Створення міжрегіональних консорціумів для агрегації фінансів та доступу до технологій.

6. Програми міжрегіональної освіти та обміну досвідом.

7. Створення спільних інструментів правового регулювання та підтримки.

8. Закладання міжрегіональних культурних спільнот.

9. Просування проектів стратегічного розвитку інфраструктури.

- які методи можна використовувати для забезпечення ефективності реалізації проектів міжрегіональної інтеграції?

1. Використання принципів управління проектами та адаптація

проектів до міжрегіонального середовища.

2. Застосування інструментів управління проектами, таких як планування, моніторинг і оцінка результатів.

3. Підтримка і посилення міжрегіональних взаємодій між зацікавленими сторонами.

4. Створення захищеної мережі для передачі інформації та даних між регіонами.

5. Програмування додаткових заходів захисту проекту від несподіваних втрат чи змін.

6. Підтримка залучення ресурсів з різних регіонів і використання потенціалу цих ресурсів для досягнення поставлених цілей.

7. Забезпечення постійного аналізу поточної ситуації та активне використання інструментів управління проектами для їх підтримки та поліпшення.

Вивчення також може включати аналіз політичних, економічних, соціальних та екологічних факторів, які можуть мати вплив на інтеграцію.

Серед політичних факторів можна навести закони та приписи (регуляційні закони та приписи відіграють важливу роль в міжрегіональній інтеграції, вони можуть включати узгодження правил та процедур торгівлі, економічних привілеїв та заходів щодо міжнародної співпраці); політичну культуру (різні рівні політичної культури регіональних еліт можуть призвести до різних поглядів на процеси міжрегіональної інтеграції, що створять перешкоди в ході її реалізації); рівень професіоналізму регіональної влади; наявність міжнародних відносин у регіонів, що інтегруються (міжнародні відносини також впливають на міжрегіональну інтеграцію, їх наявність дозволяє передавати знання та технології, що полегшує міжрегіональну інтеграцію).

Економічні фактори міжрегіональної інтеграції.

1. Торгівля: зниження посередницьких витрат, збільшення кількості постачальників та покупців, збільшення кількості продуктів та послуг,

доступних для покупки.

2. Інвестиції: збільшення доступності інвестиційних ресурсів, збільшення можливостей для залучення засобів для розвитку регіонів, збільшення кількості проєктів, які можуть бути фінансовані.

3. Фінанси: збільшення доступності кредитів та ресурсів для підтримки регіональних проєктів, збільшення можливостей для залучення ресурсів для розвитку регіонів.

4. Транспорт: збільшення доступності транспортних маршрутів, збільшення можливостей для перевезення товарів та послуг з одного регіону до іншого, вирішення питань будівництва великих об'єктів транспортної інфраструктури (аеропорти, мости тощо).

5. Інфраструктура: збільшення доступності інфраструктури, яка необхідна для розвитку регіонів, збільшення чи об'єднання можливостей для залучення ресурсів для розвитку інфраструктури.

До соціальних факторів відносять рівень населення, структуру вікової групи, рівень освіти, рівень забезпечення населення. Також до соціальних факторів можна віднести міжрегіональні соціальні проєкти та програми та інші соціальні процеси, які забезпечують міжрегіональну інтеграцію.

Екологічні фактори. Особливого значення ці фактори набувають для регіонів, що інтегруються, які мають спільні природні ресурси: лісові масиви, водойми, поклади природних копалин. Тому аналіз цих факторів може допомогти з'ясувати яким чином інтеграційні процеси впливатимуть на забруднення повітря, води та землі, чи не становитимуть загрози для біорізноманіття, природних ресурсів та здоров'я людини. Крім цього треба встановити чи не відбудеться негативний вплив на екосистеми регіонів, на їх природні ландшафти, запаси та процеси.

На четвертому етапі слід прийняти стратегії, які сприятимуть досягненню цілей міжрегіональної інтеграції. Стратегія міжрегіональної інтеграції потребує дотримання певних кроків. Перш за все, важливо визначити які потенційні бар'єри існують між партнерами. Після цього

потрібно провести аналіз конкурентних переваг та недоліків кожного регіону, щоб побудувати міжрегіональну партнерську модель. Потім потрібно визначити та проробити спеціальні процеси та процедури для міжрегіональної інтеграції. Наприкінці слід створити підтримувальну мережу, яка допоможе досягненню визначених цілей.

На останньому етапі (етапі реалізації процесу міжрегіональної інтеграції) проводиться моніторинг і оцінка процесу інтеграції, щоб визначити чи вдається досягти заданих цілей. На основі цих даних приймаються рішення щодо вжиття необхідних заходів для активізації інтеграційних процесів між регіонами.

Використання розглянутих методологічних складових міжрегіональної інтеграції важливо включити у діяльність органів публічного управління з метою формування ефективної політики регіонального розвитку. Цей підхід сприятиме визначенню перспективних напрямів міжрегіонального співробітництва, формуванню нових форм і механізмів міжрегіональної взаємодії та інших розглянутих аспектів.

Поліпшення системи наукових знань про взаємодію головних суб'єктів міжрегіональної інтеграції та їх вплив на інтеграційні процеси сприятиме підвищенню результативності публічного управління регіональним розвитком. Важливо розглядати взаємодію органів публічного управління національного та регіонального рівнів як домінуючий інтеграційний фактор для регіональних системних утворень.

Висновки до розділу 2

У зв'язку з тим, що жоден з пізнавальних методів у науці публічного управління не може претендувати на універсальність, зазначається, що дослідження кожного феномену публічноуправлінської діяльності вимагає формування оригінальної дослідницької методології.

Запропонована наступна структура методології дослідження

публічного управління регіональним розвитком: загальнонаукова методологія; методологія міждисциплінарного рівня; методологія науки «державне управління» і методологія наукового дослідження регіонального розвитку.

Проаналізована методологічна база науки «державне управління», яка включає філософське обґрунтування сучасних парадигм аналізу суспільної реальності, принципів та меж суспільного регулювання, політичного і громадського врядування та публічного адміністрування; теоретичний аналіз форм і наслідків взаємодії суспільних суб'єктів, їх здатності впливати на перебіг подій, здійснювати свідомий вибір цінностей і цілей суспільного розвитку і спрямовувати розвиток в обраному напрямі.

Наведена сутність теорій і концепцій регіонального розвитку, серед яких: теорія полюсів зростання і центрів розвитку, теорія саморозвитку регіонів (ендогенного розвитку), концепція знанневої економіки, концепція сталого розвитку, концепція регіональних інноваційних систем, теорія стимулювання (підвищення) регіональної конкурентоспроможності, концепція кластерного розвитку, концепція конкурентних переваг, теорія соціального капіталу території.

Згруповані певні наукові методи з метою формування методології наукового дослідження регіонального розвитку. Зазначена методологія має об'єднати наступні методи: інституційний, системний, соціологічний, історичний, діалектичний, структурно-функціональний, статистичний, ситуаційний, аналіз і синтез, порівняльний аналіз, індукція і дедукція, картографічний, моделювання, вимірювання, описання, узагальнення, спостереження, аналіз документів та ін.

Запропонована структурно-функціональна модель регіонального системного утворення є одним з елементів методології дослідження публічного управління. Ця абстрактна форма відносин між соціальними явищами не завжди точно відображає реальний соціальний світ, проте вона спрощує та полегшує розуміння і інтерпретацію основних соціальних

механізмів і взаємодій. Тому в складній і багатогранній теоретико-методологічній конструкції дослідження регіонального розвитку важливе місце відводиться розробці теоретичних моделей.

Стверджується, що модель управління регіональним розвитком відображає організацію та функціонування всіх структурних компонентів суспільства, таких як економіка, політика, соціальна сфера і культура, з метою досягнення стратегічних цілей. Ця модель спрямована на впровадження системи управління та її соціально-політичних механізмів з метою забезпечення регіонального розвитку.

Надана структура регіонального системного утворення як об'єкту політики комплексного розвитку у вигляді пов'язаних між собою управлінської, економічної, соціальної та екологічної підсистем. Визначені функція та мета кожної з підсистем.

Досліджено вплив зовнішнього середовища на регіональне системне утворення.

Зазначається, що міжрегіональна інтеграція є актуальною для підвищення ефективності політики регіонального розвитку з огляду на ряд можливостей. Вона дозволяє зміцнити економічні зв'язки між регіонами, оптимізувати побудову спільної інфраструктури, спрямованої на досягнення спільних цілей розвитку. Такий підхід допомагає знизити фінансові витрати та уникнути негативного впливу міжрегіональної конкуренції на позиціонування регіонів у глобальному економічному просторі. Додатково, об'єднання потенціалів різних регіонів дозволяє реалізувати міжрегіональні інвестиційні проекти, ефективніше використовувати спільні ресурси та обмінюватися прогресивним досвідом у сфері регіонального розвитку.

Підкреслюється, що органи влади недостатньо використовують можливості впливу на інтеграційні процеси, які можуть стати значущим потенціалом для підвищення ефективності політики регіонального розвитку. Тому існує необхідність в активізації наукових досліджень в цій сфері, щоб

здійснити належний вплив на процеси міжрегіональної інтеграції та досягти більш успішних результатів у регіональному розвитку.

Визначено, що у сучасних дослідженнях поняття інтеграції пов'язане зі зміцненням взаємозалежності та злагодженості елементів соціальної системи та її основу становить міжсистемна взаємодія суспільно-політичної, соціально-економічної, науково-технологічної, соціокультурної сфер суспільного життя.

Встановлено, що особливою формою інтеграції, обмеженої територіальними рамками, є міжрегіональна інтеграція.

Дослідження процесів міжрегіональної інтеграції вимагає наявності відповідного теоретико-методологічного базису для наукового обґрунтування діяльності органів публічного управління у сфері створення ефективних міжрегіональних зв'язків. Зважаючи на універсальний характер, складність і багатоаспектність процесу міжрегіональної інтеграції, ми вважаємо, що методологічний підхід до дослідження міжрегіональної інтеграції має враховувати такі аспекти:

Сутність міжрегіональної інтеграції - розуміння її основних принципів та цілей, які спрямовані на покращення співпраці та взаємодії між регіонами.

Принципи міжрегіональної інтеграції - регулювання взаємодії регіонів на основі принципів взаємовигідності, рівності, взаєморозуміння та взаємодопомоги.

Суб'єкти та об'єкти міжрегіональної інтеграції - ідентифікація сторін, які беруть участь у процесі інтеграції, та сфер, що підлягають інтеграції.

Головні фактори розвитку міжрегіональної інтеграції - визначення основних чинників, які впливають на успішність та стабільність процесу інтеграції.

Основні напрями міжрегіональної інтеграції - встановлення ключових напрямів розвитку співпраці між регіонами з огляду на їх специфіку та потреби.

Форми та механізми міжрегіональної взаємодії – аналіз різних методів і засобів, що застосовуються для покращення міжрегіональної співпраці, включаючи інституційне та правове забезпечення процесу.

Дослідження цих аспектів допоможе побудувати належний теоретичний фундамент і розробити ефективні стратегії для розвитку міжрегіональної інтеграції та сприятиме зміцненню співпраці між регіонами.

З методологічного погляду, особливо в контексті публічного управління регіональним розвитком, важливо зазначити, що сучасні процеси міжрегіональної інтеграції повинні базуватись на визначенні єднальних принципів та забезпеченні координованості дій всіх суб'єктів взаємодії. Такий підхід дозволяє розглядати міжрегіональну інтеграцію як внутрішньо узгоджений розвиток регіональних системних утворень, спрямований на встановлення зв'язків між їх підсистемами з метою ефективного об'єднання різнопланових структур і процесів у структуровану динамічну систему інтегративної взаємодії.

РОЗДІЛ 3

СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

3.1. Світові та національні тенденції еволюції політики регіонального розвитку

Ретроспективний аналіз еволюції політики регіонального розвитку означає розгляд процесу регіонального розвитку з огляду на минулий час. Цей дослідницький підхід дозволяє оцінити вплив управлінських рішень на процеси розвитку, що відбувалися в регіонах, і проаналізувати досягнення впровадження цієї політики. Крім того, він надає можливість зробити висновки про можливість використання позитивного досвіду впровадження політики з метою прийняття більш ефективних рішень у майбутньому. У даному пункті дослідження ми проаналізуємо еволюцію політики регіонального розвитку в країнах Європейського Союзу, а також оцінимо наслідки реалізації цієї політики та можливості використання європейського досвіду в умовах нашої країни.

Вивчення європейського досвіду формування та реалізації регіональної політики набуває особливої актуальності в умовах, коли Україна здобула статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. Вступ до європейської спільноти відкриє для України широкий спектр переваг, включаючи:

- зміцнення публічного управління та політичної стабільності в Україні завдяки підтримці держав-членів ЄС в процесі демократизації та досягнення політичних цілей розвитку в Україні;
- збільшення інвестицій в Україну через доступ до субсидій та інших фінансових ресурсів ЄС;
- розширення торговельної співпраці з іншими країнами Європи завдяки відкритості ринків та зниженню торговельних бар'єрів;
- підвищення продуктивності та економічної ефективності шляхом

впровадження стандартів ЄС;

- покращення якості життя населення шляхом введення в дію законодавства та норм ЄС, що стосуються захисту прав і свобод громадян;
- забезпечення захисту державної території та громадян завдяки вступу до надійного альянсу ЄС.

Все вищезазначене суттєво впливатиме на політику регіонального розвитку. У країнах Європейського Союзу регіональний розвиток, зокрема його політика та нормативна база, постійно еволюціонують та адаптуються відповідно до потреб структурних змін у країнах, політики ЄС та самих регіонів.

Одним з основних завдань Європейського Союзу є наближення рівня соціально-економічного розвитку регіонів. Регіональна політика сприяє створенню сприятливого політичного клімату для зміцнення інтеграції та є одним з факторів, що робить Союз привабливим для нових держав.

Інтеграція, з одного боку, сприяє наближенню рівнів соціально-економічного розвитку країн і регіонів, а з іншого - збільшує конкуренцію, що ускладнює завдання для тих, хто намагається наздогнати. Ці самі проблеми можуть виникнути в Україні та її регіонах після вступу до Європейського Союзу.

Регіональна політика ЄС реалізується за допомогою добре структурованого інструментарію. Усі регіони, що потребують допомоги, отримують фінансову підтримку зі структурних фондів. Для країн, які бажають брати участь в економічному та валютному союзі, також був створений Фонд згуртування. Проєкти, що фінансуються з цього фонду, здійснюються на засадах спільного фінансування: ЄС внесе певну суму коштів, а національна та місцева влада – іншу.

На реалізацію регіональної політики Європейського Союзу витрачається близько третини загального бюджету ЄС, що робить цю політику другою за значенням статтею витрат після спільної сільськогосподарської політики. Після розширення ЄС на схід, фінансування

поступово переноситься на користь нових держав-членів. Такий підхід надає впевненість у тому, що після набуття Україною статусу країни-члена Європейського Союзу, вона отримає небачені раніше можливості в галузі регіонального розвитку.

Попри спільні риси в формуванні та реалізації регіональної політики в різних країнах, існують певні відмінності. Дослідження цього досвіду та виділення певних історичних періодів його формування є предметом значної кількості робіт. Проте, більшість наукових досліджень базуються на економічних факторах (трансформація політики, зміна цілей, економічних та фінансових механізмів реалізації) або політичних та правових чинниках (зміна принципів, ідеології регіональної політики, створення правової бази для реалізації). Існує потреба в узагальненні цих підходів для подальшого визначення етапів еволюції політики регіонального розвитку в європейських країнах.

Хоча Великобританія має найдовшу і найбагатшу історію формування державної регіональної політики, включаючи появу перших теоретичних концепцій ще до початку Другої світової війни, варто відзначити, що з кінця XIX століття проблеми економічного простору стали об'єктом дослідження в рамках економічної теорії. До цього часу головні течії економічної думки щодо проблем економічного простору формувалися в галузі економічної географії. М. Бутко до цих наукових шкіл відносить наступні: «Німецька школа розміщення виробництва (І. Тюнен, В. Лаунгардт, А. Вебер, В. Крісталлер, А. Льош); французька школа полюсів зростання та конкурентоспроможності (Ф. Перру, Ж. Будвіль, М. Потье, М. Агметта, Р. Буайє); теорія англійських індустріальних районів (А. Маршалл) та італійських промислових округів (Дж. Бекаттіні); американська модель “центр-периферія” (Дж. Фрідман); радянська школа територіально-виробничих комплексів (І. Александров, М. Колосовський, Ю. Саушкін, М. Паламарчук, М. Барановський)» [17].

Масове поширення регіональної політики почалося у 1950-х роках. Італія була першою країною, яка впровадила її в 1950 році, за нею слідували Федеративна Республіка Німеччина (1951 рік), Нідерланди (1951-1952 роки), Ірландія та Франція (1952 рік), Данія (1958 рік) та Бельгія (1959 рік). Протягом цього періоду політика була спрямована на зменшення великих нерівностей у соціально-економічному розвитку регіонів шляхом розподілу грантів та субсидій проблемним територіям і створення централізованої системи нагляду за прогресом політики урядів.

З переходом країн Європи та світу до нової постіндустріальної суспільно-економічної формації та посиленням процесів децентралізації та локалізації економічної діяльності, цілі державних регіональних політик зазнали змін. Виникла нова парадигма регіональної політики, а також нові принципи, які покладають акцент на децентралізацію влади, партнерство між різними рівнями та гілками влади, а також співпрацю з приватними і неурядовими секторами.

Проведений аналіз свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення початку регіональної політики Європейського Союзу. Однак, значна кількість дослідників [29, 36, 112, 115, 128, 224, 262,] вважають, що початок цієї політики припадає на 1957 рік, коли був підписаний Римський договір. У своєму дослідженні історії формування та етапів розвитку регіональної політики ЄС, О. Грінько [34] вказує, що деякі дослідники визначають початок політики в 1951 році, пов'язуючи її напряму з початком інтеграційних процесів – створенням Європейської спільноти з вугілля та сталі. Цей період, за деякими авторами, називається підготовчим етапом.

Залежно від факторів, що лежать в основі періодизації, науковці виділяють три або більше етапів розвитку регіональної політики ЄС.

Наприклад, О. В. Савка надає наступні три етапи становлення та поступової еволюції від політики перерозподілу до повноцінної політики підтримки регіонального розвитку: «Перший етап (1951-1975) можна схарактеризувати як підготовчий етап, оскільки саме у цей період було закладено основи регіонального розвитку, сформовано інститути та механізми.

Другий етап (1975-1988) – етап поступового розвитку регіональної політики на всій території Союзу. Механізми регіональної політики починають реалізовувати спільну структурну політику.

На третьому етапі, який розпочався реформою 1988 року, було сформовано специфічні задачі та принципи підтримки регіонів, перш за все нових країн-членів ЄС. Саме цей процес продовжує реалізуватися і сьогодні, оскільки, допомога та підтримка країн і зменшення контрастів так і залишаються пріоритетами регіональної політики Європейського Союзу» [223].

У дослідженні [34] вказується, що у переважній більшості вчених існує збіг щодо хронологічних рамок другого етапу становлення регіональної політики Європейського Союзу. Щодо першого та третього етапів існують різні підходи. Наприклад, деякі західні дослідники визначають початок регіональної політики лише з 1975 року. Основним аргументом такого підходу є те, що саме в цей період було створено Комісію з регіональної політики, а також розпочав функціонувати Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР).

Велика кількість дослідників визначають третій етап розвитку регіональної політики Європейського Союзу з 1988 року і протягом сучасного періоду. Однак, існують дослідники, які виділяють третій та четвертий етапи як сучасні етапи розвитку та трансформації регіональної політики ЄС. Зокрема, деякі автори визначають третій етап з 1988 по 1999 роки. Критеріями для виділення цього періоду для них стали реформи 1988 року, підписання Маастрихтського договору та реформа структурної політики в 1999 році. Вони вважають цей етап реформаторським. Регіональна політика мала трансформуватися в структурну політику, яка спрямована на економічне та соціальне об'єднання. Саме протягом цього періоду були розроблені п'ять основних принципів європейської регіональної політики (політики об'єднання) та керування структурними фондами ЄС, а саме координація, концентрація, програмування, додатковість та партнерство.

У деяких дослідженнях третій етап регіональної політики охоплює період з 1988 по 2004 роки, причиною цьому є широке розширення Європейського Союзу та вступ країн Центральної та Східної Європи. Прихильники цієї думки зору вважають, що цей процес суттєво вплинув на реалізацію регіональної політики, яка мала адаптуватись до нових умов. Країни, що приєдналися до ЄС, значно відставали у соціально-економічному розвитку в порівнянні з членами ЄС за всіма показниками. Тому проведення регіональної політики у цих умовах стало особливо важливим та актуальним для подальшого розвитку ЄС та поглиблення інтеграційних процесів усередині нього, що пов'язані з розробкою Конституції ЄС.

Таблиця 3.1.

Економічні засади формування регіональної політики країн-членів ЄС

Етап розвитку політики	Сутність
60–70-ті роки минулого століття	Під час періоду несприятливої економічної кон'юнктури та зростання конкуренції, регіональна політика стала важливою складовою середньострокових програм економічної політики Європейського Союзу. Ці програми передбачали покращену координацію регіональної політики кожної країни з метою захисту інтересів спільноти загалом, а також відповідальності ЄС за регіональний розвиток країн-членів.
1975–1988 рр.	На цьому етапі здійснювалось створення структур, що забезпечували фінансування заходів політики, таких як Комітет з регіональної політики при Раді Міністрів Європейського Союзу та Європейський фонд регіонального розвитку, які діяли в межах бюджету ЄС.
1988–1999 рр.	Метою заходів регіональної політики було надання підтримки регіонам, які мали певні характеристики: значне відставання за рівнем розвитку; занепад місцевої промисловості; високий рівень безробіття; потребу у пристосуванні робочої сили до змін у функціонуванні виробництва; неадекватний стан сільського та рибного господарства; низька щільність населення (до 8 осіб/км ²).
2000–2006 рр.	На цьому етапі було здійснено скорочення основних напрямків регіональної політики, що було зумовлено необхідністю чіткішого та більш концентрованого представлення цілей. Ці цілі включали такі пункти: 1. Здійснення «підтягування» економічного розвитку менш розвинутих регіонів, яке вимірювалося за валовим регіональним продуктом (ВРП) на душу населення, менше ніж 75% від середнього значення по ЄС за паритетом купівельної спроможності (КПС). 2. Надання підтримки економічним та соціальним перетворенням у регіонах, які стикалися з «структурними труднощами». 3. Модернізація системи професійної підготовки та працевлаштування.

Продовж. табл. 3.1

2007–2013 рр.	<p>Основними акцентами регіональної політики ЄС у цьому періоді були:</p> <p>Конвергенція: забезпечення підтримки зростання та створення робочих місць у проблемних регіонах країн-членів ЄС.</p> <p>Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість: досягнення повної зайнятості, підвищення продуктивності праці та якості робочих місць, боротьба із соціальним відчуженням.</p> <p>Європейське територіальне співробітництво у формі транскордонних та транснаціональних програм.</p> <p>Таким чином, основною відмінністю регіональної політики ЄС на новому етапі було те, що вона розглядалася не лише як засіб подолання регіональних розбіжностей, але і як інструмент підтримки конкурентоспроможності регіонів. Регіональна політика спрямовувалась на створення умов для повної реалізації потенціалу регіонів та досягнення конкурентних переваг.</p>
2014–2020 рр.,	<p>Шостий етап регіональної політики ЄС, що почався з прийняттям нового семирічного фінансового плану на 2014-2020 роки, супроводжувався переглядом основних напрямів діяльності та обсягів їх фінансування. Попри зменшення видатків на регіональну політику ЄС у новому періоді, вони продовжували займати значну частку в обсязі загального бюджету (32,5%). Серед нововведень слід відзначити встановлення загальних правил для всіх європейських бюджетних фондів з метою збільшення їх ефективності. Передбачено спрощення процедур для більш результативних програм і проєктів регіональної політики, а також акцентування уваги на певних орієнтирах в рамках стратегії «Європа-2020». Також запроваджено нові партнерські відносини для підтримки співробітництва між країнами-членами ЄС. Принцип прямої залежності дозволу на надання коштів з європейських фондів від виконання країнами вимог щодо зменшення дефіциту бюджету та державного боргу в рамках Європейського триместру також був впроваджений.</p> <p>Особливим нововведенням нового етапу регіональної політики ЄС став підхід до ідентифікації проблемних регіонів. З початком 2014 року такі регіони, які потребують підтримки, було класифіковано на три типи: менш розвинуті, з ВРП на душу населення менше ніж 75% від середнього по ЄС; перехідні регіони, де індикатор проблемності знаходиться в межах від 75 до 90%; та більш розвинуті регіони, де він перевищує 90%. Такий розподіл показує спробу зупинити розсіювання великих коштів на регіони, які мають ВРП на душу населення вищий за 75% поріг. Для найменш розвинутих територій питома вага коштів структурних фондів ЄС у фінансуванні політики конвергенції має становити не більше 85%, для більш розвинутих – 50%.</p>

Складено автором на основі джерел [69].

Отже, в ході реалізації сучасного етапу регіональної політики, дослідники-економісти виділяють кілька етапів, які пов'язані з виконанням

семирічних планів розвитку ЄС. Вони використовують фінансове забезпечення, механізми та цілі як критерії для цієї періодизації.

Варто зазначити, що розширення компетенцій інституційних структур стало основою для становлення та розвитку спільної регіональної політики ЄС. В. Пилипів у своєму дослідженні [212] умовно виділяє сім етапів еволюції інструментів регіональної політики ЄС, з яких згодом Рамкові програми ЄС стали інституційною формою (див. таблицю 3.2).

Таблиця 3.2

Етапи еволюції інструментів регіональної політики ЄС

Етап	Сутність
1957–1975 рр.	На той час не існувало спеціалізованого інструментарію для реалізації регіональної політики. Фінансову підтримку здійснювали зокрема коштом Європейського соціального фонду (ESF), створеного у 1958 році, та Європейського фонду орієнтації та гарантій у сфері сільського господарства (EAGGF), створеного у 1962 році. Фінансова допомога розподілялася між державами-членами, які за своїми критеріями спрямовували її на підтримку різних регіональних проектів. Однак програмного характеру згладження диспропорцій регіонального розвитку не відзначалося, і відсутність спеціалізованого інструментарію ускладнювала реалізацію регіональної політики.
1975–1988 рр.	Починаючи з 1975 року із заснуванням Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF) були здійснювані перші заходи з програмної фінансової підтримки менш розвинених регіонів. На початковому етапі головними напрямками фінансування ERDF були інвестиції в інфраструктуру та підтримка малих підприємств, які створюють не менше 10 нових робочих місць. Спочатку ERDF функціонував як компенсаційний механізм для країн-членів Європейського союзу, і його кошти розподілялися між ними за квотним принципом на регіональні програми розвитку. Однак, пізніше було зрозуміло, що такий механізм не ефективно впливає на зменшення регіональних нерівностей, тому було прийнято рішення поступово відмовитися від квот у розподілі коштів. Спочатку було виділено 5% ERDF для без квотного перерозподілу на спільні програми розвитку, визначені Радою Міністрів. Починаючи з 1984 року, розглядалась можливість суттєвого збільшення без квотної частки коштів ERDF, що спрямовувалися б на спільно визначені сфери. Проте через спротив більшості країн, квоти було збережено з можливістю коригування їх частки. Розподіл отриманих коштів між країнами все ще відбувався на основі внутрішніх рішень. За цей період обсяг ERDF зріс з 4,8% до 7,8% бюджету Європейського Союзу.

Продовж. табл. 3.2

1988–1993 рр.	<p>Внаслідок реформи, підходи до проведення політики вирівнювання у напрямі зменшення розривів у розвитку різних регіонів було змінено, а також була впроваджена диференційована підтримка регіонального розвитку за визначеними на рівні спільноти пріоритетами. Ця реформа призвела до підпорядкування планів регіональної політики країн-членів загальним пріоритетним цілям, запроваджено програмний підхід, принцип комплементарності, координації та поєднання різних інструментів регіонального розвитку. Особливу увагу зосереджено на найменш забезпечених регіонах Європейського Союзу, і ресурси структурних фондів було в основному спрямовано на їх розвиток. Частка структурних фондів у бюджеті ЄС зросла до 31%. Також змінилася форма фінансування розвитку регіонів з проектного на програмний підхід, який планувався на три-чотири роки. Для отримання фінансування зі структурних фондів країни стали складати плани регіонального розвитку, враховуючи цілі та пріоритети фондів на рівні спільноти. Це дозволило зосередити зусилля на досягненні загальних цілей розвитку регіонів та забезпечити більш ефективне використання ресурсів структурних фондів для сприяння збалансованому регіональному розвитку всіх країн-членів ЄС.</p>
1993–1999 рр.	<p>Після впровадження Маастрихтської угоди стало очевидним, що питання соціально-економічного згуртування регіонів набуває великого значення. У зв'язку з цим було прийнято рішення про створення нового інструменту для посилення найбільш слабких регіонів країн – Фонду згуртування (CF) у 1993 році. Також у 1994 році було запроваджено ще один структурний фонд – (FIFG), з метою підтримки диверсифікації та підвищення конкурентоспроможності у секторі рибальства. Крім того, були здійснені зміни в критеріях та адміністративних процедурах для відбору отримувачів допомоги зі структурних фондів, а також період планування. Ці зміни були впроваджені з метою поліпшення ефективності та результативності використання цих фондів для підтримки розвитку регіонів і забезпечення їх згуртованості. Реформування структурних фондів допомогло зробити процес надання допомоги більш прозорим та зорієнтованим на важливі пріоритети розвитку, що сприяє кращому впровадженню соціально-економічних політик в регіонах країн-членів Європейського Союзу.</p>
2000–2006 рр.	<p>На даному етапі було визначено три основні цілі для регіональної політики:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток структурно відсталих (слабких) регіонів. 2. Підтримка соціально-економічної переорієнтації регіонів, які стикнулися зі структурними труднощами. 3. Адаптація та модернізація освіти, навчальних програм і проведення політики зайнятості в регіонах, які не підпадають під Ціль 1. <p>Ці цілі вплинули на розподіл фінансових ресурсів з метою забезпечення виконання визначених завдань. Також було зменшено перелік тематичних напрямів ініціатив спільнот, які можуть фінансуватися коштами структурних фондів ЄС, із чотирьох заходів: транскордонне, транснаціональне і міжрегіональне співробітництво (INTERREG);</p>

Продовж. табл. 3.2

	<p>сталий розвиток міст і міських територій (URBAN); розвиток сільських територій через ініціативи локальних груп (LEADER +); протиція дискримінації на ринку праці (EQUAL).</p> <p>Частка витрачених коштів на фінансування цих ініціатив становила 5,35 % від загальних коштів Структурних фондів. Зміни у підходах та концентрація ресурсів на певні напрямки сприяли більш ефективному впровадженню регіональної політики та досягненню запланованих цілей.</p>
2007–2013 рр.	<p>Протягом періоду 2007–2013 років регіональна політика Європейського Союзу зазнала трансформації як у цільових пріоритетах, так і в інструментах їх реалізації. Новими пріоритетами регіональної політики стали конвергенція, регіональна конкурентоспроможність і зайнятість, а також територіальне співробітництво. Це вказує на зміну фокуса політики на забезпечення зближення рівнів розвитку між регіонами, підвищення їх конкурентоспроможності та стимулювання зайнятості.</p> <p>Також було внесено оновлення у процес планування та поставлено нові вимоги щодо фінансового управління, контролю та оцінки проєктів. Ці зміни спрямовані на більш ефективне та прозоре використання фінансових ресурсів та забезпечення якості та результативності регіональних проєктів.</p> <p>Крім цього було визначено нові правила щодо створення транскордонних органів управління для програм співробітництва. Це сприяє збільшенню ефективності співпраці між різними регіонами та покращенню координації і взаємодії у реалізації спільних проєктів.</p> <p>Всі ці трансформації та зміни сприяли більш успішній і ефективній реалізації регіональної політики Європейського Союзу у зазначений період.</p>
2014–2020 рр.	<p>Для здійснення Стратегії «Європа-2020: стратегія розумного, сталого та всеосяжного зростання» було затверджено фінансовий план на період 2014-2020 років, що передбачав оновлений механізм фінансування регіональної політики. З метою досягнення трьох головних пріоритетів - розумного, сталого та всеосяжного зростання - було виділено понад 351 млрд євро з трьох основних інструментів: Фонду згуртування (CF), Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF) і Європейського соціального фонду (ESF).</p>

Складено автором на основі джерел [212].

Н. В. Мирна запропонувала періодизацію розвитку європейської регіональної політики на основі формування її правових засад [128]. Зазначена періодизація представлена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Правові засади формування регіональної політики країн-членів ЄС

Нормативно-правовий акт	Сутність змін
Римський договір 1957 р.	Акцентувалась важливість зменшення розривів між різними регіонами та подолання відсталості менш сприятливих районів. Було висунуто ідею об'єднання національних господарств з метою скорочення розривів між ними. Договір, який був укладений, визначив початок правового оформлення регіональної політики. Інтеграційний розвиток, якому мав сприяти цей документ, привів до усвідомлення необхідності здійснення політики фінансової підтримки держав та регіонів в їх складі.
Єдиний Європейський акт 1986 р.	Актом була встановлена необхідність розвитку та здійснення заходів, спрямованих на посилення економічного та соціального згуртування з метою «зменшення відмінностей у рівнях розвитку між окремими регіонами та подолання відсталості найменш сприятливих регіонів, включаючи сільські райони та острови». При цьому визначено принципи політики згуртування, які лягли в основу регіональної політики, хоча створений у цей час Фонд згуртування продовжував зосереджувати свою підтримку на державах, а не окремих регіонах.
Хартія регіоналізму 1988 р.	Хартія регіоналізму в загальних рисах визначила численні цілі щодо заміни моделі «Європи батьківщин» на «Європу регіонів».
Маастрихтська угода 1992 р.	Після підписання Маастрихтської угоди в 1992 році було визначено нові суб'єкти влади, такі як землі, регіони та автономні території. Одним із найважливіших аспектів, зафіксованих у цій угоді, була політика вирівнювання, яка була поряд зі створенням валютного союзу. Маастрихтський договір установив механізми та визначив основні напрями регіональної політики Європейського Союзу, зокрема акцентуючи на економічному та соціальному згуртуванні.
Амстердамський договір 1997 р.	Була підтверджена велика вага політики згуртування, що має стратегічне значення. Договір також містив спеціальний розділ, присвячений проблемі безробіття, з акцентом на необхідності спільних заходів на рівні Європейського Союзу для зниження рівня безробіття.

Складено автором на основі джерел [128].

Підсумовуючи наведене можна викласти наступну еволюцію регіональної політики ЄС.

1958 – створення Європейського Соціального Фонду (European Social Fund (ESF)).

1975 – створення Фонду Європейського Регіонального Розвитку (European Regional Development Fund (ERDF)).

1986 – створення правової бази регіональної політики у Єдиному Європейському Акті.

1988 – інтеграція структурних фондів у зведену політику згуртування з бюджетом 64 млрд ЕКЮ під впливом входження Греції (1981), Іспанії та Португалії (1986) до ЄС.

1993 – закріплення у Маастрихтському договорі Фонду згуртування, Комітету регіонів та принципу субсидіарності.

1994-1999 – збільшення вдвічі ресурсів регіональних фондів, які становлять третину бюджету ЄС.

1995 – закріплення цілі підтримання малозаселених регіонів Фінляндії та Швеції (бюджет – 168 млрд ЕКЮ).

Програма «Порядок денний 2000» («Agenda 2000») визначила цілі регіональної політики ЄС на період 2000-2006 років. Ці цілі передбачали:

1. Сприяння розвитку і реструктуризації відсталих регіонів ЄС, включаючи старопромислові та монофункціональні регіони (Ціль 1). Метою було надати допомогу цим регіонам, які постійно відставали за показниками соціально-економічного розвитку.

2. Підтримка соціально-економічних перетворень та розвиток сільського господарства в регіонах зі структурними проблемами, такими як депресивні, гірські, прикордонні, віддалені та інші (Ціль 2). Метою було забезпечити допомогу цим регіонам у подоланні їх структурних проблем та сприяння їх соціально-економічному розвитку.

3. Модернізація політики освіти, професійно-технічної підготовки та зайнятості на всій території ЄС (Ціль 3). Метою було впровадження поліпшених підходів до освіти, професійної підготовки та зайнятості з метою покращення якості працівників та забезпечення їхньої конкурентоспроможності.

Ці цілі були визначені в рамках програми «Порядок денний 2000» і мали на меті сприяти розвитку різних регіонів ЄС та забезпечити більш справедливий і збалансований соціально-економічний розвиток всієї

Європейської Спільноти.

2000-2004 – впровадження інструментів допоміжного фінансування та нау-хау технологій для країн – кандидатів до вступу до ЄС.

2004 – вступ 10 нових країн до ЄС, що збільшило населення ЄС на 20 %, але ВВП – лише на 5 % (бюджет – 13 млрд євро для 15 країн – старих членів ЄС, 22 млрд євро для країн – нових членів ЄС).

2007-2013 – спрямування бюджету 347 млрд євро на регіональний розвиток (у тому числі 25 % – на дослідження та інновації, 30 % – на розвиток екологічно безпечної інфраструктури та запровадження заходів із подолання кліматичних змін).

2014-2020 – спрямування бюджету 351,8 млрд євро на регіональний розвиток, ключовими пріоритетами якого визнано дослідження та інновації, цифровий порядок денний, підтримка малих і середніх міст, низько вуглецева економіка тощо (зокрема, 26,7 млрд євро спрямовано виключно на заходи з енергоефективності та розвиток відновлюваної енергетики).

Таким чином, можна зробити висновок, що розвиток європейської спільноти пройшов кілька етапів, починаючи з п'ятдесятих років минулого століття. Збільшення інтеграційних процесів у країнах-членах ЄС значно розширило можливості регіональної політики Союзу. Виникнення потреби у подоланні великих соціально-економічних нерівностей між регіонами ЄС призвело до посилення впливу цієї політики. Одним з головних інструментів для досягнення цієї мети був набір спеціалізованих структурних фондів, кількість яких змінювалася залежно від еволюції цілей регіональної політики ЄС.

Регіональна політика ЄС ґрунтується на правовій основі та інституціональних засадах. Завдяки впровадженню нормативних документів Ради Європи та розширенню повноважень інституційних структур, спільна регіональна політика ЄС отримала стійке підґрунтя для свого становлення та розвитку.

Порівнюючи регіональну політику ЄС і національну політику

регіонального розвитку на попередньому плановому періоді, можна виділити наступне. Пріоритети регіонального розвитку ЄС, які були визначені для періоду 2014-2020 рр., орієнтувалися на трійку основних напрямків:

1. Сприяння економічному згуртуванню з метою допомоги менш розвиненим регіонам, особливо в нових країнах-членах ЄС, зменшити відставання від розвиненіших регіонів країн ЄС і зменшити регіональні нерівності.

2. Реалізація комплексних заходів для підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості.

3. Сприяння співпраці між регіонами та країнами ЄС з метою зменшення соціально-економічних розбіжностей всередині ЄС та подолання національних бар'єрів.

Ці пріоритети спрямовували регіональну політику ЄС протягом зазначеного періоду з метою досягнення більш рівномірного та збалансованого розвитку регіонів Європейського Союзу [389].

У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, також визначались три цілі:

- підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів;
- територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток;
- ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку [168].

Як можна спостерігати, зазначені цілі в обох стратегіях мають певну схожість у своїй сутності. Однак у вітчизняній стратегії регіонального розвитку, розвиток міжрегіонального співробітництва був виділений як окрема операційна ціль під номером 2 (територіальна соціально-економічна інтеграція та просторовий розвиток). Крім того, завдання, спрямовані на досягнення цієї операційної цілі, у більшості випадків мали декларативний характер, і деякі з них залишилися невиконаними [79].

На період 2021-2027 ЄС та Україна планують цілеспрямовані політики регіонального розвитку. Основними сферами в цій діяльності є економічний розвиток, розвиток суспільної інфраструктури, захист довкілля та реалізація інноваційних рішень.

Загалом, ці дві політики регіонального розвитку схожі у своїй загальній меті підтримки регіональних економічних, соціальних та місцевих проєктів та проєктів, що підтримують економічний розвиток та захист довкілля. Однак існують певні відмінності між двома політиками. Перш за все, Україна зосереджується на відновленні економіки після повномасштабної агресії російської федерації, а ЄС зосереджується на підтримці місцевих та економічних проєктів та залученні інвестицій. Також ЄС пропонує більше фінансової підтримки та інноваційних рішень для реалізації проєктів.

Можна зазначити, що обидві політики охоплюють п'ять основних напрямків:

1. Політичні напрямки: залучення до розвитку регіонів, так само як і створення більш ефективних і доступних інструментів для політики регіонального розвитку.

2. Фінансові напрямки: підвищення доступності до фінансування для розвитку регіонів, включаючи застосування принципів щодо послідовності та стабільності.

3. Економічні напрямки: розвиток та посилення державної інфраструктури для підтримки економічного росту регіонів, який буде враховувати міжрегіональні відмінності і потреби.

4. Соціальні напрямки: забезпечення рівного доступу до прав і послуг, що додають особисту цінність та забезпечують чесні умови для життя та роботи в кожному регіоні.

5. Інформаційні напрямки: створення простору для більш високоякісного обміну інформацією між регіонами та між державами, що допоможе підтримати ініціативи регіонального розвитку.

Таким чином, ретроспективний аналіз еволюції політики регіонального розвитку дає можливість дослідити її розвиток і виявити патерни у процесі. Висновки з дослідження можна використати для розробки програм регіонального розвитку, які реагуватимуть на поточні потреби регіону та допомогти йому розвиватися. Для досягнення найкращих результатів потрібно постійно здійснювати аналіз і вносити корективи до політики регіонального розвитку, адже суспільство змінюється і змінюється його потреби.

Це особливо актуальним є сьогодні, коли Україна протистоїть збройній агресії російської федерації та отримала статус кандидата в члени Європейського Союзу, що вимагає прискореної адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС. Тому серед першочергових змін до законів України Національна рада з відновлення України від наслідків війни визначила внесення змін до Закону України «Про транскордонне співробітництво» [149]. В проєкті Закону України «Про транскордонне співробітництво» пропонується додати нову статтю (статтю 12), яка присвячена імплементації Регламенту №1082/2006 Європейського Парламенту і Ради від 05.06.06 в частині створення та участі українських суб'єктів транскордонного співробітництва в європейських об'єднаннях територіального співробітництва.

Регламент №1082/2006 Європейського Парламенту і Ради від 05.06.06 визначає, що метою європейського об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) є сприяння, зокрема, територіальному співробітництву, включаючи один або декілька транскордонних, транснаціональних та міжрегіональних напрямків співпраці між його членами, з метою зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості Європейського Союзу.

У випадку створення ЄОТС з потенційним учасником з «третьої країни», держава-член Європейського Союзу, з якою пов'язаний такий потенційний учасник, повинна переконатися, що умови Регламенту

виконуються, та письмово підтвердити державі-члену Європейського Союзу, де буде зареєстрований офіс ЄОТС, що компетентним органом «третьої країни» погоджено участь майбутнього учасника у ЄОТС відповідно до умов та процедур, викладених у Регламенті.

Змінами Закону України «Про транскордонне співробітництво» визначаються учасники європейського об'єднання територіального співробітництва, механізм розробки угод про утворення європейського об'єднання територіального співробітництва та статуту такого об'єднання. Прийняття Закону з даними змінами створить умови для розширення доступу суб'єктів транскордонного співробітництва України до додаткових джерел фінансових ресурсів та сприятиме реалізації проектів транскордонного співробітництва, в т.ч. проектів відбудови після збройної агресії.

2 лютого 2023 року Єврокомісія оприлюднила звіт про готовність України до вступу до ЄС [307]. Цей документ можна порівняти з екзаменаційним листком, де кожен з 31 включеного параметра є предметом іспиту. У нашому випадку ми розглянемо регіональну політику як один з цих параметрів. Для Європейського Союзу це питання не менш важливе, ніж державні закупівлі, зелена енергетика або безпека.

Згідно зі звітом, Україна отримала 2 бали з 5 за параметром «регіональна політика». Це свідчить про те, що регіональна політика в Україні потребує додаткової роботи в декількох напрямках. Перш за все, це стосується правової рамки, яка потребує доопрацювання.

Україна не має належної правової бази для досягнення цілей, які передбачені статтями 174-175 Угоди про функціонування ЄС. Ці цілі стосуються підтримки сільських, віддалених та рідконаселених територій, а також індустріалізованих зон. Усі економічні політики в ЄС повинні підпорядковуватися цим цілям.

Україна також не має фонду, аналогічного European Social Fund+. Наразі, Державний фонд регіонального розвитку в Україні має інше призначення. Це означає, що Україна повинна переглянути свої пріоритети

щодо розподілу бюджетних коштів у межах наявних фондів, що також відобразиться на проєктах, які ініціюють та реалізують громади.

Іншим аспектом є інституційна структура. У своєму звіті Єврокомісія зазначає потребу у покращенні координації між органами державної, регіональної та місцевої влади. Важливо, щоб цей рівень координації був ефективним для управління європейськими структурними фондами. У цьому контексті Україна може розглянути досвід Польщі та створити структуру подібну польському Центру європейських проєктів. Такий орган міг би відповідати за управління частиною європейських фінансових фондів. Основними його завданнями були б підвищення ефективності використання європейських коштів та забезпечення раціонального їх використання. Він також міг би спеціалізуватись на підтримці транскордонного та транснаціонального співробітництва.

Однією з важливих є фінансовий аспект, і варто враховувати, що в ЄС застосовується довгострокове бюджетування. Наприклад, поточний бюджетний період розпочався у 2021 році та триватиме до 2027 року. Це вимагає іншого підходу до планування та управління коштами.

Ще один аспект, на якому Україні потрібно працювати в контексті регіональної політики, як впливає зі звіту, - це адміністративна спроможність. Зауваження Єврокомісії сформульовані коротко і зрозуміло: децентралізовані органи влади не мають достатньої адміністративної спроможності для ефективного управління регіональними операційними фондами коштів ЄС. Один зі шляхів виходу з цієї ситуації - підготовка кадрів у місцевих органах самоврядування, які будуть вдосконалювати свою організаційну спроможність.

Одною з областей, де за відзначенням Єврокомісії відбувається певний прогрес, є програмні документи. Однак, все ще існує проблема зі синхронізацією державних програмних документів з регіональними та місцевими програмами. Досягнення бажаного рівня координації залишається завданням на майбутнє. Поки кожна громада не розробить конкретну

стратегію розвитку, яка буде відповідати регіональній та державній стратегіям, владні структури різних рівнів не зможуть чітко визначити, які проєкти слід реалізовувати.

Ще одним важливим аспектом є фінансовий моніторинг. В цій сфері було зроблено одне з найкритичніших зауважень - відсутність попереднього контролю над використанням коштів. Ці контрольні процедури повинні були бути впроваджені органами місцевого самоврядування - як на регіональному, так і на місцевому рівні. До інших аспектів цього контролю входять перевірка потенційних контрагентів, їхньої здатності виконати конкретний проєкт та наявності досвіду у реалізації подібних ініціатив. Тому розробка таких процедур є важливим завданням, над яким можна й потрібно працювати не тільки владним структурам, а й бізнесу також.

Як бачимо, необхідним є подальше вдосконалення формування та реалізації державної політики регіонального розвитку в Україні відповідно до підходів та стандартів Європейського Союзу.

3.2. Історично-ретроспективний аналіз формування законодавства України у сфері регіонального розвитку

Реалізація нової державної регіональної політики передбачає належне та інтегроване функціонування основних її складових, серед яких особливе значення має створення системи нормативно-правових актів. Попри те, що вже є законодавство, яке регулює регіональний розвиток в цілому, через завершення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, виникає потреба у прийнятті нових законів та внесенні змін до чинних нормативних актів. Виконання цих заходів сприятиме перетворенню децентралізації та нової системи державної регіональної політики в прискорений розвиток економіки територій.

Для розуміння можливостей формування та втілення державної регіональної політики в контексті реформ у даній галузі, важливо розглянути

наявну систему чинного законодавства в історичному контексті та зрозуміти взаємозв'язок між законодавчими актами та процесами розвитку. Протягом понад 20 років існування України як незалежної держави відбувався процес створення законодавства в сфері публічного управління та регіонального розвитку. Проте, до цього часу воно не було остаточно сформоване і перебуває на стадії становлення.

Провівши аналіз інституційно-правового середовища регіонального розвитку за період 1990-2011 років М. О. Кушнір запропонував наступні етапи його становлення: «Етап 1 (1991 р. – травень 2006 р.) – розробка засад державності, формування орієнтирів майбутнього регіонального розвитку держави; етап 2 (червень 1996 р. – грудень 1999 р.) – формування конституційних засад регіонального розвитку та управління; етап 3 (січень 2000 р. – грудень 2004 р.) – формування законодавчого поля держави щодо регіонального розвитку; етап 4 (січень 2005 р. – грудень 2009 р.) – законодавче та нормативно-правове унормування регіоналізму в Україні; етап 5 (січень 2010 р. – грудень 2011 р.) – становлення державної регіональної політики з визначенням відповідних пріоритетів» [105].

З врахуванням того, що протягом 2012-2013 років спостерігалися певні застійні явища у житті країни загалом і в галузі регіонального розвитку зокрема, можна визначити наступний етап становлення інституційно-правового середовища регіонального розвитку, що триває з 2014 року до сьогоднішнього дня. На цьому етапі активно формується державна регіональна політика, яка заснована на європейських стандартах та здійснюється в умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Розглянемо наведені етапи становлення нормативно-правового забезпечення державної регіональної політики більш докладно. Відлік розвитку законодавства у цій сфері розпочався з дня ухвалення у 2001 р. Указу Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» [186], що дав поштовх створенню нормативно-правового забезпечення формування

та реалізації державної регіональної політики. Документом, що визначав доручення різним державним органам з реалізації положень Концепції стало розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Концепції державної регіональної політики» [183], яким затверджено план заходів з її реалізації. Далі в Україні з'явилися постанови Уряду «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними» [175] та «Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди» [176].

Вагомими стали Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [200] та Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р., що була затверджена відповідною Постановою Уряду [168].

Вони мали стати основою для розроблення регіональних стратегій розвитку та угод між Урядом України та регіонами України, включаючи обласні ради та Верховну Раду Автономної Республіки Крим. На жаль, цього виявилось недостатньо, оскільки значна частина заходів, передбачених цими документами, залишилася невиконаною. Елементи інституційної природи були реалізовані зі значним запізненням. Зокрема, у 2007 році Міністерство регіонального розвитку та будівництва України було визначено центральним органом виконавчої влади, відповідальним за реалізацію державної регіональної політики згідно з концепцією розвитку. Проте це новостворене міністерство не мало власних повноважень у цій сфері та ділило їх з Міністерством економіки. Після кількох реорганізацій (2010-2011 роки) воно втратило повноваження у галузі державної регіональної політики.

Визначальні підходи до принципів державної регіональної політики на конституційному рівні закладені у кількох статтях Конституції України, зокрема в ст. 132 й ст. 95: «Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних,

екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних та культурних традицій» і що «Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами та територіальними громадами» [73].

Отже, в законодавстві повинні бути затверджені принципи, які стосуються регіонального розвитку в Україні, а саме: збалансованість регіонального розвитку; врахування регіональних особливостей; неупередженість та справедливість; орієнтація на громадянина та територіальну громаду (середовище проживання людини) [213].

У загальному, система законодавства в Україні, яка регулює питання формування та реалізації державної регіональної політики, складається з декількох груп законодавчих актів. Існують різні підходи до визначення цих груп. Так, А. В. Кіншак пропонує наступну систематизацію: «Загальне законодавство, спеціальне законодавство, бюджетне законодавство, планувальне законодавство, статусне законодавство, інвестиційне законодавство, законодавство окремих інструментів розвитку і законодавство для окремих територій» [63].

В даній роботі за основу пропонується взяти класифікацію законодавства, що формує юридичну рамку та впливає на регіональний розвиток, яка запропонована Ткачуком А. Ф. [247] та представлена у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Класифікація законодавства, яке впливає на регіональний розвиток

Група законів	Нормативно-правові акти
Законодавство для регіонального розвитку	«Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [163]; «Про засади державної регіональної політики» [164]; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» [157]. <i>Законодавство для окремих територій (втратило чинність)</i> «Про статус гірських населених пунктів в Україні» [199]; «Про оголошення природних територій міста Миргорода

Продовж. табл. 3.4

	Полтавської області курортом державного значення» [193]; «Про оголошення природних територій міста Хмільника Вінницької області курортом державного значення» [195]; «Про оголошення природних територій міста Бердянська Запорізької області курортом державного значення» [192]; «Про оголошення природних територій міста Слов'янська Донецької області курортом державного значення» [194].
<i>Особливості впливу групи законів на державне управління регіональним розвитком</i>	<i>Визначається сфера компетенції центрального органу виконавчої влади з регіонального розвитку. Визначається документальна основа реалізації державної регіональної політики. Визначаються повноваження суб'єктів державної регіональної політики.</i>
Статусне законодавство	«Про місцеве самоврядування в Україні» [189]; «Про місцеві державні адміністрації» [190]; «Про центральні органи виконавчої влади» [207].
<i>Особливості впливу групи законів на державне управління регіональним розвитком</i>	<i>Визначається статус та повноваження органів влади в системі формування та реалізації державної регіональної політики та регіонального розвитку.</i>
Ресурсне законодавство	«Бюджетний кодекс» [19]; «Податковий кодекс» [152]; «Земельний кодекс» [57]. <i>Законодавство окремих інструментів розвитку</i> «Про державні цільові програми» [161]; «Про індустриальні парки» [185]; «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [197]; «Про наукові парки» [191]; «Про державно – приватне партнерство» [162];
<i>Особливості впливу групи законів на державне управління регіональним розвитком</i>	<i>Поява можливості у регіонах спрогнозувати можливі розміри фінансування регіонального розвитку на середньострокову перспективу, зменшення політичних впливів на розміри такого фінансування.</i>
Інвестиційне законодавство	«Про інвестиційну діяльність» [184]; «Про захист іноземних інвестицій в Україні» [181]; <i>Закони про особливості інвестування в окремих територіях втратили чинність на основі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій»</i>
<i>Особливості впливу групи законів на державне управління регіональним розвитком</i>	<i>Регіони отримали механізм залучення інвестицій у регіональний розвиток. Хоча не визначаються вимоги щодо відповідності інвестиційного проєкту стратегії розвитку регіону, але це можуть враховувати уже органи регіональної влади.</i>

Законодавство для просторового планування	«Про Генеральну схему планування території України» [159]; «Про регулювання містобудівної діяльності» [196].
<i>Особливості впливу групи законів на державне управління регіональним розвитком</i>	<i>Визначаються деякі особливості використання територій окремих регіонів та міст, які мають враховуватись при розробці державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій, галузевих програм. Для планування регіонального розвитку важливим є вимога щодо розробки схем планування території області та районів.</i>

Загальний підсумок може бути таким, що законодавство в галузі регіонального розвитку, яке склалося протягом 1991-2019 років, спрямоване на створення цілісної та взаємозв'язаної системи, що формує та реалізує державну регіональну політику та проекти регіонального розвитку, а також визначає та закріплює джерела їх фінансування.

Введення в правове поле країни Закону України «Про засади державної регіональної політики» [164] стало не тільки визначальним кроком у формалізації державної регіональної політики як однієї з провідних державних політик, але й свідчило про здатність української держави здійснювати реформи на регіональному рівні, що є дуже актуальним з огляду на перспективи європейської інтеграції України.

Закон України «Про засади державної регіональної політики» визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні принципи державної регіональної політики як частини внутрішньої політики України. В документі визначаються мета, принципи та пріоритети державної регіональної політики, а також повноваження її суб'єктів, інструменти фінансового забезпечення та механізми моніторингу. Одним з нововведень є залучення неурядових установ, агенцій регіонального розвитку, до розробки та реалізації державної регіональної політики [114].

На основі зазначеного закону було прийнято низку нормативно-правових актів, що склали цілісну систему законодавства з регіонального розвитку (рис. 3.1), яка має забезпечити європейські стандарти щодо

формування і реалізації державної регіональної політики в Україні.

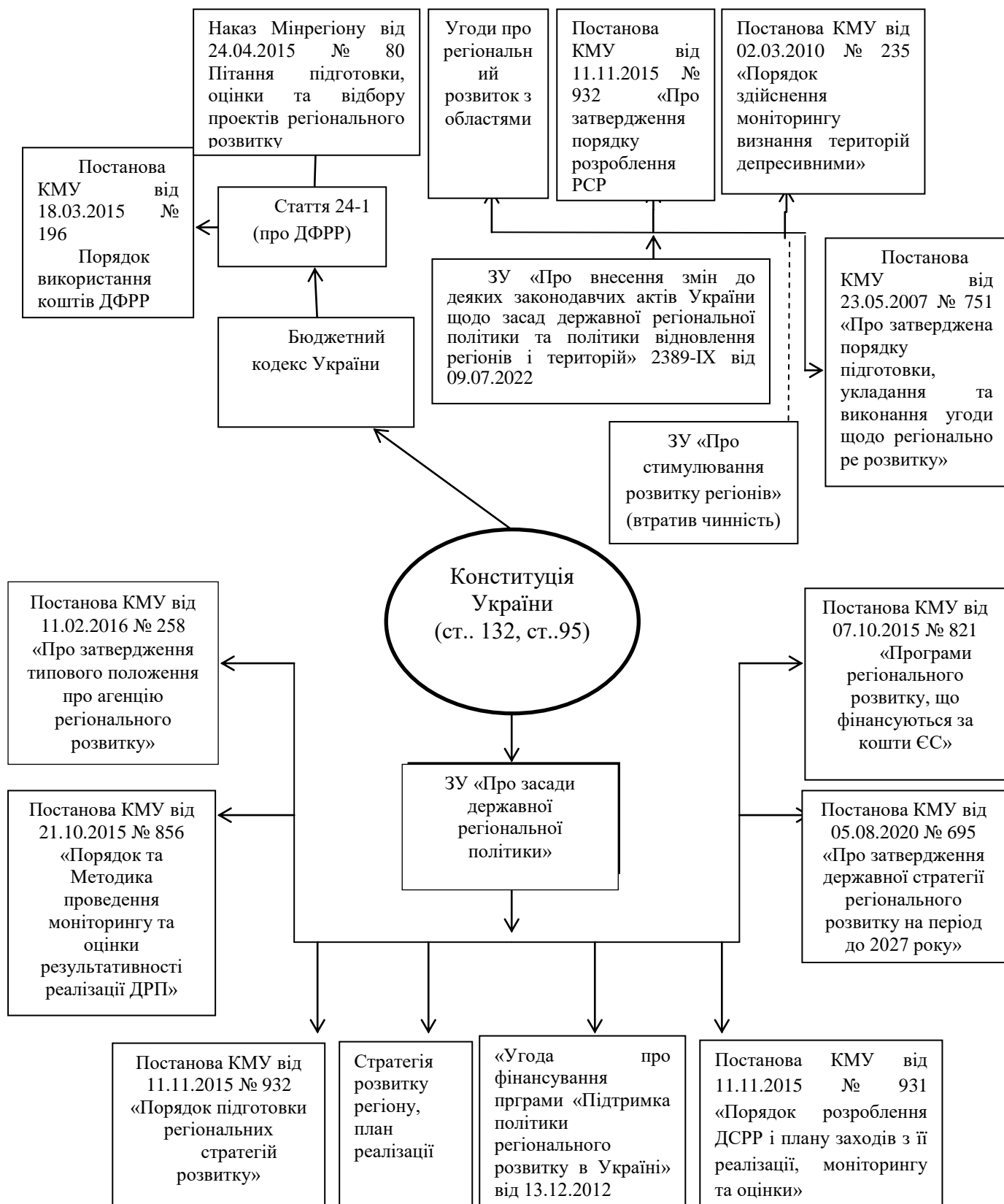

Рис. 3.1. Законодавство для регіонального розвитку в Україні

(узагальнено автором)

Як бачимо з наведеного рисунка система документів для регіонального розвитку включає наступні:

1. Державна стратегія регіонального розвитку України;
2. План заходів з реалізації державної стратегії регіонального розвитку України;
3. План заходів з реалізації державної стратегії регіонального розвитку України;
4. Регіональні стратегії розвитку;
5. Плани заходів з реалізації регіональних стратегій розвитку;
6. Інвестиційні програми (проекти), спрямовані на розвиток регіонів.

Отже, європейська система державної регіональної політики сформована. Але, потрібно зазначити, що є певні проблеми щодо дієвості цієї системи. Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою» визначила десять таких головних проблем [247], які наведені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Проблеми у сфері державної регіональної політики та шляхи їх вирішення

Проблема 1. Відсутність фінансування загальнодержавних цілей	
Сутність	Шляхи вирішення
Від часу ухвалення у 2014 році Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (ДСРР-2020) в Україні так і не було профінансовано заходи для досягнення загальноукраїнських цілей, зокрема єдності українського простору, загальноукраїнської солідарності та міжрегіональної співпраці	Збільшення розміру ДФРР до 1,5% та спрямування 1/3 ДФРР на загальнодержавні цілі. Можливість фінансування пріоритетів, визначених урядом на плановий період коштами міжнародних донорів та кредитів.
Проблема 2. Непрогнозований розмір ДФРР по факту	
Сутність	Шляхи вирішення
Не достатньо прогнозованим є розмір ДФРР на плановий рік, адже попри те, що стаття 24-1 частина 1 визначає розмір фонду як 1% видатків бюджету, проте ще не було жодного року, аби ця норма була дотриманою	Шлях вирішення: визначити розмір ДФРР як 1,5% розміру ДБУ року, що передуватиме плановому. Встановити, що ВРП/особу визначається один раз на три роки. Розмір ДФРР завжди буде чітко прорахованим і не виникатиме питання в регіонах щодо їхніх квот.

Продовж. табл. 3.5

Проблема 3. Проекти сьогодні на сьогодні	
Сутність	Шляхи вирішення
Перелік проектів регіонального розвитку затверджується у поточному році, у якому вони мають реалізовуватись, що призводить досить часто до неможливості виконати проект до завершення бюджетного року, кошти повертаються до Державного бюджету України, або проект виконується неякісно	Проекти відбираються на рік вперед. Перелік проектів є додатком до ДБУ. Проекти, які не увійшли в перелік не фінансуються. Передбачити можливість оплати робіт векселями, які погашатимуться по мірі надходження коштів. Це дисциплінує подавачів проектів і дасть змогу розпочинати реалізацію проектів з 01 січня поточного року.
Проблема 4. Непрозорий відбір проектів для ДФРР (по факту)	
Сутність	Шляхи вирішення
Наявність елементів непрозорого відбору проектів на фінансування, а часом лобізму окремих політичних діячів, державних службовців чи інших учасників комісій з оцінки та відбору проектів при визначенні проектів на фінансування. На учасників комісій не поширюється положення про "конфлікт інтересів"	Уточнити вимоги щодо оцінки проектів в онлайн режимі, ввести правило конфлікту інтересів, передбачити можливості апеляції рішень комісій, в окремих випадках, до Мінрегіону
Проблема 5. Піар на державних коштах.	
Сутність	Шляхи вирішення
Не зважаючи на те, що кожен рік в різних регіонах України за кошти ДФРР реалізовується сотні проектів, завдяки яким будуються мости, школи, дитячі садки чи лікарні, жоден з цих об'єктів не ідентифікується як такий, що збудований за кошти держави.	Затвердити Постановою уряду «брендбук» для маркування об'єктів чи заходів, що фінансуються з ДФРР
Проблема 6. Чи справедливий розподіл коштів 20 % ДФРР	
Сутність	Шляхи вирішення
Розподіл коштів між регіонами, рівень ВРП на душу населення у яких менший ніж 75% загальноукраїнського показника, не враховує їх реальний ВРП.	Кошти, отримати регіоном із 20% ДФРР, не використовуються власне на розвиток і в тих територіях, де це найбільш потрібно Шлях вирішення: передбачити при розподілі коштів ДФРР два показники - чисельність населення та територію регіону, при розподілі 20%, враховувати рівень ВРП регіону та використовувати додатковий гранш виняткового на проекти, що стимулюють економічне зростання.
Проблема 7. Проекти регіонального розвитку у своїй більшості не базовані на технічних завданнях	
Сутність	Шляхи вирішення
Більшість проектів, що подаються на фінансування з ДФРР, стосуються винятково соціальної сфери та пов'язані з будівництвом чи ремонтом об'єктів	Уточнити вимоги щодо оцінок проектів, ввести обмеження на мінімальний розмір проекту, обмежити фінансування проектів під одну стратегічну ціль (не більше 60%

Продовж. табл. 3.5

соціальної сфери Комплексні проекти, які передбачались технічними завданнями та включають фінансування не тільки «твердої інфраструктури», у своїй більшості відхиляються регіональними комісіями.	від квоти регіону на один рік).
Проблема 8. Конкурентні, суперечливі закони щодо регіональної політики,	
Сутність	Шляхи вирішення
Реалізація та фінансування політики через угоди щодо регіонального розвитку. Реалізація політики через систему стратегічних планувальних документів та фінансування через ДФРР.	Гармонізувати закони, через внесення змін до цих законів, а також Бюджетного Кодексу України.
Проблема 9. Не визначені типи «проблемних територій»	
Сутність	Шляхи вирішення
- Території з обмеженою доступністю; - Території з низькою щільністю населення; - Гірські території; - Прикордонні території з особливим режимом кордону (РФ та Придністров'я); - Території, що підлягають реструктуризації.	Передбачити визначення типів територій та інструментів їх розвитку у нормативно-правових актах
Проблема 10. Загальне законодавство не враховує потреби у державній регіональній політиці	
Сутність	Шляхи вирішення
Закони України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України» та «Про засади національної безпеки» не оперують викликами щодо міжрегіональної відчуженості та проблем із існуванням єдиного державного простору в межах усєї території держави, що створює непорозуміння у координації ДРП. Це також стосується і низки інших законів.	Внести необхідні зміни до загального та статусного законодавства щодо викликів у сфері ДРП та координації діяльності органів виконавчої влади та державних програм у регіонах.
Проблема 11. Недостатнє інституційно-організаційне врегулювання процесу управління розвитком регіонів на рівні «регіон-регіон»	
Сутність	Шляхи вирішення
Неналежне розуміння процесу публічного управління регіонами на рівні міжрегіонального співробітництва	Сформулювати модель процесу управління розвитком регіонального системного утворенням у контексті реалізації регіональної політики сталого розвитку

Складено автором на основі джерел [247]

Гармонізація законодавства сприятиме розв'язанню проблеми недостатнього зв'язку між стратегічним та бюджетним плануванням, що

створить ефективний механізм практичної реалізації Державної стратегії регіонального розвитку. Також буде забезпечено впровадження єдиного підходу до розробки та реалізації стратегічних документів на місцевому рівні [85]. Зараз різні громади працюють над різними проєктами міжнародної технічної допомоги, що допомагають їм створювати стратегії за різними принципами та шаблонами. Ще одним позитивним результатом цих заходів може бути розв'язання проблеми відсутності якісного моніторингу та оцінювання реалізації державної регіональної політики, що дозволить своєчасно реагувати на проблеми регіонального розвитку.

Наведені підходи до формування законодавства у сфері регіонального розвитку досить ефективно діяли до початку збройної агресії російської федерації проти України та тимчасової окупації частини її території. Ця агресія призвела до збільшення розриву у рівнях розвитку регіонів, руйнування інфраструктури, масового відтоку працездатного населення та капіталу з територій, що прилегли до тимчасово окупованих, а також збільшення міграційного навантаження на регіони через внутрішнє переміщення населення. Крім того, воно спричинило зростання підприємницьких та інвестиційних ризиків.

В цих умовах стає актуальним завдання подолання кризових явищ, що виникли в результаті війни. Системне планування відновлення та подальшого розвитку країни відкриває унікальну можливість для здійснення всеосяжної трансформації територіальних громад та регіонів.

Національна Рада з відновлення України від наслідків війни [149] визначила основні цілі розвитку на найближче десятиліття, які включають прискорення економічного зростання регіонів та територіальних громад на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, забезпечення доступності публічних сервісів та послуг. Ці цілі створюють умови для повернення мігрантів на свою батьківщину.

Особлива увага з боку держави буде приділена підтримці потенційних

центрів зростання, які можуть поширювати свій позитивний вплив на розвиток сусідніх територій і впливати на розвиток регіону в цілому. Також буде надана підтримка розвитку територій з особливими проблемами розвитку, що сприятиме зниженню рівня міжрегіональної та внутрішньорегіональної нерівності в розвитку територіальних громад і покращенню якості життя людей незалежно від їх місця проживання.

Загалом, План відновлення та стимулювання розвитку регіонів визначає наступні загальні цілі, які мають бути досягнуті:

Мета 1. Повернути людей в Україну і додому. Створити умови для забезпечення людей роботою, житлом, публічними послугами і безпечним життєвим середовищем.

Для досягнення мети заплановано розробити програму регіонального розвитку «Територіальна згуртованість України» за такими напрямками:

- створення можливостей для співробітництва регіонів у сфері освіти, культури, історичних та культурологічних досліджень;
- формування привабливого образу регіонів в Україні, інтеграція регіональних ідентичностей у загальноукраїнську ідентичність;
- інтеграція вимушених переселенців та захист інтересів осіб, що вимушено опинились на тимчасово окупованих територіях.

Також заплановано розробити програму регіонального розвитку «Розвиток людського капіталу» з урахуванням особливостей різних типів територій за такими напрямками:

- люди (підвищення фахового рівня окремих цільових груп чи верств населення регіону відповідно до потреб його розвитку та регіонального ринку праці);
- інституції та мережі (створення нових чи посилення спроможності наявних інституцій та їх мереж, що сприяють підвищенню якості та професійності людського ресурсу регіону, створюють умови для інноваційної діяльності та посилюють взаємозв'язки між ключовими акторами регіонального ринку праці);

– дослідження (вивчення наявного середовища на місцевому та регіональному ринках праці, формування та реалізація пропозицій задля підвищення рівня та якості зайнятості населення).

Мета 2. Спланувати, відновити та розвинути критичну, соціальну, економічну, транспортну інфраструктуру; об'єкти громадського призначення та мережу надання публічних послуг за сучасними підходами та відповідно до викликів, можливостей і обмежень у різних типах територій.

Для досягнення мети буде проведено оцінювання стану, визначення потреб і планування відновлення і модернізації інфраструктури та мережі надання публічних послуг в кожному регіоні. Буде відновлено об'єкти критичної інфраструктури на деокупованих територіях.

Крім того, буде побудовано / відновлено / модернізовано інфраструктуру та мережу надання публічних послуг на сучасних підходах та відповідно до викликів, можливостей і обмежень у різних типах територій.

Також заплановано розвинути інфраструктуру та мережу надання публічних послуг на сучасних підходах та відповідно до викликів, можливостей і обмежень у різних типах територій, відповідно до нових потреб і вимог ЄС.

Мета 3. Стимулювати розвиток місцевої, регіональної економіки та економіки макрорегіонів на основі потенціалу різних типів територій та з урахуванням принципів «зеленої економіки».

Для досягнення мети необхідно розробити програму регіонального розвитку «Стимулювання розвитку регіональних полюсів зростання» (РПЗ - агломерації; обласні центри; міста другого ярусу, які відповідають певним критеріям) передбачивши зокрема такі напрями та пріоритети:

Напрямок 1. Конкуентоспроможна економіка РПЗ

Пріоритет 1.1. Розвиток інфраструктури підтримки МСП, сприяння розширенню ділових та експортних можливостей місцевих підприємств (з інноваційним потенціалом).

Пріоритет 1.2. Підтримка інноваційних стартапів у пріоритетних

секторах економіки, стимулювання науково-прикладних досліджень та комерціалізації їх результатів на засадах смартспеціалізації.

Пріоритет 1.3. Розвиток інвестиційного потенціалу РПЗ, підтримка проєктів з облаштування інфраструктури для промислового інвестування.

Напрямок 2. Вплив на навколишні території (Сприяння формуванню партнерств РПЗ, підтримка реалізації проєктів, що мають позитивний вплив на навколишні території).

Пріоритет 2.1. Підтримка «точок зростання» - спільних проєктів міст та сільських територій.

Пріоритет 2.2. Підтримка кластерних ініціатив (та кластерних проєктів) у пріоритетних секторах економіки.

Пріоритет 2.3. Покращення публічно-приватного діалогу, міжсекторного і міжмуніципального співробітництва, підтримка ініціатив у сфері ММС.

Напрямок 3. Інфраструктура для людини.

Пріоритет 3.1. Створення сприятливого міського середовища, привабливого образу РПЗ для жителів, інвесторів та туристів.

Пріоритет 3.2 Підтримка модернізації місцевої інфраструктури, що створює кращі умови для життя та сприяє нарощенню приватних інвестицій в РПЗ (у т.ч. трудових мігрантів).

Пріоритет 3.3. Розвиток людського капіталу, підтримка заходів з адаптації трудових ресурсів до потреб ринку.

Також заплановано розробити програму регіонального розвитку «Нове українське село», передбачивши, зокрема, такі напрями та пріоритети:

Напрямок 1. Розвиток місцевого потенціалу.

Пріоритет 1.1 Підтримка зайнятості та диверсифікація місцевої економіки.

Пріоритет 1.2 Розвиток людського капіталу.

Напрямок 2. Покращення доступності, розвиток інфраструктури.

Пріоритет 2.1 Покращення доступності сільських територій до центрів територіальних громад та ключових міст.

Пріоритет 2.2 Розвиток сільської інфраструктури.

Розробити програму регіонального розвитку «Розвиток прикордонних територій в несприятливих умовах», передбачивши, зокрема, такі напрями і пріоритети:

Напрямок 1. Розвиток місцевого потенціалу.

Пріоритет 1.1 Підтримка диверсифікації місцевої економіки.

Пріоритет 1.2 Розвиток людського капіталу.

Напрямок 2. Покращення доступності, розвиток комунікаційних мереж і систем, безпека життєдіяльності.

Пріоритет 2.1 Покращення доступу до послуг та розвиток транспортної інфраструктури.

Пріоритет 2.2 Розвиток інфраструктури інформаційно-комп'ютерних технологій.

Пріоритет 2.3 Розвиток інфраструктури безпеки життєдіяльності громад.

Наступною програмою, яку заплановано реалізувати для досягнення мети є програма регіонального розвитку «Розвиток макрорегіону українських Карпат», в котрій передбачені, зокрема, такі напрями:

1. Формування конкурентної економіки гірських територій. Скасування інфраструктурних обмежень, розбудова просторово збалансованої дорожньої, виробничої та соціальної інфраструктури.

2. Розвиток туристичного потенціалу шляхом збереження та підтримки культурної спадщини та традиційних ремесел місцевого населення.

3. Забезпечення екологічної безпеки.

4. Розміщення високотехнологічних виробництв подвійного призначення.

Планом передбачено розробити Концепцію та Державну цільову програму справедливої трансформації монофункціональних міст України (в т.ч. вугільних), передбачивши, зокрема, такі напрями:

– дослідження економічної та бюджетної спроможності монофункціональних громад (в т.ч. вугільних);

- створити умови для розвитку людського капіталу, інвестиційного розвитку та диверсифікації економіки монопрофільних міст (в т.ч. вугільних);
- забезпечити перехід на відновлювані джерела енергії та підвищення рівня енергоефективності у житлово-комунальній сфері монопрофільних міст (в т.ч. вугільних).

Також актуальним є розробка та забезпечення реалізації програми регіонального розвитку “Розвиток потенціалу макрорегіону «Азов-Чорне море», передбачивши, зокрема, такі напрями:

- Розширення транспортно-логістичної доступності макрорегіону.
- Збереження та розвиток людського капіталу.
- Сталий економічний розвиток (поглиблення перероблення місцевої сировини, поширення малого органічного фермерства, відновлення традиційних ремесел, забезпечення самозайнятості населення).
- Комплексний розвиток курортних територій, туристичної та супутньої комунальної інфраструктури, з врахуванням інклюзії та гендерно-орієнтованого підходу.
- Зменшення впливу на довкілля результатів життєдіяльності людей (ліквідація засміченості території, ліквідація наслідків підтоплень, забезпечення водними ресурсами та системами очищення води).

Мета 4. Створити систему багаторівневого врядування та спеціалізованих інституцій розвитку територій, яка відповідає викликам воєнного часу і післявоєнного відновлення та розвитку. Забезпечити формування політик і прийняття управлінських рішень на основі даних.

Для досягнення цієї мети необхідним є удосконалення механізму фінансування розвитку регіонів та громад на засадах прозорості, конкурентності, горизонтального вирівнювання, солідарності та партнерства. Запланована адаптація системи адміністративно-територіального устрою, місцевого самоврядування, територіальних підрозділів ЦОВВ відповідно до критеріїв спроможності та ефективності.

Окремо треба відзначити такий важливий напрям реалізації мети як забезпечення підтримки регіонів та територіальних громад у сфері співробітництва та реалізації спільних проєктів.

Для досягнення цих цілей є необхідним прийняття нових та внесення низки змін до чинних нормативно-правових актів у сфері формування та реалізації політики регіонального розвитку. Так, 09.07.2022 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення регіонів та територій» [157], яким внесено зміни до Закону України «Про засади державної регіональної політики» [164], що передбачає створення трирівневої системи стратегічного планування регіонального розвитку, механізмів, інструментів та особливостей відновлення, стимулювання і розвитку різних типів територій.

Постанова Кабінету Міністрів України від 14.10.2022 р. № 1159 «Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них» [179] та Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1219-р «Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад» [170] створюють нормативно-правове поле у сфері розроблення механізму фінансування відновлення регіонів та громад.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2022 р. № 1203 з метою створення системи інституцій розвитку територій були внесені зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 258 «Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку» [180].

Необхідним є прийняття Закону України «Про фонд відновлення і стимулювання розвитку регіонів та територій», а також внесення змін до Постанов Кабінету Міністрів України:

від 11 листопада 2015 р. № 931 «Про затвердження Порядку

розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України та плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії та плану заходів» [177] (та від 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» [178] (для врегулювання питання щодо надання висновку про відповідність проєктів регіональних стратегій розвитку встановленим вимогам щодо їх підготовки та стратегічним цілям і пріоритетам Державної стратегії регіонального розвитку);

від 05 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [166] (для внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, передбачивши зокрема актуалізацію функціональних типів територій);

від 18 березня 2015 р. № 196 «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку» [45] (для удосконалення механізму фінансування розвитку регіонів та громад на засадах прозорості, конкурентності, горизонтального вирівнювання, солідарності та партнерства).

Внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 497-р «Деякі питання реалізації у 2021-2023 роках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [48] сприятиме розробленню програм регіонального розвитку «Територіальна згуртованість України», «Розвиток людського капіталу», «Стимулювання розвитку регіональних полюсів зростання», «Нове українське село», «Розвиток прикордонних територій в несприятливих умовах», «Розвиток українських Карпат», «Розвиток потенціалу макрорегіону Азов-Чорне», «Зміцнення інституційної спроможності для регіонального розвитку» та «Справедлива трансформація монофункціональних міст».

Актуальним, також, є затвердження Постанови Кабінету Міністрів України про визначення переліку функціональних типів територій, а також

вимоги щодо показників для віднесення територій до різних функціональних типів та Наказу Мінрегіону щодо утворення відповідної комісії для оцінки та віднесення територій до функціональних типів.

Наказ Мінрегіону «Методичні рекомендації щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад» має забезпечити надання методичної допомоги для розроблення та оновлення територіальними громадами документів стратегічного планування їх розвитку.

Постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проєкту щодо моніторингу завданих пошкоджень та руйнувань по регіонах України внаслідок збройної агресії Російської Федерації на основі геоінформаційної системи» та Про створення та забезпечення функціонування та оцінювання єдиної геоінформаційної системи нададуть можливість забезпечити реалізацію експериментального проєкту моніторингу завданих пошкоджень та руйнувань по регіонах України внаслідок збройної агресії російської федерації на основі геоінформаційної системи, розбудувати систему інформаційно-аналітичного забезпечення та розвиток управлінських навичок для прийняття рішень, що базуються на об'єктивних даних та запровадити проведення регулярних досліджень з актуальних питань регіонального розвитку на державному, регіональному та місцевому рівні, зокрема з урахуванням функціональних типів територій.

Постанови Кабінету Міністрів України Про схвалення Концепції Державної цільової програми справедливої трансформації монофункціональних міст України та Про схвалення Державної цільової програми справедливої трансформації монофункціональних міст України покликані сприяти справедливій трансформації монофункціональних міст України (в т.ч. вугільних) [149].

Досягнення вказаних цілей на основі внесення запропонованих змін до законодавства у сфері регіонального розвитку сприятиме забезпеченню відновлення та розвитку територій на основі кращих міжнародних практик із

застосуванням сучасних рішень і «зелених» технологій, що дозволить здійснити суттєвий трансформаційний ривок для громад і регіонів України.

3.3. Поєднання галузевого та регіонального підходів до формування політики регіонального розвитку в Україні

Розвиток ефективної політики регіонального розвитку в Україні потребує не лише впровадження комплексних процесів децентралізації, які вже здійснюються в контексті реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, але й використання практичних інструментів політики. Ці інструменти мають акцентувати на внутрішніх факторах розвитку. До таких факторів належать можливості, знання та процеси, які регіональні суб'єкти політики фактично використовують під час розробки та реалізації політичних заходів.

Заохочення місцевої ініціативи щодо формування власної політики розвитку здійснюється через встановлення партнерських відносин з усіма зацікавленими сторонами, які не лише розуміють поточну ситуацію в регіоні, але й мають візію щодо змін і поліпшень на майбутнє. Ці перші кроки у розробці політики регіонального розвитку за новим підходом потребують підтримки регіональних органів влади. Зусилля, спрямовані на цільовий розвиток, поступово забезпечують більш сприятливе ґрунтове середовище, що сприяє здійсненню загальнодержавної політики регіонального розвитку.

У таких умовах політика розвитку регіонів і загальнодержавна політика регіонального розвитку взаємодоповнюють одна одну, створюючи синергію. Це сприяє досягненню нового якісного рівня розвитку власного регіону.

Досліджуючи хронологію формування державної політики розвитку, можна відзначити, що регіональний розвиток розпочався трохи пізніше, ніж інші заходи у цій сфері, які були впроваджені у ХХ столітті [37], [62], [136], [222], [241], [244].

Упродовж XIX та першої половини XX століття державне втручання в ринкову економіку було незначним і спрямовувалося на створення базових умов для інвестицій та торгівлі в межах країни або розв'язання проблем окремих галузей. Більшість країн з ринковою економікою проводила індустріалізацію без значного державного регулювання.

Держава сприяла економічному розвитку в разі загрози національній обороні або домінуванню у конкретних сферах. Наприклад, у XIX столітті Велика Британія та Пруссія надавали підтримку своїм ключовим галузям. Після економічної кризи 1930-х років, особливо під час Другої світової війни, державна участь у регулюванні ринків набула широкого та централізованого характеру.

У період післявоєнного відновлення, уряди капіталістичних країн почали активно втручатися в ключові галузі, такі як сталь, вугілля, сировина, транспорт, інвестиції та надання базових комунальних послуг, таких як вода та енергія. Принципи державного втручання були спрямовані на галузеву або тематичну діяльність і мотивувалися національними потребами економічної консолідації та реконструкції. Проте, заходи, реалізовані капіталістичними державами, не були частиною політики місцевого або регіонального розвитку.

У 1950-х, 1960-х і початку 1980-х років уряди країн, таких як Німеччина, Франція, Бельгія, Великобританія, Іспанія, Італія, Швеція та інші, використовували практику прямого втручання для підтримки всього промислового сектору з метою уповільнення або зупинки занепаду старих промислових галузей.

Цей підхід був названий галузевою політикою, оскільки він спрямовується на конкретні галузі (наприклад, текстиль, виробництво автомобілів, вугілля, сталь та інші).

С. А. Романюк узагальнив досвід європейських країн і виділив три моделі політики регіонального розвитку, які застосовувалися протягом другої половини XX століття: «італійську», «іберійську» та «ірландську». Вибір цих

назв обумовлений відображенням регіональної політики Італії з 1955 по 1990 роки, Іспанії та Португалії у 1980-1990 роках та Ірландії в період з 1980 по 2000 роки.

У Італії політика регіонального розвитку була обґрунтована необхідністю створення робочих місць. Головною метою було зміщення фокуса уваги з розвинутих регіонів на відсталі. Для досягнення цієї мети застосовувалися цільові державні втручання в відсталі регіони.

Іберійська модель політики передбачала створення робочих місць і забезпечення доступу виробників з відсталих регіонів до ринків у розвинутих регіонах шляхом спрямування державних інвестицій в об'єднану інфраструктуру.

В Ірландії розвиток інституцій та об'єднаної інфраструктури сприяв підготовці працівників для їх подальшого включення в робочий процес, що сприяло інтеграції відсталих та розвинутих регіонів [219].

Попри зусилля країн у впровадженні ефективної політики регіонального розвитку, виникли соціально-економічні проблеми на певних територіях цих країн. Це призвело до переходу від підтримки окремих галузей та секторів до заходів, спрямованих на розвиток конкретних регіонів, тобто до формування регіонального підходу. Регіональний підхід полягає у створенні сприятливих умов для розвитку регіону як системи, а не в безпосередній підтримці окремих галузей. Державна політика сприяння економіці, до певної міри, відмовилася від галузевого спрямування, замінюючи його комплексним управлінським впливом, спрямованим на розвиток всього регіону. Таким чином, державна політика залишилася актуальною у тих сферах, де ринковий механізм наприкінці 1990-х років не був повністю розвинутий і не був готовий забезпечити інвестиції в галузі.

Процеси зменшення активної фінансової підтримки окремих галузей промисловості набули швидкості з різних причин, включаючи обмеження, встановлені міжнародними угодами, такими як СОТ [141, с. 67–74], а також вимоги політики ЄС щодо державної підтримки [72]. Замість цього,

фокусований регіональний підхід до розвитку спрямований на задоволення потреб місцевостей, залишаючи визначення долі конкретних галузей ринковими механізмами.

Нами узагальнені відмінності галузевого і територіального підходів щодо формування політики регіонального розвитку, які наведені у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

**Галузевий та територіальний підходи у формуванні політики
регіонального розвитку**

Галузевий підхід	Територіальний підхід
Економічне стимулювання розвитку територій здійснюється з урахуванням впливу географічного контексту на економічну та соціальну поведінку, а також з урахуванням економічних, соціальних, культурних та інституційних аспектів.	Встановлення взаємозв'язків між місцевими політиками та зовнішніми гравцями, такими як національний уряд.
Розробляються інструменти, спрямовані на забезпечення ефективного, інклюзивного та сталого зростання.	Має на меті поєднання політичних заходів з урахуванням унікальності різних територій, включаючи їх територіальний капітал.
Сприяє удосконаленню процесів розроблення і впровадження економічної політики	Гарантує уникнення рентної поведінки, спрямованої на домінування виключно місцевих інтересів.
Передбачає надання певним суб'єктам господарювання преференцій за їх діяльність у конкретному секторі економіки, незалежно від місця реєстрації чи здійснення діяльності.	Підтримує стимулювання внутрішнього потенціалу територій та сприяє узгодженості різних політичних заходів.
Припускається, що розвиток пріоритетних сфер економічної діяльності має визначальне значення для всієї національної економіки, тому вимагає уваги та підтримки зі сторони держави.	Визначає, наскільки важливим є розвиток певної території для всієї країни та, зворотно, який вплив матиме національний розвиток (наприклад, будівництво нових інфраструктурних об'єктів, надання спеціальних податкових/митних пільг тощо) на добробут мешканців цієї конкретної території.
Досягається через партнерство уряду з провідними підприємствами в галузі, галузевими бізнес-асоціаціями та включає	Створення моделей для стимулювання економічного розвитку, які ґрунтуються на знаннях про конкретну територію.

Продовж. табл. 3.6

заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності цієї галузі.	
Дозволяє розв'язати проблеми, з якими стикаються будь-які компанії, незалежно від їх розміру та місця ведення діяльності.	Метою є створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів та забезпечення соціальної інтеграції.
Держава може впроваджувати політику, спрямовану на подолання наявних обмежень для розвитку галузі.	Здійснюються інтегровані системні проекти розвитку з великим впливом на територію.
Партнерське співробітництво з галузевими компаніями дозволяє уряду своєчасно реагувати на виклики, які можуть негативно вплинути на розвиток даної галузі.	Довготермінові часові рамки впливу політики.

Складено автором на основі джерел [219], [253, с. 207–208].

Національна політика стала менш спрямованою на окремі галузі, але залишається надзвичайно важливою у сферах, де ринок не здатний стимулювати або створити умови для розвитку, таких як фізична інфраструктура, освіта, кадровий розвиток і т.д. Втручання в функціонування ринку суттєво обмежується невеликими стимулами для бізнесу, зазвичай це допомога початківцям або тим, хто розпочинає діяльність в нових секторах. Попри те, що значення та вага галузевої політики зменшилися протягом останніх років, загальна національна інвестиційна політика залишається широко поширеним явищем.

З наведеного вище зрозуміло, що основна мета регіонального підходу полягає в створенні умов для розвитку територій шляхом активізації потенціалу регіонів. Варто відзначити, що впровадження державної політики регіонального розвитку має двоїстий характер: галузевий та регіональний підходи. Плановані показники розвитку мають бути досягнуті шляхом реалізації комплексу заходів у галузях, які розташовані на територіях регіонів країни. Тому основою формування сучасної політики регіонального розвитку є координація заходів в її «регіональних» та «галузевих» інструментах [136].

Уряди більшості країн Європи вважають національні програми державних інвестицій однією з головних передумов для регіонального розвитку. Значні державні кошти спрямовуються на енергетику, охорону навколишнього середовища, освіту та підготовку кадрів, а також транспорт. Виконавцями цих програм можуть бути як державні органи, так і місцеві або регіональні органи влади. На практичному рівні політика регіонального розвитку доповнюється національними програмами державних інвестицій, які охоплюють значні території [13].

У країнах, таких як Ірландія, Франція, країни Скандинавії та Бенілюксу, держава виступає головним інвестором у соціально-економічний розвиток. Вона ініціює розробку політик, забезпечує фінансування та бере участь у реалізації проєктів. З іншого боку, у Центральній і Східній Європі державні інвестиції, спрямовані на підтримку економічного розвитку, переважно розподіляються в рамках загальнонаціональної політики [222].

У нових країнах-членах ЄС приблизно 30% загального обсягу внутрішніх державних інвестиційних програм припадає на регіональні програми розвитку. Місцеві органи влади, такі як муніципалітети та округи, у деяких з цих країн відіграють основну роль у регіональному розвитку.

В таких умовах стає необхідним чітко визначити ролі центральних урядів та регіональної влади в плануванні, фінансуванні та реалізації концепцій, програм і проєктів, пов'язаних з регіональною політикою, а також в моніторингу та оцінці їх ефективності.

Тому питання узгодження та координації загальнонаціональних та регіональних заходів у політиці регіонального розвитку потребують особливої уваги з боку центральної та регіональної влади. Практична реалізація цих завдань може мати гібридні моделі. Наприклад, у Франції розроблена складна система контрактів для об'єднання національних пріоритетів розвитку з регіональними. У межах регіональних структур ця модель здійснюється через спільне фінансування конкретних проєктів. Однак у сферах, таких як розбудова національних трас, автомобільних доріг,

залізниць, політика управління дослідницькими проектами, освіта, політика на ринку праці й т.д., держава виступає практично єдиним актором. Таким чином, у Франції існують певні відмінності між загальнонаціональною інвестиційною політикою та політикою регіонального розвитку, хоча остання в основному реалізується через державні інвестиції у регіони [126].

На думку директора Вашингтонського департаменту комерції, доктора філософії Лайзи Браун: «Створення сильної громади має базуватись на поєднанні галузевого та регіонального підходів. В регіоні існують енергетичні, аерокосмічні галузі, сільське та лісове господарство, зелені та інформаційні технології. Це надає Вашингтону значні можливості у сфері національної та глобальної конкурентоспроможності.

Одним із головних пріоритетів у роботі Вашингтонського департаменту комерції є сприяння розвитку міжрегіональної та транскордонної співпраці. В даному напрямку з 2011 року уряд надав пряму допомогу понад сорока експортоорієнтованим компаніям в рамках 140 проектів, реалізація яких принесла понад 59 млн дол. США доходів. Додамо також, що у рамках створення чистої енергетики Вашингтон має на меті забезпечити виробництво 100% електроенергії з відновлюваних джерел до 2045 року. З 2013 року здійснюються інвестиції з Фонду чистої енергії в інноваційні проекти: модернізація електромереж, зберігання енергії вітру, сонячних та інших відновлюваних джерел енергії та електрифікація транспорту, включаючи транспортні засоби, судна та літаки» [278].

Вперше в Україні був запроваджений інтегрований підхід до реалізації державної регіональної політики у Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року [167]. Цей підхід передбачає поєднання трьох компонентів політики регіонального розвитку: секторального (галузевого), територіально-просторового та управлінського.

Галузева (секторальна) складова інтегрованого підходу передбачає підвищення конкурентоспроможності регіонів шляхом ефективної спеціалізації з пріоритетним використанням власних ресурсів (концепція

«розумної спеціалізації»).

Просторова (територіальна) складова інтегрованого підходу полягає в досягненні рівномірного та збалансованого розвитку територій, забезпеченні соціально-економічної єдності та рівномірності розвитку регіонів з метою створення рівних умов для розвитку всіх людей.

Управлінська складова інтегрованого підходу включає застосування єдиної методології формування та реалізації політики регіонального розвитку, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави та регіонів, оптимізацію системи територіальної організації влади.

Нами узагальнений зміст цих складових та їх кореляція із цілями регіонального розвитку країн ЄС, які наведені в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Інтегрований підхід до політики регіонального розвитку

Складові інтегрованого підходу до регіонального розвитку	ДСРР на період до 2020 року	Нормативні документи ЄС
Галузево-секторальна	Метою є проведення оптимізації та диверсифікації структури економіки країни, забезпечення ефективної спеціалізації регіонів з акцентом на використанні внутрішнього ресурсного потенціалу, що призводить до зміцнення конкурентоспроможності регіонів. Використання конкурентних переваг регіонів передбачає створення для них оптимальних умов, які дозволяють реалізувати їх потенціал, враховуючи ресурси та виробничі здібності через спеціалізацію регіональної економіки. Це надає можливість регіонам стати конкурентоспроможними, досягати визначених розвивових цілей ефективніше за інші регіони, конкурувати за ресурси та досягати вищих показників розвитку в певних секторах економіки.	Підвищення конкурентоспроможності регіонів засноване на всебічному розвитку та максимальному використанні їх внутрішнього потенціалу. Законодавчі акти, що стосуються програмного періоду країн Європейського Союзу на 2014–2020 роки, наголошують на необхідності розвитку конкретних галузей та сфер діяльності, що становлять основу для розкриття внутрішнього потенціалу регіонів, активізації місцевої господарської ініціативи та досягнення цілей збалансованого соціально-економічного розвитку в межах усього ЄС. В зазначених законодавчих актах передбачено розвиток в галузевому розрізі освіти та спорту, сільського господарства, сільськогосподарських ринків та фермерства, наукових досліджень та інновацій, а також питання збереження довкілля.

Продовж. табл. 3.7

Територіально-просторова	Метою є досягнення рівномірного та збалансованого розвитку територій, сприяння міжрегіональному співробітництву та запобігання поглибленню соціально-економічних нерівностей. Цього можна досягнути шляхом створення центрів зростання, стимулювання їх розвитку та розширення ареалів впливу на прилеглі території, підтримки місцевих економічних ініціатив та підсилення потенціалу сільських регіонів. Забезпечення соціально-економічної єдності й рівномірного розвитку регіонів має на меті створення рівних умов для розвитку кожної людини на всій території України. Також це включає створення інфраструктури для співпраці між різними регіонами України у рамках конкретних проєктів з метою досягнення синергетичних ефектів від окремих регіональних ініціатив на національному рівні.	Законодавчі акти Європейського Союзу включають заходи для забезпечення рівномірного та збалансованого розвитку територій та підвищення показників розвитку регіонів і країн ЄС з низьким рівнем розвитку до середнього рівня розвитку. Для досягнення цих цілей прийняті законодавчі акти, спрямовані на розвиток сільських територій, зменшення безробіття, стимулювання зайнятості, впровадження соціальних інновацій, забезпечення соціального включення, підвищення конкурентоспроможності підприємств, зокрема малих і середніх, а також фінансування територіальної співпраці. Крім того, збільшується значення політики згуртування як інструмента для посилення міжрегіональної співпраці регіонів у країнах ЄС та забезпечення регіональних можливостей. Передбачається прийняття специфічних заходів для забезпечення територіальної згуртованості.
Управлінська	Метою є забезпечення єдності підходів до формування та реалізації політики регіонального розвитку в усіх регіонах, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави та регіонів, а також оптимізація системи територіальної організації влади. Для досягнення ефективного державного управління в галузі регіонального розвитку необхідно створити базу для реалізації ефективної регіональної політики, включаючи механізми та інструменти державного управління регіональним розвитком, що відповідають сучасним вимогам і проблемам, з якими стикаються регіони. Це вимагає зміни процесів стратегічного планування та реалізації поставлених завдань на всіх територіальних рівнях, створення ефективних механізмів для вертикальної та горизонтальної координації	В даному напрямку законодавчі акти Європейського Союзу регулюють направлення зусиль на вдосконалення податкової системи та надання допомоги членам ЄС, які зазнають фінансових труднощів. Система фінансової підтримки, що є складовою регіональної політики ЄС у новому програмному періоді, передбачає продовження функціонування регіональних (структурних) фондів. Дія фондів ґрунтується на декількох принципах, які відображені у програмах фондів та у правилах надання допомоги: програмування, концентрації, партнерства, доповнюваності, моніторингу та оцінювання, а також принципів солідарності та субсидіарності.

Продовж. табл. 3.7

	<p>пріоритетів та завдань на різних рівнях та в різних галузях розвитку територій, а також зміну самої системи територіальної влади з акцентом на посилення децентралізації влади.</p>	
--	--	--

Складено автором на основі джерел [16], [20], [97].

За думкою розробників Методології планування регіонального розвитку в Україні [126], інтегрований регіональний розвиток включає два аспекти інтегрованості: горизонтальну і вертикальну інтегрованість. Горизонтальна інтегрованість передбачає взаємодію між регіональними планами розвитку та вищими ієрархічними системами, такими як державні стратегії та програми, вертикальна є владно-ієрархічною (див. рисунок 3.2).

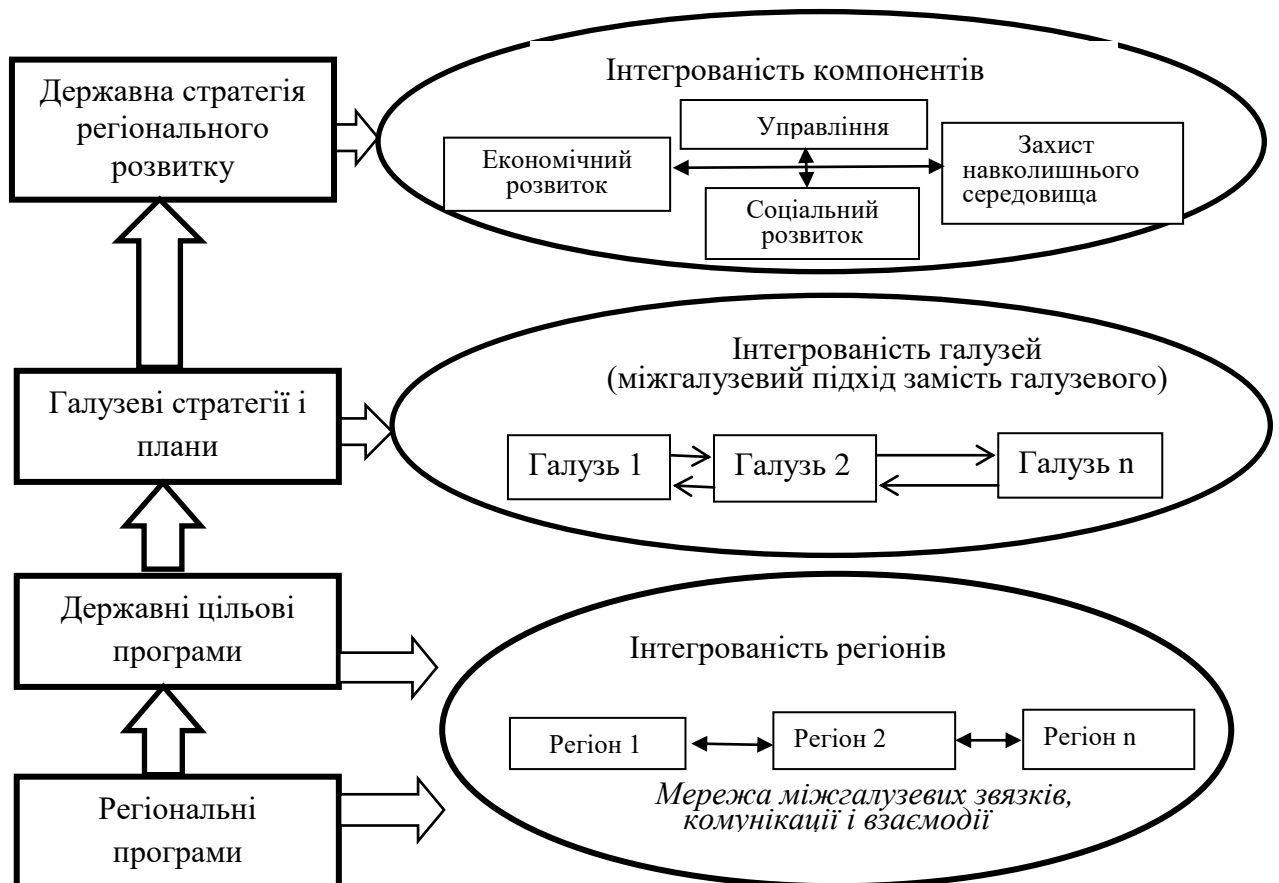

Рис. 3.2. Вертикальний та горизонтальний виміри інтегрованості для формування політики регіонального розвитку (авторська розробка)

У реальному житті компоненти стратегії є системою взаємодій та взаємозв'язків. Однак, у плануванні та управлінні часто окремо розглядаються ці аспекти, і не враховується їх взаємодія та синергія. Цей підхід до планування часто призводить до неефективного використання обмежених ресурсів, що становить серйозну проблему. Причиною цього є вузькогалузевий або фрагментарний підхід до планування розвитку, коли галузеві плани мають відмінні мотиви, цілі, суб'єкти та практики.

Бажання отримати прибуток і конкуренція є двигунами економічного розвитку, тоді як принципи солідарності та взаємної підтримки є об'єктом соціального захисту. Інтенсивне використання природних ресурсів часто виступає важелем для підприємництва та економічної діяльності, тоді як збереження та відновлення цих ресурсів стають основними цінностями для підходів, спрямованих на збереження навколишнього середовища. Сприяння дослідженням та інноваціям на основі унікальних регіональних знань, матеріальних активів та талантів може значно зміцнити збалансованість цих потреб.

Ці підходи, які можуть здаватися конкурентними, насправді можуть бути збалансованими, якщо процес планування розвитку будується таким чином, щоб підкреслювати взаємозв'язок, а не ігнорувати його. Тому інтегрований підхід, який охоплює комплексний підхід, відповідає потребам сталого розвитку краще, ніж галузевий підхід.

Представники базового рівня самоврядування, зазвичай, більше зацікавлені в гармонізації з політикою і планами на вищому рівні, оскільки вони безпосередньо стикаються з економічними, соціальними, технологічними та екологічними проблемами, що виникають через економічну кризу та структурні зміни. На нижчих рівнях наслідки цих процесів стають найбільш очевидними: втрата робочих місць, громадяни зіткнення з проблемами сучасності, забруднення довкілля та неефективне використання природних ресурсів, що загрожує добробуту майбутніх поколінь. Ці проблеми можуть бути вирішені лише шляхом узгодженої

політики та планів на різних рівнях, згодом зберігаючи інтереси різних секторів відповідно до спільного бачення майбутнього.

Концепція комплексного (інтегрованого) розвитку означає, що кожний рівень і кожна галузь зберігають свої особливості, одночасно досягаючи синергетичних ефектів через взаємодію для досягнення сталого розвитку та покращення якості життя. Інтегрованість не є простим результатом сумування різних аспектів. Якщо механічно об'єднувати різні аспекти без урахування взаємодії та синергетичних можливостей, існує ризик того, що цілі економічного, соціального, екологічного та просторового розвитку не будуть досягнуті [127].

Проведене дослідження процесу становлення та еволюції політики регіонального розвитку дозволяє зробити висновки та запропонувати рекомендації для його вдосконалення в умовах України.

Політика регіонального розвитку повинна базуватись на соціо-еколого-економічних засадах (парадигмах) та виступати однією зі складових реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Більшість країн Європи використовують регіональний підхід до формування та реалізації політики регіонального розвитку, який доповнюється національними інвестиційними програмами.

У країнах, де спостерігається значний рівень децентралізації (наприклад, Бельгія, Іспанія, більшість Німеччини, Уельс і певна частина Північної Ірландії, Шотландія), зазвичай впроваджується акцентована політика регіонального розвитку. Ця політика охоплює ширший спектр сфер, ніж будь-яка загальнонаціональна політика розвитку, і планування, фінансування та реалізація заходів проводяться в основному на регіональному рівні. Акценти політики регіонального розвитку зміщуються від зменшення розривів у розвитку регіонів до нової концепції - передачі повноважень державою на регіональний рівень для впровадження власної політики розвитку регіонами.

Аналогічний підхід використовується у Польщі, Чехії та більшості

нових країн-членів ЄС за допомогою фондів ЄС, які сприяють спільному фінансуванню національних стратегій і програм соціально-економічного розвитку. На національному рівні розробляється 5 або 6 програм, одна з яких є програмою регіонального розвитку. Національні та регіональні програми фінансують різноманітні види діяльності.

У більшості унітарних держав, наприклад у Франції, існують значні національні інвестиційні програми, які мають централізований характер у плануванні, фінансуванні та реалізації. Одночасно з цим, зміст таких програм може формуватися шляхом консультацій з органами влади на регіональному рівні. В таких країнах також розробляється додаткова регіональна політика, яка регулюється та частково фінансується центральним рівнем. Формування та реалізація цієї політики базуються на спільному плануванні, моніторингу та оцінці ефективності разом з регіональними суб'єктами. Для забезпечення ефективності такої гібридної моделі регіональної політики, уряди створюють інституційні основи та визначають правила, ролі та обов'язки органів влади на різних рівнях для планування та реалізації цієї політики. Програми та проекти регіонального розвитку (які не належать до національних програм державних інвестицій) в основному ініціюються на регіональному рівні.

Реалізація такої моделі може відрізнятись в країнах з потужним місцевим самоврядуванням та в країнах з високим рівнем збирання місцевих податків (наприклад, у Нідерландах і країнах Скандинавії). У таких країнах органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у реалізації більшості проектів та заходів політики регіонального розвитку, і вони активно залучені до формування національної інвестиційної політики.

Однією зі спільних рис впровадження політики регіонального розвитку в європейських країнах є стимулювання різних суб'єктів утворення політики до співпраці. Основним пріоритетом було спонукати представників органів влади та громадських неурядових організацій до утворення різних форм партнерства у сфері реалізації політики на основі підходу «знизу вгору». Цей підхід широко застосовується при використанні коштів структурних фондів

ЄС, зокрема у плануванні та моніторингу програм.

Успішні приклади співпраці різних суб'єктів у формуванні та реалізації політики регіонального розвитку спостерігаються в усій Європі, зокрема у Великобританії, Ірландії та Франції. У країнах, таких як Італія, Нідерланди, Німеччина та країни Скандинавії, вирішальну роль у розробці політики відіграють муніципалітети. У країнах зі слабкими муніципальними органами влади, як, наприклад, Великобританія та Ірландія, а також у сільських громадах багатьох країн, важливу роль відіграють громадські органи.

Інвестиції або розвиткові програми є основними інструментами політики регіонального розвитку у більшості випадків. Такі програми включають багаторічний план, спрямований на досягнення результатів, і розробляються на основі стратегічного планування у формі договору між сторонами, які забезпечують співфінансування.

Загалом у формуванні та реалізації політики регіонального розвитку в закордонних країнах здебільшого використовуються три моделі державного регулювання стратегічного розвитку регіонів: корпоративна, селективна та контрактна.

Корпоративна модель регулювання стратегічного розвитку регіону містить два основних елементи: законодавчі рішення та політику регіонального розвитку. Законодавчі рішення мають на меті визначення стратегії розвитку регіону та забезпечення її виконання. Законодавчі рішення можуть містити такі положення, як обов'язки для постачання інфраструктурних послуг або ресурсів, механізми підтримки досліджень та розвитку нових технологій, проєктів та підприємницької діяльності.

Згідно з цією моделлю політика регіонального розвитку має на меті удосконалення системи організації регіонального розвитку. У ній враховуються такі питання, як приведення до рівня економічної діяльності, якої досягли інші регіони, забезпечення рівного доступу до ресурсів для всіх підприємств та мешканців регіону, впровадження системи моніторингу та оцінки показників розвитку для створення певних інформаційних баз для

планування та прийняття рішень.

Селективна модель регулювання стратегічного розвитку регіону вимагає від регіональних органів влади визначати його пріоритети, створювати плани розвитку на період декількох років і контролювати їх виконання. Основою такої моделі є принцип пріоритетності рішень, у якому визначаються пріоритетні напрямки регіонального розвитку і впроваджуються прийняті заходи для їх досягнення. Так, модель дає можливість використовувати обмежені кошти найкращим чином, орієнтуючи владу фокусуватися на цілях, що принесуть найбільшу користь регіону. Крім того, модель допомагає відбувати оцінку поточних результатів і створювати систему контролю для досягнення заданих цілей.

Контрактна модель регулювання стратегічного розвитку регіону полягає в тому, що держава та інші актори регіонального розвитку створюють адекватні умови співробітництва для досягнення стратегічних цілей регіону. У такому випадку партнери беруть зобов'язання щодо виконання ряду завдань з підвищення господарської діяльності у регіоні, а також надання фінансової підтримки державним ініціативам та проектам. У якості відповіді держава повинна забезпечити створення сприятливих умов, надання підтримки приватним партнерам та захисту їх інтересів. У цьому випадку контрактна модель полягає в тому, що всі учасники регіонального розвитку повинні розуміти свої обов'язки та права і брати відповідальність за досягнення цілей регіонального розвитку [106].

Отримані результати дослідження дозволяють уточнити підхід до розробки політики регіонального розвитку в сучасних умовах в Україні. На нашу думку, актуальним є впровадження моделі політики, яка є характерною для унітарних європейських країн. Ця модель передбачає реалізацію загальнонаціональних інвестиційних програм, розроблених на основі консультацій з органами влади регіонального рівня, в поєднанні з додатковою регіональною політикою, яка фінансується спільно. Така регіональна політика здійснюється, планується, реалізується та моніториться

переважно органами влади на регіональному рівні [87].

У процесі реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, важливо, щоб органи самоврядування на регіональному та місцевому рівнях активно брали участь у формуванні державних та регіональних програм розвитку. Їх роль повинна зростати, забезпечуючи стабільне фінансування програм та проєктів регіонального розвитку протягом усього їхнього виконання, для досягнення очікуваних результатів.

Місцеві органи влади повинні скласти переліки проєктів та програм, які подаються на фінансування з Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Ці проєкти та програми мають бути спрямовані виключно на розвиток, зокрема на створення робочих місць, збільшення частки інноваційної продукції у загальному обсязі, підвищення конкурентоспроможності регіонів та поліпшення якості інфраструктури, послуг та життя в цілому.

Діяльність органів влади на регіональному рівні повинна бути спрямована на сприяння доступу до європейських інструментів фінансування регіонального розвитку, включаючи засоби розвитку транскордонного співробітництва та підвищення якості управління проєктами відповідно до європейських підходів.

Реформи та перспективи євроінтеграції відкривають нові можливості для регіонального та місцевого розвитку. Ефективність впровадження нової регіональної політики значною мірою залежить від рівня відповідальності, здатності та активної участі місцевих органів влади в процесі її реалізації. Особливу увагу слід приділяти завданню забезпечення сталого розвитку сільських територій. Вирішення цього завдання залежить не тільки від державної підтримки, але перш за все від здатності територіальних органів влади забезпечувати місцевий розвиток.

Новостворені активні громади мають потенціал стати моделями розвитку, демонструючи сприятливі умови для прогресу на своїх

територіях, сучасну інфраструктуру, якісні послуги та покращений рівень життя громадян. Для досягнення цієї мети місцеві органи влади та самі територіальні громади повинні:

- сконцентрувати зусилля на формуванні сприятливого інвестиційного клімату та привертанні інвестицій;

- впроваджувати механізми державно-приватного партнерства для поліпшення якості комунальних послуг коштом приватного капіталу, зберігаючи комунальну власність. Розвивати нові форми організації та розвитку економіки, такі як кластери та інноваційно-технологічні центри. Підвищувати соціальну відповідальність бізнесу;

- диверсифікувати сільську економіку, сприяти розвитку виробництва та місцевого перероблення сільськогосподарської продукції, фермерських господарств і кооперативних моделей організації виробництва. Пропагувати місцеву продукцію на ринках через фермерські та гуртові ринки. Розвивати мале й середнє підприємництво в несільській сфері;

- сприяти максимальному розвитку електронних сервісів та переведенню адміністративних та комунальних послуг в електронний формат. Забезпечити доступ до Інтернету для інституцій та населення сільських територій;

- проводити системну просвітницьку та роз'яснювальну роботу щодо розвитку сільських територій, децентралізації влади в Україні, нових інструментів та механізмів самодостатності громад. Залучати місцеві громади до спільного розв'язання місцевих проблем через співробітництво.

У підсумку, органи місцевого самоврядування, сільські, селищні та міські голови, спільно з місцевими державними адміністраціями, повинні навчитися організовувати економіку на своїх територіях, використовуючи унікальні місцеві переваги та створюючи умови для самоорганізації та зайнятості.

Висновки до розділу 3

Проаналізовано низку робіт, присвячених дослідженню досвіду формування політики регіонального розвитку країн-членів ЄС, виокремленню певних історичних періодів його становлення. Виявлено, що у переважній більшості наукових досліджень в основу періодизації покладені або економічні чинники (трансформація політики, пов'язана зі зміною цілей, економічних та фінансових механізмів її реалізації), або політичні та правові чинники (трансформація принципів, ідеології регіональної політики, створення правової бази для її реалізації).

Досліджені економічні, правові та інституційні засади формування та розвитку європейської політики регіонального розвитку. Надані основні етапи розвитку політики.

Визначено, що вчені-економісти в основу своєї періодизації кладуть фінансові плани розвитку ЄС, показники економічного розвитку регіонів, еволюцію механізмів фінансування та економіко-соціальних цілей, які стоять в той, чи інший період реалізації регіональної політики.

Зазначається, що поширення компетенцій інституційних структур сформувала базу для становлення та розвитку спільної регіональної політики ЄС, умовно виокремлюється сім етапів еволюції інструментів регіональної політики ЄС, інституційною формою яких згодом стали Рамкові програми ЄС.

Запропоновано періодизацію формування регіональної політики на основі прийняття основних нормативних актів ЄС.

На основі узагальнення наведених підходів надано еволюцію регіональної політики ЄС.

Зроблено висновок щодо актуалізації необхідності використання досвіду формування та реалізації регіональної політики ЄС у вітчизняній практиці.

Досліджені етапи становлення та розвитку українського законодавства з публічного управління регіональним розвитком. Проведено систематизацію нормативно-правових актів, які унормовують регіональний розвиток та виявлено перспективи удосконалення зазначеної системи законів.

Стверджується, що законодавство у сфері публічного управління та регіонального розвитку остаточно не сформовано і перебуває на стадії становлення.

Після проведення аналізу інституційно-правового забезпечення регіонального розвитку, було ідентифіковано шість етапів його становлення, останній з яких характеризується формуванням державної регіональної політики відповідно до європейських стандартів. Цей етап здійснюється в умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

В цілому, система законодавства, що регулює питання формування та реалізації державної регіональної політики в Україні, складається з кількох груп законодавчих актів. Запропоновано таку систематизацію: законодавство для регіонального розвитку, статусне законодавство, ресурсне законодавство, інвестиційне законодавство і законодавство для просторового планування. Кожна з цих груп законів має вплив на публічне управління регіональним розвитком і має свої особливості в регулюванні та сприянні ефективності цього процесу.

Підкреслюється, що українська система державної регіональної політики, заснована на європейських стандартах, вже сформована. Однак, виявлено певні проблеми, що впливають на ефективність цієї системи. Представлено десять основних проблем та запропоновано шляхи їх подолання.

Визначено, що гармонізація законодавства у сфері публічного управління регіональним розвитком сприятиме розв'язанню проблеми слабого взаємозв'язку між стратегічним та бюджетним плануванням. Це створить ефективний механізм для практичної реалізації Державної стратегії

регіонального розвитку. Крім того, це забезпечить впровадження єдиного підходу до розроблення та реалізації стратегічних документів на місцевому рівні.

Ще одним позитивним результатом розв'язання цих проблем може бути установлення якісного моніторингу та оцінювання реалізації державної регіональної політики. Це дозволить вчасно реагувати на проблеми регіонального розвитку та забезпечить більш ефективне управління і контроль за реалізацією заходів.

Було проведено дослідження історичної ретроспективи становлення політики регіонального розвитку в європейських країнах, яка спочатку базувалась на втручанні держави у розвиток ключових галузей. Заходи, реалізовані капіталістичними державами, не були пов'язані з політикою місцевого або регіонального розвитку та отримали назву галузевої політики, орієнтованої на певні сектори економіки.

Протягом останніх десятиліть минулого століття відбулися зміни в підході до підтримки регіонального розвитку. Заходи були спрямовані на розвиток конкретних територій та отримали назву регіонального підходу. Основною метою такого підходу є створення умов для розвитку територій шляхом активізації власного потенціалу регіонів та підтримки їхнього зростання.

Визначено, що впровадження державної політики регіонального розвитку може мати два різних підходи: галузевий та регіональний. Тому сучасна політика регіонального розвитку базується на узгодженні заходів, що містяться у «регіональних» та «галузевих» інструментах.

В контексті вітчизняних умов особливо актуальним є впровадження моделі політики, яка характерна для унітарних європейських країн. Ця модель передбачає реалізацію загальнонаціональних інвестиційних програм, розроблених на основі консультацій з органами влади регіонального рівня, і синергетичної комбінації з додатковою регіональною політикою, яка фінансується спільно. Основний акцент у такій регіональній політиці

робиться на органи власти регионального рівня, які ініціюють, планують, реалізують та контролюють процеси розвитку.

В рамках реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачається посилення участі органів самоврядування регіонального та місцевого рівнів у формуванні державних та регіональних програм розвитку.

РОЗДІЛ 4

МІЖРЕГІОНАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

4.1. Використання потенціалу впливу регіональних стратегій на процеси міжрегіональної інтеграції

Успіх реформи децентралізації в Україні залежить не лише від ефективного прийняття рішень окремими громадами щодо бачення майбутнього, а й має базуватися на сучасному підході до регіонального розвитку. Для формування та реалізації ефективних стратегій регіонального розвитку необхідна наукова оцінка економічних, соціальних та екологічних умов кожного регіону, що зумовлює необхідність використання наукових методів публічного управління, зокрема: аналізу та синтезу, факторного, системного, контекстного, регресійного аналізів, SWOT-аналізу, методів експертної оцінки, соціологічних методів, програмних, цільових, балансових, нормативних методів тощо.

Ефективне місцеве управління з активною участю громади є ключовим фактором сталого регіонального розвитку. Особливо успішним є контроль та активність громади, коли вона спрямована на розв'язання проблем, визначених самими мешканцями. Для досягнення цих цілей, а також розв'язання інших актуальних завдань, розробка та реалізація стратегій регіонального розвитку є необхідними.

Сучасні підходи до стратегічного планування передбачають широке залучення всіх зацікавлених сторін до цього процесу. Експерти, представники регіональної влади, бізнесу, громадського суспільства та науковці мають активно брати участь у розробці та впровадженні стратегій розвитку. Кожна з цих груп має свої унікальні знання та досвід, які можуть зробити значний внесок у формування ефективних стратегій.

Залучення експертів дозволяє використовувати найкращі практики та високоякісні аналітичні дані для розробки стратегій. Представники регіональної влади мають унікальний інсайт щодо потреб та пріоритетів регіону, що допомагає забезпечити реалістичність та практичність стратегій. Бізнес-спільнота має економічний інтерес у розвитку регіону та може пропонувати інноваційні підходи та інвестиції. Громадське суспільство, своєю чергою, може представляти інтереси та потреби мешканців, а також забезпечувати широку підтримку та взаємодію з громадою. Науковці мають значний досвід та експертизу в різних галузях, що може сприяти науковому підґрунтю для стратегічного планування.

Використання такого колективного підходу до стратегічного планування регіонального розвитку сприяє створенню більш комплексних, узгоджених та реалістичних стратегій, які враховують різноманітні потреби та інтереси різних зацікавлених сторін. Це підвищує шанси на успіх і сталість регіонального розвитку, сприяючи покращенню якості життя мешканців та створенню сприятливого середовища для бізнесу та інвестицій.

Регіони мають можливість здобути більшу конкурентоспроможність та стійкість, пристосовуючись до серйозних змін, що виникають у контексті реформи територіальної організації влади. Для досягнення цих цілей, регіональні органи влади повинні враховувати виклики глобалізації, технологічних змін та екологічної ситуації. Стратегії є найбільш ефективним інструментом реалізації політики регіонального розвитку, і сьогодні вони повинні базуватись на інтелектуальній спеціалізації та інноваційному потенціалі регіонів. Для цього необхідно теоретично вивчити основи стратегічного управління регіональним розвитком та обґрунтувати використання наукових методів у процесі стратегічного планування регіонального розвитку, з урахуванням нових потреб і викликів.

Багато науковців різних галузей наукового дослідження займаються теоретичними аспектами стратегічного управління. Наприклад, існує значна кількість досліджень щодо стратегічних підходів до ведення військових

операцій, управління бізнесом з метою досягнення та збереження конкурентних переваг [324, 357, 401]. Останнім часом також приділяється значна увага дослідженню стратегічного управління в публічній сфері.

Деякі роботи присвячені використанню стратегій у державних організаціях, в яких розглядаються аспекти їх впровадження та розвитку. Крім того, в ширшому спектрі джерел досліджуються питання, пов'язані з менеджментом та адмініструванням в державному секторі [280, 295, 332]. В цих дослідженнях висвітлюються різні аспекти організації та управління державними структурами [272, 327, 342, 344, 371, 376].

Серед вітчизняних науковців, які досліджували питання методології стратегічного управління, потрібно відзначити роботи О. А. Андрейченко [22], В. Д. Бакуменка [6], Л. М. Бухаріної [18], В. М. Вакуленка [142], О. Б. Ватченко [22], М. В. Вишиванюка [23], А. І. Гнатенко [28], Н. О. Держак [40], А. М. Жученко [55], Т. А. Ільницької [59], С. О. Кравченка [6], В. С. Куйбіди [142], Н. Кухарської [104], А. Найчук [130], М. К. Орлатого [142], С. А. Романюка [220], І. В. Степанової [229], М. Ю. Паршиної [144], Ю. Є. Приданникової [156], О. К. Ткачової [246], О. М. Шаповалової [257], Ю. П. Шарова [258] та ін.

Етимологія терміна «стратегія» веде свій початок до давньогрецької класичної епохи. У середньовіччі та сучасній епосі це поняття змінилося на військове мистецтво. У рамках цього вивчалися питання корисності альянсів, ролі битви, відносних переваг сили та хитрощів. Термін «стратегія» почали використовувати в Британії, Франції та Німеччині наприкінці XVIII століття, в період Просвітництва, коли війну, так само як і всі інші галузі людської діяльності, сприймали як сферу, яка може бути успішною за умови розумного підходу. Відродження цього терміна також відображало особливості сучасної війни з її великими арміями та складними логістичними системами. Використання збройної сили тепер вимагало детальної підготовки та теоретичних розробок. Спочатку як формулювання стратегії, так і її реалізація знаходились під відповідальністю головнокомандувача.

Однак з часом ці функції були розділені. Уряди ставили завдання, а їх виконання покладалось на воєначальників.

Генерали мали під своїм керівництвом фахівців, які розробляли плани кампаній, що втілювалися іншими. З урахуванням швидкого поширення військових термінів в інших сферах людської діяльності, включаючи публічне управління, ідеї стратегічного планування ввійшли в практику публічного управління.

До 1960-х років згадки про стратегію в управлінні зустрічалися рідко. Подальше піднесення розпочалося в 1970-х роках, а в 2000-х роках розмови про управлінські стратегії стали значно частішими, ніж про військові. Це стало можливим завдяки широкому поширенню літератури, в якій говориться про стратегічні підходи до управління.

Література, яка охоплює широкий спектр авторів від Сунь-Цзи до Клаузевіца [285] і від Альфреда Чандлера до Майкла Портера [374], присвячена двом основним областям: війні (досягнення перемоги над ворогом) і бізнесу (здобуття та збереження конкурентних переваг) [324, 357, 401].

У цій літературі можна виділити кілька загальних принципів і факторів, які є важливими як для військової, так і для бізнес-сфери: поведінка і менталітет конкурентів, критичні ресурси, моральний дух і мотивація, сприйняття і реальність. В літературі звертається увага на значення рішучих дій (та швидких перемог) з погляду отримання довіри та формування зацікавлених у змінах груп.

Попри загальні риси стратегічної діяльності, органи державної влади часто зіштовхуються з унікальними труднощами. Стратегія державної організації не має на меті завоювання конкурентних переваг. Вона діє в особливих обмеженнях, таких як громадська думка, політичні протистояння і можливості збільшення податків. Для досягнення своїх цілей державна організація може використовувати унікальні стратегічні інструменти, такі як законодавство, податки і регулювання. У процесі управління державні

організації стикаються зі значною кількістю цілей і працюють в складному та змінному середовищі, оскільки вони повинні задовольняти потреби різних зацікавлених груп. Крім того, державні організації намагаються не просто адаптуватися до зовнішнього середовища, але й впливати на нього. Вони залучені до ширшого спектра мотивів, які включають як внутрішні рушійні сили (турбота про громадян, навчання та захист), так і особисту вигоду. Ці відмінності знаходять відображення у літературі, яка тільки формується і присвячена стратегіям у державних організаціях [280, 295, 332], а також у багатьох джерелах з менеджменту та адміністрування в державному секторі [272, 327, 342, 344, 371, 376].

Хоча існує велика кількість джерел у сфері стратегічного планування, відсутнє єдине визначення терміну «стратегія», що чітко описує його застосування і межі. Одне з найпоширеніших сучасних визначень вказує на те, що стратегія – це: «Наука про забезпечення балансу між цілями, методами і ресурсами; наука про визначення цілей, а також про ресурси та методи для їх досягнення» [346]. Для досягнення такого балансу необхідно не лише визначити бажані цілі, а й сформулювати їх таким чином, щоб їх досягнення було можливим з урахуванням наявних ресурсів.

О. Б. Ватченко та О. А. Андрейченко проаналізували визначення поняття «стратегія», які були наведені в роботах І. Ансоффа, Е. Кассельса, А. В. Дібрової, А. А. Цирьонові, О. С. Віханського, І. Ніколаєва, А. А. Томпсона, Т. Л. Мостенської, Г. М. Бакуша, А. П. Корчагіна. Цей аналіз виявив два підходи до розуміння стратегії: деякі вчені вважають, що стратегія - це план дій, що охоплює багато аспектів діяльності будь-якої організації з детальним описом майбутнього для досягнення певного результату. Інший підхід полягає в тому, що стратегія обмежується лише обраним напрямком дій організації та не включає деталізовані плани для досягнення бажаних результатів діяльності [22].

У вітчизняній науці публічного управління поняття «стратегія» (грец. *στρατηγία* – мистецтво полководця) визначається як: «Підхід до розв'язання

критично важливих і складних (стратегічних) проблем; модель програмування діяльності для досягнення встановлених цілей. Стратегія обов'язково визначає пріоритети (першочергові для реалізації напрями, цілі, проблеми), які дають корисну основу для розподілу обмежених ресурсів» [258].

Стратегічне планування в публічноуправлінській діяльності є одним з найважливіших завдань, що передбачає встановлення цілей розвитку держави з метою знаходження оптимального набору шляхів її руху, спрямованих на досягнення довгострокових цілей в обмежених ресурсних умовах [6]. Ми в цілому згодні з авторами, проте варто підкреслити, що стратегічне планування має подвійне завдання та одночасно виступає як завдання та інструмент стратегічного управління.

У роботі [220, с. 15-16] висвітлені деякі методологічні аспекти, які є важливими для дослідження поняття стратегії в публічній сфері. По-перше, стратегія завжди передбачає вибір конкретної альтернативи рішень, яка визначає поведінку суб'єкта (його спосіб діяльності та мотивацію) протягом певного періоду часу, коли ця альтернатива обрана. По-друге, часовий період, на який обирається певна альтернатива органом публічної влади, також визначається самою альтернативою. Таким чином, тривалість стратегії визначається відповідністю періоду, на який обрана конкретна сукупність рішень.

По-третє, інші рішення, які приймаються публічними органами влади, але не включені до обраної альтернативи, не повинні змінювати їх поведінку в межах стратегії, інакше сама сутність стратегії втрачається. Таким чином, інші рішення (поза обраною альтернативою) повинні бути або підпорядковані обраній альтернативі (субординація), або принаймні не суперечити цій альтернативі.

Романюк С. А. розглядає термін «стратегія» з різних контекстів, що може бути корисним для його характеристики. Зокрема:

Як специфічний результат управлінської діяльності, що передбачає обґрунтування вибору певного напрямку розвитку об'єкта (країни, регіону, територіальної громади, окремого сектору публічної сфери). Цей вибір базується на аналізі внутрішніх можливостей об'єкта та його зовнішнього середовища з метою збереження поточного стану або його зміни для досягнення обраної цілі.

Як процес формування та реалізації рішень, обраних на основі альтернатив, з метою досягнення визначених цілей протягом конкретного періоду. Цей процес відрізняється від поточного процесу прийняття рішень і передбачає визначені часові рамки.

Як предмет особливого виду управлінської діяльності, яка зосереджується на формуванні стратегічних рішень. Формування стратегічних рішень займаються не лише окремі групи менеджерів в організації (або працівники органів публічної влади), але й цілі компанії (організації), які спеціалізуються в даній сфері. Це вимагає висококваліфікованих фахівців зі спеціальними знаннями, навичками та досвідом [220, с. 24-25].

Таким чином, термін «стратегія» можна розглядати як результат управлінської діяльності, процес формування та реалізації рішень, а також як предмет спеціалізованої управлінської діяльності, що включає стратегічне прийняття рішень.

Отже, в галузі науки публічного управління та адміністрування стратегію слід розглядати як управлінську категорію, що містить визначення та реалізацію специфічного набору управлінських заходів для всіх підсистем територіального системного утворення з метою досягнення бажаного рівня їх розвитку. Це досягається шляхом аналізу наявних ресурсів та можливостей та формалізується в офіційному документі на конкретний період часу. Таким чином, стратегія визначає напрямки управлінських впливів і визначає шлях до досягнення поставлених цілей розвитку територіальної системи.

В науковій літературі існують чотири основних підходи до типологізації стратегічного менеджменту: класичний, еволюційний, процесуальний та системний, сутність яких наведена в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Підходи до типологізації стратегічного менеджменту

Підхід	Сутність
Класичний	Розглядає стратегію як раціональний процес, що включає детальний розрахунок та аналіз, спрямований на досягнення максимальної довготривалої переваги. Визначає необхідність проведення довготермінового планування та оцінки для успішної реалізації стратегічних цілей.
Еволюційний	Найбільш ефективний підхід до побудови стратегії полягає у використанні еволюційного підходу, який передбачає впровадження великої кількості незначних ініціатив. Спостереження за цими ініціативами з часом дозволяє визначити, які з них є дієздатними та успішними, і розвивати їх, використовуючи їх успіхи, а також усувати недієздатні та неефективні ініціативи.
Процесуальний	Цей підхід базується на основних відкриттях, що стосуються обмежень когнітивної раціональності та мікрополітики організацій. Він викликає сумнів щодо доцільності довготривалого планування. В основі його лежать фундаментальні засади, пов'язані з розумінням обмежень раціональної поведінки та впливу внутрішніх політичних взаємодій в організаціях.
Системний	Системний підхід безпосередньо враховує правила та норми локального суспільства та інтереси соціальних груп. Для ефективного аналізу та планування стратегій важливо враховувати відмінності між соціальними системами різних територій та зміни в соціальних системах всередині окремих територій. Ці відмінності стійкі, як на рівні територій, так і всередині них, оскільки вони відображають унікальні умови реального економічного, соціального та політичного середовища. Факторами, що впливають на ці відмінності, є територіальні, історичні, соціальні, культурні та інституційні чинники, які можуть взаємодіяти та підсилювати один одного. Розмір конкретної території та рівень розвиненості сусідніх територій також мають суттєвий вплив на формування стратегії розвитку.

Складено автором на основі джерел [220].

Таким чином, застосування системного підходу у формуванні та реалізації стратегій регіонального розвитку дозволяє впливати на соціальні системи через стратегічні цілі та процеси. Вміст і характер стратегій значно впливають на регіональні соціальні структури, ринки, культуру та інші

особливості регіону. Регіональні спільноти є занадто складними, щоб уявити можливість уніфікації поведінки акторів регіонального розвитку, включаючи формування стратегій. Тому системний підхід дозволяє відмовитись від розробки єдиної універсальної моделі стратегії та враховувати зазначені фактори у процесах стратегування регіонального розвитку.

Застосування системного підходу дозволяє визначити основні особливості регіону, які необхідно враховувати при розробці та реалізації стратегії регіонального розвитку:

Цілісність регіону як соціо-еколого-економічної системи.

Підпорядкованість розвитку регіону цілям системи вищого рівня (країни), в складі якої він функціонує як підсистема.

Присутність складових елементів, кожен з яких також є системою.

Властивості регіону як системи в цілому, які не зводяться до властивостей його складових елементів.

Динаміка розвитку (перебування в постійному процесі еволюції).

Безперервність функціонування (зупинка у розвитку веде до знищення або розпаду системи).

Здатність до саморозвитку, де внутрішні джерела розвитку охоплюють виявлення та вирішення суперечностей.

Керованість (за допомогою органів регіонального управління).

Складність та багаторівневий характер структури регіону [23].

За поглядами Гнатенко А. І., використання системного підходу до стратегічного планування у сфері публічного управління регіональним розвитком передбачає аналіз середовища, що його оточує. Автор виокремлює такі компоненти середовища: техніко-економічне, соціокультурне, політико-правове та еколого-демографічне.

Техніко-економічне середовище визначається станом економіки, рівнем розвитку економічних процесів, кон'юнктурою ринків, технологічними проривами та рівнем науково-технічного прогресу.

Соціокультурне середовище орієнтує на рівень та якість життя населення, розвиненість громадянського суспільства, рівень довіри населення до влади.

Політико-правове середовище визначається стабільністю державної політики, рівнем корупції, ефективністю законодавства та іншими факторами.

Еколого-демографічне середовище характеризується природно-кліматичними умовами, динамікою чисельності населення, рівнем кваліфікації населення та розміщенням природних ресурсів.

Застосування системного підходу до стратегічного планування враховує ці компоненти середовища і допомагає зрозуміти їх вплив на регіональний розвиток [28].

Отже, використання системного підходу дозволяє розглядати регіон як підсистему на середньому рівні та обґрунтовує необхідність розробки та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Ця стратегія повинна враховувати, з одного боку, стратегічні цілі державного розвитку, спрямовані на розвиток регіонів на основі збереження балансу інтересів країни та регіонів, а з другого боку, баланс інтересів самого регіону з меншими територіальними утвореннями, що входять до складу цього регіону (міста, райони, селища та інше).

Системний підхід передбачає врахування багатостороннього зв'язку між зовнішніми та внутрішніми факторами, а також шляхів розвитку регіону. Використання системного підходу у стратегічному плануванні регіонального розвитку сприяє збалансованому та узгодженому розвитку, що враховує потреби і інтереси всіх зацікавлених сторін, як на макрорівні, так і на мезорівні [104].

Теоретичне обґрунтування алгоритму стратегічного планування у сфері публічного управління регіональним розвитком, зроблене на основі аналізу праць [6; 22; 23; 28; 104; 220; 258] дозволяє запропонувати етапи розробки та реалізації стратегії регіонального розвитку, які наведені в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Етапи розробки та реалізації стратегії регіонального розвитку та їх методичне наповнення

Етап	Методи, які використовуються
Перший - аналіз поточного стану та тенденцій регіонального розвитку	Факторний, системний, ситуаційний та кореляційно-регресійний аналіз
Другий - проведення стратегічного аналізу регіонального розвитку	SWOT-аналіз, ABC-аналіз та PEST-аналіз
Третій - формування бачення майбутнього, місії регіонального розвитку	Методи екстраполяції та інтерполяції, нормативний та соціологічні методи
Четвертий - визначення стратегічних цілей і пріоритетів розвитку	Методи екстраполяції та інтерполяції та соціологічні методи.
П'ятий - формування сценаріїв та прогнозів регіонального розвитку	Методи експертної оцінки, балансовий метод і метод сценаріїв
Шостий - вибір сценарію стратегії регіонального розвитку	Методи експертної оцінки, соціологічні методи та метод моделі теорії ігор
Сьомий - реалізація стратегії регіонального розвитку через конкретний план дій	Програмно-цільовий, балансовий, нормативний та соціологічні методи.
Восьмий - оцінка та моніторинг виконання стратегії регіонального розвитку	Факторний, ситуаційний і кореляційно-регресійний аналіз
Дев'ятий - аналіз ефективності, результативності стратегії регіонального розвитку, коригування місії та цілей	Факторний, розрахунково-конструктивний метод, аналіз і синтез, SWOT-аналіз

Складено автором на основі джерел [28]

Розглянемо більш детально застосування наведених методів під час формування та реалізації стратегій регіонального розвитку.

У першому, восьмому та дев'ятому етапах використовується метод факторного аналізу. Цей метод дозволяє визначити причини зміни показників регіонального розвитку та розрахувати їх відхилення, що виникають внаслідок дії одного або декількох факторів [229].

На першому етапі використовується метод системного аналізу з метою оцінки умов розвитку об'єкта управління. Цей метод передбачає збір інформації та створення бази даних. Він включає такі етапи: визначення меж системи, визначення вхідних та вихідних параметрів, а також характеристик зовнішнього середовища; виявлення цілей функціонування та розвитку

системи; структурування (формування внутрішньої структури) системи. Розглянемо докладніше використання наведених методів в ході формування та реалізації стратегій регіонального розвитку [246].

Метод ситуаційного аналізу використовується на першому та восьмому етапах з метою оцінки умов розвитку об'єкта управління. Цей метод допомагає оцінити різні аспекти, такі як чинна нормативно-правова база, наявний потенціал, фактори і тенденції розвитку, проблеми розвитку та їх глибинні причини [59].

Кореляційно-регресійний аналіз застосовується на першому та восьмому етапах з метою створення математичної моделі зв'язку та аналітичного виразу для залежності між величинами, що використовуються у процесі планування. Цей метод базується на дослідженні всієї структури взаємозв'язків між змінними, тобто на виявленні сутності графологічних залежностей та побудові відповідної рекурсивної системи рівнянь [156].

SWOT-аналіз використовується на другому та дев'ятому етапах. SWOT-аналіз – метод аналізу, що полягає в поділі факторів і явищ на чотири категорії: Strengths (переваги), Weaknesses (недоліки), Opportunities (можливості) і Threats (загрози) [220, с. 19].

На другому етапі використовується ABC-аналіз. Цей метод аналізу включає групування інформації про ситуацію за трьома критеріями: Advantage (перевага), Barrier (бар'єр) та Controversial (спірний). Вся інша інформація, яка не відповідає жодній з цих груп, відкидається як неважлива [144].

PEST-аналіз також застосовується на другому етапі. Цей аналіз спрямований на вивчення факторів макросередовища, які впливають на діяльність об'єкта управління або можуть значно вплинути на неї у майбутньому. Він допомагає визначити характер цього впливу, виявити тенденції зміни факторів та передбачити можливі зміни у макросередовищі на різних етапах. PEST-аналіз охоплює політичні (Political), економічні (Economic), соціальні (Social) та технологічні (Technological) аспекти

розвитку [220, С. 19-20].

На третьому та четвертому етапах використовуються методи екстраполяції та інтерполяції. Метод екстраполяції передбачає визначення планових показників на основі їх динаміки в минулому. Це означає, що використовуються дані про розвиток показників у минулому для прогнозування майбутніх значень. З іншого боку, метод інтерполяції є зворотним до екстраполяції, оскільки спочатку визначаються мета на майбутнє, а потім розраховуються проміжні планові показники [28].

Нормативний метод застосовується на третьому та сьомому етапах. Цей метод передбачає обґрунтування планових показників на основі системи науково розроблених норм і нормативів. Він дозволяє визначити, наприклад, потреби населення в певних товарах і послугах або використання робочих ресурсів. Нормативний метод забезпечує об'єктивність та науковість у встановленні планових показників, використовуючи встановлені норми як основу [28].

Соціологічні методи застосовуються на третьому, четвертому, шостому та сьомому етапах стратегічного планування у сфері публічного управління регіональним розвитком. До цієї групи методів входять опитування, спостереження та експеримент.

Опитування може проводитися шляхом анкетування або інтерв'ювання. Цей метод дозволяє отримати відповіді та думки респондентів щодо питань, пов'язаних з регіональним розвитком.

Спостереження є методом збирання необхідної інформації, при якому безпосередньо реєструються факти, явища та процеси, що відбуваються в соціальній реальності.

Метод експерименту полягає в теоретичному обґрунтуванні закономірностей та напрямків розвитку регіонів або їх окремих складових. Проте, для уникнення значних витрат, його апробація здійснюється на обмеженій кількості об'єктів економічної діяльності [142, с. 14].

На п'ятому та шостому етапах використовуються методи експертної

оцінки. Ці методи базуються на використанні непрямой та неповної інформації, досвіду фахівців-експертів та їхньої інтуїції. Для організації роботи експертів широко відомі методи, такі як мозковий штурм, метод Делфі, метод Паттерн та інші [55].

Балансовий метод застосовується на п'ятому та сьомому етапах і передбачає використання засобів, що забезпечують зв'язок між потребами та ресурсами, вимірювання витрат і результатів у процесі відтворення. Баланс являє собою систему показників, які характеризують ресурси за джерелами надходжень та їх розподіл у всіх напрямках витрат [257].

Метод сценаріїв застосовується на п'ятому етапі та передбачає розробку реальних описів можливих тенденцій, що можуть виявитися в регіоні в різних галузях у майбутньому. Сценарій ґрунтується на виявленні гіпотетичного стану об'єкта моделювання при чітко сформульованих припущеннях. Зазвичай розробляється кілька сценаріїв, таких як оптимістичний, песимістичний та реалістичний, які використовуються для перевірки різних стратегій [18].

Метод моделі теорії ігор використовується на шостому етапі для вивчення оптимальної стратегії в ситуаціях, що мають ігровий характер. Цей метод передбачає математичне моделювання ситуацій, тобто представлення їх як гри між двома, трьома або більше гравцями, кожен з яких прагне максимізувати свої вигоди або виграш коштом інших учасників гри [28].

Програмно-цільовий метод застосовується на сьомому етапі та передбачає, що будь-які бюджетні видатки повинні бути спрямовані на досягнення цілей, що відповідають середньо- або довгостроковій стратегії розвитку країни або територіальної громади [40].

Розрахунково-конструктивний метод використовується на дев'ятому етапі та включає розробку кількох варіантів розв'язання конкретної економічної проблеми, їх оцінку і вибір найкращого з них. Цей метод використовує різні засоби, які забезпечують відносну точність прогнозів і планових показників [28].

Методи аналізу та синтезу використовуються на дев'ятому етапі та передбачають декомпозицію процесів регіонального розвитку на складові елементи (аналіз) та узагальнення аналітичних даних або їх інтеграцію у єдине явище (синтез).

Аналіз означає розбиття складних процесів на окремі компоненти та вивчення їхніх характеристик і взаємозв'язків. Це дозволяє отримати детальне розуміння складових елементів регіонального розвитку.

Синтез включає узагальнення аналітичних даних та їхню інтеграцію у єдине явище або модель. Цей процес дозволяє зрозуміти загальну картину розвитку регіону, з'єднати окремі елементи та встановити їх взаємозв'язки.

Таким чином, методи аналізу та синтезу на дев'ятому етапі дозволяють детально проаналізувати складові елементи регіонального розвитку та побудувати інтегровану картину цього процесу [130].

За допомогою наведеного методологічного інструментарію, органи публічної влади на регіональному рівні можуть покращити реалізацію своєї основної функції – забезпечення стратегічного планування регіонального розвитку. Ця функція включає визначення та досягнення цілей, оцінку альтернативних моделей та напрямків розвитку, врахування наявних ресурсів при виборі пріоритетів, розробку та реалізацію взаємопов'язаних завдань і заходів розвитку з орієнтацією на досягнення результатів, оцінку ефективності та аналіз причин, що впливають на відхилення результатів від поставлених цілей, а також прийняття рішень щодо перегляду обраних пріоритетів [89].

Стратегічне планування регіонального розвитку передбачає розробку документів державного стратегічного планування, так званих регіональних стратегій. Цей процес включає проведення аналізу, моделювання, формування бачення та визначення цілей, напрямків, пріоритетів, завдань, заходів, ресурсного забезпечення, а також встановлення показників досягнення цілей та виконання завдань.

В сучасних умовах такий процес має здійснюватися з урахуванням концепції смартспеціалізації регіонів. Це вимагає проведення детального аналізу наявних регіональних стратегій та надання пропозицій щодо їх поліпшення з метою більш ефективного використання потенціалу цих документів для впливу на процеси регіонального розвитку загалом, а також на процеси міжрегіональної інтеграції зокрема.

Формування політики регіонального розвитку в Україні було запроваджено Указом Президента України «Про схвалення Концепції державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341/2001 [186], в якому одним із головних завдань визначалось удосконалення державного стратегічного регіонального планування. Подальше формування і реалізація пріоритетів державної політики у галузі стратегічного планування регіонального розвитку представлені у нормативно-правових актах, які наведені в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Нормативно-правове забезпечення стратегічного планування в Україні

Закони
Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII [164].
Закон України «Про Генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 р. № 3059-III [159].
Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III [160].
Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. [161].
Бюджетний Кодекс України від 07.10.2010 р. № 2592-VI [19].
Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [32].
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-вр [189].
Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-14 [190].
Укази
Указ Президента України «Про схвалення Концепції державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341/2001 [186].
Постанови
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 05.08.2020 р. № 695 [166].
Постанова Кабінету Міністрів України Порядок розроблення ДСРР та плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів від 11.11.2015 р. № 931 [177].
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення

Продовж. табл. 4.3

<p>регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» від 11.11.2015 р. № 932 [178].</p> <p>Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 24.12.1999 р. № 1359-14 [187].</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки» від 29 липня 2020 р. № 671 [205].</p>
<p>Розпорядження</p>
<p>Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» від 04.10.2006 р. № 504-р [201].</p>
<p>Накази</p>
<p>Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства «Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації» від 31.03.2016 р. № 79 [169].</p> <p>Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади» від 30.03.2016 р. № 75 [170].</p>

Складено автором

Можна зазначити, що наведене нормативно-правове поле відображає формування достатньо проєвропейської моделі планування регіонального розвитку в державі.

При вивченні питань підвищення ефективності стратегічного управління регіональним розвитком варто відзначити, що Закон України «Про засади державної регіональної політики» визначає необхідність наявності у кожному регіоні власної стратегії регіонального розвитку. Ця стратегія не повинна суперечити Державній стратегії регіонального розвитку, а натомість має відповідати визначеним стратегічним цілям. Українське законодавство також передбачає, що кожен регіон повинен визначитися зі своєю розумною спеціалізацією, тобто визначити галузі економіки, в яких він має переваги та кращі ресурси порівняно з іншими регіонами. В цих галузях можна досягти швидких результатів з меншими витратами.

Смартспеціалізація визначається як підхід стратегічного планування, що передбачає визначення в рамках регіональної стратегії окремих цілей та

завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону [259].

Для вирішення завдання визначення перспектив розвитку регіонів України необхідно приділити більше уваги розробкам у сфері стратегічного планування.

Нормативно-правовим документом, що забезпечує регіональний розвиток, є стратегія регіонального розвитку на середньостроковий період. Метою розробки та впровадження регіональних стратегій є упорядкування стратегічного планування на рівні регіонів та надання системності управлінню регіонами на місцях. Один з ключових елементів стратегічного планування регіонального розвитку – це моніторинг та оцінка результативності реалізації регіональних стратегій.

Питання впровадження системи моніторингу та оцінювання реалізації стратегій регіонального розвитку стало невідкладним після схвалення Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [168]. Уряд обласним державним адміністраціям поставив завдання активніше розробляти регіональні стратегії. Цей документ є першим в Україні, що визначив базові принципи моніторингу та оцінювання програм, замість простого спостереження за тенденціями регіонального розвитку або впливом владних структур.

Документ систематизував показники для моніторингу за логічною схемою «Стратегічні цілі – пріоритетні напрями – показники результативності». Він також підкреслив потребу в оцінюванні ефективності, а не лише результативності стратегії. Крім того, документ вказав на необхідність обговорення результатів моніторингу та оцінювання з представниками громадськості та бізнесу [107].

Після схвалення Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [167], в регіонах були розроблені відповідні стратегії регіонального розвитку, які мали визначити перспективи розвитку регіонів, забезпечити стабільність і створити передумови для економічного зростання.

Проте, аналіз процесу формування та реалізації регіональних стратегій виявив низку проблем:

1. Часта зміна нормативно-правових документів, що регулюють формування стратегій регіонального розвитку.
2. Розбіжності у підходах до розробки стратегій регіонального розвитку.
3. Складність узгодження пріоритетів розвитку кожного регіону з пріоритетами державної регіональної політики.
4. Статичний характер стратегій та неспроможність адаптуватись до змін у соціально-економічній ситуації.
5. Недостатня увага до інтересів громадськості під час розробки стратегій та недостатній контроль за їх виконанням.
6. Регіональні стратегії є фрагментарними та обмежені питаннями, що стосуються лише конкретного регіону, не взаємопов'язані між собою [138].

Змістовне наповнення стратегій регіонального розвитку на період до 2020 року в розрізі областей України представлено в таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

Змістовне наповнення стратегій регіонального розвитку на період до 2020 року

Область	Стратегічне бачення розвитку регіону	Механізми та інструменти реалізації стратегії	Моніторинг реалізації стратегії	Узгодженість стратегії з напрямками розвитку регіону	Наявність сценаріїв розвитку	Місце регіону серед регіонів України	Узгодженість пріоритетів із ДСРР
Вінницька	√	√	√	√			√
Волинська	√	√	√				√
Дніпропетровська	√	√	√	√		√	√
Донецька	√	√	√	√			√
Житомирська	√	√	√	√	√		√
Закарпатська	√	√	√	√	√		√
Запорізька	√	√	√	√			√
Івано-Франківська	√	√	√	√	√		√
Київська	√	√	√	√			√
Кіровоградська	√	√	√	√	√		

Продовж. табл. 4.4

Луганська		√	√		√		
Львівська	√	√	√	√	√		√
Миколаївська	√	√	√	√			√
Одеська		√	√				
Полтавська	√	√	√	√	√		√
Рівненська	√	√	√	√			√
Сумська	√	√	√	√	√		√
Тернопільська	√	√	√	√	√		
Харківська		√			√		√
Херсонська		√	√	√	√		√
Хмельницька	√	√					
Черкаська	√	√	√	√	√	√	√
Чернівецька	√	√		√			√
Чернігівська	√	√	√	√	√		

Складено автором на основі джерел [138]

Аналіз регіональних стратегій на період до 2020 року виявив ряд проблем, що перешкоджають повному використанню «регіональної стратегії» як ефективного інструменту для регіонального розвитку. Виникає необхідність в пропозиціях щодо поліпшення стратегій з метою забезпечення їх актуальності та здатності здійснювати ефективний вплив на процеси регіонального розвитку. Регіональні стратегії повинні визначати напрями розвитку та створювати передумови для економічного зростання, покращення якості життя населення та забезпечення екологічної безпеки. Ці завдання можна вирішити шляхом чіткого визначення цілей та заходів їх реалізації безпосередньо в стратегії.

Основним недоліком більшості регіональних стратегій, розроблених до 2020 року, є відсутність конкретності. Вони часто мають загальні та неуточнені стратегічні цілі, розпливчасті формулювання оперативних цілей і завдань, а також неадекватні або недостатньо розроблені показники успішності та плани моніторингу виконання. Крім того, вони не оцінюють декілька сценаріїв розвитку та не враховують необхідні ресурси для реалізації стратегії. Також, не відбувається узгодження загального бачення

розвитку регіону між адміністрацією регіону, бізнесом та громадськістю. Усі ці недоліки поширені у більшості регіональних стратегій.

Майже половина стратегій розвитку областей мають ідентичні стратегічні цілі, такі як розвиток людського потенціалу, розвиток сільських територій та економічне зростання. Ключові пріоритети та загальна структура документів використовують єдиний шаблон і сформульовані настільки загальноприйнятими та універсальними, що вони використовуються навіть для регіонів з різною специфікою та потенціалом.

Під час розробки регіональних стратегій важливо забезпечити відображення зв'язків між стратегічними цілями та програмними документами регіонального розвитку, а також зв'язок між цілями регіональної стратегії та основними аспектами розвитку регіону. Це допоможе встановити єдиний підхід до формування заходів зі стабілізації регіонального розвитку та зменшення регіональної нерівномірності.

Одним з актуальних завдань, яке потрібно вирішити під час реалізації регіональних стратегій, є періодичне коригування планів заходів з реалізації стратегії та розробка короткострокових програм виконання стратегії згідно з поточною ситуацією.

У деяких стратегіях спостерігається значна кількість констатаційних розділів, які було б доцільно зменшити, а навпаки, розширити розділи «механізм та інструменти реалізації стратегії», «стратегічні та операційні цілі та завдання» та надати їм більше інформації.

З метою покращення ефективності моніторингу реалізації стратегій, розумним кроком буде включення оцінки виконання планів заходів з реалізації стратегії в відповідні розділи. Сама стратегія повинна містити індикатори – мірила, за якими буде визначатися успішність реалізації. Проте, більшість стратегій розвитку областей України на період до 2020 року, хоч і вказують на перелік таких індикаторів, не надають достатньо конкретних даних щодо вихідного рівня (базової лінії) на момент затвердження стратегії, а також про цілісний рівень виконання. В результаті стає незрозумілим, яким

чином буде визначатися рівень успішності реалізації стратегії. Хоча майже всі стратегії містять розділ «Моніторинг реалізації», проте у більшості з них просто зазначається, що «моніторинг має бути».

Під час розробки стратегій є необхідність ширшого залучення експертів, представників бізнесу, громадськості та науковців. Це може бути досягнуто за допомогою проведення соціологічних та експертних опитувань, громадських слухань, розміщення стратегій на вебресурсах та організації голосування.

Активна та зацікавлена громадськість повинна мати доступ до інформації про стратегічний розвиток і мати можливість впливати на формування стратегії. Крім того, важливо залучати представників політичної опозиції, оскільки стратегія розвитку має довгострокову перспективу, що виходить за межі однієї каденції. Робоча група, відповідальна за розробку стратегії розвитку регіону, повинна враховувати його конкурентні переваги та особливості, а не створювати стратегію, спрямовану лише на вигоди певної політичної групи.

Під впливом низки зовнішніх викликів та на виконання Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [166] виникла потреба розробки нових регіональних стратегій.

У 2020 році були створені стратегії для всіх областей України. В роботі проводиться аналіз кожної зі стратегій з огляду на зміст (структуру) та зміст (наповнення), який наведений в таблицях 4.5 та 4.6.

Таблиця 4.5

Наповнення рівнів конкретизації стратегій розвитку областей України на період 2021-2027 роки

Область	Кількість стратегічних цілей	Кількість оперативних цілей	Кількість завдань	
			всього	із них на розвиток міжрегіонального співробітництва
Вінницька	5	21	83	
Волинська	5	16	43	3
Дніпропетровська	5	16	42	
Донецька	4	13	42	
Житомирська	3	12	62	

Продовж. табл. 4.5

Закарпатська	5	22	83	
Запорізька	4	14	38	
Івано-Франківська	3	10	36	
Київська	4	15	61	1
Кіровоградська	4	12	54	
Луганська	4	11	29	1
Львівська	5	16	54	
Миколаївська	4	14	32	
Одеська	5	20	68	1
Полтавська	3	10	46	
Рівненська	3	7	28	
Сумська	3	7	21	
Тернопільська	3	11	49	
Харківська	5	25	153	1
Херсонська	4	14	51	
Хмельницька	4	16	52	
Черкаська	5	16	51	
Чернівецька	4	11	40	
Чернігівська	5	19	62	

Складено автором на основі джерел [217]

Можна стверджувати, що такий актуальний та ефективний документ, як стратегія, використовується в регіонах з певними відмінностями залежно від конкретної ситуації розвитку. Варто також зазначити, що під час розробки регіональних стратегій не були повністю враховані недоліки, які спостерігалися у стратегіях до 2020 року.

У регіональних стратегіях на період 2021-2027 також спостерігається поширеність загальних формулювань щодо конкретизації механізму виконання завдань у межах оперативних та стратегічних цілей стратегії регіонального розвитку. Також відзначається нечіткість формулювань щодо побудови системи моніторингу та оцінки виконання встановленої системи індикаторів. Це стосується як самої стратегії, так і взаємодії з іншими регіональними суб'єктами щодо реалізації спільних стратегічних цілей або завдань.

Відбувається відсутність системності в аналізі проблем регіону та переважно константивний характер такого аналізу. В деяких стратегіях спостерігається слабкість прописаного механізму реалізації поставлених

Таблиця 4.6

Спрямованість цілей стратегій розвитку областей України на період 2021-2027 роки

Область	Публічне управління регіональним розвитком	Інфраструктура та комунальне господарство	Розвиток громадянського суспільства	Охорона здоров'я	Освіта і наука	Соціальний захист	Культура та туризм	Безпека та екологія	Економіка та бізнес	Інше
Вінницька	6	11	3	8	6	5	10	16	10	8
Волинська	1	11	1	1	5		5	9	16	1
Дніпропетровська	4	11	1	1	2		5	7	8	3
Донецька	6	10		3	3	1	2	8	4	5
Житомирська	5	9		4	6	1	10	8	15	4
Закарпатська	4	10	5	2	7	4	10	19	17	5
Запорізька	2	8	1	1	1	2	3	6	12	2
Івано-Франківська	2	12		1	2	3	6	3	7	2
Київська	5	10		6	7	2	8	3	15	4
Кіровоградська	8	9	1	2	5	3	3	10	11	2
Луганська	5	6	1	1			1	5	8	1
Львівська	2	10		4	2	5	3	9	17	2
Миколаївська	2	6		3	1	1	5	3	8	3
Одеська	1	13		3	4	2	8	3	30	3
Полтавська	6	9	1	3	2	4	2	6	10	3
Рівненська	3	2		1	1	1	2	1	13	4
Сумська	1	5		1	1	1	3	2	5	2
Тернопільська	2	11		3	5	1	5	5	13	4
Харківська	20	30	3	10	11	6	7	27	31	8
Херсонська	2	8		3	4	4	9	10	9	2
Хмельницька	7	7	1	1	4	1	6	21		4
Черкаська	9	4	1	3	4	2	1	5	20	2
Чернівецька	2	9		1	3	2	4	4	10	5
Чернігівська	3	12	4	3	3	4	7	3	19	3

Складено автором на основі джерел [217]

цілей. Всім регіональним стратегіям притаманна обмеженість стратегії територіальними рамками регіону (відсутність розгляду зовнішньоекономічних та міжрегіональних аспектів економічних взаємодій) та повна відсутність аналізу питань узгодженості, сформованої регіональної стратегії з іншими стратегічними та програмними документами як загальнодержавного, так і регіонального рівня (інших регіональних суб'єктів) [256].

На підставі проведеного аналізу регіональних стратегій, можна запропонувати ряд рекомендацій для їх вдосконалення з метою більш ефективного використання потенціалу цих документів для регіонального розвитку:

- забезпечення узгодженості визначених пріоритетів, цілей та завдань у регіональних стратегіях з загальнодержавними програмами та стратегіями розвитку;

- синергетичне поєднання системи цілей, визначених у регіональних стратегіях, з напрямками секторальних, галузевих або загальнонаціональних політик розвитку;

- розвиток інфраструктури для реалізації регіональних стратегій на основі формування системи відбору найефективніших регіональних проєктів та контролю за їх виконанням;

- широке залучення основних акторів на рівні регіону до процесу розробки стратегії, що сприятиме залученню їхнього інтересу до успішності реалізації стратегії та консолідації зусиль регіональної спільноти для досягнення поставлених цілей;

- подання положень, що містяться у стратегіях, у більш конкретизованій формі, що виражатиметься у створенні набору кількісних показників та чіткому розподілі відповідальності, а також у встановленні якісної системи моніторингу та контролю;

- забезпечення формування аналітичної частини стратегій на основі розширеного методичного апарату, що сприятиме якіснішому

моделюванню сценаріїв розвитку та забезпечить реалістичність прогнозів щодо динаміки показників регіонального розвитку;

- врахування необхідності впровадження у регіональні стратегії механізмів комунікації між сферами публічного управління, бізнесом та громадським суспільством на рівні регіонів;

- проведення розширеного аналізу конкурентоспроможності регіонів з урахуванням глобальних процесів глобалізації з метою більш ефективного використання стратегічного потенціалу регіонів шляхом активізації міжрегіональної інтеграції;

- розвиток нормативно-правових та організаційно-інституційних механізмів для реалізації цілей стратегій, що стане основою їх ефективної практичної реалізації [76].

4.2. Аналіз інституційно-правової сфери розвитку міжрегіональної інтеграції

У контексті реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, практична реалізація нової регіональної політики в Україні сприяє створенню нового формату взаємовідносин між центром та регіонами. У цьому новому форматі регіональні органи влади несуть більшу відповідальність і мають значний вплив на формування та реалізацію політики регіонального розвитку.

В сучасних умовах однією з головних проблем регіонального розвитку в Україні є його інституційна складова, яка характеризується недостатньою розвиненістю та висхідною роллю в трансформаційних умовах. Формування системи інститутів для забезпечення активізації процесів регіонального розвитку загалом та міжрегіональної інтеграції зокрема є важливою передумовою успішності реформ.

Глобальні трансформації, які сьогодні мають вирішальний вплив на процеси регіонального розвитку, вимагають значних змін не тільки в

підходах до формування та реалізації вітчизняної регіональної політики, але й в розвинених країнах, де процеси інституціоналізації регіонального розвитку набули практично завершеного характеру та показали свою важливість у сфері міжрегіональної інтеграції.

Концепція інституціоналізму має міждисциплінарний характер, що дозволяє обґрунтувати як теоретично, так і методологічно вплив чинних законів, правил на процеси міжрегіональної інтеграції.

Інституціоналізація, за трактуванням енциклопедії державного управління, походить від лат. *Institutus* – встановлення, заснування та визначається як:

1. Утворення стабільних зразків соціальної взаємодії, заснованої на формалізованих правилах, законах, звичаях і ритуалах.

2. Процес упорядкування, структурування, формалізації та стандартизації певних усталених компонентів свідомості або поведінки, в ході якого соціальні практики стають достатньо регулярними та тривалими.

3. Процес конституювання (утворення) соціальних інститутів [148].

Сьогодні всі суб'єкти формування та реалізації регіональної політики в Україні усвідомлюють актуальність інституційного наближення до стандартів регіонального розвитку, які впроваджені в Європейському Союзі. Стратегічними пріоритетами в ЄС є ефективна регіональна політика та збалансований регіональний розвиток.

Однією зі складових нової парадигми державної регіональної політики є перехід від застарілих інструментів стимулювання регіонального розвитку прямого впливу як субсидії та надання податкових пільг до комплексного впливу шляхом застосування гібридних інструментів стимулювання через залучення потенціалів створення регіональних кластерів, державно-приватного партнерства, переваг транскордонного та міжрегіонального співробітництва, розвитку Єврорегіонів.

Після проведення реформ в Україні, необхідно впровадити багаторівневу модель регіонального розвитку, що охоплюватиме

загальнодержавний, регіональний та місцевий рівні. Одним з ключових елементів цієї моделі є розвиток міжрегіонального співробітництва.

Сфокусованість політики регіонального розвитку на побудові ефективної системи міжрегіонального співробітництва сприятиме синергетичному ефекту. Цей ефект дозволить підвищити конкурентоспроможність регіонів та досягти високого рівня соціально-економічного розвитку всієї країни. Реалізація міжрегіональних проектів у різних сферах, таких як економіка, соціальна сфера, гуманітарна сфера, екологія та інші, сприятиме поліпшенню соціально-економічної ситуації в регіонах, зокрема зміцненню економічної взаємодії між відсталими (проблемними) територіями та більш розвиненими регіонами. Вона також створить можливості для ефективного використання спільних ресурсів декількох територій.

Однак, попри важливість зазначених питань, практична реалізація завдань міжрегіонального співробітництва стикається з рядом проблем в інституційно-правовій сфері.

Останнім часом, міжрегіональна інтеграція стала все більш актуальною як новий напрямок політики регіонального розвитку. Це пов'язано з тим, що органи регіонального управління, у контексті реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, стикаються з новими можливостями щодо підвищення ефективності публічного управління регіональним розвитком. Ці можливості значною мірою пов'язані з розбудовою ефективної системи міжрегіональної взаємодії у сферах економіки, соціального розвитку, гуманітарних питань, екології та інших областях співробітництва між регіонами.

Аналіз наукової літератури в Україні, однак, показує, що більшість досліджень, присвячених міжрегіональній інтеграції, зосереджені на економічних аспектах цього процесу.

Так, на думку В. І. Юрченко: «Основою будь-якої інтеграції регіонів у межах держави є економічна складова, взаємна зацікавленість населення

регіонів, підприємств, розташованих на цих територіях, і органів влади, що виражають їх інтереси, в спільній діяльності, спрямована на вдосконалення умов функціонування і відтворення суспільного капіталу. Це – загальна умова, яка реалізується на різних історичних етапах, в різному соціально культурному контексті. Кооперація регіональних підсистем може у зв'язку з цим істотно відрізнитися в різних державах, залежати від історичних традицій, системи територіального розміщення виробництва, диференціації рівнів економічного розвитку регіонів і ступеня їх забезпечення трудовими та матеріальними, у тому числі сировинними, ресурсами, що склалася» [263].

В ході дослідження, проведеного В. А. Романенком та І. В. Лазебною, було проаналізовано обмін продукцією виробничо-технічного призначення між різними областями України. Автори виявили регіони-лідери за обсягами такого обміну та розкрили особливості міжрегіональних торговельних зв'язків. Також в ході наукового дослідження було вивчено вплив особливостей промислових галузей на характер міжрегіонального обміну. Виявилось, що обробна промисловість, зокрема машинобудування, має значно більшу участь у міжрегіональному обміні, порівняно з добувною промисловістю. У рамках даної роботи також була зроблена спроба оцінити поточний стан та виявити тенденції в обміні продукцією виробничо-технічного призначення [218].

У своїй статті О. В. Баула аргументує актуальність посилення міжрегіонального співробітництва в інноваційній сфері, оскільки це сприяє зменшенню нерівностей в інноваційному розвитку країни та формуванню ефективного та єдиного інноваційного простору. Автор підкреслює, що успішність управління інноваційними процесами на регіональному рівні залежить від урахування змін, що відбуваються на макрорівні, зокрема від обраної моделі інноваційного розвитку. Він також визначає принципи міжрегіональної інтеграції інноваційних процесів [11].

Своєю чергою, Ю. С. Рогозян проводить аналіз закордонного досвіду міжрегіонального економічного співробітництва. Особливу увагу автор

приділяє виявленню сучасної тенденції до створення та функціонування міжрегіональних інтеграційних об'єднань [215].

Т. Деркач у своїй роботі розкриває теоретико-методологічні засади формування політики міжрегіональної економічної інтеграції та проводить оцінку ефективності такої інтеграції на міжрегіональному рівні як ресурсу регіонального розвитку. Автор досліджує позитивні та негативні наслідки реалізації економічної інтеграції на глобальному, національному та міжрегіональному рівнях. Значну увагу у роботі приділено розгляду підходів до оцінки ефективності економічної інтеграції на міжрегіональному рівні.

Автор пропонує методичний підхід до визначення рівня міжрегіональних інтеграційних процесів, що базується на створенні матриці ресурсних можливостей регіонів, розрахунку скоригованого коефіцієнта товарообігу між регіонами, коефіцієнта регіональної інвестиційної активності та визначенні амплітуди коливань. У цьому контексті показниками, що характеризують рівень інтеграційних процесів на рівні регіону, можуть бути такі фактори, як товарообіг, обсяг і структура інвестицій, обсяг споживаної електроенергії, що надходить з інших регіонів [44].

Попри різні аспекти, які досліджуються у зв'язку з економічною складовою міжрегіональної інтеграції, в роботах загалом панує думка, що така інтеграція вимагає не лише міжрегіональної співпраці, але й інституційного врегулювання через формування нових управлінських інститутів.

Однак, на нашу думку, саме недорозвиненість інституційно-правових форм міжрегіонального співробітництва є однією з ключових проблем у формуванні цієї складової політики регіонального розвитку.

Значна кількість вчених, які досліджували питання міжрегіонального співробітництва, стверджує, що до складу цього поняття входять прикордонне та транскордонне співробітництво, тобто поняття має вищий порядок, саме з таким підходом ми цілком погоджуємось.

Серед групи інших науковців панує думка, що поняття прикордонного, транскордонного та міжрегіонального співробітництва є синонімічними. Однак, попри суттєвий доробок, який внесли науковці у визначення сутності цього виду діяльності, треба зазначити, що офіційного, нормативно закріпленого визначення поняття «міжрегіональне співробітництво» у нормативно-правових документах наразі немає.

У вітчизняному правовому полі з'явилася згадка про міжрегіональне співробітництво в Законі України «Про засади державної регіональної політики», який був прийнятий у 2015 році [164]. Після внесення змін до вказаного акту Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 № 2389-IX [157] запроваджено визначення співробітництва взагалі як узгодження цілей, пріоритетів, завдань, заходів і дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Серед прикордонного та міжрегіонального тільки транскордонне співробітництво має чітке визначення у Законі України «Про транскордонне співробітництво»: «Спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством» [206].

Можна стверджувати, що міжрегіональне співробітництво включає не лише співпрацю між регіонами всередині країни, але й прикордонну та транскордонну співпрацю, причому кожна з цих форм має свої особливості.

У зв'язку з отриманням Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу, актуальним стає завдання адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС з метою досягнення рівня, що відповідає європейським стандартам, але не є повністю ідентичним їм.

Міжрегіональне співробітництво регулюється на трьох рівнях: національному, міждержавному і міжнародному. Нормативно-правова база у сфері міжрегіонального співробітництва переважно формується на основі міжнародних угод щодо співпраці між територіями. Україна є учасницею угод про утворення єврорегіонів, які становлять основу для співробітництва між окремими громадами та регіонами сусідніх держав.

Після ратифікації Україною у 2012 р. Протоколу № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами щодо об'єднань єврорегіональної співпраці у національному законодавстві з'явилась така форма міжрегіональної співпраці як Об'єднання єврорегіонального співробітництва.

Згідно з документом: «Територіальні громади або влада й інші органи, зазначені відповідно до пункту 1 статті 3, можуть утворити орган міжрегіонального (транскордонного) співробітництва у формі «об'єднання єврорегіонального співробітництва» на території країн-членів Ради Європи, які є Сторонами Протоколу, відповідно до умов, передбачених ним» [210]. Проте, на відміну від законодавств країн-учасників Європейського Союзу, чинне законодавство України не містить норм, що регулюють питання створення, функціонування, припинення та оподаткування діяльності таких об'єднань.

Серед інших міжнародних актів, які враховуються при адмініструванні міжрегіонального співробітництва в Україні, можна назвати, зокрема спільне рішення Європейського парламенту та Європейської Ради «Про Європейські групування з метою територіальної кооперації» № 1082/2006 від 05.07.2006 р. [102, с. 174]; Лісабонську концепцію кластерного розвитку європейських країн від 2000 р.; «Маніфест кластеризації ЄС» від 2007 р.; «Кластерний меморандум», ухвалений у Стокгольмі 21.01.2008 р.; Рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи № 1 щодо керівних принципів сталого просторового розвитку Європейського континенту [61, с. 169-170].

За роки незалежності нормативна база двосторонньої міждержавної

співпраці розвивається у напрямі укладення угод про міжрегіональне співробітництво.

Наприклад, у сфері здійснення регіональної політики компетентні органи держав сторін співпрацюють за такими основними напрямками (ст. 5):

- розробка та реалізація регіональних стратегій розвитку, зокрема стратегій розвитку прикордонних територій, а також методик підготовки довгострокових цільових програм;

- формування та реалізація регіональної політики, у тому числі у сфері міжрегіонального (прикордонного) співробітництва та соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів;

- реалізація регіональної інвестиційної політики та підвищення інвестиційної привабливості регіонів;

- розвиток інноваційної сфери; встановлення та розвиток контактів між регіональною владою держав сторін, зокрема за допомогою сприяння укладенню міжрегіональних угод, активізації міжрегіональної кооперації; активізація ділових контактів.

Питання регіонального розвитку держави та міжрегіонального співробітництва на сьогодні регулюються наступними нормативно-правовими актами: Законами України, рішеннями Конституційного Суду України, низкою указів Президента України, рішеннями Уряду України, актами центральних органів виконавчої влади та міжнародними договорами (угодами).

Протягом останніх років прийнято важливі документи стосовно розвитку міжрегіонального співробітництва, діяльності спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку.

Основними нормативними актами національного рівня, що регулюють розвиток міжрегіонального співробітництва в Україні, є:

- Закони України:

- «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 № 1861-IV [206],

- «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-

VIII [164];

– Постанови Кабінету Міністрів України:

«Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року» від 05.08.2020 р. № 695 [166],

«Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 рр.» від 14 квітня 2021 р. № 408 [165];

– Укази Президента України:

«Про затвердження Концепції державної регіональної політики» від 25.05.2001 № 341/2001 [186],

«Про заходи щодо активізації євроінтеграційного транскордонного співробітництва» від 19.12.2007 № 1236 [182] тощо.

Принципи та пріоритети державної політики у цій сфері містять також інші нормативні акти, зокрема Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI, згідно зі ст. 4 якого: «Однією з основних засад внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів є розроблення та впровадження проектів міжрегіональних економічних зв'язків і транскордонного співробітництва, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку» [163].

З огляду на те, що в національному законодавстві відсутні механізми забезпечення міжрегіонального співробітництва, то правові, організаційні й економічні питання розвитку міжрегіональної, а саме транскордонної співпраці регулює Закон України «Про транскордонне співробітництво». Так, щодо організації, то згідно зі ст. 5: «Транскордонне співробітництво може здійснюватися в межах створеного євро регіону; шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах; шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва. Суб'єкти транскордонного співробітництва України відповідно до законодавства можуть обирати інші форми транскордонного співробітництва» [206].

Згідно зі ст. 6: «Загальну координацію транскордонного співробітництва та контроль за додержанням законодавства з таких питань здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, за участю Міністерства закордонних справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері місто будування, відповідно до повноважень, визначених законодавством і міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [206].

Суб'єктами транскордонного співробітництва в Україні є територіальні громади, їхні представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють із територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво (ст. 1.), тобто громади, що представляють не лише прикордонні, але й внутрішні регіони держави.

В Україні також напрацьовано нормативну базу для технічного регулювання питань міжрегіонального (транскордонного) співробітництва. Наприклад, для потреб суб'єктів і учасників міжрегіонального (транскордонного) співробітництва, що здійснюється у формах прикордонного міжмуніципального співробітництва, міжрегіональної взаємодії, і центральних органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання координації міжрегіонального (транскордонного) співробітництва у цілому, за конкретними напрямками та програмами чи окремими проектами Департаментом міжнародного співробітництва, інвестиційного розвитку та з питань європейської інтеграції Міністерства регіонального розвитку та будівництва України розроблено «Методичні рекомендації щодо координації на національному та регіональному рівнях проектів у галузі транскордонного співробітництва за Європейським інститутом сусідства і партнерства» та «Методичні рекомендації щодо використання інформаційних технологій для підтримки проектів

транскордонного співробітництва» [188].

Міністерства економічного розвитку і торгівлі та закордонних справ відповідають за координацію міжрегіонального (транскордонного) співробітництва та забезпечення дотримання законодавства у цій сфері. Вони відповідають за координацію розробки, укладання та організацію виконання міждержавних договорів України з питань розвитку міжрегіонального (транскордонного) співробітництва.

Повноваження щодо участі у міжрегіональному (транскордонному) співробітництві належать територіальним громадам, їх представницьким органам та місцевим органам державної виконавчої влади. Ці повноваження передбачені Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [189] та «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV [190]. Зокрема, виконавчим органам сільських, селищних і міських рад надано повноваження у сфері зовнішньоекономічної діяльності, як передбачено підпунктами статті 35 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Міжрегіональна (транскордонна) співпраця між територіальними одиницями формалізована через укладення відповідних угод, зокрема про утворення єврорегіонів (між державні угоди про міжрегіональне (транскордонне) співробітництво на регіональному та місцевому рівнях, за погодженням урядів країн-сусідів укладені керівниками прикордонних регіонів, що залучаються до такого співробітництва).

За участі України та держав-учасниць ЄС укладено угоди про утворення таких єврорегіонів: «Карпатський» (14 лютого 1993 р., Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області (Україна), Підкарпатське воєводство (Польща), Кошицький і Пряшівський краї (Словаччина), месье Боршод-Абауй-Зем-плен, Хайду-Біхар, Хевеш, Яс Надкун-Сольнок та Сабольч-Сатмар-Берег (Угорщина), повіти Біхор, Селаж, Сату-Маре, Марамуреш, Харгіта, Сучава та Ботошань (Румунія)); транскордонного об'єднання «Єврорегіон «Буг» (29 вересня 1995 р.

Волинська область, Жовківський та Сокальський райони Львівської області (Україна), Люблінське воєводство (Польща), Брестська область (Білорусь)); «Нижній Дунай» (14 серпня 1998 р., Одеська область (Україна), райони Вулканешти, Кагул, Кантемір (Молдова), повіти Бреїла, Галац, Тульча (Румунія)); «Верхній Прут» (22 вересня 2000 р., Чернівецька й Івано-Франківська області (Україна), Ботошанський і Сучавський повіти (Румунія), Фалештський, Єдинецький, Глоденський, Окницький, Ришканський та Бриченський (Молдова)); асоціації «Чорноморський єврорегіон» (26 вересня 2008 р., Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Румунія, Сербія, Туреччина, представлені на рівні міст, областей, провінцій, країв, автономних республік, Україна (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, Автономна Республіка Крим, а також м. Севастополь)).

Також 2 лютого 2012 р. утворено єврорегіон «Дністер» (Вінницька область (Україна), Сорокський, Флорештський і Шолданештський райони (Молдова).

Співпраця у форматі єврорегіонів дозволяє забезпечувати координацію та узгодження спільних дій регіональних органів влади з метою зменшення різниць у рівні соціально-економічного розвитку прикордонних територій. Це також сприяє вирішенню завдань, пов'язаних з поліпшенням прикордонної інфраструктури, комплексним підходом до питань охорони довкілля, забезпеченням зайнятості населення та іншими аспектами.

Крім угод про утворення єврорегіонів, на сьогодні укладено низку угод між регіональними органами адміністративно-територіальних одиниць України та сусідніми державами, що доповнюють і конкретизують нормативно-правову базу, на якій ґрунтується розвиток транскордонного співробітництва.

Найрозвиненішу мережу міжрегіональної співпраці Україна встановила з Республікою Польща. На сьогодні практично всі області України та воєводства Польщі мають угоди про міжрегіональне співробітництво.

Найбільше партнерів у Польщі мають Львівська, Одеська, Івано-Франківська, Вінницька та Волинська області. Розвивається також партнерська співпраця на рівні міст, районів і селищ із боку України та міст, повітів і гмін Польщі.

Усього на регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею підписано близько 450 угод про міжрегіональне співробітництво. Угоди з польськими партнерами мають усі сусідні області України.

Українсько-румунська співпраця на регіональному рівні базується на нормативних актах, укладених за участі Закарпатської, Вінницької, Івано-Франківської, Одеської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької областей (усього підписано близько 20 дво- та багатосторонніх нормативних документів). Між Україною та Словаччиною укладено близько 50 угод про співпрацю на різних рівнях – як обласних (у Словаччині – крайових), так і районних та міських. Партнерські відносини мають 15 міст обох країн.

Нормативною базою діяльності єврорегіонів є: Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або владою від 21 травня 1980 р. № 106 [53]; Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво від 24.05.1993 р. [249]; Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.04 [206]. Установчі документи – Угода про створення транскордонного об'єднання «Єврорегіон «Буг», підписана 29.09.1995 р.; Доповнення від 15.05.1998 р. до Угоди про створення транскордонного об'єднання «Єврорегіон «Буг» у зв'язку з прийняттям нових членів об'єднання; Додаток від 22.09.1999 р. до Угоди про створення транскордонного об'єднання «Єврорегіон «Буг», підписаної в м. Луцьк 29 вересня 1995 р. з наступними змінами згідно з Додатком від 15 травня 1998 р. (у зв'язку з проведенням 1 січня 1999 р. адміністративної реформи в Польщі).

Інституційна співпраця у сфері транскордонного співробітництва розвивається, про що свідчить реалізація Стратегії транскордонного

співробітництва Люблінського воєводства, Львівської, Волинської (Україна) та Брестської (Білорусь) областей на 2014-2020 рр., на зміну якій прийшла Програма Interreg NEXT Польща-Україна 2021-2027, яка затверджена Європейською комісією 30.11.2022 [208].

Важливим елементом міжрегіонального співробітництва України є залучення регіонів на постійній основі до діяльності європейських регіональних асоціацій, зокрема Асамблеї європейських регіонів, Ради європейських муніципалітетів та регіонів, Конференції європейських законодавчих асамблей, Асоціації європейських прикордонних регіонів, Конференції периферійних морських регіонів, Конференції президентів регіонів із законодавчими повноваженнями, Європейської асоціації представників місцевого самоврядування гірських регіонів та європейських міст.

З урахуванням необхідності адаптування законодавства України до вимог законодавства Європейського Союзу були синхронізовані напрями співпраці, зокрема забезпечено:

- імплементацію Меморандуму про взаєморозуміння для встановлення діалогу у сфері регіональної політики;
- налагодження взаємодії між представниками місцевої та регіональної влади України та ЄС в рамках Комітету регіонів ЄС (КР);
- реалізацію на регіональному рівні проектів коштом фінансових інструментів ЄС (Європейський інструмент сусідства і партнерства) та фінансових установ ЄС (Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку);
- участь у реалізації Пілотної програми регіонального розвитку Східного партнерства;
- участь у спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄІСП «Україна–Угорщина–Словаччина–Румунія»;
- участь у спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄІСП «Україна–Польща–Білорусь»;

– участь у спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄСП «Україна–Румунія–Республіка Молдова».

Попри певний прогрес у розвитку міжрегіонального співробітництва, законодавство України, що стосується міжрегіонального (транскордонного) співробітництва, має проблеми, які створюють неузгодженості та потребують вдосконалення та внесення змін у законодавство.

В першу чергу, це стосується відсутності офіційного визначення термінів «міжрегіональне співробітництво» та «міжрегіональна інтеграція» у зазначених нормативних актах.

На нашу думку: **«Міжрегіональна інтеграція – це процес побудови системи взаємозв’язків між соціальною, економічною, екологічною та управлінською підсистемами двох або більше регіональних системних утворень з метою ефективного розподілу ресурсів для досягнення нового, вищого рівня розвитку регіонів, що інтегруються»** [74].

З метою активізації процесів міжрегіональної інтеграції, урядом України було затверджено розпорядження «Про затвердження плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції» ще у 2011 році. У рамках цього плану передбачалося укладення угод про співпрацю, кооперацію та інтеграцію між регіонами, розроблення нормативно-правової бази для визначення механізму формування міжрегіональних кластерів та надання державної підтримки для їх розвитку та функціонування, а також інші питання міжрегіональної співпраці [173].

Проте, у зв’язку з негативними деструктивними процесами, що відбувались у державі протягом 2010-2013 років, більшість завдань зазначеного плану залишились невиконаними, і він втратив чинність згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 07.10.2015 року № 821 [46].

У сфері інституційного розвитку міжрегіональної інтеграції можна виділити кілька позитивних кроків. Один з таких кроків полягає у визначенні уповноваженого центрального органу виконавчої влади, який відповідає за комплексне розв’язання питань міжрегіонального співробітництва. В

Положенні про Міністерство розвитку громад та територій України зазначається, що одним з основних завдань цього Міністерства є стимулювання участі регіонів у програмах та проєктах розвитку міжрегіонального і транскордонного співробітництва [174].

Суттєвим кроком у розвитку процесів міжрегіональної інтеграції була запланована реалізація Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [167]. У цій стратегії розвитку міжрегіонального співробітництва було визначено як операційну ціль стратегічної цілі № 2 – територіальну соціально-економічну інтеграцію і просторовий розвиток. Проте завдання, які повинні були забезпечити реалізацію цієї операційної цілі згідно з Планом заходів на 2015-2017 роки [46] та відповідним Планом заходів на 2018-2020 роки [47], більшістю мали декларативний характер, а деякі залишились невиконаними (наприклад, розроблення та подання Кабінету Міністрів України пропозицій щодо механізму спільного фінансування міжрегіональних програм (проєктів) кількома головними розпорядниками бюджетних коштів).

У пункті 4.1. зазначалось про те, що на регіональному рівні спостерігалась відсутність чітко визначених пріоритетів розвитку міжрегіонального співробітництва у стратегіях регіонального розвитку. Лише у стратегіях Кіровоградської, Миколаївської, Полтавської областей міжрегіональне співробітництво визначено одним із пріоритетів розвитку. Причому в стратегіях Кіровоградської та Миколаївської областей йдеться лише про міжрегіональне міжнародне співробітництво.

У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки зазначається, що пріоритетами регіонального розвитку на період до 2027 року є розвиток економічної, інфраструктурної, соціально-культурної зв'язаності та інтегрованості на національному, регіональному та місцевому рівні. Напрямок «Підтримка програм міжрегіональної кооперації та обмінів між регіонами України» входить до Оперативної цілі 2, яка є складовою Стратегічної цілі І «Формування згуртованої держави в соціальному,

гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах».

Завдання за напрямом наступні:

1. Забезпечення розвитку транскордонної, міжмуніципальної та макрорегіональної співпраці у сфері розроблення та реалізації спільних проєктів сталого розвитку.

2. Посилення інституційного забезпечення міжрегіональної взаємодії, в тому числі з питань розроблення плану заходів щодо її ефективної реалізації, вирішення майнових та земельних суперечок.

3. Забезпечення проведення інформаційної кампанії та організації міжрегіональної співпраці щодо здійснення регіонами спільних заходів.

4. Створення умов для стимулювання регіонів та територіальних громад до співробітництва та реалізації спільних міжрегіональних проєктів

Пріоритетність застосування міжрегіонального та міжмуніципального співробітництва для реалізації Цілей сталого розвитку визначено також у межах оперативної цілі 2 Стратегії «Формування горизонтальної та вертикальної координації державних секторальних політик і державної регіональної політики», яка, окрім іншого, передбачає таке завдання: «Забезпечення впровадження Цілей сталого розвитку на регіональному й місцевому рівнях, що повинні бути інтегровані у формування політики на всіх рівнях у горизонтальній (галузеві програми та стратегії) і вертикальній (на базовому, субрегіональному, регіональному та макрорегіональному рівнях, а також на рівні міжмуніципального співробітництва) площинах».

Міжмуніципальне співробітництво визначається як дієвий інструмент і для виконання завдань Стратегії, диференційованих у масштабах макрорегіонів. Так, у межах оперативної цілі 2 передбачено такі завдання:

«6. Створення ефективної системи співпраці держав, регіонів і громад, що розташовані на території Карпатського макрорегіону, та здійснення спільних дій у межах міжрегіонального та транскордонного співробітництва...

11. Підтримка проєктів міжрегіональної співпраці приморських областей і територіальних громад у сфері збереження навколишнього природного середовища й розвитку регіональної економіки, пов'язаної з використанням морської та прибережної зон».

Відповідно, у межах оперативної цілі 3 «Створення умов для реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях в український простір» міститься таке завдання: «5. Залучення до відновлювальних робіт вітчизняних підприємств та організацій на основі міжрегіональної співпраці та кооперації» [166].

Як зазначалось у п. 4.1 (таблиця 4.3), у регіональних стратегіях до 2027 року немає стратегічних пріоритетів та оперативних цілей, які були б спрямовані на розвиток міжрегіонального співробітництва. Тільки у стратегіях Київської, Луганської, Одеської та Харківської областей є завдання з цього напрямку.

У проєкті Закону України «Про особливості стимулювання регіонального розвитку» передбачено впровадження інституту договорів щодо міжрегіонального співробітництва. У статті 6 цього законопроекту наведено перелік напрямів міжрегіонального співробітництва: «...міжрегіональне співробітництво здійснюється в межах повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських рад щодо економічного розвитку, поводження з твердими побутовими відходами, функціонування транспорту загального користування, що забезпечує жителів суміжних регіонів, збереження історичної спадщини та довкілля» [209].

У таблиці 4.7 наведено перелік угод про міжрегіональне співробітництво, укладених між областями України.

Аналіз укладених угод про міжрегіональне співробітництво показує, що найбільша кількість договорів (19) діє у Запорізькій області. Водночас Житомирська, Київська та Черкаська області взагалі не уклали жодної угоди

про співпрацю з іншими областями. Крім того, сфера співробітництва, яка зазначена у предметах угод, має загальний характер та не містить конкретних проєктів. Тільки Херсонська, Миколаївська та Одеська області визначили в угоді про співпрацю партнерство з питань відновлення зрошення на півдні України та співробітництво у сфері розвитку дорожнього господарства.

Таблиця 4.7

Угоди про міжрегіональне співробітництво, укладені між областями України

Область	Кількість угод про співробітництво	Регіон-партнер	Сфера співробітництва
Вінницька	2	Запорізька, Івано-Франківська області	Економічне, торговельне, науково-технічне і культурне співробітництво. Розробка та затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку, інших цільових програм регіонів; підготовка спільних пропозицій та ініціювання у встановленому чинним законодавством порядку проєктів законів у сфері соціально-економічних реформ, спрямованих на розвиток економіки регіонів; підвищення рівня й ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, вивчення та поширення досвіду роботи органів місцевого самоврядування; розв'язання питань щодо адміністративно-територіального устрою; розвитку зав'язків між органами місцевого самоврядування, територіальних громад; всебічного розвитку економіки регіонів.
Волинська	2	Запорізька, Івано-Франківська області	
Дніпропетровська	4	Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Харківська області	
Донецька	9	Львівська, Кіровоградська, Луганська, Херсонська, Івано-Франківська, Тернопільська, Дніпропетровська, Запорізька, Волинська області	
Житомирська	-		
Закарпатська	1	Запорізька область	
Запорізька	19	Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська області	
Івано-Франківська	9	Вінницька, Волинська, Донецька, Запорізька, Тернопільська, Черкаська, Луганська, Львівська, Миколаївська області	
Київська	-		
Кіровоградська	4	Дніпропетровська, Донецька, Тернопільська, Запорізька області	
Луганська	5	Львівська, Рівненська, Донецька, Тернопільська, Івано-Франківська	
Львівська	4	Запорізька, Івано-Франківська, Луганська, Чернігівська області	
Миколаївська	3	Запорізька, Івано-Франківська, Херсонська області	
Одеська	2	Запорізька, Херсонська області	
Полтавська	1	Запорізька область	
Рівненська	3	Запорізька, Донецька, Луганська області	
Сумська	-		
Тернопільська	3	Донецька, Тернопільська, Чернігівська області	
Харківська	3	Запорізька, Дніпропетровська, Херсонська області	
Херсонська	6	Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Харківська, Черкаська області	
Хмельницька	1	Запорізька область	

Продовж. табл. 4.7

Черкаська	-	
Чернівецька	1	Запорізька область
Чернігівська	3	Запорізька, Львівська, Тернопільська області

Складено автором.

Міжмуніципальне співробітництво врегульоване Законом України № 1508- VII від 17.06.2014 «Про співробітництво територіальних громад».

Співробітництво територіальних громад цей закон визначає як «відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах у визначених цим Законом формах з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень» [198].

У статті 4 згаданого закону наведено п'ять форм співробітництва громад, які відрізняються за глибиною міжмуніципальної взаємодії.

«Співробітництво здійснюється у формі:

1) делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;

2) реалізації спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;

3) спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності – інфраструктурних об'єктів;

4) утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій – спільних інфраструктурних об'єктів;

5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень»

[198].

Отже, нормативно-правове врегулювання напрямів міжрегіонального співробітництва та форм міжмуніципального співробітництва є доволі обмеженим. З одного боку, чітка врегульованість дозволяє ефективно керувати використанням засобів державної фінансової підтримки. З іншого боку, значна частина форм міжрегіональної та міжмуніципальної взаємодії опиняється поза сферою надання цільової фінансової допомоги, крім того, унеможлиблюється здійснення інформаційної й методичної підтримки з центрального та регіонального рівнів. Ускладнюється застосування більшого кола форматів міжрегіональної та міжмуніципальної взаємодії у стратегіях регіонального розвитку.

Можна зробити висновок, що не зважаючи на певні неврегульованості, питання міжрегіональної інтеграції набувають особливого значення в умовах реформаційних змін органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Аналіз регіональних стратегій розвитку та угод про міжрегіональну співпрацю показав, що активізація розвитку міжрегіональної інтеграції потребує удосконалення її інституційно-правового забезпечення. Необхідно законодавчо унормувати поняття «міжрегіональне співробітництво» шляхом прийняття або внесення змін до відповідних законодавчих актів. Також доцільним є внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки щодо чіткішого визначення пріоритетності цього напрямку з метою подальшого унормування розвитку міжрегіонального співробітництва як пріоритету у регіональних стратегіях розвитку.

Сьогодні для прискорення процесів регіонального розвитку необхідне дієве інституційне підґрунтя, побудова якого має бути забезпечена шляхом сприяння налагодженню взаємодії у трикутнику «влада – бізнес – громадськість», що передбачає розвиток громадянського суспільства у формі органів самоорганізації населення та інших форм громадської активності, та досягнення суспільного консенсусу як базової передумови ефективного

розв'язання комплексних проблем регіонального розвитку.

4.3. Міжрегіональні проекти як інструмент політики регіонального розвитку

У пункті 2.3. були розглянуті основні взаємопов'язані складові процесу міжрегіональної інтеграції (див. табл. 2.5), серед яких у якості однієї із форм міжрегіональної інтеграції є міжрегіональні інноваційні проекти.

Процеси управління міжрегіональними проектами передбачають створення ефективної системи забезпечення цих процесів. Така система складається з науково-методичного, організаційно-правового та ресурсного забезпечення. Науково-методичне забезпечення включає певний перелік методичних напрацювань у сфері відбору, розробки та управління міжрегіональними проектами. Єдині методичні підходи до оцінки ефективності міжрегіональних проектів на всіх стадіях їх реалізації сприятимуть оптимальному використанню обмежених ресурсів.

Метою організаційно-правового забезпечення управління міжрегіональними проектами є побудова організаційних структур, які здійснюють необхідні дії з ініціювання, відбору, реалізації проектів на основі розроблених нормативних документів.

Ресурсне забезпечення об'єднує всі наявні ресурси, які можуть бути використаними під час реалізації міжрегіонального проекту.

В даній роботі розглядається науково-методичне забезпечення процесів відбору оптимального міжрегіонального проекту.

В умовах упровадження нової регіональної політики, яка будується на засадах застосування комплексного стратегічного бачення, синергічної узгодженості, прозорості визначення пріоритетів та прийняття управлінських рішень, дедалі більше актуалізуються проблеми ефективності відбору та реалізації зазначених проектів.

Управлінська практика визначає такі проєкти як ініціативи, спрямовані на якісні зміни стану територіальних громад, регіонів, створення умов для розвитку економіки та покращення добробуту людей [121]. Такі зміни відбуваються шляхом поліпшення якості людського капіталу, спроможності інституцій, ширшого використання нових знань, вмінь, оптимізації алгоритмів та практик роботи, розширення матеріальних, технічних, фінансових можливостей та як найповнішого використання наявного потенціалу громад у всьому різноманітті його видів. Тому важливо, щоб проєкт розвитку, покликаний стати інструментом реалізації таких змін, підходив до розв'язання поставленої проблеми комплексно та був зорієнтованим на конкретно сформульовані та досяжні цілі й результати, які, своєю чергою, чітко прив'язані до пріоритетів та завдань стратегії розвитку та відповідних програм.

З метою досягнення таких результатів, в Україні впроваджується практика конкурсного відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися коштом державного фонду регіонального розвитку, та проєктів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватись коштом державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу. За комплексним підходом, від проєктів, які подаються на конкурс, очікується сфокусованість та орієнтація на отримання якісних, суспільно важливих змін, використання широкого спектра інструментів для розв'язання поставленої проблеми, забезпечення тривалого соціально-економічного ефекту від їх реалізації.

Комплексний підхід передбачає оцінювання великомасштабного інвестиційного міжрегіонального проєкту не тільки за суто комерційною чи виключно соціальною ефективністю, а також за очікуваними синхронізованими соціально-економічними й екологічними наслідками, які визначають інтереси регіонів та держави в цілому. Бо рівень розвитку держави прямо залежить від ефективності діяльності локальних “точок зростання”, створених та успішних проєктів місцевого розвитку. Тому

йдеться про перспективну максимізацію і податкових надходжень у місцеві й державний бюджети, і рівня зайнятості, який забезпечиться реалізацією інвестиційного проєкту, і внеску у валовий регіональний продукт тощо.

Таким чином, завдання відбору міжрегіональних інвестиційних проєктів для надання бюджетної підтримки є багатокритеріальним і потребує для свого вирішення спеціального комплексного підходу, заснованого на використанні методів багатокритеріальної оптимізації.

Уперше проблему багатокритеріальної оптимізації було піднято італійським вченим В. Парето при математичному дослідженні економічних процесів. Надалі інтерес науковців до проблеми оптимізації багатьох критеріїв оцінювання явищ і процесів почав зростати, й сьогодні питання використання методів багатокритеріальної оптимізації актуалізуються не тільки в економічній та технічній сферах, а й при розв'язанні управлінських задач, зокрема, під час організації відбору проєктів регіонального розвитку.

Аналіз публікацій останніх років показує що проблематика багатокритеріальної оптимізації привертає увагу науковців як в теоретичних аспектах [242, 261, 35], так і в прикладних. У деяких роботах наголошується на необхідності розгляду питання вибору інвестиційного проєкту з множини альтернативних варіантів в умовах невизначеності та ризику [50, 95]. Для розв'язання задачі вибору інвестиційного проєкту з множини альтернатив пропонується використовувати інструментарій нечіткої логіки, а саме – нечіткого висновку [50]. Подальшого розвитку набуває апарат моделювання оптимального інвестиційного рішення в ситуації, обтяженій невизначеністю та ризиком, який ґрунтується на використанні згорток локальних критеріїв [95].

Окремі дослідження присвячені розгляду багатокритеріальної задачі оптимізації формування портфеля інвестиційних проєктів, критеріями якої є значення таких показників інвестиційних проєктів, як чиста теперішня вартість, внутрішня норма дохідності та період окупності інвестицій [228]. Також заслуговують на увагу наукові праці, в яких розглядається проблематика відбору оптимальних проєктів на основі інших підходів.

У роботі [221] надається концепція відбору проєктів і її формалізація в умовах відсутності повноти інформації на базі апарату теорії можливостей. Цікавим є запропонований спосіб оптимізації портфеля регіональних проєктів шляхом об'єднання в кластери близьких за заданим критерієм проєктів і регулювання глибини ієрархічного дерева кластерів [139].

В останні роки була запропонована методика оцінки ризикових активів та вибору ризикових інвестицій для бюджетів [343], на її основі розроблені альтернативні критерії прийняття рішення (справедливість, економічний розвиток та зовнішні екологічні наслідки) [276]. У 2018 р. з'явився багатофункціональний підхід до прийняття рішень щодо планування інвестицій на прикладі стійкої енергетики [284], паралельно із ним – багатоцільова оптимізаційна модель розміщення доступних інвестицій на прикладі транспортної галузі [404]. Деякі автори розглядають процес прийняття рішень при відборі проєкту саме у контексті багатокритеріальності [291]. У [293] розглянуто оптимізацію взаємозалежних проєктів протягом декількох періодів часу. Також розроблені та постійно вдосконалюються методики вибору проєктів із використанням інструментів фінансового аналізу [380].

В даній роботі за основу береться група методів багатокритеріальної оптимізації, які зосереджені на побудові інтегрального показника.

За результатами аналізу літературних джерел встановлено, що більшість методичних рекомендацій щодо відбору оптимального проєкту мають певну складність у практичному застосуванні. Тому на практиці здебільшого використовується метод експертних оцінок, який супроводжується суб'єктивністю у прийнятті рішень та недостатньо високим рівнем їх обґрунтованості за критерієм комплексної соціо-еколого-економічної ефективності.

Отже, актуальна потреба у виробленні універсальної моделі відбору проєктів регіонального розвитку за показником інтегральної ефективності обумовлює доцільність продовження наукового пошуку в цьому напрямі.

Міжрегіональні інвестиційні проєкти у сучасній економіці України покликані стати дієвим інструментом реалізації політики регіонального розвитку, що дозволяє комплексно розв'язати проблеми соціо-еколого-економічного розвитку територій. Проєкти, які відповідають критеріям ефективності, сприяють формулюванню цілей розвитку регіонів у сфері виробництва товарів і послуг, які пропонуються як підприємствами, так і органами місцевої влади.

У ході виконання заходів з місцевого і регіонального розвитку виникають супутні результати – зовнішні ефекти, які можуть мати як позитивний, так і негативний характер. Наприклад, позитивним ефектом може бути утилізація різних видів відходів, яка приносить користь як продавцям, так і покупцям послуги. З іншого боку, прибуткове хімічне підприємство, яке є містотворчим і сплачує великі податки до місцевого бюджету, може створювати негативний екологічний ефект у виробництві, забруднюючи атмосферу.

З управлінської позиції, вже на етапі планування інноваційних проєктів важливо знати, який вплив можуть мати прийняті рішення з реалізації проєктів розвитку на загальну соціо-еколого-економічну ситуацію на територіях.

Вирішення цього вкрай складного завдання управління вимагає застосування системного аналізу як дисципліни, що займається проблемами прийняття рішень в умовах, коли вибір альтернативи вимагає опрацювання складної інформації різної фізичної природи. Тому має бути сформована методика аналізу та комплексної оцінки інвестиційного проєкту, включаючи обґрунтування цільових показників проєкту (ключові показники), показників, що характеризують чинники та умови їх забезпечення (параметри змін основних елементів виробництва і витрат на реалізацію проєкту), послідовність і основні етапи аналізу, критерії оцінки та спрямованість висновків.

Завдання, вирішення яких необхідне для досягнення цілей проєкту, зумовлюють використання методів і засобів управління проєктом. Системна модель дозволяє визначити методи та інструментарій забезпечення ефективного прийняття рішень на всіх рівнях управління проєктом.

Особливістю системного підходу до управління проєктами є використання як кількісних (формалізованих до рівня чітких математичних відносин), так і якісних методів виміру і оцінки.

Оскільки реалізація міжрегіонального інвестиційного проєкту призводить до зміни всієї соціо-еколого-економічної системи макрорегіонального рівня, в даному випадку доцільно використовувати метод багатокритеріальної оптимізації. Методи багатокритеріальної оптимізації застосовуються в задачах багатоцільового характеру, коли призначення системи може бути реалізовано лише при досягненні декількох цілей. У багатокритеріальних задачах, як правило, більшість вимог до поліпшення значень показників, що використовуються, суперечать один одному, тобто має місце антагонізм цілей. І основним завданням стає пошук правила, що задовольняє всі цілі за допомогою єдиного компромісного рішення.

Існуючі методи багатокритеріальної оптимізації поділяються на декілька груп. До основної відносяться методи, в яких кількісно або якісно оцінюється ступінь важливості кожного показника для досягнення призначення системи управління в цілому. Це дозволяє визначати деякий узагальнений показник і описувати критерій вже відносно нього, тобто здійснювати зведення багатокритеріального завдання до однокритеріального, методи вирішення якого добре відомі.

Враховуючі наведене, доцільно розділити оцінку ефективності інвестиційного проєкту на комерційну та соціально-економічну, яку у відношенні до міжрегіонального інвестиційного проєкту можна назвати регіональною ефективністю. Ця ефективність повинна включати чотири складових – економічну, соціальну, бюджетну та екологічну. Показники для

оцінки економічної, соціальної, бюджетної та екологічної складових ефективності інвестиційного проєкту можуть відбиратися за двома критеріями:

- важливість для оцінки соціально-економічного стану регіонів;
- можливість точної кількісної оцінки проєкту на передінвестиційній стадії.

Якщо в проєкті зміна показника визначається в натуральних одиницях (наприклад, кількість створюваних робочих місць), то при оцінці ефективності він представляється у вигляді приросту показника (відношення кількості створюваних робочих місць до економічно активного населення). Таким чином, визначається приріст за кожним показником соціальної та економічної ефективності і можна розрахувати комплексні показники.

Даний методичний підхід дозволяє оцінювати ефективність проєктів і проводити їх порівняння по кожній зі складових соціально-економічної (регіональної) ефективності.

Сьогодні в умовах значної обмеженості інвестиційних ресурсів бюджетна складова інноваційного проєкту може визначатись на рівні не вище встановленого нормативу. Але це може привести до неможливості його реалізації. В цьому випадку для обґрунтування перевищення бюджетного ліміту з метою поліпшення результатів проєкту, розробнику необхідно підвищувати інші складові соціально-економічної (регіональної) ефективності. Обмеження може накладатися на дві складові одночасно. Наприклад, якщо при відборі проєктів використовуються обмеження для бюджетної та економічної складових ефективності інвестиційного проєкту, то наскільки б ці показники не перевищували норматив, перевага віддається проєкту із найвищим значенням соціальної складової [86].

Для визначення загальної ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту із урахуванням усіх його складових доцільно визначити деякий інтегральний показник, який враховує всі складові одночасно. Під локальним критерієм розуміємо кожен складову міжрегіонального інвестиційного проєкту.

До кожної складової міжрегіонального інвестиційного проєкту входить набір показників, які характеризують ступінь їх ефективності. Оскільки аналізовані показники значно відрізняються між собою як за кількісними, так і за якісними характеристиками, доцільним буде використовувати нормовані значення (від 0 до 1), що дозволить враховувати напрямок оптимізації.

Другим кроком є розробка системи показників для оцінки ефективності міжрегіональних інвестиційних проєктів. Побудова цієї системи повинна відповідати певним вимогам, зокрема:

1. Процес отримання інформації для оцінки якості проєкту має бути вбудований у комплексний процес управління проєктом.
2. Отримання інформації для формування та розрахунку показників не повинно бути складним, трудомістким і дорогим.
3. Кількість показників має відповідати масштабу проєкту: малим проєктам вистачить меншої кількості показників, тоді як великі проєкти можуть включати більше показників.
4. Використовувані показники мають бути кількісними та піддаватись вимірюванню.
5. Застосовувані показники повинні бути корисними для управління проєктами, вдосконалення процесів та усунення проблем.
6. Показники мають оцінювати лише ті аспекти управління, на які можна впливати (контролювати).
7. Управління має бути спрямоване на досягнення результату проєкту (якість та корисний ефект), а не на зміну показників з метою спрощення процедури оцінки або надання її попередньо заданого вектору (визнання проєкту «переможним» або «непрохідним» за попередньою суб'єктивною оцінкою).

Як зазначалося, для оцінки ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту система показників має бути побудована на основі чотирьох складових: економічної, соціальної, бюджетної та екологічної (рис. 4.1).

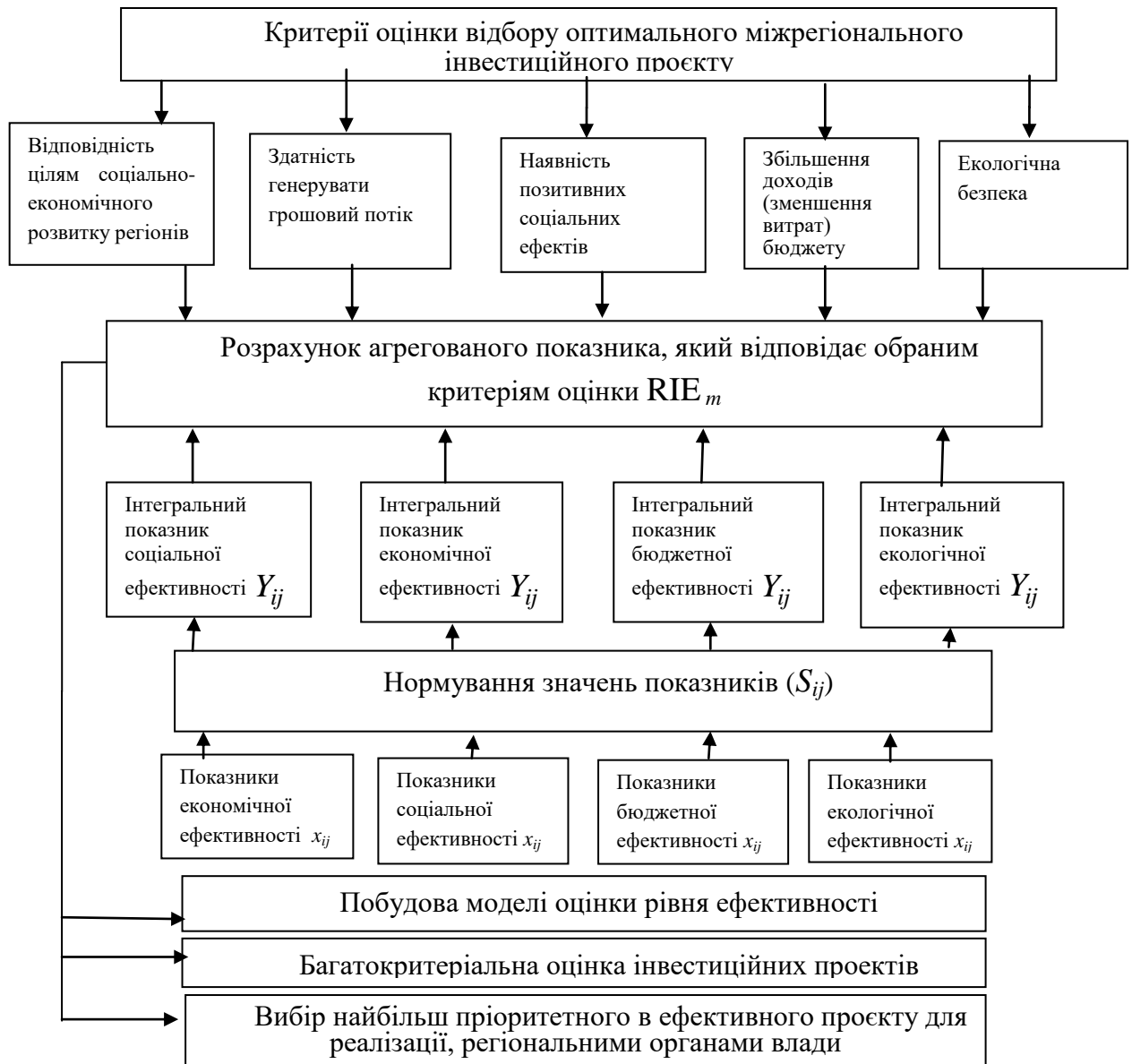

Рис. 4.1. Модель багатокритеріальної оцінки міжрегіональних інвестиційних проектів (розроблено автором)

Етапами оцінки міжрегіональних інвестиційних проектів є наступні:

1. Проведення аналізу для формування значень показників ефективності міжрегіональних проектів.

2. Нормування значень показників. Оскільки значення аналізованих показників істотно відрізняються між собою як кількісно, так і якісно, доцільно використовувати їх не абсолютні значення, а нормовані (від 0 до 1), враховуючи напрям оптимізації.

3. Формування інтегральних показників, схожих за змістом, але не рівнозначних за ступенем важливості.

4. Побудова моделі оцінки рівня ефективності міжрегіональних проєктів за допомогою агрегованого показника RIE_m (Regional Investment Efficiency).

5. Оцінка значень інтегральних показників рівня ефективності міжрегіональних проєктів відповідно до вербально-лінгвістичної шкали значень показників ефективності регіонального інноваційно-інвестиційного проєкту.

6. Вибір оптимального міжрегіонального інвестиційного проєкту [92].

Компонентами ефективності міжрегіональних проєктів є показники соціального, економічного, бюджетного та екологічного ефектів – вимірів ефективності проєкту (рис. 4.2).

Рис. 4.2. Компоненти ефективності міжрегіональних проєктів крізь призму соціальної, економічної, бюджетної та екологічної складових

Також зазначимо, що міжрегіональний проєкт має відповідати цілям регіонального розвитку та вписуватися в межі відповідної стратегії.

Перелік показників оцінювання проєктів, що можуть використовуватися для вибору оптимального регіонального інноваційно-інвестиційного проєкту, наведений у таблиці 4.8.

Таблиця 4.8

Показники оцінки ефективності міжрегіонального інноваційно-інвестиційного проєкту

Показник ефективності проєкту	Сутність	Позначення
1	2	3
Соціальна ефективність Y_{1j} (Y_{ij} – значення i -го вихідного уніфікованого інтегрального показника j -го проєкту)		
кількість новостворених робочих місць	показник-стимулятор	x_{11}
рівень заробітної плати	показник-стимулятор	x_{21}
рівень заборгованості по заробітній платі	показник-дестимулятор	x_{31}
число пенсіонерів, які працюють	показник-стимулятор	x_{41}
обсяг надання перших робочих місць	показник-стимулятор	x_{51}
Економічна ефективність Y_{2j}		
збільшення ВРП за роки реалізації проєкту	показник-стимулятор <i>загальна вартість виробленої продукції</i>	x_{12}
чистий дисконтований дохід (прибуток)	показник-стимулятор <i>співвідношення касової готівки та норми дисконтування</i>	x_{22}
індекс дохідності (прибутковості)	показник-стимулятор <i>співвідношення чистого дисконтованого доходу та вартості капітальних і одноразових витрат</i>	x_{32}
термін окупності інвестицій у реалізацію проєкту	показник-дестимулятор <i>період відшкодування інвестиційних коштів</i>	x_{42}
внутрішня норма дохідності	показник-стимулятор <i>ставка дохідності, яка прирівнює очікувані чисті грошові потоки до початкових витрат</i>	x_{52}
додана вартість	показник-стимулятор <i>множина зарплатні, амортизації ОФ, валового прибутку, непрямих податків та інших витрат</i>	x_{62}
коефіцієнт співвідношення інвестицій	показник-стимулятор <i>співвідношення приватних та державних інвестицій у проєкт</i>	x_{72}
коефіцієнт комерціалізації	показник-стимулятор <i>співвідношення кількості продуктів проєкту, які досягли ринку до загальної кількості продуктів проєкту</i>	x_{82}

Продовж. табл. 4.8

коефіцієнт продаж нового продукту	показник-стимулятор співвідношення доходів від продажу нового продукту до загального доходу	x_{92}
Бюджетна ефективність		
бюджетний ефект	показник-стимулятор перевищення доходів бюджету над витратами	x_{13}
економія бюджетних коштів	показник-стимулятор множина різниці споживання ресурсу старим і новим об'єктами та ціни ресурсу	x_{23}
Екологічна ефективність		
показник ресурсоемності конкретних видів продукції	показник-дестимулятор кількість ресурсів / обсяг виробництва	x_{14}
показник землеємності конкретних видів продукції	показник-дестимулятор виробнича площа / обсяг виробництва	x_{24}
показник ущербованості конкретних видів продукції	показник-дестимулятор збиток / обсяг виробництва	x_{34}
відносна економія матеріалів в результаті проєкту	показник-стимулятор	x_{44}
показник відходоємності конкретних видів продукції	показник-дестимулятор обсяг відходів / обсяг виробництва	x_{54}
показники дотримання гігієнічних і еко нормативів при оцінці атмосферного повітря, води, ґрунту	показник-дестимулятор розмір перевищення гранично припустимих викидів і концентрацій від нормативу	x_{64}

Нормування основних показників за напрямом «на максимум» відбувається для показників-стимуляторів, зростання яких сприяє збільшенню показника ефективності міжрегіонального інноваційно-інвестиційного проєкту, та розраховується за формулою [1]:

$$S_{ij} = (x_{ij} - x_{ij \min}) / (x_{ij \max} - x_{ij \min}), \quad (4.1)$$

де S_{ij} – нормований i -й показник в j -й сукупності;

x_{ij} – значення i -го показника в j -й сукупності;

$x_{ij \min}$ – мінімальне значення i -го показника в j -й сукупності;

$x_{ij \max}$ – максимальне значення i -го показника в j -й сукупності.

Нормування основних показників за напрямом «на мінімум» відбувається для показників-дестимуляторів, зростання яких негативно

впливає на ефективність міжрегіонального інноваційно-інвестиційного проєкту, та розраховується за формулою [2]:

$$S_{ij} = (x_{ij \max} - x_{ij}) / (x_{ij \max} - x_{ij \min}). \quad (4.2)$$

Для аналізу та інтерпретації за всіма показниками одночасно, слід застосовувати інтегральні показники, кожен з яких містить кілька основних показників, подібних за змістом та рівнозначних за ступенем важливості. Значення інтегральних показників рівня ефективності міжрегіонального інноваційно-інвестиційного проєкту можна обчислювати як суму нормованих значень відповідних основних показників, що входять до їх складу та розраховувати за наступною формулою:

$$Y_{ij} = \sum_{l \in I} S_{lj}, \quad (4.3)$$

Оскільки інтегральні показники містять різну кількість основних нормованих показників, це унеможливорює використання єдиної шкали. Отже, для уніфікації інтегральних показників, необхідним є усереднення основних нормованих показників, що входять до складу кожного з інтегральних показників:

$$Y_{ij} = \frac{\sum_{l \in I_i} S_{lj}}{p_i} \times N', \quad (4.4)$$

де Y_{ij} – значення i -го вихідного уніфікованого інтегрального показника j -го проєкту;

S_{lj} – нормоване значення l -го основного показника, що входить до складу i -го вихідного уніфікованого інтегрального показника (визначено для j -го проєкту);

I_i – множина індексів показників, що входять до i -го інтегрального показника.

p_i – кількість основних показників, що входять до складу i -го вихідного уніфікованого інтегрального показника;

N' – розмірність бальної шкали, при якій нульове значення відповідатиме найнижчій ефективності міжрегіонального інноваційно-інвестиційного проєкту, а максимальне значення N' – найвищій, при $N'=10$.

Значення інтегральних показників дозволять дати кількісну оцінку розвитку проєкту та, на основі агрегованого показника, побудувати модель рівня розвитку проєкту.

Оскільки дослідження кожної складової окремо не дає змогу всебічно оцінити рівень ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту, доцільною є побудова агрегованого показника RIE_m (Regional Investment Efficiency), що дозволить надати комплексну оцінку кожному проєкту, враховуючи усі його складові одночасно:

$$RIE_m = \sum_{i=1}^z w_i Y_{ij}, \quad (4.5)$$

де RIE_m – агрегований показник ефективності міжрегіонального інвестиційного m -го проєкту;

w_i – ваговий коефіцієнт i -ї уніфікованої ознаки Y_i , що враховується при розрахунку узагальненого показника

Y_{ij} – значення i -го інтегрального показника j -го об'єкту;

D_m – множина індексів об'єктів, що входять до m -го проєкту;

z – кількість інтегральних показників.

Значення агрегованого показника для еталонного проєкту (Regional Investment Efficiency – RIE_{st}) розраховується як сума максимально можливих значень інтегральних показників.

Значення агрегованого показника ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту розраховується як відношення до значення

агрегованого показника еталонного значення та буде знаходитися в межах від 0 до 1:

$$0 \leq HCI_m \leq 1, \quad (4.6)$$

а рівень ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту буде тим вище, чим ближче значення агрегованого показника до одиниці:

$$HCI_m \rightarrow 1. \quad (4.7)$$

Аналогічно до шкали якісної оцінки інтегрального показника рівня економічного потенціалу [120], для оцінки агрегованого показника та інтегральних показників ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту, введемо наступну градацію, що наводиться у відсотках (таблиця 4.9).

Таблиця 4.9

**Шкала інтерпретації значень показників ефективності
міжрегіонального інвестиційного проєкту [92]**

Значення показників від максимально можливого рівня, %	Показники ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту
до 20%	критичний
21-45%	низький
46-58%	прийнятний
59-70%	достатній
71-90%	високий
91-100%	еталонний

Оцінка значень інтегральних показників рівня ефективності міжрегіонального інвестиційного проєкту проводиться з використанням шкали, наведеної у табл. 4.9.

Даний методичний підхід дозволяє оцінювати ефективність проєктів і проводити їх порівняння по кожній зі складових соціально-економічної (регіональної) ефективності.

Значення агрегованого показника ефективності міжрегіональних інвестиційних проєктів дозволять зробити висновки щодо вибору найкращого із них [248].

Розрахуємо агреговані показники ефективності регіональних інвестиційних проєктів на прикладі трьох умовних міжрегіональних проєктів:

- 1) Проєкт № 1 «Створення інноваційного міжрегіонального бізнес-інкубатора»;
- 2) Проєкт № 2 «Створення міжрегіональної інноваційної платформи для популяризації туристичного потенціалу областей а та б»;
- 3) Проєкт № 3 «Створення міжрегіонального індустріального парку».

Розрахуємо та проаналізуємо показники соціальної, бюджетної, економічної та екологічної ефективності зазначених проєктів. Для спрощення розрахунків та візуалізації отриманих результатів, представимо вихідні та розраховані дані у вигляді таблиці (табл. 4.10).

Таблиця 4.10

**Розрахунок інтегрального показника ефективності
умовних міжрегіональних проєктів**

Показник ефективності проєкту	Позначення	Проєкт №1 «Створення інноваційного міжрегіонального бізнес-інкубатора»	Проєкт №2 «Створення міжрегіональної інноваційної платформи для популяризації туристичного потенціалу областей а та б»	Проєкт №3 «Створення міжрегіонального індустріального парку»
1	2	3	4	5
Соціальна ефективність Y_{1j} (Y_{ij} – значення i -го вихідного уніфікованого інтегрального показника j -го проєкту)				

Продовж. табл. 4.10

кількість новостворених робочих місць	x_{11}	15 ($S_{11}=0,5$)	10 ($S_{11}=0$)	20 ($S_{11}=1$)
рівень заробітної плати, грн	x_{21}	8000 – 10000 (S_{21} =0,33)	4000 – 7000 ($S_{21}=0$)	9000 – 16000 (S_{21} =0,42)
рівень заборгованості по заробітній платі, грн	x_{31}	0 ($S_{31}=0$)	0 ($S_{31}=0$)	0 ($S_{31}=0$)
число пенсіонерів, які працюють	x_{41}	2 ($S_{41}=0$)	5 (S_{41} =0,38)	10 ($S_{31}=1$)
обсяг надання перших робочих місць	x_{51}	10 ($S_{51}=1$)	8 ($S_{51}=0$)	9 ($S_{51}=0,5$)
<i>Зведений показник соціальної ефективності</i>	$\sum_{i=0}^T$	0,37	0,08	0,58
Економічна ефективність Y_{2j}				
Збільшення (очікуване) ВРП за роки реалізації проєкту, %	x_{12}	2 (S_{12} =0,47)	0,2 ($S_{12}=0$)	4 ($S_{12}=1$)
чистий дисконтований дохід (прибуток)	x_{22}	0,5 ($S_{22}=0$)	0,6 (S_{22} =0,25)	0,9 ($S_{22}=1$)
індекс дохідності (прибутковості)	x_{32}	0,9 ($S_{32}=1$)	0,7 ($S_{32}=0$)	0,81 (S_{32} =0,12)
термін окупності інвестицій у реалізацію проєкту, р.	x_{42}	3 ($S_{42}=1$)	3 ($S_{42}=1$)	4 ($S_{42}=0$)
внутрішня норма дохідності	x_{52}	0,7 ($S_{52}=1$)	0,4 ($S_{52}=0$)	0,5 (S_{52} =0,33)
додана вартість	x_{62}	0,6 ($S_{62}=1$)	0,3 ($S_{62}=0$)	0,5 (S_{62} =0,67)
коефіцієнт співвідношення інвестицій (співвідношення обсягу приватних та державних інвестицій у проєкт)	x_{72}	0,5 ($S_{72}=1$)	0 ($S_{72}=0$)	0,1 ($S_{72}=0,2$)
коефіцієнт комерціалізації (співвідношення кількості проєктів в програмі, результати яких досягли ринку, із загальною кількістю проєктів)	x_{82}	0,8 ($S_{82}=1$)	0,5 ($S_{82}=0$)	0,7 (S_{82} =0,67)

Продовж. табл. 4.10

коефіцієнт продаж нового продукту	x_{92}	0,6 ($S_{92}=1$)	0,5 ($S_{92}=0$)	0,6 ($S_{92}=1$)
<i>Зведений показник економічної ефективності</i>	$\sum_{i=0}^T$	0,83	0,14	0,55
Бюджетна ефективність				
бюджетний ефект (перевищення доходів над витратами)	x_{13}	0,2 ($S_{13}=1$)	0,2 ($S_{13}=1$)	0,1 ($S_{13}=0$)
економія бюджетних коштів (співвідношення обсягу витрачених ресурсів та ринкової вартості одиниці витраченого ресурсу)	x_{23}	0,5 ($S_{13}=1$)	0,1 ($S_{13}=0$)	0,4 ($S_{13}=0,75$)
<i>Зведений показник бюджетної ефективності</i>	$\sum_{i=0}^T$	1	0,5	0,38
Екологічна ефективність				
показник ресурсоемності конкретних видів продукції	x_{14}	0,1 ($S_{14}=1$)	0,3 ($S_{14}=0,7$)	0,8 ($S_{14}=0$)
показник землеємності конкретних видів продукції	x_{24}	0,1 ($S_{24}=1$)	0,2 ($S_{24}=0,88$)	0,9 ($S_{24}=0$)
показник ущербоемності конкретних видів продукції	x_{34}	0,4 ($S_{34}=1$)	0,1 ($S_{34}=0,25$)	0,5 ($S_{34}=0$)
відносна економія матеріалів в результаті проекту	x_{44}	0,5 ($S_{44}=0,8$)	0,6 ($S_{44}=1$)	0,1 ($S_{44}=0$)
показник відходоемності конкретних видів продукції	x_{54}	0,7 ($S_{54}=1$)	0,1 ($S_{54}=0,25$)	0,9 ($S_{54}=0$)
показники дотримання гігієнічних і екологічних нормативів при оцінці атмосферного повітря, води, ґрунту	x_{64}	0,3 ($S_{64}=0,5$)	0,1 ($S_{64}=1$)	0,5 ($S_{64}=0$)
<i>Зведений показник бюджетної ефективності</i>	$\sum_{i=0}^T$	0,88	0,68	0,00
<i>Інтегральний (агрегований) показник ефективності проектів</i>	$\sum_{i=0}^T$	0,77	0,35	0,38

Як бачимо з отриманих даних, наведених у таблиці 4.10, проєкт № 1 «Створення інноваційного міжрегіонального бізнес-інкубатора» має найвищі

(серед трьох проєктів) в абсолютному вимірі показники економічної, бюджетної та екологічної ефективності, поступаючись проєктові № 3 «Створення міжрегіонального індустріального парку» лише за показником соціальної ефективності. Так, його інтегральна ефективність складає 0,77 або 77 %, що відповідає критерію «висока» ефективність проєкту. Відповідно, ефективність проєктів № 2 «Створення міжрегіональної інноваційної платформи для популяризації туристичного потенціалу областей а та б» та № 3 «Створення міжрегіонального індустріального парку» за даною методикою є «низькою», що робить вибір проєкту № 1 в якості проєкту-переможця оптимальним.

Так, за комплексним підходом, що може бути застосованим за результатами використання наведеної методики оцінювання, проєкт № 1 «Створення інноваційного міжрегіонального бізнес-інкубатора», у порівнянні з іншими аналогічними (за напрямом діяльності, сферою впливу та категорією потенційних вигодонабувачів) проєктами, є таким, що має більшість переваг, таких як економічна обґрунтованість, екологічна цінність та додана вартість у їх порівнянні із плановими затратами на реалізацію ідеї. У своїй сукупності вони визначають очікувану ефективність проєкту, яка є вищою за ефективність конкурентних проєктів. За цим критерієм проєкт-переможець має бути обраним конкурсною комісією з-поміж інших альтернатив.

В результаті збройної агресії російської федерації проти України відбувається значне скорочення надходжень до бюджетів всіх рівнів. Наслідком цього постає завдання найбільш ефективного (оптимального) використання обмежених ресурсів. В таких умовах забезпечення комплексного та збалансованого розвитку територій можливі в тому випадку, якщо будуть реалізовані міжрегіональні проєкти розвитку, які дозволять отримати найбільший ефект на територіях регіонів, що інтегруються.

Враховуючи те, що головним результатом реалізації міжрегіонального проєкту є досягнення цілі забезпечення найвищого рівня добробуту мешканців інтегрованих регіонів за умов оптимальнішого використання обмежених

ресурсів, необхідним є застосування сучасних технологій управління та відбору такого проєкту [336].

Процес оцінки та відбору міжрегіональних проєктів розвитку стає одним із головних завдань органів влади регіонального рівня. Формуванню здатності публічних управлінців в регіонах визначити міжрегіональні проєкти, які забезпечать отримання синергетичного ефекту на територіях декількох регіонів, сприятиме запропонована методика відбору оптимального міжрегіонального проєкту.

Висновки до розділу 4

Визначено, що однією з основних функцій органів публічної влади на регіональному рівні є забезпечення стратегічного планування розвитку регіону. Ця функція включає визначення та досягнення цілей, оцінку альтернативних моделей і напрямів розвитку, обрання пріоритетів з урахуванням наявних ресурсів, розробку та виконання взаємозв'язаних завдань і заходів з розвитку з орієнтацією на досягнення результатів. Крім того, до цієї функції входить оцінка ефективності та аналіз причин відхилення результатів від запланованих цілей, а також прийняття рішень щодо перегляду обраних пріоритетів.

Стратегічне планування регіонального розвитку передбачає розроблення документів державного стратегічного планування – регіональних стратегій. Процедура їх створення включає аналіз, моделювання, формування бачення і визначення цілей, напрямків, пріоритетів, завдань і заходів, ресурсного забезпечення, а також показників досягнення цілей і виконання завдань.

Визначено, що одним із головних елементів стратегічного планування регіонального розвитку є моніторинг та оцінка результативності реалізації регіональних стратегій.

На основі проведеного аналізу регіональних стратегій запропоновано

ряд рекомендацій з метою поліпшення ефективності їх впливу на процеси регіонального розвитку. Серед цих рекомендацій: узгодження визначених в регіональних стратегіях пріоритетів, цілей та завдань з загальнодержавними програмами та стратегіями розвитку; створення інфраструктури для реалізації регіональних стратегій розвитку, включаючи формування системи відбору найефективніших регіональних проєктів та контроль за їх виконанням; врахування необхідності імплементації механізмів комунікації між сферами публічного управління, бізнесом та громадським суспільством на рівні регіонів та інші аспекти.

Ці рекомендації спрямовані на забезпечення кращого використання потенціалу документів регіональних стратегій для досягнення успішного регіонального розвитку.

Аргументується потреба активізувати процеси формування інституційно-правових механізмів міжрегіонального співробітництва на основі аналізу використання регіонами потенціалу міжрегіональної інтеграції на рівні регіональних стратегій розвитку та угод про співробітництво.

Зазначається, що міжрегіональна інтеграція в останній час стає все більш актуальною як новий напрям політики регіонального розвитку. Це пояснюється тим, що в контексті реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, органи регіональної влади набувають нових можливостей для підвищення ефективності публічного управління регіональним розвитком. Вирішення цього завдання значною мірою залежить від побудови ефективної системи міжрегіональної взаємодії в економічній, соціальній, гуманітарній, екологічній та інших сферах співробітництва між регіонами. Проте, розв'язання цієї задачі ускладнює недостатня розвиненість інституційно-правових механізмів міжрегіонального співробітництва, яке є одним із пріоритетних напрямків регіонального та міжрегіонального розвитку.

Під час аналізу законодавства для регіонального розвитку, було виявлено особливості впливу групи законів на публічне управління

регіональним розвитком, а саме відсутність офіційного визначення терміну «міжрегіональна інтеграція» та відсутність стратегічних пріоритетів та оперативних цілей, спрямованих на розвиток міжрегіонального співробітництва, у регіональних стратегіях до 2027 року.

Зроблені висновки, що активізація розвитку міжрегіональної інтеграції потребує поліпшення її інституційно-правового забезпечення. Необхідно законодавчо унормувати поняття «міжрегіональне співробітництво» та «міжмуніципальне співробітництво» шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законодавчих актів. Також доцільним є внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки щодо чіткого визначення пріоритетності цього напрямку з метою подальшого унормування розвитку міжрегіонального співробітництва як актуального завдання у регіональних стратегіях розвитку.

Досліджено процес прийняття рішення щодо експертного вибору оптимального міжрегіонального розвиткового проєкту. Наведено основні складові ефективності, яка виступає визначальним фактором при відборі проєкту, а також встановлено її межі. До кожної складової ефективності міжрегіонального проєкту запропоновано набір показників, які характеризують її ступінь у порівняних величинах. Застосована методика багатокритеріальної оцінки міжрегіональних проєктів.

Визначено, що більшість загальноприйнятих методичних рекомендацій щодо відбору оптимального проєкту для проходження конкурсних процедур є складними у практичному застосуванні. Тому на практиці здебільшого використовується експертне оцінювання, яке характеризується суб'єктивністю прийняття рішень та недостатньо високим рівнем їх обґрунтованості за критерієм комплексної соціо-еколого-економічної ефективності.

Для оцінки ефективності міжрегіонального проєкту запропоновано її розділення на комерційну та соціально-економічну, яку у відношенні до міжрегіонального проєкту можна вважати міжрегіональною ефективністю.

Вона включає чотири складових – економічну, соціальну, бюджетну та екологічну, кожна з яких може бути визначено за певним набором показників.

Етапами оцінки міжрегіональних проєктів є наступні:

- проведення аналізу для формування значень показників ефективності міжрегіональних проєктів;
- нормування значень показників;
- формування інтегральних показників, схожих за змістом, але не рівнозначних за ступенем важливості;
- побудова моделі оцінки рівня ефективності міжрегіональних проєктів за допомогою агрегованого показника;
- оцінка значень інтегральних показників рівня ефективності міжрегіональних проєктів відповідно до вербально-лінгвістичної шкали значень показників ефективності міжрегіонального інноваційно-інвестиційного проєкту;
- вибір оптимального міжрегіонального інвестиційного проєкту.

РОЗДІЛ 5

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

5.1. Запровадження мережевих методів у публічному управлінні реалізацією регіональної політики

Як було зазначено в пункті 2.3, однією з актуальних тенденцій інтегративних процесів є побудова мережевих структур організацій та встановлення міжрегіональних зв'язків. За останній період часу, вітчизняні науковці все більше проявляють інтерес до мережевих технологій, що викликано впровадженням таких моделей у розвинених країнах у сфері бізнесу та виробництва. Зокрема, ці питання належать до особливого інтересу серед вчених-економістів.

На нашу думку, мережева модель повинна зайняти значне місце у вітчизняній науці, особливо в аспектах публічного управління загалом та публічного управління міжрегіональною інтеграцією зокрема. Це твердження підкріплено фактом, що мережеві моделі вже успішно впроваджуються в країнах Європейського Союзу як інструмент для забезпечення інтеграції.

Таким чином, мережева модель може бути потужним інструментом для розвитку співпраці та інтеграції між різними регіонами в нашій країні. Така модель має потенціал допомогти розв'язувати проблеми та сприяти розвитку ефективного публічного управління на рівні регіонів і міжрегіонального співробітництва на національному рівні.

Враховуючи новаторство даного підходу, виникають питання стосовно його адекватного використання та потенційних ризиків, пов'язаних з впровадженням мережевих методів у публічне управління. Здійснення правильного застосування цієї моделі може дозволити органам влади на регіональному рівні більш ефективно впливати на процеси міжрегіональної

інтеграції з метою створення злагодженого простору у соціальних, гуманітарних, економічних, екологічних, безпекових та інших аспектах.

Значний внесок у розвиток теорій мереж і промислових кластерів зробили провідні закордонні вчені Л. Ейлер, А. Маршалл [349], М. Портер [154], Й. Бенклер [275], Р. Берт [282], М. Келлон [283] М. Грановеттер [319], Б. Латур [338], Д. Лоу [339], О. Солвелл [383], теоретичні побудови яких стали основою для багатьох досліджень у різних галузях науки.

Зараз у вітчизняній науці публічного управління є значна кількість недостатньо досліджених питань щодо застосування зазначених теоретичних засад у формуванні політики регіонального розвитку та її інноваційного напрямку – міжрегіональної інтеграції.

Аналізуючи проблематику використання мережевих методів у публічному управлінні, можна стверджувати, що загальний підхід до цього питання наразі не сформований, і це має свої об'єктивні причини. По-перше, більшість мережевих теорій мають закордонне походження і не досить глибоко досліджені вітчизняними спеціалістами з публічного управління. Невелика кількість наукових праць на цю тему у порівнянні з усталеними публічноуправлінськими підходами утримує їх від конкуренції. По-друге, саме наявність комплексного підходу, заснованого на мережевих теоріях, не означає автоматичного впровадження його в систему публічного управління. Ця теорія має бути адаптована до практичних завдань публічного управління та освоєна державними службовцями для ефективного застосування в діяльності органів влади.

В роботі [331] проаналізовані підходи закордонних вчених до використання термінів та визначень понять мереж та мережевого управління, які наведені в таблиці. Ці визначення об'єднуються навколо двох ключових понять: моделі взаємодії в обміні та відносинах та потоків ресурсів між незалежними підрозділами. Ті, хто наголошує на першій концепції, зосереджуються на бічних або горизонтальних моделях обміну (Powell, 1990), довгострокових повторюваних обмінах, які створюють

взаємозалежність (Larson, 1992), неформальному співробітництві між фірмами (Kreiner & Schultz, 1993) і взаємних лініях комунікації (Powell, 1990). Деякі виділяють шаблонні відносини між окремими особами, групами та організаціями (Dubini & Aldrich, 1991), стратегічні довгострокові відносини між ринками (Gerlach & Lincoln, 1992) і сукупності фірм, які використовують проміжний рівень взаємодії (Granovetter, 1994). Ті, хто наголошує на другій концепції, зосереджуються на незалежних потоках ресурсів між неієрархічними кластерами організацій, що складаються з юридично відокремлених підрозділів (Alter & Hage, 1993). Вони підкреслюють незалежність взаємодійних одиниць.

Таблиця 5.1

Визначення термінів та сутності мережевого управління

Автор	Термін	Визначення
Alter & Hage, 1993	Міжорганізаційні мережі	Необмежені або обмежені кластери організацій, які за визначенням є неієрархічними колективами юридично відокремлених одиниць.
Dubini & Aldrich, 1991	Мережі	Мережі формують зв'язки між окремими особами, групами та організаціями.
Gerlach & Lincoln, 1992	Капіталістичний альянс	Стратегічні, довгострокові відносини на широкому спектрі ринків.
Granovetter, 1994; 1995	Бізнес-групи	Бізнес-групи, об'єднані певними формальними та/або неформальними способами за проміжним рівнем зв'язування.
Kreiner & Schultz, 1993	Мережі	Неформальні міжорганізаційні співробітництва.
Larson, 1992	Мережеві організаційні форми	Довгострокові регулярні обміни, що створюють взаємозалежність, яка ґрунтується на переплетінні зобов'язань, очікувань, репутації та взаємних інтересів.
Liebeskind, Oliver, Zucker, & Brewer, 1996	Соціальні мережі	Сукупність людей, між якими відбуваються обміни, які підтримуються лише спільними нормами поведінки, що заслуговує довіри.
Miles & Snow, 1986; 1992	Мережеві організації	Мережа організацій кластерів фірм або спеціалізованих підрозділів, координованих ринковими механізмами
Powell, 1990	Мережеві форми організацій	Бічні чи горизонтальні моделі обміну; незалежні потоки ресурсів; взаємні лінії комунікації

Складено автором на основі джерел [331]

При розгляді мережевих теорій варто згадати, що формальне дослідження мереж почалося у XVIII столітті, під час розквіту міста Кенігсберг, що розташоване на сході Прусії та є батьківщиною відомого філософа Іммануїла Канта. Кенігсберг мав сім мостів, що перетинали річку Прегель та з'єднували протилежні береги з двома острівцями посередині річки. Цікавим було спостереження місцевих мешканців, що неможливо пройти по всіх семи мостах, не перетинаючи жодного з них більше одного разу. Це завдання привернуло увагу видатного математика Леонарда Ейлера зі Швейцарії, і в 1735 році він створив теорію графів, яка наочно та науково пояснила, чому такий маршрут неможливий.

З того часу основними елементами теорії графів, яку початково Ейлер називав «геометрією положення», стали вершини (вузли) та ребра (лінії). Графом називається сукупність точок (вершин) і ліній (ребер), які їх з'єднують. Цікаво, що набір вершин можна використовувати для абстрагування будь-яких типів даних, тому теорія графів глибоко досліджує взаємозв'язки між ними та надає відповіді на різні питання, пов'язані з розташуванням, оптимізацією, налаштуванням та узгодженням мережі та іншими аспектами [101].

Сучасні уявлення про мережі як форму організації відповідають теорії «рівного виробництва», яку розробляли такі вчені, як Пол Адлер та Йошаї Бенклер. Цей підхід базується на всеосяжній та потужній мережевій інформаційній технології. Завдяки доступності такої інфраструктури значно знижується вартість і збільшується коло встановлених взаємин на основі взаємних вигод через асоціацію.

Згідно з Й. Бенклером, зосереджена інформаційна економіка «дає практичні можливості індивідуумам... робити більше у вільній спільності з іншими, не маючи потреби вибудовувати їхні стосунки через систему цін чи традиційних ієрархічних моделей соціальної, чи економічної організації» [275].

Також цікавою є Теорія мережевих акторів (Actor Network Theory), розроблена Бруно Латуром, Мішелем Келлоном та Джоном Лоу [338, 283, 339].

Основною характеристикою теорії мережевих акторів є об'єктивний аналіз як людських, так і нелюдських акторів. У цій теорії вони розглядаються як рівні актори в мережах, які мають спільну мету. Технологія та суспільство не розділяються, а розглядаються як взаємопов'язані складові комбінованої соціально-технічної системи.

Основним принципом акторно-мережевої теорії є концепція гетерогенної мережі, що складається з різноманітних елементів. В такій мережі актори можуть бути як соціальними, так і технічними об'єктами та організаціями. Відмінною рисою цієї теорії від інших теорій мереж є акцент на різноманітності та рівноправності всіх елементів, які взаємодіють у мережі для досягнення спільних цілей.

Згідно з даною теорією, будь-який актор, чи це буде особа, об'єкт (включаючи комп'ютерні програми, обладнання, технічні стандарти) або організація, має однакову важливість для соціальної мережі.

Для того, щоб проілюструвати природу та особливості теорії мереж, необхідно розглянути ще дві відомі мережеві теорії та проаналізувати їх основні характеристики. Зокрема, це теорія сили слабких зв'язків Марка Грановеттера та теорія структурних дірок Берта.

Марк Грановеттер виділяє дві головні категорії соціальних зв'язків – сильні та слабкі. Метою такого розділення є формальне визначення різних міжособистісних відносин за критерієм частоти та тривалості соціальних контактів. Згідно з його дослідженнями, сильні зв'язки зазвичай виникають у родинних та дружніх стосунках, тоді як слабкі зв'язки більше характерні для відносин між сусідами, знайомими, колегами тощо.

Грановеттер вважає: «Найбільш корисними та вигідними у міжособистісному спілкуванні виявляються слабкі зв'язки, а не сильні. Через сильні зв'язки (через їхню інформаційну надмірність) люди обмінюються

обмеженим обсягом даних або ресурсів, у той час, як обмін дійсно важливою інформацією відбувається саме через слабкі зв'язки. Сильні міжособистісні зв'язки є каналом інформації, яка мало відрізняється від інформації, яку має сам суб'єкт» [319].

Теорія «структурних дірок» Рональда Берта містить чіткішу і повну аргументацію на користь даного феномену. Берт запровадив цю концепцію у своїх дослідженнях з метою пояснити відмінності у соціальному капіталі. Він вважав, що люди мають певні позиційні переваги або недоліки через своє вбудування у соціальні структури. У теорії Берта «структурна діра» розуміється як розрив між двома людьми, які мають додаткові джерела інформації.

Більшість соціальних структур зазвичай характеризуються щільними кластерами сильних зв'язків, відомими як закриті мережі. Заснована на цій ідеї теорія відзначає, що однорідність інформації, нових ідей та поведінки, як правило, вища всередині будь-якої групи людей, ніж між двома різними групами. Людина, яка виступає посередником між двома або більш тісно пов'язаними групами, може отримати значні переваги. Наприклад, вона може передавати чи контролювати цінну інформацію між цими групами. Крім того, така людина має можливість об'єднати ідеї, отримані з різних джерел, та висунути новаторські ідеї, які походять з різних груп [282, с. 46-49].

Дескриптивна теорія мереж має важливе значення у сфері публічного управління, особливо для аналізу інтеграційних процесів, що відбуваються в країнах Євросоюзу. Ця теорія зосереджується на описі та аналізі структури політичних мереж. Прихильники дескриптивної теорії вважають, що Європейський Союз є диференційованою політичною системою [379, с. 37].

Основна відмінність в прийнятті рішень між ЄС та національними державами полягає у тому, що в ЄС дискусії проводяться групами експертів, а більшість рішень приймається Європейською комісією, а не через класичні методи, що використовуються в національних державах.

Прихильники дескриптивної теорії мереж висунули три основні висновки: 1) структура політичних мереж безпосередньо впливає на прийняття політичних рішень; 2) у країнах, які подібні до Європейського Союзу, система управління складається переважно на мережевій основі, а не на типовій ієрархічній системі, яка характерна для національних держав; 3) з часом мережеве управління починає висувати питання про ефективність та легітимність такого режиму.

Вчені приходять до висновку, що політична мережа є групою акторів, кожен з яких залучений до різних сегментів політичного управління, свідомо переслідує свої інтереси та має здатність впливати на успіх чи невдачу прийняття та реалізацію політичних рішень та практичних заходів, які вони передбачають [277].

Теорія мереж також вивчає різноманітні типи та рівні мереж. В одному з досліджень [269, с. 47], зазначається, що мережа повинна бути аморфною, тобто не мати «голови» або центрального контролю. При цьому, не всі вузли мережі повинні бути еквівалентними один одному. Мережа може приймати форму ланцюга, зірки або мати взаємопов'язану гібридну та багаторівневу структуру.

Типи мереж представлені на рисунку 5.1.

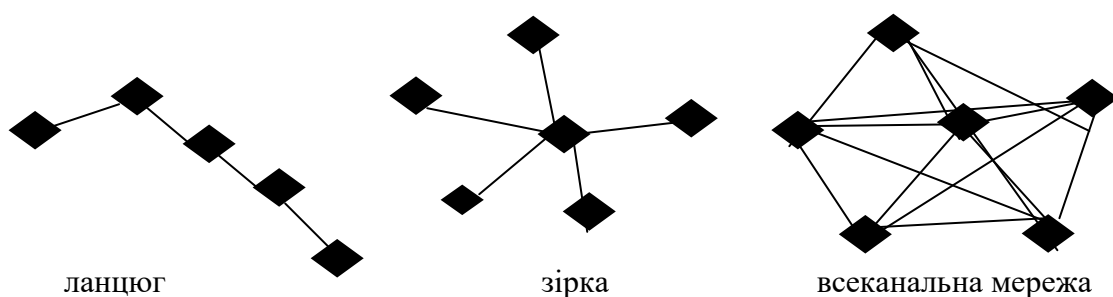

Рис. 5.1. Типи мереж

Мережа типу ланцюга асоціюється з чергою або потоком товарів чи інформації в одну лінію, де контакти між вузлами є послідовними, і для просування через мережу від початку до кінця необхідно пройти через всі

взаємозалежні вузли. Мережа типу зірки, чи колеса діє на принципі франшизи чи картелю, де кожен актор зв'язаний з центральним (але не ієрархічним) вузлом або актором і здійснює координацію чи зв'язок через цей центральний вузол. Мережа типу всеканального ланцюга нагадує мовний інтерфейс, де кожен актор зв'язаний з усіма іншими, надаючи такій мережі найвищий потенціал. Різні типи мереж підходять для різних цілей та ситуацій.

Також існують гібридні форми мереж, які поєднують елементи різних типів мереж, а також ієрархічні форми організацій. Наприклад, традиційні ієрархічні системи можуть існувати всередині окремих вузлів мережі, взаємодіючи з іншими частинами мережі у неієрархічний спосіб.

Щодо рівнів мереж, всі вони можуть бути класифіковані на чотири основні категорії: організаційний, доктринальний, технологічний та соціальний.

Організаційний рівень стосується розміру актора або їх комбінації, які організовані у мережу. Він відповідає на питання «як» мережа утворена і структурована.

Доктринальний рівень пов'язаний з питанням «чому» певні члени організації об'єднуються у мережу. Цей рівень аналізу допомагає пояснити, що утримує мережу від розпаду і дозволяє її членам діяти стратегічно та тактично без центрального управління або лідера.

Технологічний рівень стосується моделі, здібності та щільності інформаційних і комунікаційних потоків у мережі. Він відповідає на питання «якою» є технологічна основа мережі та які інструменти використовуються для забезпечення її функціонування.

Соціальний рівень стосується взаємодії та ступеня взаємного знайомства між членами мережі. Він відповідає на питання «наскільки добре» члени мережі знають одне одного і як вони пов'язані між собою [269, С. 48-52].

Отже, існує три типи та чотири рівні мереж, які можуть комбінуватися.

Мережі можуть бути різноманітними та виражати різні характеристики. Наприклад, мережа може бути детермінованою і не випадковою, що означає, що кожен вузол має однакову кількість зв'язків, як і всі інші вузли в цій мережі. Іншим варіантом є модульна мережа, яку можна розділити на окремі кластери, але при цьому лише декілька зв'язків об'єднуюватиме ці кластери.

Також існує гетерогенна, або різнорідна мережа, де кожен вузол має різні рівні центральності. Наприклад, безмасштабні мережі часто виявляють гетерогенну структуру.

Деякі мережі можуть одночасно бути ієрархічними та модульними, тобто вони мають підсистеми, які підпорядковані та контролюються іншими елементами мережі. Всі ці різноманітні характеристики мереж впливають на їх функціонування та динаміку, і дозволяють вивчати та аналізувати різні аспекти взаємодії вузлів у мережі [388].

Враховуючи наведене, можемо запропонувати модель мережі міжрегіональної інтеграції, яка представлена на рисунку 5.2.

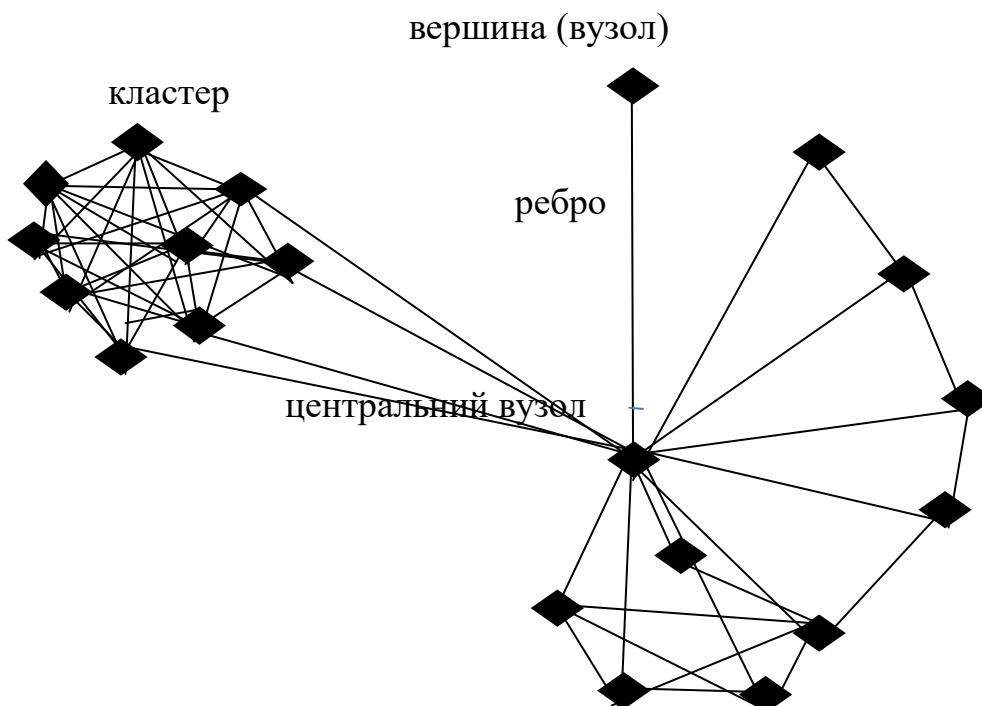

Рис. 5.2. Модель мережі міжрегіональної інтеграції

На рисунку 5.2 представлена модель мережі, де кожна точка представляє вершину або вузол, а лінії між ними – ребра. Визначається, що точка, позначена як «центральный вузол», має найбільшу центральність за ступенем важливості та центральність за посередництвом. Ті вершини, які утворюють кластер, мають більшу щільність або коефіцієнт місцевої кластеризації в порівнянні з іншими ділянками мережі.

Ця модель може бути використана для побудови мережі міжрегіональної інтеграції, де вузлами є суб'єкти, що беруть участь у розробленні та забезпеченні реалізації державної регіональної політики. «Центральний вузол» відображає орган виконавчої влади, який відповідає за питання міжрегіональної інтеграції. «Міжрегіональний кластер» у цій моделі вказує на згруповані вершини, що представляють регіони, об'єднані певними спільними аспектами чи цілями.

Вважаємо необхідним розкрити поняття міжрегіонального кластера більш докладно. Серед низки визначень кластера, на нашу думку, найбільш відповідає сутності міжрегіонального кластера наступне визначення: «Критична маса акторів, ресурсів, компетенцій (в абсолютному вираженні – щодо конкурентів кластера в інших регіонах – але також стосовно інших кандидатів у кластер в інтегрованих регіонах) з метою підтримувати взаємодію між суб'єктами кластера в довгостроковій перспективі та залучати нових членів» [382].

Кластерний підхід є відносно новим, але вже вимагає подальшого удосконалення та широкого впровадження в процесах формування та реалізації політики регіонального розвитку.

Піонером у дослідженні регіональних економік та особливостей локалізації підприємств на території є Альфред Маршалл. Він проводив аналіз еволюції промислових округів, що розвиваються, зокрема, на основі трудових укладів, сімейних та ремісничих форм організації праці, які характерні для малих підприємств, що співпрацюють між собою [349, с. 256].

У 1970-ті роки представники нової економічної теорії висунули ідеї, пов'язані з впливом концентрації регіональних підприємств на загальний економічний розвиток. У 1990-х роках Пол Кругман запропонував основні принципи нової економічної географії, яка пояснює нерівномірність розподілу підприємств і акцентує на можливостях економічного розвитку агломераційних систем.

Згідно з Кругманом, підприємства розподіляються нерівномірно по територіях з численних причин. В окремих регіонах не просто відбувається концентрація компаній, а виникають додаткові соціальні блага та економічні переваги завдяки їх синергії та взаємодіям. Такі місцевості поступово стають територіальними кластерами, що складаються з конкурентних підприємств, які співпрацюють одне з одним, компактно розташованими в певному регіоні та виробляють конкурентоспроможну продукцію. Ці фактори визначають експортну специфіку регіону або його міжрегіональні економічні зв'язки [337].

Майкл Портер у своїй праці «Конкуренція» досліджував зв'язок між конкурентоспроможністю підприємств та їх участю в національних і глобальних ланцюжках цінності (value chain) та активністю в успішних кластерах [154].

На сьогодні в усьому світі, включаючи Європу, традиційна кластерна політика, яка в основному базується на «портерівських» моделях і концепціях, стала обмеженою і не може більше забезпечувати необхідного рівня зростання. Вона потребує модернізації та розробки нових моделей публічного управління кластерами, які враховували б світовий контекст, що змінюється. Кластери мають стати універсальним інструментом для розвитку територій і їх підтримки. Особливу важливість у сучасних умовах глобалізації набуває підтримка регіональними органами влади міжрегіональних виробничих кластерів.

У сучасних умовах можна з упевненістю стверджувати, що XXI століття є епоєю розвитку промислового устрою, заснованого на

функціонуванні територіальних кластерів. Кластери поступово стають ключовими факторами еволюції світової економіки та навіть виступають у ролі її локомотивів, хоча раніше ця роль відводилась великим корпораціям і холдингам.

Сучасні виробничі та інформаційні технології значно знижують витрати підприємств і організацій малого бізнесу, що входять до кластерів, і зближують їх економічні можливості з великими компаніями. Такі знижені транспортні витрати та вдосконалені технології малої розподіленої енергетики стимулюють створення кластерних мереж підприємств, що виявляють високу адаптивність як до нових викликів зовнішнього середовища, так і до вимог споживачів.

Розвиток кластерів, своєю чергою, сприяє зміні соціальної структури постіндустріального суспільства, спричинюючи появу нових форм організаційної та споживчої поведінки людей.

Багато питань, пов'язаних з формуванням кластерів, ще 15-20 років тому були предметом дискусій, а науковий і управлінський апарат був недостатньо розвиненим, сьогодні ми можемо з впевненістю стверджувати про існування чіткої територіальної та галузевої концепції розвитку, заснованої на кластерному підході. В усьому світі сформовані наукові школи, що досліджують територіальні кластери, а також функціонують кластерні національні обсерваторії.

Суть сучасного кластерного підходу до регіонального розвитку в контексті міжрегіональної інтеграції полягає в тому, щоб різні зацікавлені сторони, такі як бізнес-спільнота в регіонах, громадські, наукові та освітні організації, регіональні органи влади та фінансові інститути, змогли об'єднати свої зусилля для співпраці в рамках міжрегіонального кластера. Передбачається, що успішна співпраця конкурентних підприємств стимулює економічне зростання та соціальний розвиток як окремих регіонів, так і всієї країни в цілому.

Така співпраця може реалізовуватися через організацію різноманітних спільних проєктів, таких як інфраструктурні, наукові, соціальні та маркетингові ініціативи. Крім того, важливим аспектом є розвиток програм державно-приватного партнерства між учасниками кластера. Це вимагатиме прийняття органами влади регіонів, що утворюють спільний кластер, особливого характеру публічноуправлінських рішень.

Такі рішення повинні забезпечити координацію дій регіональних органів влади з метою зміцнення конкурентоспроможності на глобальному рівні, зосередження капіталу і ресурсів у пріоритетних сферах виробництва спільних продуктів інтегрованих регіонів. Державна політика регіонального розвитку відіграє важливу координаційну роль у цьому процесі. Вона сприятиме оптимізації розміщення продуктивних сил в інтегрованих регіонах, вибору технологій, методів виробництва і його масштабів, встановленню виробничих і екологічних стандартів, а також асортименту та параметрів продукції з урахуванням глобальної ринкової кон'юнктури.

Сьогодні органи державної влади та місцевого самоврядування в багатьох країнах, а також міжнародні організації вже активно використовують кластерний підхід для формування та реалізації рішень, спрямованих на комплексний розвиток територій і галузей. Цей підхід виявився досить ефективним і знаходить своє застосування в кластерних політиках – це набір заходів, спрямованих на підтримку та розвиток територіальних кластерів, і враховує інтереси різних груп і організацій.

Кластерний підхід є ефективним інструментом для публічного і соціального управління, і він отримав визнання від багатьох авторитетних експертів та успішних управлінців як потенційна основа для формування сучасної політики регіонального розвитку.

Існує низка ефективних інструментів розвитку кластерів, які необхідно використовувати публічним управлінцям під час формування та діяльності міжрегіональних кластерів.

Взявши за основу підхід О. Солвелла [383] можна запропонувати наступну структуру міжрегіонального кластера (рис. 5.3).

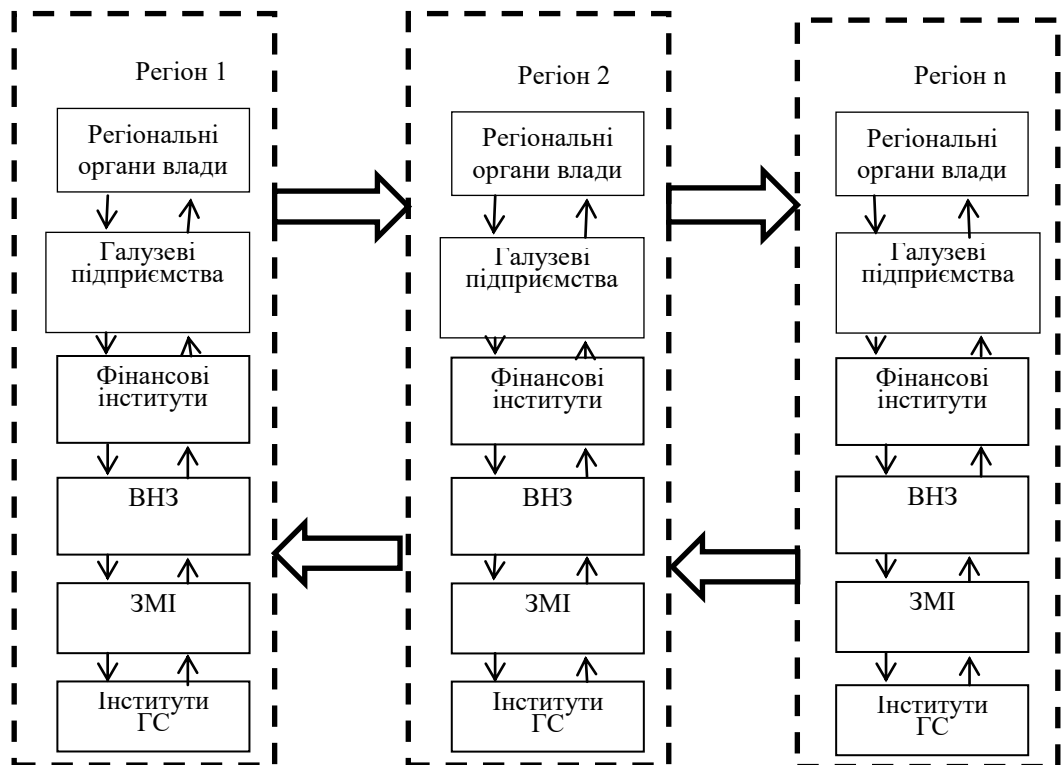

Рисунок 5.3. Основні складові структури міжрегіонального кластера

Одним із найпоширеніших з таких інструментів є форсайт (від англ. foresight-передбачення) – це один зі способів визначення ринкових пропозицій кластера, в першу чергу призначених для ринків, що знаходяться поза регіонами його базування. Якщо ми говоримо про інноваційний міжрегіональний кластер, то товари та послуги пов'язані з так званими проривними технологіями та «портфелями» взаємопов'язаних технологій, колективно просуваються учасниками кластера.

Організаційно форсайт кластера постає як безперервний процес роботи з експертною спільнотою:

- щодо виявлення та корекції пріоритетних напрямів технологічного розвитку кластера в цілому;
- вибору ринків та «портфелів» базових технологій кластера;

– ув'язування пріоритетів розвитку кластера з прогнозами та стратегіями науково-технічного розвитку країни.

Виходячи з розуміння напрямів технологічного розвитку визначається стратегія формування інноваційної інфраструктури кластера, а також заходи підтримки та стимулювання інноваційних технологій, що генеруються його підприємствами.

Форсайт застосовується:

- при стратегічному та технологічному плануванні розвитку кластера;
- визначення пріоритетів роботи інфраструктурних та спеціалізованих організацій кластера;
- формування пропозицій щодо зміни програми розвитку кластера.

Форсайт-дослідження зазвичай включає наступні етапи:

- формування лідерської групи форсайт-проєкту, первинна ідентифікація експертних спільнот та замовників форсайту;
- визначення об'єкта та предмета форсайт-дослідження. Наприклад, якщо ми говоримо про технологічний форсайт кластера, то необхідно позначити цікаві нам галузі, а також ключові проблеми та виклики, актуальні завдання розвитку кластера, які, на думку експертів, можна вирішити за допомогою форсайт-методів;
- формування суттєвих умов. Наприклад, якщо ми аналізуємо технологічні можливості кластера, то нам необхідно описати якісні зміни виробів або ринкових позицій кластера;
- створення предметної картки та експертних панелей, проведення досліджень та опитувань. На цьому етапі уточнюється глосарій проєкту, виявляються стейкхолдери сайту, деталізується склад експертних груп, оцінюються тенденції аналізованих областей;
- опис різних альтернатив майбутнього, тенденцій та сценаріїв розвитку сфери прогнозування;
- формування стратегій, програм, планів та «дорожніх карт»;

– інституціоналізація та визначення регулярних механізмів оновлення «дорожніх карт», стратегій та інших результатів форсайт-дослідження [373].

Іншим важливим інструментом є ланцюжок цінності кластера. Ланцюжок цінності кластера визначає послідовність видів діяльності та функціональний взаємозв'язок його підприємств.

Моделюючи, з одного боку, черговість виконання функцій учасниками кластера, а, з іншого, – розподіл останніх за функціональними видами діяльності, можна формувати виробничі, маркетингові та інфраструктурні рішення, що реалізуються програмою розвитку кластера, зокрема, можна приймати рішення:

– про те, який розподіл учасників кластера в ланцюжку цінності є оптимальним;

– які інфраструктурні рішення та заходи підтримки необхідні для формування такого роду розподілу;

– як оптимізувати маркетингову активність кластера.

Структуру ланцюжка цінності необхідно аналізувати:

– для формування програми розвитку кластера;

– для розробки заходів підтримки підприємств кластера;

– для формування програм переходу корпорацій від холдингової до кластерної промислової моделі;

– при підготовці «дорожніх карт» розвитку інноваційної, соціальної, транспортної та енергетичної інфраструктури інноваційного міжрегіонального кластера;

– для системного аналізу виробничих та інфраструктурних проєктів кластера.

Поняття ланцюжка доданої вартості, або ланцюжка цінності, є фундаментальним та важливим для розуміння структури кластера та специфіки кластерного підходу. Воно відбиває послідовність поділу праці та формування компаніями цінності своїх споживачів.

Класичний ланцюжок цінності нагадує сходи. В її основі знаходиться видобуток та первинна перероблення сировини. Далі йдуть:

- виробництво первинних компонентів товарів;
- збирання виробів;
- продаж та доставлення товарів (послуг) споживачеві.

У цьому сучасні дослідники схильні включати в ланцюжок цінності як цикли виробництва та продажу товарів та послуг, так й стадії утилізації, вторинної перероблення товарів, навчання фахівців, некомерційної та наукової діяльності. Тому в ланцюжок цінності можуть включатися некомерційні та державні організації і навіть соціальні групи, мережі та спільноти.

З погляду М. Портера, кластерний підхід до підвищення конкурентоспроможності регіонів наголошує на розвитку міжфірмової кооперації в створюваних ланцюжках цінності [154].

Також М. Портер аналізує такі фактори, що впливають на структуру ланцюжка цінності кластера:

- спеціалізовані навички мешканців регіону;
- володіння результатами університетських досліджень;
- зручне географічне розташування;
- розвинена інфраструктура;
- незвичайний (складний чи підвищений) місцевий попит;
- наявність суміжних кластерів – генераторів попиту;
- наявність компаній-лідерів, які породжують кластер.

На думку М. Портера, ланцюжок цінності не обмежується рамками однієї галузі і формує міжгалузеву взаємодію [375].

Також цікавим є використання лінійної моделі інноваційної діяльності у питаннях створення міжрегіонального кластера. Лінійна модель інноваційної діяльності, відома також як «інноваційний ліфт» або «трубопровід інновацій» (в англійській літературі – pipeline model, assembly line model), описує послідовний лінійний процес підтримки інноваційних

проектів. Зазначений процес починається з етапів фундаментальних і прикладних досліджень, продовжується фазами розробки та розвитку продуктів і технологій і закінчується різними стадіями комерціалізації результатів розробок.

Аналізуючи поточний стан стадій «інноваційного ліфта», можна формувати:

- стратегію розвитку інноваційної діяльності кластера у вигляді опису механізмів переходу до бажаних станів «інноваційного ліфта»;
- пропозиції щодо стандартів інноваційної діяльності кластера та сервісів з боку інститутів розвитку, що стимулюють переходи проектів на наступний етап «інноваційного ліфта».

Крім цього, аналіз «інноваційного ліфта» дозволяє виявляти «долини смерті» – найбільш типові ризики при розвитку венчурних проектів і стартапів.

Структура американської, британської, австралійської та тайванської інноваційних систем орієнтується на лінійні етапи роботи з різними стадіями готовності технології до комерціалізації.

Лінійна модель інноваційної діяльності застосовується:

- при формуванні програми розвитку кластера та розробці заходів підтримки його підприємств;
- розроблення, «дорожніх карт» розвитку інфраструктури інноваційного міжрегіонального кластера;
- системний аналіз наукових та інноваційних проектів кластера;
- підготовці пропозицій міжрегіонального кластера з розвитку загальнодержавної інноваційної системи [273].

Актуальним, на нашу думку є проведення бенчмаркінгу міжрегіональних кластерів. Бенчмаркінг – це порівняльний аналіз кращих практик розвитку територіальних кластерів, який може здійснюватися за допомогою:

- включеного спостереження;

- анкетування;
- аналізу статистичних даних та відкритих джерел.

Бенчмаркінг кращих практик бажано провести за такими напрямками:

- найкращі практики роботи спеціалізованих організацій кластера;
- найкращі практики інфраструктурних організацій та сервісів для учасників кластера, в т.ч. фінансових;
  - кращі практики заходів державної та недержавної підтримки кластерів;
  - найкращі практики розвитку людського капіталу кластера (освіта, охорона здоров'я, вплив на демографічні та міграційні процеси територій);
  - кращі практики розвитку соціального капіталу кластера (групи, спільноти, інститути та соціальні механізми довіри та соціалізації кластера).

Бенчмаркінг застосовується в рамках робіт із формування програми розвитку кластера з метою:

- підвищення ефективності кластерної ініціативи;
- поширення та стандартизації успішного досвіду;
- формування позиції кластера на регіональних, національному та міжнародному ринках.

Цілі бенчмаркінгу можуть бути пов'язані як з покращенням програми розвитку конкретного кластера, так і з формуванням пропозицій щодо зміни кластерної політики інтегрованих регіонів.

До переваг бенчмаркінгу як інструменту удосконалення програми розвитку кластера слід віднести його високий потенціал як у частині зниження ризиків від неправильних рішень, так і в частині пошуку нових ідей, пов'язаних з розвитком міжрегіонального кластера.

Залежно від цілей визначаються методи збору даних, які можуть бути різними, наприклад:

- неофіційні бесіди з представниками організацій-стейкхолдерів;
- проведення фокус-груп та кількісних досліджень;
- здійснення обстеження та аудиту підприємств кластера;

- анкетування;
- збір та систематизація звітності організацій за фінансовими та нефінансовими показниками.

Бенчмаркінг кластерів і кластерних ініціатив, на наш погляд, повинен враховувати не тільки структуру кластера, але і його функціональні взаємозв'язки, соціальні та інституційні процеси, що відбуваються на територіях. Виходячи з цього порівняльний аналіз кластерних ініціатив можна проводити:

- за структурою та ключовими гравцями кластера;
- базовому ланцюжку цінності кластера;
- лінійної моделі інноваційної діяльності («лійка інновацій»);
- іншим забезпечувальним процесам кластера («соціальні ліфти» – механізми соціальної мобільності різних груп, що підсилюють соціальний і людський капітал кластера, формування цінностей та суспільної думки тощо) [382].

Для опису основних етапів створення, розвитку та успішної роботи міжрегіонального кластера використовується бізнес-модель його інфраструктурної організації.

З погляду визнаних фахівців у галузі бізнес-моделювання Олександра Остервальдера (Alexander Osterwalder) та Іва Пін'є (Yves Pigneur), бізнес-модель описує:

- споживчі сегменти;
- ціннісні пропозиції організації;
- канали збуту послуг;
- особливості взаємодії із клієнтами;
- потоки надходження доходів;
- ключові ресурси;
- ключові види діяльності;
- особливості партнерів;
- структуру витрат організації.

На підставі бізнес-моделі робиться SWOT-аналіз і формується стратегія розвитку інфраструктурної організації, зокрема ведеться пошук відповіді на питання про те, які заходи та завдання, пов'язані з розвитком інфраструктурної організації, необхідно виключити, які скоротити, які – збільшити, а які – створити. Виходячи зі стратегії формується бізнес-план та фінансова модель інфраструктурної організації.

Бізнес-моделювання бажано застосовувати для формування стратегій, бізнес-планів та проектів розвитку інфраструктурних організацій кластера, що надають послуги його учасникам [367].

Важливим інструментом забезпечення функціонування міжрегіонального кластера є розвиток його соціального капіталу, соціальної мобільності та стейкхолдерів кластера. На соціальний та людський капітал кластера впливають:

- демографічна та соціальна ситуація в регіоні;
- рівень розвитку соціальної інфраструктури, міського та культурного середовища кластера.

У програмі розвитку кластера повинні міститися пропозиції щодо управління демографічними та соціальними ризиками та можливостями на території його базування.

Для формування заходів з управління соціальним та людським капіталами кластера необхідно позначити завдання його спеціалізованих організацій щодо роботи зі стейкхолдерами – різними соціальними групами, залученими до кластерної ініціативи та зацікавленими у розвитку кластера.

У процесі розробки програми розвитку кластера бажано проаналізувати інтереси стейкхолдерів, визначити механізми та цілі роботи його спеціалізованих організацій із залучення необхідних соціальних груп у регіонах базування кластера, а також можливості, пов'язані створенням «соціальних ліфтів».

Цей інструмент застосовується:

- для формування програми розвитку кластера;

- розробка заходів підтримки підприємств кластера;
- підготовці «дорожніх карт» розвитку соціальної інфраструктури кластера;
- аналізі інфраструктурних та суспільно значущих проєктів кластера [131].

І нарешті, формування стратегії кластерної ініціативи можливо з використанням моделі «36 стратегем». Для формування стратегії та «дорожньої карти» кластерної ініціативи за моделлю «36 стратегем» необхідна взаємна узгодженість трьох наступних факторів:

- інтересів лідерської групи кластерної ініціативи;
- можливостей організації кластерної ініціативи;
- потреб ринків, у яких позиціюється кластер.

У результаті їх скоординованості формується «дорожня карта» стратегії розвитку кластера, що включає етапи з командоутворення лідерів, організаційному розвитку кластера і його позиціонування на зовнішніх ринках.

Модель «36 стратегем» застосовується:

- для формування програми розвитку кластера;
- розробки заходів підтримки підприємств кластера;
- формування «дорожніх карт» розвитку лідерської групи, організаційного розвитку та маркетингової активності кластера [9].

Використання наведених інструментів у реалізації кластерної політики на міжрегіональному рівні зможе сприяти розвитку регіонів на новій інноваційній основі.

Після узагальнення основних положень теорії мереж можна зробити певні висновки щодо її застосування у питаннях міжрегіональної інтеграції.

Суб'єкти, що беруть участь у формуванні політики регіонального розвитку та міжрегіональній інтеграції, не діють відокремлено, а знаходяться у взаємодії, подібні до вузлів у мережі, з'єднані між собою ребрами.

Однак, варто зауважити, що не всі суб'єкти є однаково важливими. Їх значущість може оцінюватися не лише за кількістю зв'язків (ступенем центральності), але також за можливістю виступати як посередник між іншими вузлами (посередницькою центральністю). Крім того, важливою характеристикою є центральність за власними векторами, яка показує близькість до найбільш активних вузлів.

Особливо значущими для мережі інтегрованих регіонів є суб'єкти, які можуть виконувати роль мережеских мостів. У цьому контексті центральні органи виконавчої влади відіграють важливу роль у забезпеченні ефективної міжрегіональної інтеграції та сприянні розвитку мережі.

Можна зробити логічний висновок, що в першу чергу у мережу мають об'єднуватися суб'єкти, які мають спільні якості або переваги. Однак, не завжди очевидно, які саме спільні якості або інтереси є головними факторами для їх об'єднання. Для розуміння цього важливим є вивчення природи зв'язків всередині мережі. Ці зв'язки можуть бути пов'язані з обміном знаннями, інформацією, матеріальними ресурсами та іншими аспектами.

Налаштування графу мережі не завжди відображає всю складність міжрегіональної взаємодії, але іноді визначення напрямків та характеру зв'язків може послужити основою для прийняття публічноуправлінських рішень.

Також важливо з'ясувати, наскільки щільно пов'язана мережа і як вона взаємодіє з іншими акторами або групами. Чи входить вона в більшу мережу? Чи є «мережескі ізоляти» – вузли, які повністю відокремлені від мережі? Чи є посередники, які виграють з наявних структурних дірок в мережі? Важливо також врахувати відстані між вузлами та ступінь модульності мережі. Всі ці аспекти допоможуть зрозуміти природу взаємодії та вплинуть на розвиток мережі інтегрованих регіонів.

Важливим аспектом є структура мережі, яка визначає її ефективність. Мережі, які мають ієрархічну та вертикальну організацію, де обмежені горизонтальні зв'язки між рівноправними вузлами, є менш ефективними.

Мережі є динамічними та нестатичними. Незалежно від того, чи вони є випадковими, чи безмасштабними, вони піддаються фазовим переходам. Вони можуть еволюціонувати в складні адаптивні системи з емерджентними властивостями. Навіть незначні зміни, наприклад, додавання декількох нових зв'язків, можуть радикально змінити поведінку мережі.

Ці особливості необхідно враховувати при формуванні та реалізації політики регіонального розвитку загалом, а також у питаннях міжрегіональної інтеграції зокрема. Врахування динаміки та адаптивності мереж допоможе створити більш ефективні та стійкі стратегії розвитку регіонів та сприятиме успішному зближенню різних регіонів через міжрегіональну інтеграцію.

Мережі постійно утворюють нові мережі, а їх взаємодія може сприяти інноваційному розвитку регіонів. Саме через цю особливість мережеві методи стають актуальними у публічному управлінні міжрегіональною інтеграцією. Використання мережевих механізмів співпраці стає все більш поширеним, оскільки вони відображають загальну орієнтацію на відносини взаємності та взаємозалежності, у порівнянні з ієрархічною структурою та залежністю.

Кластерний підхід надає публічним управлінцям можливість використовувати ідеї та методи, що допомагають перевести економіку в режим ендогенного економічного зростання. Кластери є ключовими структурами, які допомагають забезпечити регіональний розвиток, зближуючи групи підприємств та організацій для досягнення спільних цілей [80].

Там, де кластери ще не сформовані, можна говорити про кластерні ініціативи - це дії груп та організацій, спрямовані на трансформацію наявних агломерацій підприємств у кластери, що сприяють економічному розвитку регіонів. Такі ініціативи можуть сприяти створенню потужних мережевих структур, які сприяють інноваційному зростанню та зміцненню регіональної економіки.

У третьому десятилітті ХХІ століття можна вже говорити про історичний розвиток кластерів. У 1990-х роках увага світової спільноти була спрямована на кластерні політики, які стосувалися різних аспектів промислового прогресу, а кластери в першу чергу розглядалися у контексті розвитку регіональних промислових систем.

З початком нинішнього століття акцент змістився на формування регіональних інноваційних систем (РІС), і кластерна політика стала сприйматися як інструмент для реалізації національних стратегій інноваційного розвитку. Ці стратегії передбачають системні заходи щодо інтеграції різних структур і інститутів, що створюють світового рівня інновації, в національні економіки.

Наука публічного управління зараз ставиться до питання розробки нових інструментів для реалізації кластерних політик та ініціатив. Особлива увага приділяється формуванню ефективної стратегії колективних дій місцевих органів влади та інших учасників, спрямованої на розвиток міжрегіональних кластерів. Важливим завданням є забезпечення взаємодії між різними акторами і структурами для підтримки інноваційного розвитку та створення сприятливих умов для розвитку кластерів.

5.2. Смартспеціалізація як інструмент формування та оптимізації політики регіонального розвитку і сприяння міжрегіональному співробітництву

У звіті OECD під назвою «Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation» («Зростання в регіонах, засноване на інноваціях: роль смартспеціалізації») розглядається концепція смартспеціалізації як важливий інструмент для структурування промисловості та інновацій в регіональних економіках. Головна мета полягає в демонстрації впливу державної політики та загальних рамкових умов, зокрема політики у сфері НДДКР та інвестиційної політики в інновації, на формування економічної, наукової та

технологічної спеціалізації регіону. Це впливає на продуктивність, конкурентоспроможність та шляхи економічного зростання.

Експерти вважають, що смартспеціалізація є логічним розвитком процесу поглиблення, диверсифікації та спеціалізації загальних інноваційних стратегій з урахуванням особливостей кожного регіону, міжрегіональних аспектів та можливостей співробітництва. Це є потенційним методом для підтримки розвинених країн ОЕСР і країн, що розвиваються, у перезапуску економічного зростання через інвестиції в інновації, спрямовані на знання. (innovation led/knowledge-based investments) [263].

Дослідження впровадження концепції стратегії розумної спеціалізації (Strategy for Smart Specialization – S3) у формуванні політики регіонального розвитку та сприяння міжрегіональному співробітництву в країнах Європейського Союзу (ЄС) посідають значне місце у науковій літературі останніх років.

Науковці стверджують, що основним припущенням стратегії розумної спеціалізації є виділення унікальних сильних сторін і можливостей, характерних для конкретної території. Вибір розумної спеціалізації спрямований на оптимальне використання ресурсів регіону шляхом найкращого поєднання потенціалу науки, освіти та економіки. Крім того, впровадження стратегій розумної спеціалізації в регіонах – це не одинична подія, а безперервний процес управління. Такий підхід підкреслює важливість стратегічного міжрегіонального співробітництва [399].

Підхід стратегії розумної спеціалізації є актуальним для досягнення таких європейських пріоритетів як розумне, стале та інклюзивне зростання. Розумна спеціалізація надважлива для майбутнього Європи, тому що, по-перше, розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях, залишається фундаментальним викликом і ключовим пріоритетом для ЄС в цілому. По-друге, розумна спеціалізація актуальна для досягнення цілей сталого розвитку. Нарешті, по-третє, розумна спеціалізація сприяє інклюзивному зростанню як всередині регіонів, так і в міжрегіональному просторі шляхом

зміцнення територіальної єдності та управління структурними змінами [328, с. 8].

З 2015 року Європейська Комісія наполегливо працює над міжрегіональними тематичними партнерствами S3 підтримуючи їх у з'ясуванні того, як об'єднуватися регіонам та розвивати їх спільні зусилля у якнайкращий спосіб.

Сьогодні органами влади, відповідальними за регіональний розвиток та інновації, реалізується разом із відповідними зацікавленими сторонами понад 120 стратегій розумної спеціалізації для досліджень та інновацій з метою розвитку та поєднання сильних сторін інновацій із можливостями та потребами бізнесу.

Для досягнення цих цілей принцип смартспеціалізації передбачає розвиток міжрегіональної співпраці, яка сприятиме регіональній конкурентоспроможності, мінімізуючи дублювання та фрагментацію діяльності, що фінансується з державного бюджету в ЄС. Насправді розширення співпраці між регіонами підтримується так званім зовнішнім виміром, який, як правило, повинен бути присутнім у хорошій стратегії розумної спеціалізації. Цей вимір вимагає вивчення можливих взаємодоповнень з іншими регіонами ЄС, щоб оцінити власні регіональні активи та конкурентну перевагу, беручи до уваги власну позицію щодо позицій інших регіонів [377, с. 11].

Розглядаючи можливості концепції смартспеціалізації у сфері активізації процесів міжрегіональної інтеграції можна констатувати, що в ході впровадження підходів смартспеціалізації у реалізацію політики регіонального розвитку відбувається концептуальне вдосконалення методології S3. Останнім часом все більшої значущості набуває інтеграційна складова S3, метою якої є активізація регіональних можливостей щодо створення інновацій та підвищення ефективності використання ресурсів. Тому аспекти впливу стратегій розумної спеціалізації на міжрегіональні інтеграційні процеси зараз активно досліджуються європейськими вченими.

Так, Макканн П. та Ортега-Аргилес Р. під час дослідження першого досвіду впровадження S3 у політику згуртування ЄС Союзу зробили висновки, що розумна спеціалізація дозволяє:

- визначити унікальні функції та потенціал кожного регіону;
- відійти від практики вибору пріоритетних галузей виключно на промисловій основі;
- активізувати процеси державно-приватного партнерства, що дозволить органам влади створити комфортні умови для підприємців та найманих працівників належних умов працевлаштування, впливаючи тим самим на економічне середовище регіону та його конкурентоспроможність [351].

Ванхамакі С., Рінкінен С. та Манскінен К. у своєму дослідженні зазначають, що у стратегії «Європа 2020» необхідність збільшення інвестицій у дослідження та інновації була визнана важливою частиною стимулювання європейської економіки. Таким чином, концепція S3 була невіддільною частиною політики згуртованості ЄС протягом останнього бюджетного періоду 2014-2020 рр., і структура S3 широко застосовувалася в країнах-членах ЄС. Визначення національного або регіонального S3 було встановлено як вимога для виділення фінансування досліджень і розробок ЄС. Мета такого підходу полягає в тому, щоб спрямувати дослідницькі та інноваційні ресурси у вибрані пріоритетні сфери, які мають найбільший потенціал для успіху регіону в майбутньому. Під час аналізу та вибору пріоритетних сфер регіони заохочуються виходити за межі традиційного галузевого підходу та використовувати відповідний різноманітний тип диверсифікації в межах пріоритетної сфери, тобто диверсифікацію на суміжні сфери на основі нових технологій або процесів. Ідея впровадження S3 полягає в тому, щоб вдосконалити наявні регіональні структури та трансформувати ці структури за допомогою нових відповідних дослідницьких заходів. Політика згуртованості сьогодні підтримує та

заохочує регіони вдосконалювати чинну S3 та міжрегіональне співробітництво [397].

Європейська комісія спрямовує смартспеціалізацію регіонів на розв'язання наступних проблем:

- підвищення інноваційного та конкурентоспроможного потенціалу європейських регіонів як основи моделі сталого зростання;
- посилення міжрегіонального співробітництва, яке є ключовим елементом глобалізованої економіки;
- посилення уваги до менш розвинених регіонів;
- покращення співпраці в інноваційній політиці та програмах ЄС [306].

Дзіємінанович В., розглядаючи концепцію розумної спеціалізації, стверджує, що вона є детермінантою політики регіонального розвитку. Той факт, що ця концепція служить всім регіонам ЄС основою для витрачання коштів на цілі, пов'язані з інноваціями, показує наскільки вона важлива та практична.

На думку автора суть концепції розумної спеціалізації полягає в тому, що розвиток регіонів має спиратися на їх сильні сторони, одночасно створюючи конкурентну перевагу в глобальному масштабі на основі передових інновацій. Одночасно, тісний зв'язок між науково-дослідною діяльністю та запровадженням розробок, а також між людським капіталом та специфікою економічних умов кожного регіону має призвести до спеціалізації окремих регіонів. Спеціалізація (диференціація) повинна допомогти ефективному витрачання коштів та уникненню внутрішньої конкуренції, як це склалось в ЄС. Концепція розумних спеціалізацій адресована всім регіонам, як високорозвинутим, центральним, так і менш розвиненим, периферійним.

Дзіємінанович В. стверджує, що важливе місце в концепції смартспеціалізації посідає не лише співпраця бізнесу та науки, а й міжрегіональне співробітництво на основі взаємодоповнення потенціалів регіонів [297], з чим ми цілком погоджуємось.

Грета М. та Отто Я. наголошують на тому, що адаптація розумної спеціалізації в ЄС є результатом поглиблення інтеграційних процесів, з одного боку, і прийнятих рішень щодо програм розвитку та реалізації політики регіонів, з іншого. Це пояснюється тим, що поглиблення інтеграції все більше підкреслює відмінності в розвитку, але водночас чинна регіональна політика має у певному сенсі контролювати ці відмінності, щоб запобігти їх поглибленню. Проте, фактом є те, що шляхом запровадження розумної спеціалізації ЄС робить ще одну спробу вирівняти економічні та соціальні диспропорції між регіонами.

Дослідники доводять, що позиція регіонів та їхня відкритість до інновацій залежать від трьох факторів:

- доступ до знань;
- здатність регіону засвоювати ці знання;
- поширення знань і технологій.

Концепція поділу регіонів ЄС відповідно до доступності знань, поглинання та поширення інновацій «не виключає з гри» слабкі та периферійні регіони, даючи їм надію на можливості розвитку за допомогою розумної спеціалізації. Такий підхід іде в розріз з класичним поділом на центр розвитку та периферію, що створює ширші можливості для міжрегіонального співробітництва у розкритті можливостей внутрішнього розвитку регіонів [320].

Хрісомаллідіс Х. та Цаканікас А. розглядають практику розумної спеціалізації як основний елемент європейської стратегії зростання на період 2014-2020 років, що використовувався країнами ЄС у внутрішній державній політиці, з використанням теоретичної концепції історичного інституціоналізму. У цьому контексті автори аналізують, по-перше, «прошаровування» політики, яке потенційно відбвається як на національному, так і на субнаціональному рівнях у результаті планування та підготовки розумної спеціалізації, а по-друге, як це впливає на національні та

регіональні політичні програми, тобто через нові елементи політики, які приєднуються до наявних інститутів, процедур і політичних дій.

Таким чином, головне питання полягає в тому, щоб змінити баланс управління дослідженнями, технологіями та інноваціями (research, technology and innovation - RTI) між центральною державою та регіонами на користь застосування інструментів смартспеціалізації, що має дати унікальний шанс реформувати режим управління ними.

Особливе місце для виконання цих завдань автори відводять міжрегіональному співробітництву. На думку науковців потрібна істотна, послідовна, а не просто типова робота мережі взаємопов'язаних регіонів. Якщо цей сценарій спрацює, наступний етап міг би залучити регіони до формування та реалізації політики RTI більш динамічно та креативно, децентралізувавши деякі її аспекти. Останні адміністративні реформи щодо управління регіонами збільшили їхню автономію у реалізації галузевої політики, але умови все ще не підходять для підтримки ініціатив децентралізації політики, принаймні в цій конкретній сфері державної політики [287].

Вармінська А. стверджує, що основним припущенням концепції розумної спеціалізації є виділення унікальних сильних сторін і можливостей, характерних для конкретної території. Вибір розумної спеціалізації спрямований на оптимальне використання ресурсів регіону шляхом найкращого поєднання потенціалу науки, освіти та економіки. Крім того, впровадження стратегій розумної спеціалізації в регіонах – це не одинична подія, а безперервний процес управління. Такий підхід підкреслює важливість стратегічного міжрегіонального співробітництва. Така співпраця сприяє збільшенню потенціалу та різноманітності регіону. Застосування підходу розумної спеціалізації вимагає врахування відмінностей між регіонами та площею окремого регіону в економічних та інституційних умовах. Основою концепції розумних спеціалізацій є ендегенний контекст і концентрація на конкретних ресурсах і здібностях конкретного регіону.

Ендогенний потенціал розвитку визначено як сектор або групу секторів економіки, які вже є спеціалізованими та які отримали певну конкурентну перевагу на національному рівні. Крім того, вони повинні відповідати наступним умовам: вкоріненість в економіку регіону, подібність з погляду технологій і комунікацій, а також співробітництво в секторах і між ними.

Автор зазначає, що концепція розумної спеціалізації базується на чотирьох принципах:

– орієнтація на спеціалізації, що доповнюють ресурси конкретного регіону, що дає змогу отримати порівняльні переваги (уникнення дублювання спеціалізацій), вибір секторів, здатних створити «критичну масу»;

– узгодження НДДКР з потребами бізнесу;

– розвиток кластерів та створення платформ міжрегіональної співпраці;

– управління інноваційною системою на основі державно-приватного партнерства [399].

Годлевська-Майковська Х. та Комор А. наголошують на тому, що зовнішній фокус регіональної інноваційної політики та стратегій для зміцнення міжрегіонального співробітництва, яке може краще підтримувати інновації в контексті глобальної мережі регіонів, є дуже важливим. Його інтенсифікація зумовлена активною підтримкою національних урядів міжрегіональної та транскордонної науково-дослідної діяльності, консолідацією платформ взаємного навчання та спільнот практиків, діями з обміну експертами, які можуть виступати менторами в інших регіонах, підтримкою бізнесу з урахуванням реальних інноваційних сфер та процесів. Виявлення інтелектуальних спеціалізацій дозволяє більш ефективно, цілеспрямовано фінансувати вибрані наукові галузі, які підтримують місцеве підприємництво.

Автори стверджують, що метою розумної спеціалізації є мобілізація інноваційного та підприємницького потенціалу, збільшення кількості робочих місць і, як наслідок, прискорення економічного зростання через

міжрегіональне співробітництво. Отже, сприяння та координація діяльності в міжрегіональних ланцюжках створення вартості відіграють ключову роль. Управління такими ланцюжками потребує бізнес-лідерства, активності регіональної влади та інноваційних компаній. Це свідчить про важливу роль кооперації в інноваційних процесах, а отже, про необхідність створення сприятливих умов для активізації та інтенсифікації процесів кооперації. Слід зазначити, що регіональні органи влади повинні відігравати ключову роль у цьому відношенні, використовуючи відповідні механізми та інструменти регіональної та інноваційної політики для сприяння налагодженню міжрегіональних мереж.

Проаналізувавши низку літературних джерел можемо узагальнити ключові особливості стратегій розумної спеціалізації:

- базування процесів на ендогенному потенціалі та специфіці розташування,
- здатність до навчання та базування процесів розвитку на знаннях та інноваціях,
- концентрація та спеціалізація ресурсів,
- підприємницьке відкриття, зберігаючи при цьому різноманітність економічної структури,
- визнання ролі внутрішньо- та міжрегіонального співробітництва
- цільова інституційна підтримка з боку місцевої, регіональної та державної влади.

Таким чином, реалізація принципів інтелектуальної організації в регіонах може сприяти досягненню синергічного ефекту діяльності, завдяки:

- використанню в регіонах сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для налагодження міжрегіональної співпраці, а також для побудови відносин з партнерами з метою правильного визначення, оцінки та цільової підтримки розумних регіональних спеціалізацій,

- використанню в регіонах інноваційних джерел фінансування для того, щоб запропонувати ефективну та цілеспрямовану підтримку галузям, які входять до інтелектуальної спеціалізації,
- сприяння органами влади регіонального рівня співпраці між підприємствами секторів інтелектуальної спеціалізації та інституціями знань (університети, науково-дослідні підрозділи),
- підтримці підприємництва з боку секторів розумної спеціалізації через пропозицію бізнес-інституцій (науково-технологічні парки, індустріальні парки, науково-технологічні інкубатори, кластери),
- підвищенню якості освітніх послуг з метою підготовки працівників до задоволення потреб підприємств галузей розумної спеціалізації,
- використанню сучасних технологічних рішень для надання державних послуг в регіонах (наприклад, для прискорення інвестиційних процедур, вирішення формальностей), а також для просування регіонів з метою, серед іншого, залучення інвесторів із секторів розумної спеціалізації [318].

Опрацювання досвіду використання підходів смартспеціалізації у сфері міжрегіонального співробітництва дозволило вченим надати певні рекомендації щодо вдосконалення реалізації цієї практики.

У технічному звіті Європейської Комісії «Розумна спеціалізація в дії: погляд політиків на розробку та реалізацію стратегії» наведені чотири основні області процесу впровадження S3:

- вибір пріоритетів;
- аналіз змісту та потенціалу для інновацій;
- моніторингова діяльність;
- узгодження політик та вибір їх інструментів.

Найбільш проблемні аспекти щодо узгодження політик та вибору їх інструментів автори звіту вбачають у перешкодах, пов'язаних з існуванням різних правил, що регулюють різні джерела фінансування та встановлення синергії між політикою та фінансуванням, що керуються різними

організаціями, розміщеними на різних рівнях (ЄС, національний, регіональний), а також у труднощах в управлінні/фінансуванні міжрегіональних спільних проєктів.

У рекомендаціях щодо вдосконалення реалізації S3 зазначається, що вона може бути інструментом розробки та оптимізації формування політики регіонального розвитку та сприяння міжрегіональному співробітництву. Пропонується впровадження побудови міжрегіональних S3 з метою більш ефективного використання власних потенціалів кожного регіону.

Також рекомендовано Європейській Комісії запровадити деякі нововведення у двох наступних сферах: гармонізація правил, що регулюють різні джерела фінансування ЄС, що мають відношення до S3, та запровадження нових положень/механізмів для підтримки міжрегіонального співробітництва [321].

Досліджуючи питання впливу розумної спеціалізації на економічні зміни в іспанських регіонах Барроета Б., Кастілло Д. та Патон Д. зазначають, що цей підхід до управління у відкритій економіці досі не є поширеним. Науковці наголошують, що успіх впровадження цього підходу залежить від його здатності генерувати міжрегіональне співробітництво.

Автори пропонують набір рекомендацій, враховуючи іспанський досвід:

– прогресивна гомогенізація методів і механізмів визначення пріоритетів на регіональному рівні (тобто обмін між регіонами загальними базами даних, галузевими/технологічними визначеннями тощо).

– створення постійного форуму для об'єднання та обговорення спільних для регіонів проблем і труднощів, а також ініціювання процесу обміну інформацією між регіонами з питань, пов'язаних з міжрегіональною співпрацею.

– глибокий перегляд стратегій S3 для їх покращення шляхом спільного розроблення політик різними регіонами, враховуючи потенціал співпраці між регіонами як Іспанії, так і Європи [271].

Кордос М., Войтович С. та Струнс Х. вважають найважливішим питанням те, що політика згуртованості спрямована на сприяння співробітництву між регіонами та державами. Тому об'єктивно європейське територіальне співробітництво спрямоване на зміцнення взаємодії через спільні місцеві та регіональні ініціативи, зміцнення транснаціонального співробітництва за допомогою дій, пов'язаних із пріоритетами Спільноти та сприяння інтегрованому територіальному розвитку та зміцненню міжрегіонального співробітництва та, нарешті, обмін досвідом на відповідному територіальному рівні.

На думку авторів ефективним інструментом для досягнення зазначених цілей є стратегії розумної спеціалізації, які максимально збільшують вплив регіональної політики в поєднанні з іншими політиками Союзу. Стратегії розумної спеціалізації можуть забезпечити ефективне використання державних ресурсів і стимулювати приватні інвестиції. Вони можуть допомогти регіонам сконцентрувати ресурси для кількох ключових пріоритетів. Вони також можуть бути ключовим елементом у створенні багаторівневого управління для інтегрованої інноваційної політики. Крім того, потрібне чітке розуміння регіональних переваг стосовно до інших регіонів, а також потенційних переваг для міжрегіонального та транснаціонального співробітництва.

Успіх стратегій розумної спеціалізації залежатиме від часових рамок і координації заходів політики органами влади, а також від залучення зацікавлених сторін. Розумна спеціалізація повинна використовувати регіональне розмаїття та має стимулювати міжрегіональну співпрацю та створювати нові можливості [334].

Подібних поглядів дотримуються Ведемейер Я. та Крузе М. в ході дослідження інноваційного та креативного потенціалів Балтійського регіону. Автори стверджують, що регіональні відмінності зумовлюють необхідність дій у забезпеченні міжрегіонального узгодження S3 [400].

Фрітсч М., Кудік М. та Піка А. проводячи дискусії про розумну спеціалізацію, підкреслюють роль внутрішньо- та міжрегіонального співробітництва щодо технологічної диверсифікації регіону. Основним аргументом цього є те, що концепція розумної спеціалізації тісно пов'язана з ідеєю диверсифікації в регіонах. Дотримуючись цієї логіки, автори пропонують індекс регіональної диверсифікації для вимірювання технологічної диверсифікації та використовують цей показник для 226 регіонів ЄС. Результати такого економетричного аналізу свідчать про те, що основні пояснювальні змінні (внутрішньо- та міжрегіональне співробітництво) якісно впливають одна на одну (а також регіональну диверсифікацію) по-різному залежно від розвиненості європейського регіону. Дослідження підвищує обізнаність про необхідність добре розробленої політики, спрямованої на співпрацю в галузі досліджень і розробок (R&D).

Автори також зосереджуються на заходах впливу, які спрямовані на підвищення рівня діяльності міжрегіональних мереж. Їхній аналіз показує, що наслідки таких дій значною мірою залежать від особливостей відповідного регіонального контексту [314].

Лепоре Д. та Спігареллі Ф. проаналізували джерела, доступні на Платформі розумної спеціалізації, яка є європейською платформою, що надає консультації країнам і регіонам ЄС щодо розробки та впровадження S3. Аналіз проводився з метою визначення, як плани Industry 4.0 можна інтегрувати в рамках S3.

Джерела інформації на вказаній платформі включають: публікації, інформаційні бюлетені, інструкції, аналітичні записки S3, наукові звіти про політику, технічні звіти та робочі документи. Інформація публікується за наступними розділами: управління S3, цільова підтримка, спільноти S3, міжрегіональні зв'язки, співпраця та керівництво S3.

Особливу увагу автори приділили аналізу моніторингових звітів міжрегіональних партнерств.

Науковці встановили, що три тематичні платформи S3, а саме модернізація промисловості, продовольство та енергетика, значно сприяють міжрегіональному партнерству. Ці платформи були запущені Європейською Комісією у 2015 році, щоб забезпечити інтерактивне середовище для участі, підтримуючи міжрегіональне співробітництво в трьох згаданих сферах [341].

Тодєва Е. та Кетікідіс П. провели аналіз регіональних інноваційних та підприємницьких систем із зосередженням на окремих акторах у моделі потрібної взаємодії між наукою бізнесом та владою та надали рекомендації щодо покращення сприяння та узгодження міжрегіональних ланцюжків створення вартості.

Встановлено, що проактивні органи державної влади будують ефективні форми взаємодії між університетами, бізнес-підприємствами, інноваційними суб'єктами, державними установами та асоціаціями – як передумову для вибору стратегічних пріоритетів, розвитку партнерства та впровадження S3 через регіональне та міжрегіональне співробітництво на європейському рівні.

Науковці зазначають, що з самого початку ініціатива стратегії розумної спеціалізації передбачалася для підвищення можливостей на регіональному рівні. Процес її впровадження вимагає активних дій регіональних органів влади, проактивної мобілізації місцевих суб'єктів державного та приватного секторів і прийняття підходу з участю багатьох зацікавлених сторін до реалізації стратегії. Є певні виклики для регіонів щодо взаємодії з різними рамками та інструментами, які спрямовані на посилення міжрегіонального співробітництва.

Автори наводять приклад ефективної міжрегіональної співпраці, підкріпленої політичними зобов'язаннями на регіональному рівні - ініціативу Vanguard, згідно з якою великий міжрегіональний консорціум із понад 30 регіонів дотримується 4-етапної методології співпраці: навчання – підключення – демонстрація – комерціалізація (ініціатива Vanguard). Успіх авангардної ініціативи частково зумовлений її ефективною

інституціоналізацією співпраці через спеціальні робочі групи, зосереджені на впливі на політику, фінансових інструментах, комунікації, моніторингу та прогнозуванні. Проте процес відкриття підприємницької діяльності відбувається суттєво по-різному в підключених регіонах, породжуючи різні моделі впровадження в регіонах-членах. Визнається необхідність розробки більш стандартизованої основи для керівництва етапом впровадження.

Серед низки принципів, якими об'єднані регіони-учасниці ініціативи Vanguard рекомендується для ширшого поширення в решті Європи розвиток та розширення міжрегіональних та міжкластерних мереж.

Тодєва Е. та Кетікідіс П. пропонують модель впровадження підтримки стратегій міжрегіонального співробітництва та успішної мобілізації мереж міжрегіональної співпраці. Ця модель належить до нового типу впливу державної влади, заснованого на ефективній взаємодії між владою, бізнесом та університетами. В основі моделі платформа для стратегічної взаємодії з багатьма зацікавленими сторонами. Управління потрійною взаємодією мобілізує спроможність приймати рішення в державному та приватному секторах і ставить університети та освітній сектор в цілому в центр стратегій зростання – як постачальників навичок, так і інноваційних результатів.

Завдяки інструментам міжрегіонального співробітництва це перетворюється на стратегічний порядок денний на європейському рівні, який складається з 4 етапів:

- етап 1 – визначення компетенцій та можливостей для співпраці;
- етап 2 – промислова кооперація та розробка проєктів;
- етап 3 – бізнес-план і співфінансування;
- етап 4 – інвестиційні проєкти (Платформа S3).

Такий підхід вимагає від регіональних органів влади вдосконалювати свої стратегічні знання та навички для ефективного сприяння міжрегіональним інвестиційним проєктам. Ключові передумови успіху міжрегіональної співпраці наступні:

– знання ланцюгів доданої вартості у створених галузях промисловості та галузях, що розвиваються;

– визнання взаємодоповнюваності між регіонами на основі більш детального відображення регіональних можливостей;

– підбір партнерів у межах і між додатковими групами стратегічного ланцюжка створення вартості – для прискорення та збільшення масштабів розробки та комерціалізації нових продуктів, послуг і технологій.

Усі рекомендовані підходи до управління процесами міжрегіонального співробітництва ґрунтуються на політичних зобов'язаннях влади та участі громадян через прозору платформу, яка відкрита для громадських дебатів і внесків громадянського суспільства. Ці передумови, однак, є необхідними, але недостатніми для стимулювання економічного зростання через міжрегіональні ланцюжки створення вартості. Зрештою, саме бізнес-лідерство приватного сектору може просувати стратегічні цілі та впроваджувати їх у міжрегіональні угоди про співпрацю. Регіональні інноваційні системи та науково-технічне середовище, а також передові ІКТ та послуги з передачі даних повинні бути використані для посилення міжрегіональної взаємодії та надання можливості регіонам з'єднуватися [394].

Цікавими є приклади практичного впровадження концепції смартспеціалізації у побудові міжрегіональних партнерств.

У технічному звіті Європейської Комісії «Впровадження розумної спеціалізації: аналіз практик у Європі» висвітлюється як підхід розумної спеціалізації було запроваджено на практиці в європейських регіонах.

Аналіз показав, що існує поширене питання, яке цікавить практиків та стосується зовнішнього виміру їхньої S3, зокрема інтернаціоналізації регіональної економіки, а також позиціонування в європейських ланцюгах створення вартості відповідно до сфери їхньої спеціалізації. Зацікавлені сторони окреслили кілька повторюваних проблем, зокрема набуття критичної маси та досягнення ефекту масштабу для розширення можливостей для

бізнесу, збільшення регіонального потенціалу для розробки послуг із високою доданою вартістю продуктів у добре закріплених та/або нових ключових секторах та видах діяльності, а також залучення до ширших мереж бізнесу та інноваційних систем. З цією метою суб'єкти S3 бажають розвивати міжрегіональну співпрацю та залучаються до тематичних партнерств у смартспеціалізації. Вони підкреслили свої зусилля щодо створення та управління складним транснаціональним консорціумом з адекватною структурою управління з метою розвитку спільної інфраструктури та реалізації спільних (інвестиційних) проєктів.

Наводяться декілька факторів успіху щодо інтеграції регіональних економік та плідного міжрегіонального співробітництва. По-перше, ключову роль відіграє структура з потужним лідерством і управлінням на рівні партнерства, а також присутність органів – державних органів чи кластерних організацій – які керують процесом та сприяють міжрегіональній співпраці. Дослідження показує, що добре структуроване управління є важливою рушійною силою для проведення міжрегіональних ініціатив, де зацікавлені сторони розробляють перспективне бачення, яке поєднує сильні сторони та потенціал партнерів. Зацікавлені сторони приділяють велику увагу розробці підходу з доданою вартістю для доступу до нових ринків, а також навичкам, щоб краще реагувати на вимоги ринку праці. Крім того, ролі та обов'язки партнерів мають бути чітко визначені, щоб дозволити консорціуму розвиватися та дати можливість спільним гравцям просунути свої позиції в певній галузі спеціалізації в рамках європейських ланцюжків вартості.

Крім того, вирішальним фактором є мережевий потенціал для об'єднання зацікавлених сторін із різних галузей промисловості. Міжрегіональне співробітництво покладається на здатність членів партнерства, іноді з різних сфер діяльності, обмінюватися знаннями та узгоджувати спільні потреби та цілі. Кластери та органи з передачі технологій часто відіграють важливу роль у цьому відношенні, оскільки вони можуть мобілізувати експертів з різних дисциплін, щоб об'єднати свої знання

та досвід навколо загальних тем розвитку, закладених у S3. Побудова довіри виділяється як нематеріальний актив, який дає змогу зацікавленим сторонам розвивати свої відносини та підтверджувати свої зобов'язання на довгостроковій основі.

Щобільше, організаційні та управлінські здібності є важливим будівельним матеріалом для мобілізації ресурсів та виконання спільних проєктів. Політики розвинули регуляторний та фінансовий потенціал для узгодження різних джерел фінансування та управління складним міжрегіональним об'єднанням з метою розвитку спільної інфраструктури та реалізації спільних (інвестиційних) проєктів. У зв'язку з цим зацікавлені сторони використовували методичну підтримку та рекомендації, надані Платформою розумної спеціалізації (S3 Platform). Участь у тематичних платформах з модернізації енергетики, агропромислового комплексу та промисловості та пов'язаних з ними партнерств допомогла зацікавленим сторонам розвинути міжрегіональне співробітництво та отримати міжнародний вимір своєї стратегії. Беручи участь у цих партнерствах, учасники заповнили нотатки щодо визначення обсягу, точно нанесли на карту сфери своєї компетенції та приступили до порівняльного аналізу, щоб розробити дорожню карту та бізнес-план для майбутнього розвитку їхнього партнерства S3. Крім того, заходи платформи S3 сприяли взаємному навчанню та допомогли державним органам покращити структурну координацію та узгодженість політики своєї стратегії [288].

Наприклад у Португалії створено кластер виробничих технологій, який відіграє ключову роль у зміцненні співпраці між ключовими гравцями в різних галузях та просуванні спільних проєктів та заходів, що охоплюють весь інноваційний цикл. Відповідно до принципів розумної спеціалізації, кластер дозволив учасникам визначити ключові технології та необхідні навички, а також створити відповідну дорожню карту та план дій.

Демонстратори та пілотні лінії були важливими елементами, які використовувалися кластером для надання допомоги МСП в інтеграції

результатів науково-дослідних проєктів і нових технологій у партнерстві з дослідницькими організаціями, що забезпечив адекватну відповідь на потреби клієнтів. Цей кооперативний підхід приніс користь усім учасникам кластера. Завдяки провідній ролі кластера його члени змогли створити критичну масу, визначити надійні спільні дослідницькі та виробничі проєкти та краще зрозуміти потреби галузі. Крім того, учасники кластера інвестували в нові технології за допомогою комбінації коштів (ESIF, національний, регіональний та H2020) та отримали доступ до нових технологій завдяки ініціативам прикладних досліджень; вони також змогли отримати вигоду з наявних технологій, які можна було передати з одного сектора в інший, сприяючи перехресному вдосконаленню та подальшому впровадженню технологій. Можна виділити кілька ключових факторів успіху:

- мобілізація членів кластера в рамках однієї стратегії та можливість домовитися про пріоритетні напрямки;

- взаємодія між національними та регіональними державними органами для розробки надійного механізму фінансування та надійної структури підтримки, зокрема набору інструментів, якими керує Національне агентство інновацій (ANI);

- розвиток міжрегіонального співробітництва в рамках ЄС (а саме, Ініціатива Vanguard, про яку зазначалось вище) та участь у науково-дослідних проєктах та ініціативах на рівні ЄС.

Тематичні партнерства «Розумна спеціалізація» також допомогли кластеру задовольнити його потреби шляхом ширшого доступу до бізнесу та партнерів з НДР та джерел фінансування; вона також скористалася цілеспрямованою підтримкою для отримання міжнародного досвіду та помітності [303].

У регіоні Центральна Македонія (Греція) проводилось зміцнення регіональних та міжрегіональних зв'язків і зв'язків для стимулювання зростання та згуртованості. Через нещодавно створений «Механізм єдиного

офісу зв'язку» регіон бажає покращити взаємодію із зацікавленими сторонами та надалі визначити їхні потреби.

Стратегія ґрунтується на регіональній участі та спільному створенні низки підплатформ S3, які зосереджені на агропродовольчій галузі. Основна мета – співпрацювати з іншими регіонами в перспективі започаткування партнерства для спільного інвестування в розробку нових продуктів і послуг, які будуть конкурувати в глобальних ланцюгах створення вартості.

Регіон активно брав участь у трьох наявних платформах і наполегливо працює над створенням нової. Цими трьома платформами є: високотехнологічне землеробство, харчові інгредієнти, а також можливість відстеження та великі дані, а та, яку розвиває регіон, зосереджена на персоналізованому харчуванні. Пропозиція стосується створення європейського партнерства для вивчення ніш, які мають потенціал для створення нових інноваційних продуктів і послуг, які можуть стати рушійними силами глобальних ланцюгів створення вартості. Ці ніші можуть виникнути в результаті перехресного удобрення традиційних агропродовольчих секторів та технологій та науки, таких як харчові технології, ІКТ тощо. Наприклад, за участю розпочато один із перших спільних пілотних проєктів Платформи високотехнологічного фермерства. Американська фермерська школа в Салоніках. Це зосереджено на створенні та експлуатації пілотної ферми для столового винограду, де технології, запропоновані постачальниками технологій в рамках консорціуму, будуть перевірені на місцях, а виробники винограду будуть шукати технологічні розв'язання проблем, з якими вони стикаються. Подібні демонстраційні ферми з акцентом на різні види культур, наприклад рис, також будуть створені найближчим часом.

Регіон хоче діяти як міст між зовнішніми та місцевими суб'єктами, головним чином для підтримки малого та середнього бізнесу в розвитку критичної маси та виходу на глобальні ринки. Вищезазначене, а також ряд інших ініціатив (наприклад, співпраця CERN) є способом допомогти місцевій

екосистемі створити нові зв'язки з міжнародними зацікавленими сторонами, а також допомогти регіональним суб'єктам, виходячи на нові ринки та покращуючи їх соціальну, культурну та економічну діяльність, через диверсифікацію [387].

Під керівництвом регіону Андалусія (Іспанія) метою партнерства щодо відстеження та великих даних, що діє в рамках платформи розумної спеціалізації в агропродовольчому секторі, є заохочення створення екосистеми для підтримки інновацій та цифровізації агропродовольчого сектору в Європі. У партнерстві беруть участь регіональні органи влади з 18 регіонів 9 країн, 4 регіональні кластери як в ІКТ, так і в агропродовольчому секторах, організації знань та асоціації споживачів. Він зосереджений на ключових робочих сферах ланцюгів створення вартості: «Життєвий цикл»; «Розумний моніторинг і конкурентоспроможність»; «Досвід споживачів та включення операторів у процеси прийняття рішень»; і «Наскрізні теми, які включають відкриті дані, сумісність, управління даними та інформаційну безпеку».

Для досягнення своїх цілей провідні регіони визначили та впроваджують добре структуровану структуру врядування та управління, яка регулює процеси прийняття рішень та функціонування партнерства, а також ролі та відповідальність партнерів. Кожна з обраних тем (робочих областей) стає «субпартнерством» під керівництвом визначених регіонів, які будуть тісно співпрацювати із зацікавленими регіонами для вироблення робочого плану для кожної робочої області.

Вибрана модель управління вже дала ряд переваг у розвитку динаміки партнерства, таких як:

- краща зосередженість регіонів на вибраних підобластях теми відстеження та великих даних відповідно до їхніх інтересів та потужних регіональних можливостей;

- більше регіонів активно беруть участь у керівних ролях, беручи на себе відповідальність та ініціативи для досягнення результатів;

– ефект мультиплікатора: кожне з чотирьох «субпартнерств» працює над визначенням власної записки з визначенням цілей, рамок і проблем, а також визначенням спільних пілотних проєктів (цілі, потреби, фінансування та ресурси);

– регіональні інноваційні екосистеми розвиваються навколо кожного з визначених «субпартнерств»;

– важливі горизонтальні питання партнерства визначаються та ефективно вирішуються на рівні провідних регіонів глобального партнерства. До них належать: загальне управління та координація, стратегічна взаємодія на рівні ЄС, розбудова потенціалу, навчання, наставництво, комунікація та поширення [391].

Уряд Зальцбурга (Австрія) та його агентство з інновацій та трансферу технологій (ITG Salzburg) беруть активну участь у проєкті «Стратегії розумної спеціалізації для побудови інноваційної моделі для альпійських кластерів» (S3-4ALpCLusters) з метою посилення міжнародного розвитку регіону. вимір і діяльність щодо співпраці.

Інноваційний підхід проєкту ґрунтується на взаємодії між концепціями кластерів та S3 для сприяння інноваційним процесам та розпалу підприємництва всередині кластерів. Протягом останніх двох років цей проєкт Interreg, що складається з 11 регіонів, залучив його зацікавлені сторони – кластерні організації, політиків, наукові кола та бізнес – до плідної співпраці з метою розробки нових інноваційних інструментів для покращення розумного промислового переходу в альпійських регіонах.

Основний результат проєкту, S3 Innovation-Model, впроваджує систематичний процес, який ґрунтується на залученні кластерів для визначення, розвитку та впровадження трансформаційної діяльності. Для кожної фази процесу надаються інструменти для вивчення потенціалу та можливостей для трансформації та розробки дій для створення критичної маси в нових інноваційних сферах. Стрес-тести та Synergy-Diamonds (інструмент, що полегшує ідентифікацію трансформаційної діяльності)

використовуються як інноваційні способи відображення наявних можливостей та виявлення можливостей для структурної трансформації як усередині, так і між регіонами.

Семінар з відкриття підприємництва спирається на цю базу даних, щоб визначити реальну трансформаційну діяльність. Крім того, семінари з розробки дій зосереджені на конкретних ініціативах – таких як проекти НДДКР, створення мереж або розвиток критичних навичок – для того, щоб набрати критичну масу для визначеної трансформаційної діяльності. Реалізація цих дій підтримується колекцією найкращих практик кластерних послуг, що охоплюють різні сфери, такі як освіта, технології, зростання, дослідження або співпраця.

Партнерство також запропонувало міжрегіональну схему співпраці (Alpine Cluster Innovation Express), яка спільно фінансується коштом наявних регіональних програм. Намір – узгодити наявні схеми фінансування та запустити спільні заклики до реалізації міжрегіональних дій. Нарешті, S3 Innovation-Model також включає методологію оцінки та моніторингу процесу. Весь процес був апробований у пілотних кластерах, і наприкінці проекту був створений повний набір інструментів навчання для менеджерів кластерів та регіонів [326].

У контексті Тематичної платформи розумної спеціалізації в агропродовольчому секторі регіон Тоскана (Італія) ініціював партнерство з високотехнологічного сільського господарства, яке об'єднує 26 регіонів ЄС та одну країну ЄС. У партнерстві також беруть участь понад 80 університетів або дослідницьких центрів, 163 компанії та 160 представників кінцевих користувачів у різних країнах. Основною метою партнерства є розвиток спільних заходів для прискорення впровадження високих і нових технологій, які можуть покращити ефективність ведення сільського господарства та управління господарством.

Регіон Тоскана сприяв партнерству, оскільки вважає, що перехід до точного землеробства є надзвичайно важливим для його

сільськогосподарської системи. Вона прагне посилити свої позиції в глобальних ланцюгах створення вартості та покращити адміністративний потенціал, створити синергію з іншими територіями та краще зосередитися на програмах та проєктах. Крім того, міжрегіональне планування та складання дорожньої карти розширюють можливості для подальшої співпраці між регіонами та інвестиційних потоків.

Участь у тематичному партнерстві дозволила здійснити організаційні зміни на рівні регіональної влади із покращеною комунікацією щодо розумної спеціалізації. Це також дозволило змінити поведінку регіональних фахівців шляхом більш ефективної співпраці між різними оперативними програмами у провідному регіоні. На оперативних етапах це призвело до кращої інтеграції та взаємодоповнюваності, а також до більш цілеспрямованого обговорення в регіональній координаційній групі S3. Управління Toscana S3 базується на двох структурах, робочій групі внутрішньої координації та зовнішньої групи спостереження, сформованої основними регіональними зацікавленими сторонами в інноваціях. В обох суб'єктах розглядаються та обговорюються можливості спільного інвестування, що надаються міжрегіональним співробітництвом, потім враховується синергія в рамках регіональних програм та сприяють інтегрованим ініціативам. Аналогічно, регіональні чиновники, які працюють у сільськогосподарському департаменті, мали можливість вивчити конкретні можливості, які пропонуються дорожніми картами Стратегії розумної спеціалізації та пов'язаними програмами, і таким чином зробити внесок у більш структурований спосіб трансрегіональної співпраці у розумній спеціалізації на європейському рівні.

Партнерство відзначило ряд відповідних позитивних результатів:

– партнерство дозволило краще зрозуміти різні наукові, ділові та інноваційні аспекти, пов'язані з високотехнологічним фермерством.

– картографування та визначення взаємодоповнюваності між регіонами, які беруть участь у партнерствах, сприяли кращому розумінню

технологій та учасників, що працюють у цій сфері (кінцевих користувачів, радників, постачальників технологій, дослідників тощо).

Під час етапів визначення обсягу та картографування регіони змогли зібрати інформацію про потенціал та потреби регіональних суб'єктів (у всіх технологічних секторах).

Відображення компетенцій на регіональному рівні сприяло кращому залученню зацікавлених сторін із різних секторів бізнесу. Крім бізнес-акторів, у розробці бізнес-кейсів безпосередньо беруть участь ряд кластерів.

Деякі регіони-партнери розглянули варіанти фінансування та підтримки інноваційних проектів міжрегіонального виміру (наприклад, Тоскана просувала зосередитися на точному сільському господарстві) [390].

Таким чином, впровадження концепції стратегії розумної спеціалізації як інструменту формування та оптимізації політики регіонального розвитку сприяє активізації використання регіонами внутрішнього потенціалу для визначення інноваційних напрямів економічного зростання через співпрацю місцевих бізнесу, науки, влади та громадськості. Результативність цього процесу залежить від продуктивних комунікацій між провідними стейкхолдерами, що передбачає обмін знаннями, технологіями та досвідом, розробку спільного бачення можливостей розвитку вже наявних або нових виробництв та концентрацію ресурсів на узгоджених пріоритетах.

З розвитком методології S3 все більшої значущості набуває її інтеграційна компонента. Тому одним із принципів, на яких базується концепція розумної спеціалізації, є розвиток кластерів та створення платформ міжрегіональної співпраці.

З метою більш ефективного використання власних потенціалів кожного регіону пропонується впровадження побудови міжрегіональних S3, а також на рівні ЄС доцільно гармонізувати правила, що регулюють різні джерела фінансування ЄС, що мають відношення до S3, та запровадити нові положення та механізми для підтримки міжрегіонального співробітництва.

Необхідним є обмін між регіонами загальними базами даних, галузевими та технологічними визначеннями тощо. Крім того, створення постійного форуму для об'єднання та обговорення спільних для регіонів проблем і труднощів, а також ініціювання процесу обміну інформацією між регіонами з питань, пов'язаних з міжрегіональною співпрацею також може активізувати процеси міжрегіональної інтеграції.

Сьогодні формується новий тип впливу державної влади, заснований на ефективній взаємодії між владою, бізнесом та університетами. В основі такої моделі управління є платформа для стратегічної взаємодії з багатьма зацікавленими сторонами. Управління взаємодією мобілізує спроможність приймати рішення в державному та приватному секторах і ставить університети та освітній сектор в цілому в центр стратегій зростання – як постачальників навичок, так і інноваційних результатів.

Ключові передумови для успішного міжрегіонального тематичного співробітництва потребують певних критичних показників – як от:

- знання ланцюгів доданої вартості у створених галузях промисловості та галузях, що розвиваються;
- визнання взаємодоповнюваності між регіонами на основі більш детального відображення регіональних можливостей;
- підбір партнерів у межах і між взаємодоповнюючими групами стратегічного ланцюга створення вартості – для прискорення та збільшення масштабів розробки та комерціалізації нових продуктів, послуг і технологій тощо.

Усі рекомендовані підходи до управління потрійною взаємодією та управління проектами міжрегіонального співробітництва ґрунтуються на консенсусному просторі, який розширюється від внутрішньорегіонального до міжрегіонального (рис. 5.4).

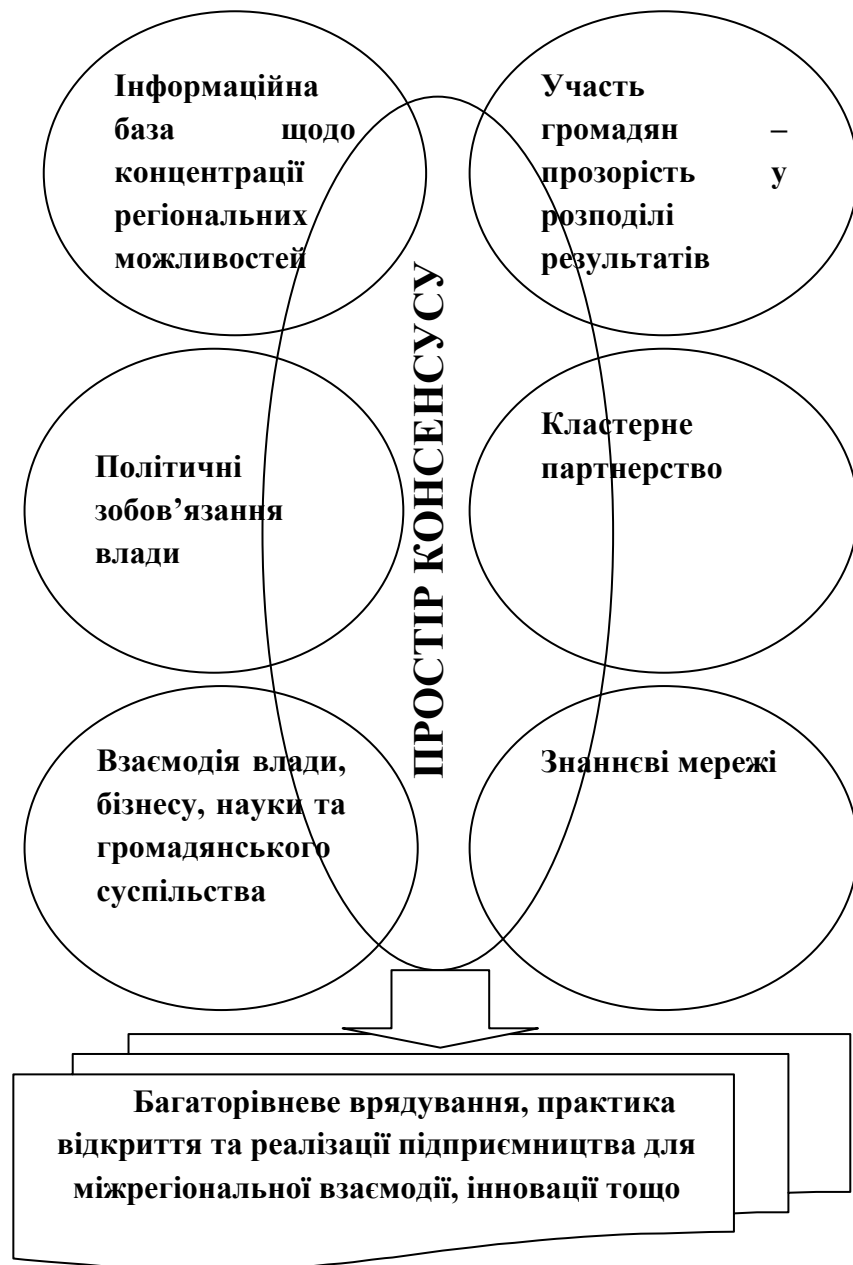

Рис. 5.4. Платформа стратегічної взаємодії для побудови міжрегіональних зв'язків (розроблено автором)

Управління потрійною взаємодією мобілізує спроможність приймати рішення на державному, регіональному рівнях і надає можливість університетам та науково-експертному середовищу стати центром стратегій зростання – як генераторам освітньо-наукових та інноваційних ідей. Основними рушійними силами такого простору консенсусу є політичні зобов'язання влади та участь громадян, які підтримують ефективну та інституціоналізовану платформу управління потрійною взаємодією, яка є

прозорою та відкритою для громадських дебатів і внесків громадянського суспільства.

Однак, ці передумови є необхідними, але недостатніми для забезпечення економічного зростання через міжрегіональні ланцюги створення вартості. Зрештою, саме бізнес-лідерство приватного сектору може просувати стратегічні цілі та впроваджувати їх у міжрегіональні угоди про співпрацю.

Реалізація моделі можлива лише через загально прийнятий простір консенсусу та багаторівневі механізми управління, створені в кожному регіональному системному утворенні з можливостями виходу на міжрегіональний рівень. Він відрізняється від інших регіональних і міжрегіональних угруповань, сформованих раніше, таких як кластерні партнерства та мережі знань, оскільки він спрямований на мобілізацію учасників потрійної взаємодії на новому рівні спільного використання та зобов'язань. Багаторівнева форма управління гарантує, що всі активні суб'єкти інновацій – індивідуальні та колективні, МСП, підприємці, науковці чи постачальники додаткових послуг – представлені, поінформовані, залучені та мобілізовані для зміцнення регіональних порівняльних переваг, а також для міжрегіонального співробітництва. Регіональна інноваційна система та науково-технічне середовище, а також передові ІКТ повинні бути використані для зміцнення регіонального системного утворення та надання можливості регіональним системним утворенням з'єднуватися через кордони регіонів.

Такий підхід вимагає від регіональних органів влади вдосконалювати свої стратегічні знання та навички для ефективного сприяння міжрегіональним інвестиційним проектам.

На думку Н. В. Швець імплементація в практику регіонального управління підходу смартспеціалізації створює передумови для інтенсифікації інтеграційних процесів та формування внутрішніх і зовнішніх умов для конкурентоспроможного розвитку України [260].

Наведений досвід реалізації можливостей смартспеціалізації у сфері міжрегіональної інтеграції має бути використаним у формуванні політики регіонального розвитку в Україні. Як зазначалось у пункті 4.1, сьогодні українське законодавство передбачає, що кожен регіон має визначитись зі своєю розумною спеціалізацією, що було імплементовано у регіональних стратегіях на період до 2027 року. Використання європейського досвіду сприятиме усуненню недоліків, які притаманні більшості регіональних стратегій, а саме: обрання ідентичних стратегічних цілей, виконання за єдиним шаблоном ключових пріоритетів та їх формулювання настільки універсально та всеосяжно, що їх використали щодо зовсім несхожих за специфікою та потенціалом регіонів. Крім того, всім регіональним стратегіям притаманна обмеженість стратегії територіальними рамками регіону (відсутність розгляду зовнішньоекономічних та міжрегіональних аспектів економічних взаємодій) та повна відсутність аналізу питань узгодженості, сформованої регіональної стратегії з іншими стратегічними та програмними документами як загальнодержавного, так і регіонального рівня (інших регіональних суб'єктів), а також розмитість формулювань у питаннях побудови системи моніторингу та оцінки виконання встановленої системи індикаторів, як у межах окремої стратегії, так і щодо її взаємодії з іншими регіональними суб'єктами у питаннях реалізації спільних стратегічних цілей або завдань [398].

Використання європейського досвіду реалізації смартспеціалізації дозволить органам влади регіонального рівня більш ефективно реалізувати власний потенціал розвитку шляхом впровадження інноваційних форм міжрегіональної інтеграції.

5.3. Концептуалізація платформного управління процесами міжрегіональної інтеграції в Україні

В умовах трансформаційних змін, а також збройної агресії російської

федерації та викликаних нею обмеженості ресурсів, життєво важливим стає зміна підходів до публічного управління, надання послуг, взаємодії з громадянами, бізнесом та третім сектором з метою вироблення оптимальних практик реагування на ці виклики. Бюджетні обмеження викликають необхідність робити більше з меншими витратами, таким чином у суспільства виникає підвищена увага до ефективності та продуктивності роботи владних органів.

У публічному управлінні XXI століття виразно виділяються дві основні риси. По-перше, державні органи стикаються з безпрецедентним потоком інформації, яку потрібно осмислити, упорядкувати, відфільтрувати, систематизувати, виділивши найважливіше, а потім використовувати у роботі. По-друге, ми живемо за доби глобалізації. З одного боку, це дає безліч переваг, але з іншого – ускладнюються завдання органів влади різного рівня. Щоб найкраще використати сили, що змінюють форму та практику публічного управління, необхідно пам'ятати про основні функції органів влади – створити систему правил і вже в рамках цієї системи передавати якнайбільше повноважень, у тому числі й щодо прийняття рішень, безпосереднім виконавцям. Крім того, необхідним є створення інфраструктури обслуговування громадян, надання послуг та захист їхніх прав. В реалізації цих функцій величезну роль можуть відігравати сучасні цифрові технології, які ще недостатньо використовуються органами влади.

Проблематика публічного управління характеризується ускладненням формування єдиного вектора сталого розвитку на регіональному рівні. Це зумовлено недосконалістю традиційних підходів до прийняття управлінських рішень, що призводить до низького рівня регіонального розвитку та великих регіональних диференціацій і диспропорцій. Відсутність ефективних інструментів функціонального забезпечення умов планування сталого розвитку регіонів та їх інтеграції посилюється організаційними суперечностями та недостатнім рівнем узгодженості інтересів. Це має вирішуватися на рівні публічного управління регіонів. Глобальні виклики

сучасності, що формуються внаслідок тотальної цифровізації, особливо в контексті актуалізації питання публічного управління, вимагають перегляду традиційних підходів до управління регіональним розвитком, насамперед у напрямку переорієнтації на розробку ефективних управлінських рішень для сталого розвитку основних планувальних одиниць на основі публічності, діалогу та узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін.

Враховуючи ускладнення суспільної діяльності внаслідок тотальної цифровізації, проникнення ринкових механізмів у всі сфери суспільного життя, включно з публічним управлінням, посилення процесів децентралізації та демократизації управління, виважене, обґрунтоване та ефективне використання стратегічного управління та стратегічного планування є однією з важливих умов забезпечення сталого розвитку будь-якого регіону, а також процесів міжрегіональної інтеграції. Загалом планування є важливим інструментом публічного управління регіональним розвитком, який допомагає визначити основні цілі та пріоритетні напрями регіонального розвитку, зберегти пропорційність у розвитку різних територій регіону та забезпечити взаємодію різних сфер регіонів (влада, бізнес, наука та освіта, громадськість) та різних галузей для забезпечення розвитку регіонів з максимальним використанням їх потенціалів в умовах цифровізації.

У контексті посилення інтеграційних процесів цифровізація може сприяти значним змінам на регіональному та міжрегіональному рівнях публічного управління. Надання регіонам більшої самостійності, делегування відповідних повноважень щодо організації процесів розвитку підвищує рівень складності публічного управління регіонами як системами. Це вимагає формування таких методів публічного управління, які б відповідали не тільки новому статусу регіонів, а й умовам зовнішнього середовища, що характеризується високим рівнем нестабільності. Отже, новий статус регіонів зумовлює необхідність формування методів стратегічного управління та планування, які реалізують функцію стратегічного бачення регіонального

розвитку. Процеси глобалізації світової економіки загострюють конкуренцію між державами та їх територіями. Сьогодні публічне управління полягає у формуванні та реалізації стратегії регіонального розвитку на основі постійного моніторингу та оцінки змін, що відбуваються життєдіяльності регіонів з метою удосконалення здатності територій до виживання та інтеграції, а також забезпечення їх ефективного функціонування в умовах мінливого середовища. Дедалі актуальнішим стає пошук нових шляхів регіонального розвитку та підвищення конкурентоспроможності територіального виробництва [398].

Традиційно у багатьох країнах процес прийняття політичних рішень здійснювався зверху вниз: рішення ініціювали на найвищих урядових рівнях (міністрами та їхніми радниками, прем'єр-міністром та центральним апаратом уряду), а потім спускалися ієрархічною вертикаллю у відповідні відомства, де опрацьовувалися, здійснювалися та контролювалися. Сьогодні все більше держав розуміють, що вироблення політичних рішень може виявитися ефективнішим, якщо цей процес здійснюватиметься по горизонталі. Частково це розуміння обумовлено тим, що проблеми, з якими стикаються уряди та суспільство, надзвичайно складні та взаємопов'язані більш ніж будь-коли, а їх вирішення потребує спеціальних знань, інформації, досвіду різних міністерств, відомств та широкого кола зацікавлених осіб.

Це розуміння базується на тому, що централізована форма правління, в основі якої лежить бюрократичний контроль, законодавчі норми та традиція вироблення рішень за зачиненими дверима, застаріла. Відкриті мережеві інститути управління майбутнього працюватимуть більш ефективно і легітимно [333].

Вперше прагнення залучити громадськість до прийняття рішень у публічному управлінні офіційно були закріплені у Президентському меморандумі про інформаційну прозорість та відкритий уряд, який був підписаний президентом США Бараком Обамою у 2009 році. У цьому документі зазначається, що взаємодія з суспільством посилює

продуктивність роботи уряду та покращує якість прийнятих ним рішень. Суспільство є носієм найрізноманітніших знань, і посадовцям було б корисно навчитися використовувати їх. Також рекомендувалось міністерствам і відомствам надати громадянам Америки розширений доступ до участі у прийнятті політичних рішень та використовувати сукупні знання та професійні компетенції громадян на благо держави. Державні органи стали розвивати інноваційні інструменти, методики та системи для організації взаємодії на всіх рівнях уряду, з некомерційними організаціями, бізнес-структурами та окремими особами [366].

В умовах сьогодення формування ефективної системи публічного управління вимагає постійного удосконалення політичних та економічних інститутів. Раціональні зміни, наскільки складними та неймовірними вони не були б, – необхідні, інакше ці інститути втратять гнучкість і адаптивність, вони не зможуть встояти перед новими та складними соціально-економічними викликами. В наші дні, коли реформування потребують не тільки процеси вибору політичного спрямування, але перш за все методи прийняття політичних рішень, трансформація означає звернення до здібностей, знань і професіоналізму людей і створення інститутів, які вміють керувати та розпоряджатися неоціненним людським капіталом.

Досягнення цих завдань неможливо без використання сучасних цифрових технологій. Нові технології, надавши управлінцям та громадянам можливість співпрацювати, прискорюють доступ не лише до інформації, часом надмірної, а й до цінного колективного знання та творчості, необхідної для відбору оптимальних інноваційних пропозицій та рішень.

Вперше дискусії щодо використання цифрових технологій у публічному управлінні почались у 2006 році з появою концепції Digital Era Governance (DEG) [296]. Суть концепції полягала у можливості надання державних послуг громадянам в електронному вигляді та побудові цифрової міжвідомчої взаємодії.

Б. Новек наводить перелік можливостей органів влади різного рівня,

які з'являються завдяки використанню нових технологічних рішень, у сфері покращення виробництва суспільних благ та розподілу дефіцитних ресурсів:

- відкритість управління дасть змогу виробляти більші та кращі знання, ніж ті, що виникають у надрах уряду за закритої системи управління;

- ідеї можуть також народжуватися внаслідок ретельного контролю.

Принцип «більше очей» допоможе легше виявити збитки, шахрайство та зловживання у державному чи місцевому бюджеті;

- окрім пошуку стимулювальних ідей, відкрите управління також сприяє виявленню різноманітних підходів до розв'язання проблем;

- різноманітність також означає розширення кола учасників, які раніше не взаємодіяли з урядом;

- відкрита система управління також збільшує кількість учасників процесу управління;

- майданчик відкритого уряду має потенціал залучення фінансових ресурсів. Краудфандинг, при якому люди жертвують невеликі суми грошей на розв'язання конкретних проблем, дозволяє державному сектору робити більше з меншими бюджетними витратами, що особливо актуально в обставинах податкових надходжень, що скорочуються;

- відкритість управління дає можливість удосконалити та покращити процеси прийняття рішень [362, с. 20-23].

Водночас уряди знаходять все більше інноваційних оригінальних способів вироблення політики, які стали можливими завдяки досягненням науки та сучасним технологіям.

Використання інформаційних технологій для удосконалення формування державної політики забезпечили появу концепції «електронного урядування» (e-governance), яка передбачає створення умов та можливостей щодо залучення широкого кола громадян до процесу прийняття та реалізації рішень у публічному управлінні на всіх рівнях влади.

У західній літературі стверджується, що завдяки електронному урядуванню публічні послуги надаються безпосередньо замовнику через

використання інформаційних технологій. Склалась усталена думка, що у системі електронного урядування є три види взаємовідносин:

G2C (government-to-citizen) – «уряд-громадяни»;

G2B (government-to-business) – «уряд-бізнес»;

G2G (government-to-government) – «уряд-уряд» [381].

У процесі розвитку концепції електронного уряду були запропоновані моделі трансформаційного уряду – «Transformational government» та ошадливого уряду – «Lean government».

Стратегія трансформаційного уряду містила три ключових перетворення:

1. IT-сервіси мають бути створені для громадян та бізнесу та надаватись через сучасні скоординовані канали доставлення.

2. Уряд повинен перейти до культури спільних послуг та підвищити ефективність їх надання завдяки стандартизації, спрощенню та обміну.

3. Необхідно розширити та поглибити професіоналізм уряду з погляду планування та управління [396].

Особливість моделі ошадливого уряду полягає у тому, що хоча уряди в основному виробляють нематеріальні продукти та послуги, процеси їх надання можна ідентифікувати, класифікувати, а також мінімізувати та усунути непродуктивні витрати. Це досягається шляхом визначення цінності послуг з погляду громадянина, що дозволяє покращити потік урядової інформації та скоротити загальний час виконання процесу. Такий підхід також підвищує якість послуг, що зрештою дозволить владі удосконалити рівень обслуговування громадян, одночасно здійснити стійке скорочення своїх операційних витрат, таким чином зменшити тиск на державний та місцеві бюджети [340].

Враховуючи наведене, на наш погляд, сьогодні актуалізується використання нових моделей е-урядування, таких як C2G (citizen-to-government) – «громадяни-уряд»; B2G (business-to-government) – «бізнес-уряд»; N2G (nonprofit-to-government) – «неурядові організації-уряд» [310].

Таким чином з'являється нова частина електронного уряду – електронна участь. Спрощене концептуальне бачення, яке ілюструє взаємозв'язок між електронною участю та іншими аспектами управління представлено на рисунку 5.4.

Маємо наголосити на тому, що використання в публічному управлінні електронних сервісів E-government та T-government спрямоване на вирішення завдань з надання публічних послуг, при цьому громадяни не мають повноважень щодо прийняття рішень.

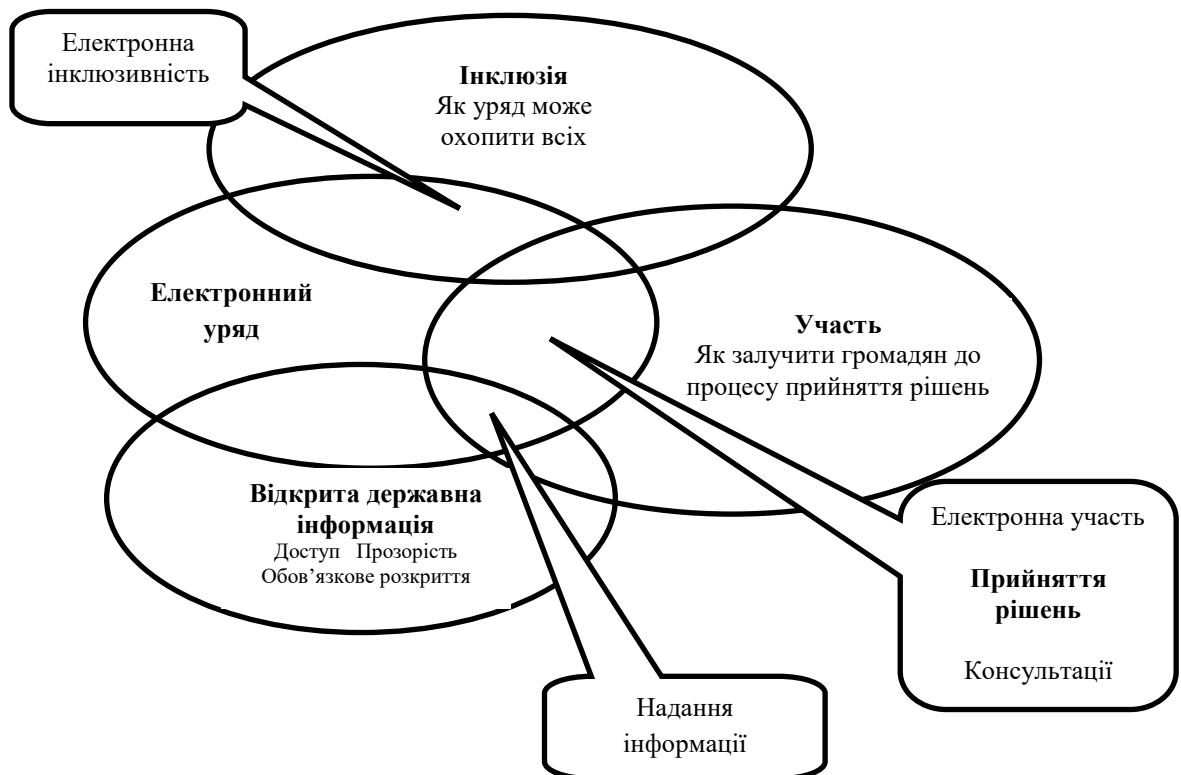

Рис. 5.4. Взаємозв'язок між електронною участю та іншими аспектами управління (розроблено автором)

У моделі електронних сервісів L-government створюються електронні платформи громадської участі, в яких органи влади встановлюють правила та забезпечують координацію взаємодії громадян, неурядових організацій та бізнесу у процесах прийняття рішень, а електронна платформа виступає майданчиком переговорів та прийняття спільних рішень.

У вітчизняній практиці публічного управління регіональним розвитком

впровадження інструментів платформного управління має бути одним з елементів багатоетапного процесу цифровізації регіонів.

По-перше, має бути імплементоване застосування цифрових технологій у різних сферах: інфраструктурі широкопasmового фіксованого та мобільного зв'язку; цифрове телебачення, радіо та технологічна інфраструктура для проектів IoT; інфраструктура для обчислень, віртуалізації та зберігання даних (хмара та туман); інфраструктура кібербезпеки.

По-друге, необхідним є впровадження моделі «цифрового» діалогу з громадськістю регіону. Ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності регіонів, їх інтеграції та забезпечення успішності реформування системи публічного управління є електронне урядування. Добре побудована система електронного урядування позитивно впливає на наслідки та загальний перебіг радикальних перетворень у суспільстві: економічні та соціальні реформи, розвиток соціальної держави з впливовими інститутами громадянського суспільства. Завдяки електронному урядуванню підвищується ефективність діяльності суб'єктів електронного урядування та сприяє формуванню відносин між владою, суспільством і громадянином.

По-третє, для залучення населення до розвитку регіону має запрацювати механізм розвитку цифрової грамотності в регіоні. Концепція розвитку цифрової грамотності мешканців регіону передбачає аналіз стану цифрової грамотності, впровадження заходів з розвитку цифрових компетенцій населення, запровадження відповідних стимулів для цифровізації населення, набуття мешканцями цифрових компетенцій та сприяння використанню та споживанню цифрових технологій та електронних послуг.

По-четверте, мають бути впроваджені інструменти для переходу системи публічного управління на цифрові технології. Має бути сформована м'яка цифрова інфраструктура: інфраструктура ідентифікації та довіри; відкриті дані; сумісність; блокчейн інфраструктура; електронні платежі та транзакції; електронна комерція та онлайн-взаємодія суб'єктів

господарювання; державні послуги (електронне урядування); інфраструктура життєзабезпечення (медицина, освіта, громадська безпека, транспорт тощо); геоінформаційна інфраструктура; промислові цифрові інфраструктури. Кожен функціональний механізм повинен пройти власний життєвий цикл, подібний до тих, що існують для будь-якої соціально-економічної системи [398].

Отже, сьогодні практичним відображенням ідеї електронного урядування з метою трансформації публічного управління стає концепція платформного управління [292; 360; 350].

Ідея платформного управління пройшла шлях від візіонерського прогнозу щодо майбутнього публічного управління [363] до успішного практичного впровадження у багатьох країнах як інструменту публічного управління [279; 322], в тому числі як механізм реалізації концепції ощадливого уряду [330].

В основі ідеї є надання органами влади представникам громадянського суспільства, бізнесу та окремим громадянам баз даних та додатків спільного використання для розв'язання суспільних проблем. На цій основі учасники процесу можуть розробляти власні послуги, що зменшує витрати та час надання послуг, а також дозволяє залучати кінцевих користувачів – представників місцевих спільнот [299].

В результаті держава стає рівноправним учасником процесів взаємодії на платформах та виступає як постачальник, або споживач товару, роботи чи послуги, крім того, є власником платформи [325].

Досвід впровадження цифровізації публічного управління на основі платформного підходу виявив низку проблемних питань: необхідність послідовного проведення організаційних та технологічних змін [355], неможливість чіткого визначення витрат та ризиків масштабного впровадження цифрових технологій [289], необхідність змін в організаційній культурі [348, с. 5; 355; 311]. Крім того, завданнями органів публічного управління у побудові платформ можуть стати удосконалення нормативно-

правової бази, набуття нових професійних компетенцій співробітниками, політична та адміністративна підтримка, а також покращення координації зусиль різних відомств та підрозділів при впровадженні інновацій [355; 286, с. 79].

Таким чином, впровадження цифрових платформ вимагатиме від державних органів проведення серйозних правових, організаційних та морально-етичних перетворень [354].

Цифровізація, завдяки технологіям штучного інтелекту, обробленню та збиранню даних, швидкому зв'язку, автономному навчанню, технологіям блокчейн та іншим, поступово стає визначальним фактором у всіх секторах економіки. Щорічно спостерігається зростання обсягів цифрових продуктів та послуг. Цифровізація успішно інтегрується у систему публічного управління та продемонструвала свою ефективність, особливо в умовах війни.

Цифровізація публічного управління потребує від публічних службовців нових інноваційних знань, навичок та умінь у сфері цифрових технологій, постійного самовдосконалення та підвищення кваліфікації, а також розвитку цифрової культури та забезпечення інформаційної безпеки.

На думку О. І. Пархоменко-Куцевіл, основна перешкода перед успішною реалізацією програм цифровізації, зокрема у сфері публічного управління, полягає не в фінансовому або нормативно-правовому забезпеченні, а у формуванні кадрів нового покоління, які мають необхідні цифрові компетенції [143].

Т. С. Яровой також вважає, що швидкий розвиток технологій надає можливості для підвищення прозорості та ефективності публічного управління через імплементацію цифрових рішень. Водночас, це вимагає від держави адекватної ІТ-інфраструктури, кваліфікованих фахівців та заходів безпеки для захисту даних [267].

Створення державних цифрових платформ має базуватись на підході, коли рішення приймаються з метою досягнення чітко визначених цілей з

урахуванням реалій сьогодення за умови постійної корекції стратегічних планів під дією внутрішніх та зовнішніх факторів і націленістю на відчутний результат для всіх груп споживачів платформних ресурсів та сервісів.

У вітчизняній практиці публічного управління засади електронного урядування загалом та платформного управління зокрема знайшли своє відображення у низці нормативно-правових актів [204; 202; 172; 158; 203]. Так, у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації зазначається, що при системному державному підході цифрові технології будуть значно стимулювати розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з істотних факторів розвитку демократії в країні, підвищення продуктивності, економічного зростання, а також підвищення якості життя громадян України. Цифровізація є об'єктом фокусного та комплексного державного управління. Завдяки синергетичному потенціалу соціальних, мобільних, хмарних технологій, технологій аналізу даних, Інтернету речей окремо та в сукупності мають відбутись трансформаційні зміни у державному управлінні та зробити державний сектор ефективним, реактивним, ціннісним.

Серед технологічних концепцій впровадження цифровізації державних установ є такі:

– багатоканальне інформування та залучення громадян – концепція цілісного багатоканального підходу. Завдяки цифровим технологіям макрорівень «громадяни» перетворюється на мікрорівень «конкретний громадянин», а діяльність «інформування» – у діяльність «залучення». Управління інформацією та зворотним зв'язком, що передбачає багатоканальне інформування та залучення, надзвичайно важливе саме під час проведення реформ для комунікації, роз'яснень, швидкої адаптації громадян до нових умов;

– цифрові державні платформи – концепція утворення державних органів, орієнтованих на одночасне поліпшення якості послуг, оптимізацію

кількості державних службовців та зменшення витрат. «Цифрові» платформи дозволяють вирішувати завдання, підвищувати ефективність, зменшуючи вартість діяльності та час виконання. Державні органи використовують «цифрові» платформи для спрощення та оптимізації внутрішніх процесів, поліпшення взаємодії з громадянами та зменшення витрат.

Також у Концепції визначено, що державне управління України в умовах зростання кількості завдань, ініціатив, проєктів та одночасної оптимізації витрат повинне базуватися саме на технологічних та цифрових формах забезпечення його безперервного функціонування. Крім того, підвищення прозорості та ефективності державних інститутів можливо досягти, зокрема, шляхом уніфікації та стандартизації державних управлінських та ділових процесів, а також використання аутсорсингу для непрофільних функцій [204].

Увага влади до питань впровадження електронного урядування в Україні приносить значні результати. Так, згідно з індексом розвитку електронного уряду (E-Government Development Index, EGDI – усереднена оцінка за показниками обсягу та якості онлайн-обслуговування, стану телекомунікаційної інфраструктури, людського капіталу), який використовувався ООН у дослідженні «Електронний уряд 2020» [300], Україна посідає 69 місце серед 193 держав-учасниць ООН з показником 0,7119. Водночас за показником електронної участі місце України значно вище – 46 місце з показником 0,8095. Індекс розвитку відкритого уряду також високий – 0,8969. Високі показники індексу розвитку електронного уряду в Україні свідчать про значний потенціал держави у сфері впровадження платформного управління у процеси публічного управління загалом та міжрегіональної інтеграції зокрема.

Враховуючи той факт, що платформне мислення виникло та отримало панівне положення спочатку на економічних ринках як революційна бізнес-модель, а вже потім знайшло своє відображення у публічному управлінні, ми

вважаємо необхідним дослідити підходи до платформного управління у цих різних сферах та визначити відмінності між ними.

Головною відмінністю є те, що приватні платформи направлені на отримання прибутку, а державні платформи спрямовані на отримання більших результатів при менших затрачених ресурсах. Державні платформи створюються для управління інноваційними взаємодіями між органами влади, бізнесом та громадянами, залишаючи при цьому за собою функцію узгодження таких взаємодій. Таким чином, формується менший за розмірами державний апарат, який за допомогою платформ співпрацює з зацікавленими сторонами, з метою зниження трансакційних витрат [330].

З метою побудови концепту «платформне управління міжрегіональною інтеграцією» треба детально розглянути теоретичні визначення поняттєвого апарату у цій сфері: поняття «цифрова платформа», поняття «державна цифрова платформа», класифікація цифрових платформ за типами відповідно до їх функції, умови існування, загальний устрій тощо.

У таблиці 5.2 представлені визначення поняття «цифрова платформа», які запропоновані закордонними та вітчизняними вченими.

Таблиця 5.2

Визначення поняття «цифрова платформа»

Автор	Визначення
Моєр К.	Гібридна структура, складна інформаційна система, яка дозволяє контрагентам обмінюватися, розширювати чи покращувати цифрові процеси та можливості на благо всіх зацікавлених сторін, які беруть участь у загальній системі цифрових технологій [360].
Мілард Д.	Відкрите середовище та екосистема зі зрозумілим набором змодельованих правил, допоміжних посібників для користувачів, ресурсів та служби підтримки, які стимулюють співпрацю представників усіх референтних груп для створення не лише суспільної цінності, а й цінності для кожного учасника окремо так, як він її розуміє [356].
Моазед А. Джонсон Н.	Прискорювач обміну цінністю між двома та більше групами користувачів, споживачів та виробників. Вона забезпечує контроль та оцінку результату, а у разі суперечки між постачальником та споживачем може навіть виступити первинним арбітром [358].
Мюгге С.	Сукупність частково або повністю відкритих базових технологій та додаткових активів, які можуть бути використані компаніями та приватними особами для розробки додаткових технологій, продуктів та

Продовж. табл. 5.2

	сервісів. Це цілісна структура, що складається з безлічі важливих компонентів та загальних правил, у тому числі та стандартів функціонування платформи [361].
Паркер Д. Алстин М. Санжит Ч.	Забезпечена високими технологіями бізнес-модель, яка створює вартість, полегшуючи обмін між двома і більше взаємозалежними групами учасників [370].
Фаррелл Д. Греїг Ф.	Пов'язують працівників або виробників безпосередньо з клієнтами, дозволяють людям працювати коли вони хочуть, продавці отримують оплату одразу після виконання роботи або надання товару, оплата проходить через платформу [372].
Муті І.	Комплексний набір компонентів, який забезпечує реалізацію намічених моделей використання, дозволяє розширювати наявні ринки та створювати нові, а також приносить користувачам набагато більше переваг, ніж проста сума складових частин. Платформа включає апаратне, програмне забезпечення та послуги [359].
ОЕСР	Цифровий сервіс, який полегшує взаємодію між двома і більше різними, але взаємозалежними групами користувачів (фірмами, фізичними особами), які взаємодіють через сервіс в мережі Інтернет [364].
Елліот Д. Нгуєн С. Тангутурі П.	Група технологій, які використовуються як основа для створення конкретизованої та спеціалізованої системи цифрової взаємодії [268].
Срничек Н.	Цифрова інфраструктура, що дозволяє діяти двом і більше групам користувачів і виконує роль посередника між ними [386].
Світовий банк	Багатосторонній ринок на основі бізнес-моделі, яка допомагає розробникам і користувачам спільно створювати цінності, взаємодіючи один з одним [402].
Європейська Комісія	Підприємство, що діє на двосторонніх (або багатосторонніх) ринках і використовує мережу Інтернет для забезпечення взаємодії між двома і більше окремими групами користувачів [305].
Гауер А. Гусумано М.	Організаційна основа формування інноваційних екосистем, досягнення вищої конкурентоспроможності та лідерства. При цьому лідерство на платформі базується на намаганні великих компаній перетворити свій бізнес на платформу для побудови бізнесів інших компаній [317].
Бухін Ж. Катлін Т. Дієтц М.	Бізнес-моделі, які дозволяють розміщати на них цифрові продукти, а також цифрові екосистеми, які забезпечують цифровий простір для оперативного задоволення потреб користувачів у режимі реального часу [281].
Піжук О. І. Січкаренко К. О.	Технологічна база для підтримки онлайн-спільнот та один із ключових інструментів цифрової трансформації, що забезпечує інформаційний обмін та транзакції між великою кількістю користувачів. Це сукупність технологічних рішень, які створюють основу для функціонування спеціалізованої системи цифрової взаємодії, знижуючи вартість витрат на транзакції та нівелюючи роль посередника. При цьому учасники є незалежними один від одного [150; 225].
Кургузенкова Л. А. Федоренко А. І.	Двосторонні або багатосторонні ринки з інфраструктурою, яка працює в режимі онлайн та забезпечує здійснення операцій між різними сторонами процесу купівлі-продажу товарів та послуг [103].

Продовж. табл. 5.2

Шаповалова О. В.	Технологічне явище, яке визначається через сукупність таких критеріїв: (1) алгоритмізація взаємодії учасників платформи, (2) взаємовигідний характер відносин учасників платформи, (3) питома вага кількості учасників діяльності (масштаб), які використовують платформу, (4) наявність єдиного інформаційного середовища, в якому відбувається взаємодія учасників, і відповідної інформаційно-технологічної інфраструктури, (5) наявність ефекту діяльності у вигляді зниження транзакційних витрат при взаємодії учасників платформи – порівняно з такою ж взаємодією без платформи [256].
Кохан В. П.	Програмні або програмно-технічні засоби, що забезпечують доступ третіх осіб до цифрового середовища, в якому відбувається взаємодія та інша діяльність таких осіб, здійснюється розробка або функціонує їх програмне забезпечення, або реалізуються їх товари, роботи або послуги [94].
Ляшенко В. І. Вишневецький О.С.	Бізнес-модель, повністю заснована на високих технологіях, яка створює прибуток шляхом обміну між двома або більше незалежними групами учасників. У «базовій комплектації» платформи зводять безпосередньо виробників і кінцевих споживачів, які отримують можливість взаємодії без посередників. Також вони дають можливість різним компаніям ділитися інформацією і таким чином суттєво покращувати співпрацю та створювати інноваційні продукти та рішення [113].

Складено автором

У представлених визначеннях прослідковується декілька загальних рис. По-перше, цифрова платформа розглядається як деяка економічна система (структура): система взаємовідносин, підприємство, гібридна структура, група суб'єктів, бізнес-модель, форма організації, каталізатор економіки, прискорювач обміну, відкрите середовище та екосистема, система алгоритмів та правил. По-друге, цифрова платформа розглядається як деяка інформаційно-програмна система (структура): програмне середовище, інформаційна система, набір програмних та апаратних коштів, парадигма онлайн-сервісів, цифровий двійник.

Як можна побачити у наведених визначеннях цифрових платформ, тільки визначення сформульоване Д. Мілардом відповідає сутності державної цифрової платформи – співпраця представників усіх референтних груп для створення суспільної цінності та цінності для кожного окремого учасника.

Також теоретичний інтерес представляє запропонована П. Евансом та

А. Гауером типологізація платформ відповідно до їх функцій:

- транзакційна – продукт, технологія або послуга, що діє як канал (або посередник) між користувачами платформи для полегшення обміну і транзакцій (наприклад, Alibaba, Amazon, Uber, Airbnb, Baidu);
- інноваційна – продукт, технологія або послуга, що слугує певною основою екосистеми інновацій для власних розробок додаткових продуктів, технологій чи послуг іншими компаніями з менш організованою інноваційною системою (наприклад, Windows, Android, Salesforce);
- інтегрована – продукт, технологія або послуга, що одночасно є транзакційною та інноваційною платформами (наприклад, Apple);
- інвестиційні – платформи, що складаються з компаній, які провадять стратегію інвестиційного портфеля платформ як холдингу та/або активного інвестора компанії [309].

Цікавим є підхід фахівців Інституту Хендерсона Бостонської консалтингової групи Ю. Веленстейн та У. Шелата, які пропонують класифікацію цифрових платформ за їх моделями, котрі представлені в таблиці 5.3.

Таблиця 5.3

Моделі цифрових платформ

Модель цифрової платформи	Сутність цифрової платформи
Децентралізована (AirBnB та ін.)	Власник (постачальник) активу встановлює умови та пропонує актив безпосередньо користувачеві. ЦП зводить між собою агентів та полегшує транзакції в обмін на невелику комісію. Початкові капітальні витрати низькі, але платформа має залучати постачальників для забезпечення адекватного рівня пропозиції
	Платформа володіє активом та встановлює ціни. Вона має більший контроль за якістю і стандартизацією, ніж децентралізована платформа, і забирає більшу частку від вартості транзакції, при цьому витрати на масштабування також набагато вищі.
Централізована (Zipcar, Rent the Runway та ін.)	Потрібно значний авансований капітал та забезпечення високого рівня ефективності ЦП

Гібридна (Uber, Lyft та ін.)	Власники активів пропонують послугу з ціною та стандартами, встановленими ЦП. Володіння та ризик децентралізовані, а стандартизація та рівень обслуговування централізовані. Як та у випадку з децентралізованою моделлю, початкові витрати низькі та залучення постачальників має вирішальне значення. ЦП також має ретельно керувати своїми відносинами з постачальниками, оскільки вони мають менший контроль, ніж при децентралізованій моделі
------------------------------	--

Складено автором на основі джерел [274].

Наведені моделі залежно від типології програмного продукту можуть бути: інструментальними ЦП (в основі знаходиться програмно-апаратний комплекс), інфраструктурними ЦП (в основі екосистема учасників з автоматизації їх діяльності), прикладними ЦП (в основі знаходиться бізнес-модель з ведення господарської діяльності) [94].

Слід зазначити, що архітектура державних цифрових платформ також будується відповідно до наведених трьох моделей. Але в основі побудови є чинна в тій чи іншій країні система державного управління. У зв'язку з цим ці підходи такі:

- децентралізований: повноваження та відповідальність делегуються окремим контрагентам, які встановлюють власні стандарти, керівні принципи, процедури та процеси;

- централізований: повноваження та відповідальність у прийнятті рішень належать винятково ключовому регулятору, який встановлює правила функціонування та взаємодії для розробки та реалізації стратегій розвитку цифрової платформи;

- змішаний: поєднує елементи як централізованого, так і децентралізованого управління (тут існує безліч варіантів взаємодії, наприклад, центр може делегувати частину повноважень по певній галузі діяльності, може отримувати консультації від контрагентів та ін.).

Здебільшого в основі державних ЦП лежить централізований підхід (до 50%). Частка децентралізованих платформ близько 20% [308].

Також цифрові платформи відповідно до їх функцій можна класифікувати як агреговані, соціальні, навчальні та мобілізаційні [385].

Лук'яненко О. та Нямецук Г. запропонували багатокритеріальну систематизацію платформ, яка представлена в таблиці 5.4.

Таблиця 5.4

Систематизація платформ

Ознаки систематизації	Цифрові платформи
Природа походження	Продуктові, технологічні, ринкові
Взаємодія користувачів	Транзакційні, інноваційні, суспільні
Панівні технології	Відкриті, закриті
Життєвий цикл	Молоді, зрілі
Власність	Індивідуальна, спільна
Прибутковість	Комерційні, некомерційні
Масштаб функціонування	Глобальні, національні, регіональні, локальні

Складено автором на основі джерел [111].

На думку Т. Айзенмана, Г. Паркера та М. Астліна платформи включають єдиний набір компонентів (обладнання, програмне забезпечення та обслугові модулі із заданою архітектурою) та правил (стандарти, протоколи, політики та контракти з правами та обов'язками), що використовуються у взаємодії. Інструменти та структурні елементи платформи забезпечують членам екосистеми можливості створення потужних додатків, які потім перетворюються на користь для кінцевих користувачів [302].

Оскільки головною метою впровадження цифрових платформ у практику публічного управління є підвищення його ефективності шляхом залучення великої кількості учасників, функціональна структура такої платформи має багаторівневий вигляд. На нашу думку, таких рівнів повинно бути чотири. На першому рівні розміщується відкрита державна інформація. Можливість комунікації між референтними групами та органами влади забезпечується на другому рівні платформи. На третьому рівні учасники можуть реагувати на запропоновані для обговорення питання, ранжувати їх

та висловлювати своє відношення певним чином. На останньому, найвищому, рівні функціональної структури цифрової платформи є система прийняття рішень. Ця структура представлена на рисунку 5.5.

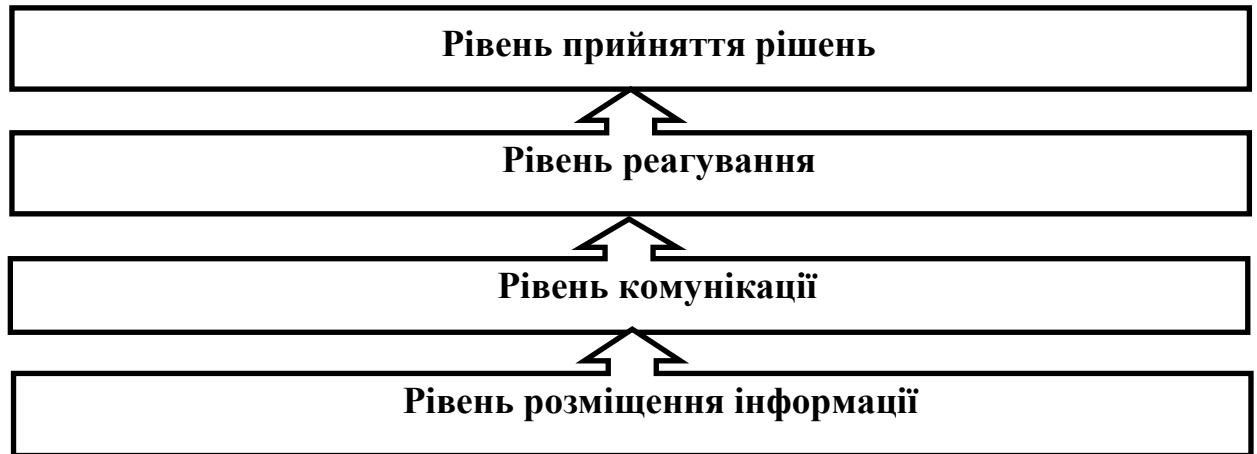

Рис. 5.5. Функціональна структура цифрової платформи у публічному управлінні (складено автором)

Розглядаючи питання архітектури цифрових платформ спочатку необхідно визначитися з тим, що саме розуміється під поняттям «архітектура». На думку М. Маєра, Д. Емері та Р. Хіллларда цифрові платформи за своєю сутністю є програмним забезпеченням та відповідно під їх архітектурою можна вважати базову організацію системи, втілену в її компонентах, їх відносини між собою, та їх ставлення з оточенням, а також принципи, що визначають дизайн і розвиток системи. Своєю чергою система – це набір компонентів, організований для виконання певної функції або набору функцій [347].

Болдуїн С. та Вудард С. вважають, що платформа – це принцип організації системи, що складається з основного компонента (за нашою версією – ядра) та модульної варіативної периферії [270], або комплементорів. Комплементори – це фірми, які виробляють доповнювальні товари чи послуги, впливають на становище основної компанії та додають цінність для спільних покупців. Така системна архітектура дозволяє генерувати модульні продуктові інновації та досягти масштабування шляхом

мережевих ефектів [353]. В системі публічного управління комплементорами ми вважаємо інститути публічної влади, які впливають на становище реалізації регіональної політики.

Принцип модульності ставить питання про відносини, які вибудовує власник платформи з усією екосистемою учасників. З одного боку, платформа зацікавлена у залученні третіх сторін, що дозволяє нарощувати інноваційний потенціал [316]. З іншого боку, власник платформи має регулювати діяльність третіх сторін. Таким чином, платформа поєднує в собі логіку генеративності, тобто здатності породжувати інновації, та логіку інфраструктурного контролю [298].

Модульна архітектура цифрових платформ дозволяє користувачам відповідно до їх належності підключатися до платформи помодульно, що забезпечує гнучкість і масштабованість платформи [393]. Мінімізація витрат взаємодії між модулями забезпечується стандартизованим інтерфейсом, зокрема API (відкритий програмний інтерфейс), який також здійснює інтеграцію різних модулів [345].

Модульна архітектура передбачає устрій цифрових платформ за принципом стабільного ядра та гнучкої оболонки (периферії). Це сприяє ефективності платформи шляхом економії на масштабі та принципу замінності [315]. Також важливим компонентом цифрової платформи є зворотний зв'язок від користувачів, який може сприяти збільшенню якості сервісів та прийняттю ефективних рішень [301].

Враховуючи наведене можна навести такий перелік компонентів цифрової платформи (рис. 5.6).

1. Ядро та оболонка (забезпечення ефективності використання ресурсів);
2. Програмні компоненти (можливість удосконалення платформи, можливість спільного створення цінностей);
3. Модульна архітектура (можливість підключення учасників різного рівня);

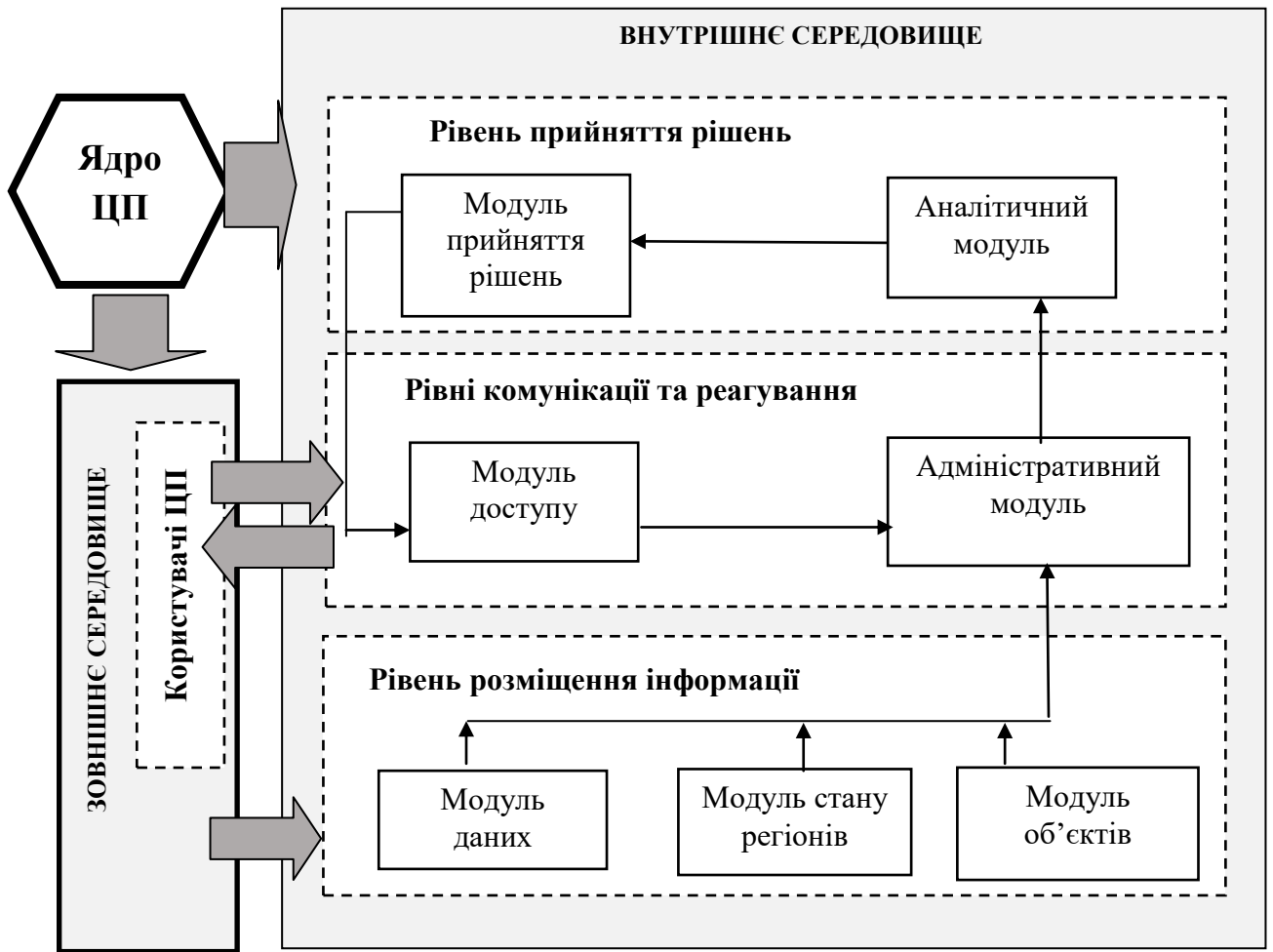

Рис. 5.6. Модель державної цифрової платформи управління міжрегіональною інтеграцією (складено автором)

4. Відкритий інтерфейс (сприяє інноваційній поведінці учасників);
5. Відповідний механізм управління платформою (централізований, децентралізований);
6. Зворотний зв'язок з учасниками.

Розглянемо більш докладно компоненти державної цифрової платформи управління міжрегіональною інтеграцією.

Ядро платформи – це головна її частина, без якої неможливе існування самої платформи. Вона включає набір основних функцій, необхідних для працездатності платформи. При чому цей набір має бути максимально простим [370, с. 43].

На інформаційному рівні розташовані модулі даних, стану регіонів та

модуль об'єктів. Модуль даних забезпечує збір та зберігання неструктурованих даних про регіони та перебіг соціально-економічних процесів, які відбуваються на відповідній території. Дані надходять в автоматизованому режимі від різноманітних зовнішніх постачальників. Такі дані повинні відповідати вимогам, визначеним відповідно до функцій платформи.

Модуль стану регіонів акумулює інформацію про різноманітні аспекти функціонування територій: види діяльності, стан соціально-економічного розвитку тощо.

Модуль забезпечує отримання інформації про територію з урахуванням видів економічної діяльності, що реалізуються на ній. Дозволяє отримати комплексне бачення стану соціально-економічного розвитку регіонів у встановленому вигляді.

Модуль об'єктів дозволяє отримати необхідні відомості про окремі об'єкти економічної, соціальної та екологічної підсистем регіональних системних утворень, їх розташування та взаємозв'язки.

На рівнях комунікацій та реагування розташовані модуль доступу та адміністративний модуль. Модуль доступу дає можливість користувачам платформи отримати необхідну інформацію відповідно до встановлених функціями платформи обмежень. Доступ до інформації може бути встановленим відповідно до категорії користувачів платформи: органів влади, представників бізнесу, експертів чи окремих громадян.

Адміністративний модуль забезпечує весь комплекс роботи з інформацією: доступ, пошук, передача, введення, візуалізація, зберігання та захист.

На рівні прийняття рішень є аналітичний модуль та модуль рішень. В аналітичному модулі здійснюється автоматизована обробка даних та інформації, які перетворюються на відомості, необхідні для прийняття публічноуправлінських рішень з встановлення ефективних міжрегіональних зв'язків

Модуль рішень забезпечує можливість вибору оптимального рішення та здійснити його наочне відображення з метою встановлення зворотного зв'язку з користувачами платформи, які брали участь у процесі прийняття такого рішення.

Таким чином, державна цифрова платформа управління міжрегіональною інтеграцією є програмним продуктом щодо забезпеченням із певною архітектонікою і централізований механізм управління, яке створене відповідним центральним органом виконавчої влади, для виконання функцій генерації публічноуправлінських рішень щодо побудови ефективної системи міжрегіональних зв'язків.

Отже, в сучасних умовах організація ефективного публічного управління міжрегіональною інтеграцією неможлива без використання сучасних цифрових технологій. Перспективним у цій сфері є побудова державних цифрових платформ, які забезпечать створення на їх основі відкритої системи прийняття управлінських рішень.

Цифрова платформа управління міжрегіональною інтеграцією може забезпечити ефективну взаємодію необмеженої кількості учасників (органів влади, представників бізнесу, громадянського суспільства, науковців, експертів та окремих громадян) шляхом отримання ними необхідної інформації для її використання у вирішенні завдань з побудови ефективних міжрегіональних зв'язків.

В основі інформаційної складової державної цифрової платформи управління міжрегіональною інтеграцією мають бути різноманітні відомості про всі регіони України: підприємства, природні ресурси, інфраструктуру, заклади освіти, науки, культури та ін. Ці відомості є базисом для прийняття учасниками платформи ефективних публічноуправлінських рішень.

Інформаційне забезпечення підготовки управлінських рішень у державній цифровій платформі управління міжрегіональною інтеграцією реалізується через апаратно-програмний комплекс, в якому відбувається автоматизована обробка даних, перетворення їх на відомості, які

безпосередньо використовуються для підготовки та прийняття публічноуправлінських рішень.

Використання державної цифрової платформи управління міжрегіональною інтеграцією неможливо без встановлення власником платформи чітко визначених правил функціонування та взаємодії.

Впровадження державної цифрової платформи як інструменту управління міжрегіональною інтеграцією сприятиме підвищенню ефективності публічноуправлінських рішень, зниженню транзакційних витрат на управління, а також забезпечить досягнення нового якісного рівня регіонального розвитку в Україні.

Висновки до розділу 5

Доведено, що останнім часом спостерігається підвищення інтересу у вітчизняних науковців до мережевих технологій. Мережеві моделі мають отримати належне місце у вітчизняній науці публічного управління в цілому та конкретно в аспектах публічного управління міжрегіональною інтеграцією. Правильне застосування таких моделей дозволить органам влади регіонального рівня більш ефективно використовувати управлінські впливи на процеси міжрегіональної інтеграції з метою забезпечення формування згуртованого простору в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та інших вимірах.

Проаналізовані підходи закордонних вчених до використання термінів та визначень понять мереж та мережевого управління.

Розглянуті основні теорії мереж: теорія графів, теорія рівного виробництва, теорія мережевих акторів, теорія сили слабких зв'язків Грановеттера, теорія структурних дірок Берта та дескриптивна теорія мереж.

Описані три типи та чотири рівні мереж та зазначено, що вони можуть комбінуватись.

Запропонована модель мережі міжрегіональної інтеграції, складовою

якої є міжрегіональний кластер та докладно розглянуто його сутність.

Висновки з дослідження свідчать про актуальність використання мережевих методів у публічному управлінні міжрегіональною інтеграцією. Мережеві механізми співпраці знаходять все більше застосувань, що відображає загальну орієнтацію на відносини взаємності та взаємозалежності, відмінно від ієрархічних і залежних структур.

Кластерний підхід дозволяє публічним управлінцям приймати інноваційні ідеї та застосовувати методи, необхідні для забезпечення переходу економіки в режим ендогенного економічного зростання. Цей підхід сприяє побудові співпраці між регіонами, забезпечуючи більш ефективні шляхи вирішення спільних завдань та досягнення взаємовигідних результатів.

Досліджено суть концепції розумної спеціалізації, яка полягає в тому, щоб спиратися на регіональні сильні сторони, одночасно створюючи конкурентну перевагу в глобальному масштабі на основі передових інновацій. Тісний зв'язок між науково-дослідною діяльністю та розробками, а також між людським капіталом та специфікою економічних умов кожного регіону має призвести до спеціалізації окремих регіонів. Спеціалізація (диференціація) повинна допомогти ефективному витрачання коштів (унікнення внутрішньої конкуренції). Концепція розумних спеціалізацій адресована всім регіонам, як високорозвинутим, так і периферійним.

Наголошується, що важливе місце в концепції посідає не лише співпраця бізнесу та науки, а й міжрегіональне співробітництво на основі взаємодоповнення потенціалів регіонів.

Зазначається про те, що потрібна істотна, послідовна, а не просто типова робота мережі взаємопов'язаних регіонів. Розглядаючи розумну спеціалізацію, підкреслюється роль внутрішньо- та міжрегіонального співробітництва щодо технологічної диверсифікації регіону.

Наводяться декілька факторів успіху щодо інтернаціоналізації регіональних економік та плідного міжрегіонального співробітництва. По-

перше, ключову роль відіграє структура з потужним лідерством і управлінням на рівні партнерства, а також присутність органів – державних органів чи кластерних організацій – які керують процесом та сприяють міжрегіональній співпраці. Дослідження показує, що добре структуроване управління є важливою рушійною силою для проведення міжрегіональних ініціатив, де зацікавлені сторони розробляють перспективне бачення, яке поєднує сильні сторони та потенціал партнерів.

Сьогодні формування ефективної політики регіонального розвитку в Україні у сфері міжрегіональної інтеграції має базуватись на розширенні можливостей на регіональному рівні. Процес впровадження такої політики вимагає активних дій регіональних органів влади, проактивної мобілізації місцевих суб'єктів державного та приватного секторів та застосування взаємодії з багатьма зацікавленими сторонами до реалізації політики. Це завдання для регіонів, щоб залучити різні рамки та інструменти – всі вони спрямовані на посилення міжрегіональної співпраці.

Вирішення цього завдання вимагає найкращого використання ресурсів, які змінюють форму та практику публічного управління, та створення інфраструктури обслуговування громадян, надання послуг та захист їхніх прав. В реалізації цих функцій величезну роль можуть відігравати сучасні цифрові технології, які ще недостатньо використовуються органами влади.

В сучасних умовах елементами електронного урядування є електронні платформи громадської участі, в яких органи влади встановлюють правила та забезпечують координацію взаємодії громадян, неурядових організацій та бізнесу у процесах прийняття рішень, а електронна платформа виступає майданчиком переговорів та прийняття спільних рішень. Тобто практичним відображенням ідеї електронного урядування з метою трансформації публічного управління стає концепція платформного управління.

Ідея платформного управління пройшла шлях від візіонерського прогнозу щодо майбутнього публічного управління до успішного практичного впровадження у багатьох країнах як інструменту публічного

управління, в тому числі як механізм реалізації концепції ощадливого уряду.

В основу ідеї покладено надання органами влади представникам громадянського суспільства, бізнесу та окремим громадянам баз даних та додатків спільного використання для розв'язання суспільних проблем. На цій основі учасники процесу можуть розробляти власні послуги, що зменшує витрати та час надання послуг, а також дозволяє залучати кінцевих користувачів – представників місцевих спільнот.

В результаті держава стає рівноправним учасником процесів взаємодії на платформах та виступає як постачальник, або споживач товару, роботи чи послуги, крім того, є власником платформи.

Цифрова платформа управління міжрегіональною інтеграцією може забезпечити ефективну взаємодію необмеженої кількості учасників (органів влади, представників бізнесу, громадянського суспільства, науковців, експертів та окремих громадян) шляхом отримання ними необхідної інформації для її використання у вирішенні завдань з побудови ефективних міжрегіональних зв'язків.

В основі інформаційної складової державної цифрової платформи управління міжрегіональною інтеграцією мають бути різноманітні відомості про всі регіони України: підприємства, природні ресурси, інфраструктуру, заклади освіти, науки, культури та ін. Ці відомості є базисом для прийняття учасниками платформи ефективних публічноуправлінських рішень.

Інформаційне забезпечення підготовки управлінських рішень у державній цифровій платформі управління міжрегіональною інтеграцією реалізується через апаратно-програмний комплекс, в якому відбувається автоматизована обробка даних, перетворення їх на відомості, які безпосередньо використовуються для підготовки та прийняття публічноуправлінських рішень.

Використання державної цифрової платформи управління міжрегіональною інтеграцією неможливо без встановлення власником платформи чітко визначених правил функціонування та взаємодії.

Впровадження державної цифрової платформи як інструменту управління міжрегіональною інтеграцією сприятиме підвищенню ефективності публічноуправлінських рішень, зниженню транзакційних витрат на управління, а також забезпечить досягнення нового якісного рівня регіонального розвитку в Україні.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове розв'язання наукової проблеми теорії публічного управління, що полягає в розробці та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад публічного управління регіональним розвитком в Україні та формулюванні практичних пропозицій щодо їх розвитку.

Результати дослідження дозволили сформулювати висновки та рекомендації теоретичного та науково-прикладного характеру для вдосконалення публічного управління регіональним розвитком в Україні [93].

Основні результати та висновки дослідження можна узагальнити в таких положеннях:

1. Узагальнено теоретичний зміст і складові методологічного базису публічного управління регіональним розвитком. Виділено основні підходи до визначення поняття «регіон», серед яких: територіальний, системний та управлінський. Зазначені підходи дозволили сформулювати визначення, згідно з яким регіон – це системне утворення в межах адміністративно-територіальної одиниці субнаціонального рівня, яке поєднує політичну (управлінську), економічну, соціальну та екологічну підсистеми та характеризується як зовнішнім впливом на її елементи у вигляді державної політики регіонального розвитку, так і внутрішнім впливом у вигляді рішень місцевих органів влади.

На основі динамічного та структурного підходів узагальнені відмінності понять «регіональний розвиток» та «розвиток регіонів» та надано таке визначення: регіональний розвиток – процес змін у соціальній, екологічній, економічній та управлінській підсистемах регіонального системного утворення, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня і якості життя населення на основі збалансованого відтворення потенціалів регіону.

Стверджено, що сучасні підходи до формування та реалізації політики регіонального розвитку передбачають побудову багатоаспектної моделі розвитку, на основі цього під політикою регіонального розвитку запропоновано розуміти сукупність обґрунтованих ідей і концепцій розвитку, розроблених на центральному та регіональному рівнях, сфокусованих в інтегрованій системі стратегічних і поточних заходів та спрямованих на забезпечення збалансованого комплексного розвитку складових регіонального системного утворення, який сприяє ефективному відтворенню потенціалів регіону.

Надані практичні рекомендації щодо підтримки регіонального розвитку у контексті інноваційних та інфраструктурних змін.

2. Проаналізовано використання методології публічного управління у дослідженні процесів регіонального розвитку. Зазначено, що в сучасній науковій спільноті вже сформувалися різні методологічні концепції з різним рівнем і широтою охоплення, а саме: загальнонаукова методологія, міждисциплінарна методологія та методологія окремих наук. Запропоновано таку структуру методології дослідження публічного управління регіональним розвитком: загальнонаукова методологія, методологія на міждисциплінарному рівні, методологія науки «публічне управління» і специфічна методологія наукового дослідження регіонального розвитку, серед них методи стратегування регіонального розвитку, багатокритеріальної оцінки міжрегіональних інвестиційних проєктів, визначення показників оцінки ефективності, мережеві методи у публічному управлінні реалізацією регіональної політики, платформний підхід тощо).

Розглянуто структуру методології публічного управління, яка складається з принципів, категорій, норм, цінностей, парадигм, теорій та методів.

Згруповано конкретні наукові підходи з метою створення методології дослідження регіонального розвитку. Ця методологія повинна поєднати наступні методи: системний, інституційний, діалектичний, структурно-

функціональний, соціологічний, історичний, статистичний, ситуаційний, порівняльний аналіз, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, вимірювання, описання, узагальнення, спостереження, картографічний, аналіз документів та ін. Надані пропозиції щодо використання вказаних методів під час дослідження стану регіонального розвитку.

В концептуальну основу дослідження покладено теорію сталого розвитку, теорію державно-муніципального дуалізму, концепцію регіональних інноваційних систем, теорію стимулювання (підвищення) регіональної конкурентоспроможності, концепцію кластерного розвитку, концепцію конкурентних переваг тощо.

3. Розроблено структурно-функціональну модель регіонального системного утворення та запропоновано етапи аналізу соціально-економічного розвитку регіону: етап аналізу механізму регіонального розвитку, який включає теоретичний аспект; етап аналізу специфіки соціально-економічного розвитку окремих регіонів, з фокусом на прикладний і фактологічний аспекти; етап аналізу організаційно-функціональної специфіки розвитку окремих регіонів, з орієнтацією на прикладний і інституційний аспекти; етап аналізу організаційно-функціональної специфіки розвитку окремих регіонів, що охоплює прикладний і верифікаційний аспекти. Наведена етапізація дозволяє здійснити моделювання публічного управління сталим регіональним розвитком.

Структурно-функціональна модель регіонального системного утворення моделює процес управління розвитком регіонального системного утворення у контексті реалізації регіональної політики сталого розвитку з позиції аналізу стану соціально-економічного й інституційного регіонального розвитку, визначення цілепокладання, складу і функціонального навантаження структурних підсистем, інститутів-суб'єктів управління, ресурсів, продуктів і результатів реалізації регіональної політики.

4. Розроблено сукупність методологічних підходів дослідження процесів міжрегіональної інтеграції. Наведено основні складові процесу

міжрегіональної інтеграції. В ході аналізу методологічних аспектів міжрегіональної інтеграції розглянуто особливості розуміння терміну «інтеграція». Зазначено, що особливою формою обмеженої територіальними рамками інтеграції є міжрегіональна інтеграція.

Аналіз літературних джерел підтвердив, що міжрегіональна інтеграція є універсальним, складним і багатоаспектним процесом. Тому необхідним є формування теоретико-методологічної бази для наукового забезпечення діяльності органів публічного управління у сфері побудови оптимальних міжрегіональних зв'язків.

Визначено, що головною метою міжрегіональної інтеграції є досягнення оптимального соціально-економічного розвитку регіонів шляхом розв'язання проблем сталого розвитку на міжрегіональному рівні. До основних принципів міжрегіональної інтеграції включено системність, динамічність, ділове партнерство, прагматизм, адаптивність, субсидіарність, цілеспрямованість, добровільність, співфінансування, прозорість, поступовість, рівність регіонів при взаємодії, легітимність інтересів регіонів, узгодженість інтересів державних і регіональних органів влади.

Об'єктами міжрегіональної інтеграції є розвиток економічних та соціально-гуманітарних зв'язків між регіонами, а також вплив дій органів влади на інтеграційні процеси.

Запропоновано доповнити перелік чинників взаємодії територій такими факторами, як: спільне створення і використання регіонами інфраструктури, включаючи енергетичну та транспортну, а також спільне використання науково-дослідних розробок та природноресурсного потенціалу регіонів тощо.

Узагальнення сукупності наведених методологічних підходів дослідження процесів міжрегіональної інтеграції дозволило представити наступне твердження: міжрегіональна інтеграція є інноваційним напрямом політики регіонального розвитку та ефективність інтеграційних процесів задається і регулюється системним і цілеспрямованим впливом органів

публічного управління на встановлення економічних, соціально-гуманітарних та інших зв'язків між регіонами.

Запропоновано низку загальних практичних кроків, які сприятимуть прискоренню процесу прийняття рішень органами публічної влади у сфері міжрегіональної інтеграції та підвищать їх ефективність.

5. Виокремлено світові та національні тенденції еволюції політики регіонального розвитку. Визначено етапи розвитку регіональної політики країн-членів ЄС на основі економічних, правових засад та інструментів політики. Зроблено висновок, що розвиток європейської спільноти пройшов кілька етапів, починаючи з 50-х років минулого століття. Збільшення інтеграційних процесів у країнах-членах ЄС значно розширило можливості регіональної політики Європейського Союзу. Виникнення потреби у подоланні великих соціально-економічних нерівностей між регіонами ЄС призвело до посилення впливу цієї політики. Одним з головних інструментів для досягнення цієї мети був набір спеціалізованих структурних фондів, кількість яких змінювалася залежно від еволюції цілей регіональної політики ЄС.

Регіональна політика ЄС ґрунтується на правовій основі та інституціональних засадах. Завдяки впровадженню нормативних документів Ради Європи та розширенню повноважень інституційних структур, спільна регіональна політика ЄС отримала стійке підґрунтя для свого становлення та розвитку.

Проведено порівняльний аналіз регіональної політики ЄС і національної політики регіонального розвитку, на основі якого визначено, що регіональна політика в Україні потребує додаткової роботи в декількох напрямках. Перш за все, це стосується правової рамки, яка потребує доопрацювання та змін в інституційній структурі, а також вдосконалення організаційної спроможності.

6. Проаналізувано правові засади формування та реалізації політики регіонального розвитку в Україні. Розглянуто процес розвитку правових

засад формування та реалізації політики регіонального розвитку в Україні та запропоновано доповнити її етапом формування державної регіональної політики, яка заснована на європейських стандартах та здійснюється в умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Досліджено підходи до класифікації законодавства у сфері регіонального розвитку та запропоновано систематизацію документів для регіонального розвитку, а також зазначено, що європейська система державної регіональної політики в Україні сформована, водночас описані певні проблеми щодо дієвості цієї системи та наведені шляхи їх вирішення, що сприятиме подоланню проблеми недостатнього зв'язку між стратегічним і бюджетним плануванням та створить ефективний механізм практичної реалізації Державної стратегії регіонального розвитку. Також буде забезпечено впровадження єдиного підходу до розробки та реалізації стратегічних документів на місцевому рівні.

Проаналізовано вплив вже прийнятих під час війни нормативно-правових актів у сфері розроблення механізму фінансування відновлення регіонів та громад, інших сферах регіонального розвитку, а також наведено перелік актів, які мають бути прийняті або змінені з метою сприяння забезпеченню відновлення та розвитку територій на основі кращих міжнародних практик із застосуванням сучасних рішень і «зелених» технологій, що дозволить здійснити суттєвий трансформаційний ривок для громад і регіонів України.

7. Здійснено порівняльно-історичний розгляд галузевого та регіонального підходів до формування політики регіонального розвитку та обґрунтовано необхідність інтеграції цих підходів на сучасному етапі. Виявлено те, що уряди низки європейських країн в 1950-1980-х роках використовували практику прямого втручання для підтримки всього промислового сектору з метою уповільнення або зупинки занепаду старих промислових галузей. Цей підхід був названий галузевою політикою,

оскільки він спрямовувався на конкретні галузі. Але, попри зусилля країн у впровадженні ефективної політики регіонального розвитку, виникли соціально-економічні проблеми на певних територіях цих країн. Це призвело до переходу від підтримки окремих галузей та секторів до заходів, спрямованих на розвиток конкретних регіонів, тобто до формування регіонального підходу. Регіональний підхід полягає у створенні сприятливих умов для розвитку регіону як системи, а не в безпосередній підтримці окремих галузей.

Зазначено, що інтегрований підхід до реалізації державної регіональної політики передбачає поєднання трьох компонентів політики регіонального розвитку: секторального (галузевого), територіально-просторового і управлінського. Розглянуто сутність та узагальнено зміст цих компонентів та їх кореляцію із цілями регіонального розвитку країн ЄС.

Отримані результати дослідження дозволили уточнити підхід до розробки політики регіонального розвитку в сучасних умовах в Україні. Актуальним є впровадження моделі політики, яка є характерною для унітарних європейських країн. Ця модель передбачає реалізацію загальнонаціональних інвестиційних програм, розроблених на основі консультацій з органами влади регіонального рівня, в поєднанні з додатковою регіональною політикою, яка фінансується спільно урядом та регіонами. Така регіональна політика здійснюється, планується, реалізується та моніториться переважно органами влади на регіональному рівні.

8. Виявлено наявні інструментальні та інституційно-правові методи впливу на процеси міжрегіональної інтеграції в Україні. Проведений аналіз регіональних стратегій розвитку на період до 2020 року та на період 2021-2027 років щодо їх змістовного наповнення, наповнення рівнів конкретизації та спрямованості цілей виявив те, що всім регіональним стратегіям притаманна обмеженість стратегії територіальними рамками регіону (відсутність розгляду зовнішньоекономічних та міжрегіональних аспектів економічних взаємодій) та повна відсутність аналізу питань узгодженості,

сформованої регіональної стратегії з іншими стратегічними та програмними документами як загальнодержавного, так і регіонального рівня (інших регіональних суб'єктів). На підставі аналізу регіональних стратегій сформовано низку рекомендацій для їх вдосконалення з метою більш ефективного використання потенціалу цих документів для регіонального розвитку.

На основі розгляду основних взаємопов'язаних складових процесу міжрегіональної інтеграції визначено, що одним з інструментів міжрегіональної інтеграції є міжрегіональні інноваційні проекти та розглянуто науково-методичне забезпечення процесів відбору оптимального міжрегіонального проекту, яке засноване на комплексному підході з використанням методів багатокритеріальної оптимізації, що зосереджені на побудові інтегрального показника. Для оцінки ефективності міжрегіонального інвестиційного проекту розроблена система показників, яка побудована на основі чотирьох складових: економічної, соціальної, бюджетної та екологічної, а також запропоновані етапи оцінки міжрегіональних інвестиційних проектів.

Дослідження нормативно-правової сфери міжрегіональної інтеграції дозволило зробити висновок, що у вітчизняному законодавстві відсутнє нормативно закріплене визначення цього терміну. Запропоновано таке визначення: міжрегіональна інтеграція – це процес побудови системи взаємозв'язків між соціальною, економічною, екологічною та управлінською підсистемами двох або більше регіональних системних утворень з метою ефективного розподілу ресурсів для досягнення нового, вищого рівня розвитку регіонів, що інтегруються.

9. Визначено актуальні тенденції розвитку інтегративних процесів, серед яких побудова мережевих структур організацій та установа міжрегіональних зв'язків. Наприклад, мережеві моделі вже успішно впроваджуються в країнах Європейського Союзу як інструмент для забезпечення інтеграції.

Здійснено визначення термінів та сутності мережевого управління та проведено розгляд мережевих теорій, серед яких: теорія графів, теорія рівного виробництва, теорія мережевих акторів, теорія сили слабких зв'язків Марка Грановеттера та теорія структурних дірок Берта. Визначено, що особливого значення у сфері публічного управління має дескриптивна теорія, яка зосереджується на описі та аналізі структури політичних мереж.

На основі розглянутих різноманітних типів та рівнів мереж запропоновано мережеву модель міжрегіональної інтеграції, зміст якої полягає у відображенні процесу побудови міжрегіональних зв'язків в ході міжрегіональної інтеграції як інноваційного напрямку політики регіонального розвитку. Головною складовою цієї моделі є міжрегіональний кластер.

Визначено, що особливості формування та існування мереж необхідно враховувати при реалізації політики регіонального розвитку загалом, а також у питаннях міжрегіональної інтеграції зокрема. Врахування динаміки та адаптивності мереж допоможе створити більш ефективні та стійкі стратегії розвитку регіонів та сприятиме успішному зближенню різних регіонів через міжрегіональну інтеграцію.

10. Запропоновано смартспеціалізацію як інструмент формування та оптимізації політики регіонального розвитку і сприяння міжрегіональному співробітництву. Вибір розумної спеціалізації спрямований на оптимальне використання ресурсів регіону шляхом найкращого поєднання потенціалу науки, освіти та економіки. Крім того, впровадження стратегій розумної спеціалізації в регіонах – це не одинична подія, а безперервний процес управління. Такий підхід підкреслює важливість стратегічного міжрегіонального співробітництва.

З розвитком методології смартспеціалізації все більшої значущості набуває її інтеграційна компонента. Тому одним із принципів, на яких базується концепція розумної спеціалізації, є розвиток кластерів та створення платформ міжрегіональної співпраці. З метою більш ефективного використання власних потенціалів кожного регіону пропонується

впровадження побудови міжрегіональних стратегій смартспеціалізації та запровадити нові положення та механізми для підтримки міжрегіонального співробітництва.

Необхідним є обмін між регіонами загальними базами даних, галузевими та технологічними визначеннями тощо. Крім того, створення постійного форуму для об'єднання та обговорення спільних для регіонів проблем і труднощів, а також ініціювання процесу обміну інформацією між регіонами з питань, пов'язаних з міжрегіональною співпрацею також може активізувати процеси міжрегіональної інтеграції.

Доведено факт формування нового типу управлінського впливу публічної влади, заснованого на ефективній взаємодії між владою, бізнесом та науково-експертним середовищем. В основі такої моделі управління постає платформа стратегічної взаємодії з зацікавленими сторонами. Управління потрібною взаємодією мобілізує спроможність приймати рішення на державному, регіональному рівнях і надає можливість університетам та науково-експертному середовищу стати центром стратегій розвитку регіонів – як генераторам освітньо-наукових компетентностей та інноваційних ідей.

Імплементация в практику регіонального управління підходу смартспеціалізації створює передумови для інтенсифікації інтеграційних процесів та формування внутрішніх і зовнішніх умов для конкурентоспроможного розвитку України.

11. Розроблено та запропоновано до упровадження ключові положення концепту платформного управління процесами міжрегіональної інтеграції в Україні. Зазначено, що сьогодні практичним відображенням ідеї електронного урядування з метою трансформації публічного управління стає концепція платформного управління, яка пройшла шлях від візіонерського прогнозу щодо майбутнього публічного управління до успішного практичного впровадження у багатьох країнах.

З метою побудови концепту моделі державної цифрової платформи

управління міжрегіональною інтеграцією для реалізації політики регіонального розвитку розглянуті теоретичні визначення поняттєвого апарату у цій сфері: поняття «цифрова платформа», поняття «державна цифрова платформа», класифікація цифрових платформ за типами відповідно до їх функції, умови існування, загальний устрій тощо. На основі розгляду запропоноване таке визначення: державна цифрова платформа управління міжрегіональною інтеграцією є програмним забезпеченням з централізованим механізмом управління, яке створене відповідним центральним органом виконавчої влади, для виконання функцій генерації публічноуправлінських рішень щодо побудови ефективної системи міжрегіональних зв'язків.

Розроблено перелік компонентів цифрової платформи: ядро та оболонка (забезпечення ефективності використання ресурсів); програмні компоненти (можливість удосконалення платформи, можливість спільного створення цінностей); модульна архітектура (можливість підключення учасників різного рівня); відкритий інтерфейс (сприяє інноваційній поведінці учасників); відповідний спосіб управління платформою (централізований, децентралізований); зворотний зв'язок з учасниками.

Надано функціональне призначення кожного з компонентів.

Впровадження державної цифрової платформи як інструменту управління міжрегіональною інтеграцією сприятиме підвищенню ефективності публічно управлінських рішень, зниженню транзакційних витрат на управління, а також забезпечить досягнення нового якісного рівня регіонального розвитку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 87-94.
2. Андрусак Н. О. Конкурентоспроможність регіону в умовах глобалізації. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2018. № 4. С. 151-158.
3. Анотований бібліографічний список докторських і кандидатських дисертацій, захищених в Україні з державного управління (1997-2011 рр.) : інформ.-довідк. вид. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Упр. підготов. наук. та наук.-пед. кадрів ; упоряд. : В. О. Чмига, Н. І. Демедишина, О. С. Твердохліб, І. М. Белів ; за заг. ред. К. О. Ващенко. Київ : НАДУ, 2012. 510 с.
4. Анотований бібліографічний список докторських і кандидатських дисертацій, захищених в Україні з державного управління (2012 р.) : інформ.-довідк. вид. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Упр. підготов. наук. та наук.-пед. кадрів ; упоряд. : В. О. Чмига, Н. І. Демедишина, О. С. Твердохліб ; за заг. ред. К. О. Ващенко. Київ : НАДУ, 2013. 86 с.
5. Анотований бібліографічний список докторських і кандидатських дисертацій, захищених в Україні з державного управління (2013 р.) : інформ.-довідк. вид. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Упр. підготов. наук. та наук.-пед. кадрів ; упоряд. : В. О. Чмига, Н. І. Демедишина, О. С. Твердохліб ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2014. 86 с.
6. Бакуменко В. Д., Кравченко С. О. Стратегічне планування в державному управлінні. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) [та ін.]. 2011. С. 609.
7. Бакуменко В. Д., Сурмін Ю. П. Методологія державного управління

Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : *Методологія державного управління* / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.]. 2011. С. 346.

8. Балаклицький А. І. Сучасні методологічні підходи до дослідження глобалізації: загальна характеристика. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 49-53.

9. Балог В. 36 стратагем. Бізнес. Війни. Маніпуляції. Обман. Київ : Арій, 2022. 240 с.

10. Баранова Л. Г. Методи дослідження структурної перебудови господарського комплексу регіону. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2010. Вип. 12. С. 8-12.

11. Баула О. В. Концептуальні засади міжрегіональної інтеграції у розвитку інноваційних процесів. *Економічні науки. Серія : Регіональна економіка*. 2020. Вип. 17. С. 23-32.

12. Безхлібна А. П. Наукові засади дослідження процесів міжрегіональної інтеграції як чинника підвищення конкурентоспроможності. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Економіка*. 2019. Вип. 1. С. 60-65.

13. Береза А. В. Координація регіональної політики в урядах країн ОЕСР. *Політологічний вісник*. 2013. Вип. 71. С. 377-385.

14. Бобровська О. Ю., Корнієвський С. В. Концептуально-методичні основи дослідження економічної політики розвитку економічних систем регіонів. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4. С. 453-461.

15. Брикова І. Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів у глобальному економічному просторі. *Міжнародна економічна політика*. 2007. Вип. 7. С. 5-33.

16. Бритова Г. В. Взаємоузгодження регіональної політики в Україні із цілями регіонального розвитку Європейського Союзу. *Право та державне*

управління. 2015. № 4. С. 130-135.

17. Бутко М. П., Хомик О. Д. Методологічні засади формування сучасної парадигми політики регіонального розвитку. *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 7-16.

18. Бухаріна Л. М. Методика вибору стратегічних сценаріїв розвитку регіону. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2013. Вип. 650-652. С. 264-271.

19. Бюджетний Кодекс України : Закон України від 07 жовт. 2010 р. № 2592-VI. Дата оновлення 27.07.2022. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 09.08.2022).

20. Варналій З. С., Білик Р. Р. Інституційні засади та організаційні механізми політики регіонального розвитку: завдання реформ європейського зразка. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3. С. 3-11.

21. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад : навч. посіб. для посад. осіб місц. самоврядування / Асоціація міст України. Київ : ТОВ Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

22. Ватченко О. Б., Андрейченко О. А. Стратегічне планування розвитку регіонів України. *Економічний простір*. 2016. № 113. С. 15-26.

23. Вишиванюк М. В. Теоретичні передумови формування стратегії сталого розвитку регіонів. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. 2012. Вип. 4. С. 284-291.

24. Войтик О. Особливості державного управління регіональним розвитком: теоретичні аспекти. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 1. С. 21-26.

25. Волинець Є. Стратегія міжрегіональної інтеграції як механізм демократизації врядування на регіональному рівні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. Вип. 3 (2). С. 46-49.

26. Воротін В. Є. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. Київ : НІСД,

2010. 288 с.

27. Гаврилюк О. В. Теоретичні та методологічні підходи до вивчення сучасних глобальних регіональних тенденцій. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 7-5.

28. Гнатенко А. І. Теоретичні підходи до визначення механізму стратегічного планування у сфері державного управління регіональним розвитком. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. № 2. С. 105-113.

29. Гоблик В. В. Регіональна політика Європейського Союзу в контексті розвитку транскордонних регіонів. *Агросвіт*. 2015. № 3-4. С. 21-25.

30. Гонта О. І. Методологічні аспекти адаптації регіонального розвитку до умов глобалізації економіки. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка*. 2013. Вип. 2. С. 67-71.

31. Горблюк С. А. Структурно-функціональна модель регіональної інноваційної системи. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 45. С. 183-190.

32. Господарський Кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/BS000110.html (дата звернення: 09.08.2021).

33. Григор О. Еволюція глобалізаційних змін сучасного світу: до методології дослідження. *Нова парадигма*. 2015. Вип. 127. С. 156-165.

34. Грінько О. Історія формування та етапи розвитку регіональної політики Європейського Союзу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. 2016. Вип. 17. С. 121-129.

35. Громко Л. С., Пустюльга С. І., Клак Ю. В. Метод знаходження парето-оптимальних розв'язків багатокритеріальних оптимізаційних задач. *Наукові нотатки*. 2015. Вип. 48. С. 72-77.

36. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики ЄС. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 76-87.

37. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як

основа сучасного регіонального управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 4. С. 141-148.

38. Декарт Р. *Метафізичні твори*. Харків : Фоліо, 2022. 163 с.

39. Декларація Ассамблеї європейських регіонів про регіоналізм у Європі. URL : www.aer.eu/fileadmin/upload/PressComm/Publications.

40. Держак Н. О. Впровадження програмно-цільового методу у стратегічне планування розвитку регіону: прикладний аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_2_12.

41. Деркач Т. В. Важелі й механізми управління інтеграційними процесами у регіональному економічному просторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 8 (1). С. 62-66.

42. Деркач Т. В. Класифікаційні ознаки інтеграційних процесів у регіональному економічному просторі. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12 (2). С. 55-59.

43. Деркач Т. В. Концептуальні засади формування моделі міжрегіональної інтеграційної взаємодії. *Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці*. 2016. № 6. С. 197-201.

44. Деркач Т. Оцінка ефективності економічної інтеграції на міжрегіональному рівні як ресурсу регіонального розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 3. С. 37-49.

45. Деякі питання державного фонду регіонального розвитку : постанова Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2015 р. № 196. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-%D0%BF#Text>.

46. Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 07 жовт. 2015 р. № 821. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/248549132>.

47. Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 12 верес. 2018 р. № 733. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2018-%D0%BF#Text>.

48. Деякі питання реалізації у 2021-2023 роках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2021 р. № 497-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D1%80#Text>.

49. Димченко О. В., Матвєєва Н. М., Гайденко С. М. Регіональна економіка : навч. посіб. Харків : ХНАМГ, 2010. 221 с.

50. Долінський Л. Б., Піскунова О. В., Горкун О. О. Вибір інвестиційного проекту з множини альтернативних варіантів як задача багатокритеріальної оптимізації. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2013. Вип. 88. С. 166-182.

51. Дунаєв І. В. Вплив інтеграційних процесів на модернізацію регіональної економічної політики. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 1. С. 116-125.

52. Дунаєв І. В. Закономірності та визначальні тренди регіонального розвитку і управління в умовах глобалізації та інтеграції. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 2. С. 112-122.

53. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або владою від 21 травня 1980 р. № 106 : постанова Верховної Ради України про приєднання від 14 лип. 1993 р. № 3384-ХІІ. Дата оновлення: 27.08.2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text (дата звернення: 27.12.2022).

54. Жмай О. Реалізація концепції сталого розвитку в Україні: екологічний, економічний і соціальний аспекти (на прикладі проекту Esonote). *Філософія та гуманізм*. 2019. Вип. 2. С. 34-43.

55. Жученко А. М. Теоретичні основи стійкого розвитку регіону на основі інтенсифікації інвестиційної діяльності з розробкою математичних

методів експертно-статистичного оцінювання. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 16. С. 110-115.

56. Запухляк В. З. Глобальна регіоналізація у формуванні нового світового економічного порядку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 5. С. 159-164.

57. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 10.07.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

58. Зінь Е. А. Регіональна економіка : підручник. Київ : «ВД «Професіонал», 2007. 528 с.

59. Ільницька Т. А. Місце та роль ситуаційного аналізу в сучасному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2014. № 3. С. 72-78.

60. Ільченко Н. М. Методологія дослідження проблем державного управління: інституціональний підхід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 1. С. 56-64.

61. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: теоретичні аспекти : кол. моногр. / А. М. Митко, Б. М. Юськів, Н. П. Карпчук [та ін.] ; наук. ред. Є. Б. Тихомирова ; за заг. ред. А. М. Митко. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 268 с.

62. Киянка І., Мельнишин Л. Регіональний розвиток і європейська інтеграція в контексті публічного управління. *Ефективність державного управління*. 2018. № 1 (54). Ч. 1. С. 65-71.

63. Кінщак А. В. Нормативно-правове забезпечення розвитку державної регіональної політики України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 13-14. С. 100-105.

64. Ковальчук В. Г. Вплив процесів глобалізації на державне управління регіональним розвитком. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 3. С. 90-96.

65. Ковальчук В. Г. Моделі управління соціально-економічним

розвитком регіону, держави. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1. С. 194-201.

66. Ковальчук В. Управління регіональним розвитком: глобальний контекст. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 3. С. 79-83.

67. Козаков В. М. Логіка і методологія наукових досліджень у державно-управлінській науці України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 3. С. 64-67.

68. Козаков В. М. Теоретична генеза методології досліджень в державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 1. С. 72-74.

69. Козирева О. В., Тур О. В. Політика вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів в Європейському Союзі. *Бізнес Інформ*. 2016. № 9. С. 34-39.

70. Кондіус І. С. Еволюція кумулятивних теорій регіонального економічного розвитку. *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 4-11.

71. Кондіус І. С. Еволюція нових теорій регіонального економічного розвитку. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»* : зб. наук. пр. / Луцьк. нац. техн. ун-т ; редкол. : З. В. Герасимчук (відп. ред.). Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2016. Вип. 13 (51). С. 223-232.

72. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті сьомого дня лютого тисяча дев'ятсот дев'яносто другого року) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі двадцять п'ятого дня березня місяця року одна тисяча дев'ятсот п'ятдесят сьомого). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

73. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. URL : zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96– вр.

74. Корнієвський С. В. Аналіз інституційно-правової сфери розвитку міжрегіональної інтеграції. *Наукові перспективи. Серія : Державне управління*. 2021. Вип. № 10 (16). С. 117-127.

75. Корнієвський С. В. Використання методології державного

управління у дослідженні процесів регіонального розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 4. С. 50-60.

76. Корнієвський С. В. Використання потенціалу впливу регіональних стратегій на процеси регіонального розвитку. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3 (30). С. 69-78.

77. Корнієвський С. В. Вплив регіональної конкуренції та міжрегіональної інтеграції на формування політики регіонального розвитку. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 86-93.

78. Корнієвський С. В. Врахування впливу глобалізаційних процесів в ході прийняття стратегічних рішень з регіонального розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 3. С. 53-63.

79. Корнієвський С. В. Історична ретроспектива формування європейської політики регіонального розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. № 4 (47). С. 23-32.

80. Корнієвський С. В. Мережеві методи у публічному управлінні процесами міжрегіональної інтеграції. *Наукові інновації та передові технології. Серія : Державне управління*. 2022. № 7 (9). С. 232-245.

81. Корнієвський С. В. Методологія державного управління з дослідження політики регіонального розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. № 1 (48). С. 6-15.

82. Корнієвський С. В. Методологія дослідження процесів міжрегіональної інтеграції. *Таврійський науковий вісник. Серія : Державне управління*. 2021. № 3. С. 47-57.

83. Корнієвський С. В. Методологія публічного управління з дослідження політики регіонального розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. № 1 (48). С. 6-15.

84. Корнієвський С. В. Наукометричний контент-аналіз дисертаційних

досліджень з державного управління регіональним розвитком. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. № 4 (43). С 6-13.

85. Корнієвський С. В. Правові засади державного управління регіональним розвитком: етапи становлення та перспективи вдосконалення *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. № 3 (46). С. 13-23.

86. Корнієвський С. В. Реалізація інноваційного проекту як цілеспрямована зміна складових елементів регіонального системного утворення. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Державне управління* : наук. зб. / Акад. митної служби України. Дніпропетровськ : Вид-во АМСУ, 2014. Вип 1 (10). С. 127-132.

87. Корнієвський С. В. Синергетичне поєднання різних вимірів інтегрованості у формуванні політики регіонального розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 1. С. 81-90.

88. Корнієвський С. В. Теоретичні визначення складників методологічного базису публічного управління регіональним розвитком. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. № 24. С. 16-24.

89. Корнієвський С. В. Теоретичні засади і методичне забезпечення стратегічного управління регіональним розвитком. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2021. № 1. С. 21-29.

90. Корнієвський С. В. Управлінська підсистема як провідна у регіональному системному утворенні. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. № 3 (46). С. 72-79.

91. Корнієвський С. В., Крушельницька Т. А. Структурно-функціональна модель регіонального системного утворення в методології дослідження публічного управління. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 3 (26). С. 10-16.

92. Корнієвський С. В., Трофименко Г. С. Забезпечення ефективності державно-управлінських рішень щодо визначення пріоритетності інвестиційних проектів. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. № 1 (32). С 74-83.

93. Корнієвський, С. (2024). Сучасні тенденції у сфері наукових досліджень публічного управління регіональним розвитком. *Аспекти публічного управління*, 12 (1), 135-141. <https://doi.org/10.15421/152418> URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1060>

94. Кохан В. П. Цифрова платформа як інструмент цифрової економіки. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 29-34.

95. Коцюба О. С. Оптимізація інвестиційного рішення в умовах невизначеності та ризику як багатокритеріальна задача. *Бізнес Інформ*. 2017. № 10. С. 178-182.

96. Красноносова О. М., Олійник А. Д. Конкурентоспроможність регіонів в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2012. № 11. С. 90-93.

97. Кругляк А. В., Тарантюк І. М. Пріоритетні напрями розвитку економіки регіонів на основі визначення конкурентних переваг на прикладі Чернівецької області. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2015. Вип. 2. С. 23-33.

98. Кузнецов А. О. Регіональний розвиток. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія : А. О. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) [та ін.]. 2011. С. 320.

99. Кузняка Т. В. Моделювання як аналітичний метод у державному управлінні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2014. Вип. 2. С. 49-56.

100. Кузь О. М., Чешко В. Ф. Філософія науки : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 172 с.

101. Кузьменко І. М. Теорія графів : навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 71 с.
102. Куйбіда В., Ткачук А., Забуковець-Ковачич Т. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід / за заг. ред. Р. Ткачука. Київ : Леста, 2010. 224 с.
103. Кургузенкова Л. А., Федоренко А. І. Цифрові платформи як рушійна сила цифрової трансформації економіки. *Інформаційні технології у економіці та управлінні*. 2020. № 1. С. 127-132.
104. Кухарська Н. Регіональне стратегування – основа формування стратегії розвитку регіону. *Економіст*. 2012. № 1. С. 63-65.
105. Кушнір М. О. Етапи розвитку українського регіоналізму: інституційно-правові етапи. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 4. С. 56-63.
106. Латинін М. А., Лукашов О. О. Концептуальні підходи до державного регулювання стратегічного розвитку регіону за кордоном. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 9 (31). С. 18-26.
107. Лендзел М., Винницький Б., Ратейчак Ю. Моніторинг та оцінювання стратегій і програм регіонального розвитку в Україні. Київ : К.І.С., 2007. 120 с.
108. Литвин Ю. О. Методи дослідження стану сільських територій і формування регіональної політики їх розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 18. С. 91-94.
109. Ліба Н. С. Систематизація теорій регіонального розвитку в еволюційному порядку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Економіка*. 2016. Вип. 2. С. 137-142.
110. Лугова М. Міжрегіональна інтеграція як чинник активізації інвестиційної діяльності в регіоні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 13-18.

111. Лук'яненко О. Д., Нямецук Г. В. Розвиток платформної економіки у глобальному цифровому середовищі. *Міжнародна економічна політика*. 2020. № 1-2 (32-33). С. 27-49.
112. Лучик С. Д., Лучик В. Є. Світовий досвід формування та реалізації політики регіонального розвитку та можливість його запровадження в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.18. С. 124-131.
113. Ляшенко В. І., Вишневецький О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку : монографія. Київ : Ін-т економіки промисловості НАН України, 2018. 252 с.
114. Маєв А. Державна регіональна політика в Україні: передумови, цілі, законодавче забезпечення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 2. С. 168-179.
115. Маєв А. Регіональна політика Європейського Союзу: історія, цілі, тенденції розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. Вип. 1. С. 24-27.
116. Мазур Г. О. Особливості сучасних міжрегіональних інтеграційних процесів та їх основні тенденції територіальної організації макроструктури. *Економіка і регіон*. 2014. № 2. С. 29-34.
117. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.
118. Маматова Т., Чикаренко І., Є. Бородін. Цифрові платформи Smart Specialisation Platform та Espon: структура та можливості для регіонів і громад ЄС. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10. № 6. С. 37-45.
119. Мамонова В. В. Регіон. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія : О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) [та ін.]. 2011. С. 309.

120. Маслак О. І., Безручко О. О. Прогнозування рівня економічного потенціалу підприємства за допомогою методу сингулярного спектрального аналізу. *Економіка та держава*. 2013. № 9. С. 18-25.

121. Матвеева О. Ю. Імперативи сталого розвитку територіальних громад та його загальнотеоретичні засади. *Ефективність державного управління*. 2017. № 1 (50). С. 224-232.

122. Медвідь В. Ю. Сучасні концепції та теорії економічного регіонального розвитку. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2013. № 2. С. 66-70.

123. Месарович М., Мако Д., Такахара И. Теория иерархических многоуровневых систем. Москва : МИР, 1973. 344 с.

124. *Методологія державного управління : словник-довідник / уклад. : В. Д. Бакуменко (кер. авт. кол.), Д. О. Безносенко, С. В. Бутівченко, Л. М. Гогіна, Ю. Г. Іванченко, В. М. Князев, І. В. Козюра, С. О. Кравченко, Ю. Г. Кальниш, В. І. Луговий, О. М. Руденко, Ю. П. Сурмін, Л. Г. Штика ; за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. Київ : НАДУ, 2004. 196 с.*

125. *Методологія наукових досліджень з державного управління : хрестоматія / упоряд. : С. В. Загороднюк, О. Л. Євмешкіна, В. В. Лещенко ; за заг. ред. К. О. Ващенко. Київ : НАДУ, 2014. 180 с. (Бібліотека науковця).*

126. *Методологія планування регіонального розвитку в Україні. URL : http://green.ucci.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/1_METODOLOG_YA_PLANUVANNYA_REG_ONALNOGO_ROZVYTKU. pdf.*

127. *Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів заходів з їх реалізації (із застосуванням підходу смарт-спеціалізації). URL : [http://www.kyiv-heritage.com/sites/default/files/pictures/2020-05/Методологія_планування_регіон.розв._в_Україні\(2\).pdf](http://www.kyiv-heritage.com/sites/default/files/pictures/2020-05/Методологія_планування_регіон.розв._в_Україні(2).pdf).*

128. Мирна Н. В. Європейський Союз: правові та інституціональні засади політики регіонального розвитку. *Державне будівництво*. 2014. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_29.

129. Миронова Т. Л. Управління розвитком регіону : навч. посіб. / Т. Л. Миронова [та ін.] ; під ред. Т. Л. Миронової. Київ : Центр навч. літ-ри, 2006. 328 с.
130. Найчук А. Аналіз і синтез як методи пізнання сутності держави. *Проблеми дидактики історії*. 2015. Вип. 6. С. 21-28.
131. Нафус І. І. Чинники формування соціального капіталу у сучасній економіці. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2019. Вип. 809. С. 11-17.
132. Нечипуренко А. В. Теоретичні основи державного управління регіональним розвитком. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 101-104.
133. Ніколаєва О. Г., Шевченко Т. О. Моделювання інтегрованих показників глобалізації. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 5, Т. 1. С. 78-86.
134. Овчаренко Н. Модели современных интеграционных процессов. URL : <http://www.xserver.ru/user/msipr>.
135. Одінецов М. М. Вплив інтеграційних процесів на розвиток міжрегіональних продовольчих зв'язків. *Агросвіт*. 2010. № 6. С. 14-16.
136. Оліферук С. І. Просторово-економічний розвиток України: узгодження територіального та соціально-економічного прогнозування та планування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 17. С. 49-53.
137. Ольшанська О. В. Регіональна економіка : тексти лекцій / О. В. Ольшанська, М. І. Фащевський, І. В. Білоконь [та ін.] ; за заг. ред. М. І. Фащевського, О. В. Ольшанської. Київ : КНЕУ, 2009. 328 с.
138. Оновлення регіональних стратегій задля забезпечення стабільного розвитку. URL : <http://old2.niss.gov.ua/articles/2403> (дата звернення: 04.08.2021).
139. Осауленко І. А. Оптимізація портфеля регіональних проектів методом кластерного аналізу. *Восточно-Европейский журнал передовых технологий*. 2016. № 2/3 (80). С. 40-49.

140. Осауленко О., Карпов В. Регіональна статистика в системі державного управління. *Командор*. 2002. №1. С. 3.

141. Осика С. Г., Бакалінська О. О., Гришко А. О. Право Світової організації торгівлі – стрижень міжнародного торговельно-економічного права (у міжнародних угодах і правозастосувальних актах) : навч. посіб. : у 3 т. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. Т. 2, ч. 1. 792 с.

142. Основи регіонального управління в Україні : підручник / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2012. 576 с.

143. Пархоменко-Куцевіл О. І. Міжнародний досвід впровадження цифровізації в систему публічної служби: досвід для України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск. С. 93-98. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/spec/15.pdf> DOI 10.32782/2310-9653-2022-spec.15

144. Паршина М. Ю. ABC- та XYZ-аналізи в системі оцінки ефективності використання потенціалу регіонів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2015. Вип. 11 (3). С. 102-105.

145. Петренко К. В. Проблеми підвищення конкурентоспроможності депресивних регіонів в умовах глобалізації економіки. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 85-90.

146. Петровський П. М., Красівський О. Я. Теоретико-методологічне обґрунтування реформ у публічно-управлінській сфері. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 1. С. 17-25.

147. Петроє О. Інституціональний підхід як методологічна основа дослідження та аналізу соціальних систем у державному управлінні. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. Київ : НАДУ, 2012. Вип. 2. С. 208-220.

148. Петроє О. М. Інституціоналізація. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 :

Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) [та ін.]. 2011. С. 264.

149. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : указ Президента України від 21 квіт. 2022 р. № 266. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>.

150. Піжук О. І. Ключові драйвери цифрової трансформації економіки. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2019. № 3. С. 38-47.

151. Плохих В. І., Фуртатов В. С. Теоретико-методологічні основи дослідження процесів глобалізації. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Державне управління*. 2010. Т. 147, вип. 135. С. 17-21.

152. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення 19.07. 2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

153. Попова Ю. М., Радченко Л. М., Якушенко А. С. Міжрегіональне співробітництво України та республіки Польща у контексті інтеграції України до ЄС. *Економічний простір*. 2016. № 106. С. 36-44.

154. Портер М. Ю. Конкурентна перевага. Як досягати стабільно високих результатів. Київ : Наш формат, 2019. 628 с.

155. Постанова президії ВАК України від 15 трав. 2002 № 17-11/5330-02. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v11_5330-02.

156. Приданникова Ю. Є. Прогнозування на основі статистичних методів (кореляційно-регресійний аналіз та метод статистичних рівнянь залежностей). *Прикладна статистика: проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 17. С. 139-147.

157. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України від 09 лип. 2022 р. № 2389-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення 09.08.2022).

158. Про внесення змін до плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 груд. 2013 р. № 1072-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.08.2022).

159. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 07 лют. 2002 р. № 3059-III. Дата оновлення 18.11.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text> (дата звернення: 07.08.2021).

160. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1602-III. Дата оновлення 02.12. 2012. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14> (дата звернення: 07.08.2021).

161. Про державні цільові програми : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1621-IV. Дата оновлення 24.10.2020. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення: 09.08.2021).

162. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01 лип. 2010 р. № 2404-VI. Дата оновлення 01.01.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

163. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 лип. 2010 р. № 2411-VI. Дата оновлення 21.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 09.08.2021).

164. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 156-VIII. Дата оновлення 09.07.2022. URL : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19 (дата звернення: 16.08.2022).

165. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 рр. : постанова Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 408. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-rozvitku-transkordonnogo-s140421> (дата звернення: 27.12.2022).

166. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на

2021-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 05 серп. 2020 р. № 695. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820> (дата звернення: 09.08.2021).

167. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 06 серп. 2014 р. № 385. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>.

168. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001. URL : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-p.

169. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства від 31 берез. 2016 р. № 79. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16> (дата звернення: 09.08.2021).

170. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства від 30 берез. 2016 р. № 75. URL : http://www.cct.com.ua/2016/30.03.2016_75.htm (дата звернення: 09.08.2021).

171. Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2022 р. № 1219-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-dii-orhaniv-vykonavchoi-a1219r/>.

172. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 верес. 2011 р. № 1014-р. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2011-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.08.2022).

173. Про затвердження плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 верес. 2011 р. № 896-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/244561640>.

174. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України : постанова Кабінету Міністрів України від 30 квіт. 2014 р. № 197. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-%D0%BF#Text>.

175. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними : постанова Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2006 р. № 860. URL : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/860-2006-п.

176. Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди : постанова Кабінету Міністрів України від 23 трав. 2007 р. № 751. URL : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/751-2007-п.

177. Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів : постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2015 р. № 931. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-2015-%D0%BF#Text>.

178. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2015 р. № 932. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п> (дата звернення:

09.08.2021).

179. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них : постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовт. 2022 р. № 1159. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text>.

180. Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2016 р. № 258. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2016-%D0%BF#Text>.

181. Про захист іноземних інвестицій в Україні : Закон України від 10 верес. 1991 р. № 1540а-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text> (дата звернення 09.08.2022).

182. Про заходи щодо активізації євроінтеграційного транскордонного співробітництва : указ Президента України від 19 груд. 2007 р. № 1236. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236/2007#Text> (дата звернення: 27.12.2022).

183. Про заходи щодо реалізації Концепції державної регіональної політики : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2001 р. № 437-р. URL : <zakon2.rada.gov.ua/laws/show/437-2001-p>.

184. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII. Дата оновлення 09.06.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення 09.08.2022).

185. Про індустриальні парки : Закон України від 21 черв. 2012 р. № 5018-VI. Дата оновлення: 19.07.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

186. Про Концепцію державної регіональної політики : указ Президента України від 25 трав. 2001 р. № 341. URL : <zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.

187. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : постанова Верховної Ради України від 24 груд. 1999 р. № 1359-14. URL :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359-14> (дата звернення: 09.08.2021).

188. Про Методичні рекомендації щодо підтримки проектів транскордонного співробітництва на національному та регіональному рівнях : наказ Мінрегіону від 27 січ. 2009 р. № 46. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046661-09#Text> (дата звернення: 27.12.2022).

189. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280. Дата оновлення 09.07.2022. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 09.08.2022).

190. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квіт. 1999 р. № 586-14. Дата оновлення 15.06.2022. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 09.08.2022).

191. Про наукові парки : Закон України від 25 черв. 2009 р. № 1563-VI. Дата оновлення 12.04.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

192. Про оголошення природних територій міста Бердянська Запорізької області курортом державного значення : Закон України від 11 січ. 2005 р. № 2305-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2305-15#Text> (дата звернення: 09.08.2021).

193. Про оголошення природних територій міста Миргорода Полтавської області курортом державного значення : Закон України від 06 верес. 2011 р. № 3699-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3699-VI#Text> (дата звернення: 09.08.2021).

194. Про оголошення природних територій міста Слов'янська Донецької області курортом державного значення : Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3245-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3245-VI#Text> (дата звернення: 09.08.2021).

195. Про оголошення природних територій міста Хмільника Вінницької області курортом державного значення : Закон України від 12 трав. 2011 р. № 3318-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3318-VI#Text> (дата

звернення: 09.08.2021).

196. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лют. 2011 р. № 3038-VI. Дата оновлення: 06.08.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення 09.08.2022).

197. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 991-XIV. Дата оновлення: 05.12.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text> (дата звернення: 09.08.2021).

198. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 черв. 2014 р. № 1508-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 27.12.2022).

199. Про статус гірських населених пунктів в Україні : Закон України від 15 лют. 1995 р. № 56. Дата оновлення: 13.12.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2021).

200. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08 верес. 2005 р. № 2850-IV. Дата оновлення: 16.10.2012. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.

201. Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 жовт. 2006 р. № 504-р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/633-2012-p> (дата звернення: 09.08.2021).

202. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 груд. 2010 р. № 2250-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.08.2022).

203. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 верес. 2017 р.

№ 649-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.08.2022).

204. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : постанова Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р. Дата оновлення: 17.09.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.08.2022).

205. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 29 лип. 2020 р. № 671. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.08.2021).

206. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 09 лип. 2022 р. № 2389-IX. Дата оновлення: 11.11.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text> (дата звернення: 27.12.2022).

207. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3166-VI. Дата оновлення: 07.05.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

208. Програма Interreg NEXT Польща-Україна 2021-2027. URL : https://pbu2020.eu/files/uploads/pages_en/pbu2021-2027/JOP%20zatwierdzony/Interreg%20NEXT%20PL-UA%20JOP%20approved%2030.11.2022.pdf (дата звернення: 27.12.2022).

209. Проект Закону України Про особливості стимулювання регіонального розвитку : реєстрац. № 5649 від 10 черв. 2021 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72199.

210. Протокол № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЄС) : ратифіковано Законом України від 16 трав. 2012 р. № 4704-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_947#Text (дата звернення: 27.12.2022).

211. Пурсийнен К. От слов – к делу (теории интеграции). *Современная Европа*. 2005. №. 2. С. 23-38.

212. Регіональна політика Європейського Союзу : підручник / за ред. В. Чужикова. Київ : КНЕУ, 2016. 495 с.

213. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики : аналітичний звіт. Київ : Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні», 2014. 452 с.

214. Реутов В. Є., Головченко Н. З. Генезис теоретичних поглядів на регіон та регіональний розвиток. *Економіка та держава*. 2010. № 3. С. 17-22.

215. Рогозян Ю. С. Міжрегіональне співробітництво як форма економічної інтеграції: закордонний досвід. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 24, вип. 10 (1). С. 122-126.

216. Розвиток системи підготовки та атестації кадрів вищої кваліфікації у сфері державного управління України : зб. інформ.-аналіт. матеріалів : у 2 ч. / К. О. Ващенко, В. П. Трощинський, В. О, Чмига [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Толкованова, Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2012. Ч. 2. 140 с.

217. Розробка проектів регіональних стратегій розвитку на період до 2027 року. URL : <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/rozrobka-proektiv-regionalnih-strategiy-rozvitku-na-period-do-2027roku> (дата звернення: 04.08.2021).

218. Романенко В. А., Лазебна І. В. Міжрегіональна інтеграція в промисловості як чинник формування економічного простору України. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 10-15.

219. Романюк С. А. Еволюція підходів до підтримки регіонального розвитку в країнах світу. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1829>.

220. Романюк С. А. Теорія та практика стратегічного управління : монографія. Київ : НАДУ, 2019. 232 с.

221. Руденко С. В., Андриевская В. А. Разработка концепции отбора проектов и ее формализация в условиях отсутствия полноты информации. *Восточно-Европейский журнал передовых технологий*. 2016. № 2/3 (80). С. 4-10.

222. Савка О. В. Етапи формування регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. 2013. Вип. 7-8. С. 122-130.

223. Савка О. В. Європа регіонів – основні тенденції розвитку регіональної політики ЄС. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. 2014. Вип. 9. С. 159-164.

224. Свида І. В. Зарубіжний досвід формування та реалізації політики сталого регіонального розвитку: приклад для України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2015. Вип. 11 (4). С. 106-109.

225. Січкаренко К. О. Цифрові платформи: підходи до класифікації та визначення ролі у економічному розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 35 (2). С. 28-32.

226. Сокіл О. Г. Концептуальні основи сталого розвитку в економічних та облікових теоріях. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_10_30.

227. Списки осіб, які захистили дисертації у спеціалізованих вчених радах Національної академії державного управління при Президентіві України та її регіональних інститутах. URL : www.academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dor&tipn=Page&page=75.

228. Стадник Ю. А., Жумік О. В. Багатокритеріальна оптимізація портфелю інвестиційних проектів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.13. С. 376-382.

229. Степанова І. В. Особливості стратегії розвитку регіонів України на основі факторного підходу. *Таврійський науковий вісник. Економічні науки*. 2017. Вип. 98. С. 68-75.

230. Стеценко Т. О. Аналіз регіональної економіки : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2002. 116 с.

231. Стеценко Т. О., Тищенко О. П. Управління регіональною економікою : навч. посіб. / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2009. 471 с.

232. Стучинська Н. П. Еволюція економічної статистики в умовах глобалізації (на прикладі індексації глобалізаційних впливів). *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С. 118-122.

233. Сурмін Ю П. Метод наукового дослідження. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : *Методологія державного управління* / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.]. 2011. С. 299.

234. Сурмін Ю П. Методи загальнонаукові в державному управлінні. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : *Методологія державного управління* / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.]. 2011. С. 320.

235. Сурмін Ю. П. Аналіз. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : *Методологія державного управління* / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.]. 2011. С. 31.

236. Сурмін Ю. П., Купрійчук В. М., Паригіна К. В. Моделі в державному управлінні. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : *Методологія державного управління* / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.]. 2011. С. 380.

237. Сурмін Ю. Стан, методологічні проблеми та концептуальні засади розвитку наукових досліджень державного управління в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 34-43.

238. Сурмін Ю., Шпильовий І. Докторська дисертація з державного управління: методологічні проблеми. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 3. С. 287-304.

239. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія. Київ : НІСД, 2012. 368 с.

240. Тараненко І. В. Системна методологія дослідження та динаміка сучасних глобалізаційних процесів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2011. Вип. 579-580. С. 131-138.

241. Тарасенко Д. Л. Сутність розвитку соціально-економічної системи. *Менеджер*. 2017. № 2. С. 112-117.

242. Теслюк Т. В., Зелінський А. Я., Угрин Л. Є., Коваль В. Я. Система розв'язання задач багатокритеріальної оптимізації з використанням побудови множини оптимальних рішень – Парето. *Моделювання та інформаційні технології*. 2018. Вип. 82. С. 148-153.

243. Титаренко О. Р., Верцімага І. Р. Контент-аналіз. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.]. 2011. С. 252.

244. Тищенко О. П. Структуризація національної економіки та теоретичні підходи до управління її регіональним розвитком. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_63.

245. Ткаченко Ю. В. Глобальне партнерство як нова парадигма регіонального розвитку. *Збірник наукових праць Черкаського державного*

технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2016. Вип. 41 (2). С. 110-117.

246. Ткачова О. К. Застосування системного аналізу в задачах державного управління. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 38. С. 223-229.

247. Ткачук А. Державна регіональна політика в нових умовах: законодавче реагування. Завдання на найближчий період. URL : www.u-lead.org.ua.

248. Трофименко Г. С., Корнієвський С. В. Визначення оптимальності управлінських рішень в процесі реалізації регіональних інноваційних проектів. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. № 1 (24). С 109-118.

249. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво від 24 трав. 1993 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_171#Text (дата звернення: 27.12.2022).

250. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження : наук.-метод. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 340 с.

251. Філософія інтеграції : монографія / за заг. ред. В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Вашука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 544 с.

252. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди ; редкол. : В. І. Шинкарук (голова) [та ін.]. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

253. Фінансові механізми інноваційного економічного розвитку України в умовах євроінтеграції : кол. моногр. / за ред. В. В. Лойко, А. Ю. Рамського. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2019. 252 с.

254. Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Дніпро : РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

255. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 272 с.

256. Шаповалова О. В. Цифрова платформа електронного адміністрування податку на додану вартість. *Право та інноваційне суспільство*. 2018. № 2 (11). URL : <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Sharovalova11.pdf> (дата звернення: 28.08.2022).

257. Шаповалова О. М., Рябченко А. С. Балансовий метод у розвитку регіональної економіки. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16. С. 229-232.

258. Шаров Ю. П. Стратегія. *Енциклопедичний словник з державного управління*. Київ : НАДУ, 2010. С. 679.

259. Шашина М. В., Солосіч О. С., Місяйло О. В., Очеретяна О. В. Аналіз стратегій регіонального розвитку в контексті імплементації засадничих положень концепції смарт-спеціалізації у національну політику розвитку регіонів. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8873> (дата звернення: 09.08.2021).

260. Швець Н. В. Розвиток міжрегіонального партнерства в рамках формування стратегії смартспеціалізації. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. URL : <https://economyandsociety.in.ua>.

261. Щепотьєв О. І., Жильцов А. В., Васюк В. В. Методи рішення багатокритеріальних задач оптимізації. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Техніка та енергетика АПК*. 2012. Вип. 174 (2). С. 209-217.

262. Щербаківська Л. М. Особливості формування державної політики щодо розвитку регіонів: європейський досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 18. С. 145-148.

263. Юрченко В. І. Макроекономічна політика сприяння міжрегіональній економічній інтеграції в напрямку розвитку національної економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_6.

264. Яремко Л. А. Новий етап регіонального розвитку: глобалізація

регіонів. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. № 1. С. 643-658.

265. Яремко Л. А. Регіональний потенціал глобальної конкурентоспроможності країни. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2012. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_71.

266. Яремко Л. А., Полякова Ю. В. Глобальна конкурентоспроможність регіону та фіскально-економічні аспекти її підвищення. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент*. 2013. № 1. С. 7-17.

267. Яровой Т. С. Сучасні підходи та інновації у державному управлінні в Україні: крізь призму регіонального розвитку. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2024. № 1. С. 144-148. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.23>

268. Accenture Company (2018). *Digital platforms will define the winners and losers in the new economy*. URL : https://www.accenture.com/_acnmedia/PDF-85/Accenture-Digital-Platforms-Pov.pdf.

269. Arquilla, J. & Ronfeldt, D. (1996). *The Advent of Netwar*. Santa Monica, CA: RAND.

270. Baldwin, C. Y. & Woodard, C. J. (2009). The Architecture of Platforms: A Unified View. A. Gawer (ed.). *Platforms, Markets and Innovation, Cheltenham* (pp. 19-44). UK: Edward Elgar Publishing.

271. Barroeta, B., Castillo, J. & Paton, J. Smart (2015). Specialisation for Economic Change: The Case of Spain. *A Emerging Issues in Management*. University of Milan-Bicocca. (1), 30-43.

272. Barzelay, M. (2001). *The New Public Management: Improving Research and Policy Dialogue*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

273. Bathelt, H., Malmberg, A. & Maskell, P. (2004). Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. *Progress in Human Geography*. (Vol. 28 (1)), 31-56.

274. BCG. *Hopping Aboard the Sharing Economy*. (2017). URL : <https://www.bcg.com/publications/2017/strategy-accelerating-growth-consumer-products-hopping-aboard-sharing-economy.aspx> (дата звернення: 29.08.2022).
275. Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven: Yale University Press.
276. Berechman, J., Yan, S. & Xiaoyu, Ji (2018). Alternative Decision Criteria: Equity, Economic Development and Environmental Externalities. *Portfolio selection model of oil projects under uncertain environment Soft Computing*. (Vol. 22, Issue 17), 5725-5734.
277. Bomberg, T. & Peterson, T. (1999). Decision-Making in the European Union. NY. *Journal of Social Policy*. 30(03), 557-588.
278. Broun, L. (2020). *Regional and Sectoral Approach Creates a Strong Economy*. URL : www.commerce.wa.gov/wp-content/uploads/2020/01/LisaColumbianColumn-OPT.pdf.
279. Brown, A., Fishenden, J., Thompson, M. & Venters, W. (2017). Appraising the impact and role of platform models and Government as a Platform (GaaP) in UK Government public service reform: Towards a Platform Assessment Framework (PAF). *Government Information Quarterly*. (Vol. 34, № 2), 167-182. URL : <https://doi.org/10.1016/j.giq.2017.03.003>.
280. Bryson, J. (2004). *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. San Francisco: Jossey-Bass.
281. Bughin, J., Catlin, T. & Dietz, M. (2019). The right digital-platform strategy. *McKinsey*. URL : <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinseydigital/our-insights/the-right-digital-platform-strategy>.
282. Burt, R. S. (1992). *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Cambridge: Harvard University Press, MA.
283. Callon, M. (1999). Actor-Network Theory – The Market Test. *The Sociological Review*. (Vol. 47, issue 1_suppl), 181-195.

284. Cayir, B., Ramazan, E. & Dursun, Delen E. (2018). A multi-objective decision-making approach for sustainable energy investment planning. *Renewable Energy*. (Vol. 126), 387-402. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.renene.2018.03.051>.
285. Chandler, A. (1962). *Strategy and structure: Chapters in the history of the American industrial enterprise*. Cambridge: MIT Press.
286. Chen, Y.-C. (2017). *Managing Digital Governance*. New York: Routledge.
287. Chrysomallidis, C. & Tsakanikas, A. (2017). The implementation of smart specialization strategy in Greece: Re-balancing governance between the central state and the regions. *Regional Science Policy and Practice*. (Vol. 10, № 3), 1-17.
288. Cohen, C. (2019). Implementing Smart Specialisation: an analysis of practices across Europe. *JRC Technical Reports*. JRC118729 EUR. 28 p. <https://ec.europa.eu/jrc>.
289. Conradie, P. & Choenni, S. (2014). On the barriers for local government releasing open data. *Government Information Quarterly*. (Vol. 31, № 1), 510-517. URL : <https://doi.org/10.1016/j.giq.2014.01.003>.
290. Corbey, D. (1995). Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European integration. *International organization*. (Vol. 49, №2), 253-284.
291. Cristóbal, J. R. S. (2011). Multi-criteria decision-making in the selection of a renewable energy project in Spain: The Vikor method. *Renewable Energy*. (Vol. 36), 498-502. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.renene.2010.07.031>.
292. Di Maio, A. (2017). Introducing the gartner digital government maturity model 2.0. *Gartner Research*. URL : <https://www.gartner.com/en/documents/3764382/introducing-the-gartner-digital-government-maturity-mode> (дата звернення: 17.08.2022).
293. Dickinson, M. W., Thornton, A. C., & Graves, S. (2001). Technology portfolio management: optimizing interdependent projects over multiple time periods. *IEEE Transactions on Engineering Management*. (Vol. 48, issue 4), 518-527. DOI : 10.1109/17.969428.

294. Diez, T. & Wiener, A. (2003). Introducing the Mosaic of Integration Theory: Its Past, Present and Future : paper for presentation at the European Union Studies Association (EUSA) 8th Biennial International Conference. (Mar. 27-29). Nashville. TN, Panel 8H (Unpublished). *Archive of European integration (AEI)*. – URL : <http://aei.pitt.edu/2858/1/107.pdf> (date of access: 09.03.2016).

295. Dror, Y. (2001). *The Capacity to Govern*. London: Frank Cass.

296. Dunleavy, P., Margetts, H. & Tinkler, S. (2006). New Public Management Is Dead – Long Live Digital Era Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*. (Vol. 16. Is. 3), 467-494.

297. Dziemianowicz, W. (2016). The value chain of a commune as an attempt to integrate various theoretical concepts. *Miscellanea geographica – regional studies on development*. (Vol. 20, № 2), 32-38.

298. Eaton, B., Elaluf-Calderwood, S., Sorensen, C. & Yoo, Y. (2015). Distributed Tuning of Boundary Resources: the Case of Apple’s iOS Service System. *MIS Quarterly: Management Information Systems*. (39 (1)), 217-243.

299. Eaves, D., Pope, R. & McGuire, B. (2020). Government as a Platform: How Policy Makers Should Think about the Foundations of Digital Public Infrastructure. *Kennedy School Review*. URL : <https://ksr.hkspublications.org/2020/01/14/government-as-a-platform-how-policy-makers-should-thinkabout-the-foundations-of-digital-public-infrastructure>.

300. *E-Government Survey 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development*. URL : <https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20-%20Russian.pdf>.

301. Eisenmann, T. R., Parker, G. & Alstyn, M. (2011). Platform envelopment. *Strategic Management Journal*. (12), 1270-1285.

302. Eisenmann, T., Parker, G. & Alstyn, M. *Opening Platforms: How, When and Why?* URL : https://www.researchgate.net/publication/228319695_Opening_Platforms_How_When_and_Why.

303. *Enhancing cross-fertilization among manufacturing SMEs*. URL :

<https://s3platform.irc.ec.europa.eu/policy-instruments>.

304. Etzioni, A. (1965). *Political unification: a comparative study of leaders and forces*. New York: Rinehart.

305. European Commission (2015). Public consultation on the regulatory environment for platforms, online intermediaries, data and cloud computing and the collaborative economy. *European Commission web-site: Shaping Europe's digital future*. URL : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/public-consultation-regulatory-environment-platforms-online-intermediaries-data-and-cloud>.

306. European Commission (2017). *Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, inclusive and sustainable growth*. URL : https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/com_20173762_en.pdf.

307. *European Commission publishes analytical reports on Ukraine, Moldova, and Georgia's alignment with the EU acquis*. URL : https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/european-commission-publishes-analytical-reports-ukraine-moldova-and-georgias-alignment-eu-acquis-2023-02-02_en.

308. European Union (2018). Digital platform for public services. Final Report. *DG Joint Research Centre*. URL: <https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/document/2018-10/330043300REPJRCDigitalPlatformsBM-D2.5FinalReportv051018.pdf>.

309. Evans, P. C. & Gawer, A. (2016). The Rise of the Platform Enterprise: A Global Survey. *The Center for Global Enterprise*. URL : https://www.thecge.net/app/uploads/2016/01/PDF-WEB-Platform-Survey_01_12.pdf.

310. Fang, Z. (2002). E-Government in digital era: concept, practice, and development. *International Journal of The Computer, The Internet and Management*. (Vol. 10, № 2), 1-22.

311. Fountain, J. E. (2001). *Building the Virtual State*. Washington, D.C.: Brookings Institution.
312. Fritsch, M. (2003). Does R&D-cooperation behavior differ between regions? *Industry and Innovation*. (March, Vol. 10, № 1), 25-39.
313. Fritsch, M. & Lukas, R. (1999). Innovation, cooperation, and the region. *Audretsch, D. B. & Thurik R. Innovation, Industry Evolution and Employment* (p. 157-181). Cambridge: Cambridge University Press.
314. Fritsch, M., Kudic, M. & Pyka, A. (2019). Evolution and co-evolution of regional innovation processes. *Regional Studies*. (Vol. 53. № 9), 1235-1239.
315. Garud, R. & Kumaraswamy, A. (1995). Technological and organizational designs for realizing economies of substitution. *Strategic Management Journal*. (1), 93-109.
316. Gawer, A. (2014). Bridging Differing Perspectives on Technological Platforms: Toward an Integrative Framework. *Research Policy*. 43 (7), 1239-1249.
317. Gawer, A. & Cusumano, M. A. (2002). *Platform Leadership: How Intel, Microsoft, and Cisco Drive Industry Innovation*. Boston, MA: Harvard Business School Press. URL : <http://platformleadership.com/articles/Case%20Folio.pdf>.
318. Godlewska-Majkowska, H. & Komor, A. (2020). The Role of Intelligent Organisations in Creating Favourable Conditions for the Development of Entrepreneurship. *European Research Studies Journal*. (Vol. XXIII, Special Issue 1), 897-922.
319. Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Psychology*, 78 (6), 1360-1380.
320. Greta, M. & Otto, J. (2020). Integration conditions and «new» development and management possibilities of regional structures – the importance of smart specialization. *Scientific papers of Silesian university of technology. Organization and management series*. (146), 132-142.
321. Guzzo, F., Gianelle, C. & Marinelli, E. (2018). Smart Specialisation at work: the policy makers view on strategy design and implementation. *JRC Technical Reports JRC114141*. URL : <https://ec.europa.eu/jrc>.

322. Hagi, A. & Yoffie, D. B. (2009). What's Your Google Strategy? *Harvard Business Review*. URL : <https://hbr.org/2009/04/whats-your-google-strategy003>.

323. Harrison, R. (1974). *Europe in question: theories of regional international integration*. London: George Allen & Unwin Ltd.

324. Heracleous, L. (2003). *Strategy and Organisation*. Cambridge: Cambridge University Press.

325. Hofmann, S., Sabo, O., Braccini, A. M. & Za, S. (2019). The public sector's roles in the sharing economy and the implications for public values. *Government Information Quarterly*. (36). URL : https://www.researchgate.net/publication/335331879_The_public_sector%27s_roles_in_the_sharing_economy_and_the_implications_for_public_values.

326. *How the project «S3-4AlpClusters» supports the implementation of S3*. URL : <https://s3platform.irc.ec.europa.eu/en/web/guest/w/how-the-proiect-s3-4alpclusters-supports-implementation-of-s3>.

327. Hughes, O. (2003). *Public Management and Administration: An Introduction*. London: Palgrave Macmillan.

328. *Implementing Smart Specialisation: A Handbook*. (2016). / C. Gianelle, D. Kyriakou, C. Cohen and M. Przeor (eds). Brussels: European Commission, EUR 28053 EN.

329. Jacob, P. & Toscano, J. (1964). *The integration of political Communities*. Philadelphia: Lippincott.

330. Janssen, M. & Estevez, E. (2013). Lean government and platform-based governance – Doing more with less. *Government Information Quarterly*. (Vol. 30, № 1), 1-8. URL : <http://10.0.3.248/j.giq.2012.11.003>.

331. Jones, C., Hesterly, W. & Borgatti, S. (1997). A General Theory of Network Governance: Exchange Conditions and Social Mechanisms. *Academy of Management Review*. (Vol. 22, № 4), 911-945.

332. Joyce, P. (1999). *Strategic Management for the Public Services*. London: Open University Press.

333. Khoury, M. & Abouchakra, R. (2014). *Government for a new age: The transformation agenda*. Infinite Ideas Limited.
334. Kordos, M., Vojtovic, S. & Strunz, H. (2018). The aspects of innovation within the EU regional policy. *Vadyba. Journal of Management*. (Vol. 32, №1), 61-66.
335. Korniievskiy, S. (2023). Smart Specialization As A Tool For Development And Optimization Of Regional Development Policy Formation And Promotion Of Interregional Cooperation. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*. (Vol. 14, № 2), 1204-1214.
336. Korniievskiy, S. & Matveieva, O. (2021). Selection of regional sustainable development project using the method of multiple-criteria optimization. *Revista geintec-gestao inovacao e tecnologias*. (Vol. 11, № 2), 2238-2355.
337. Krugman, P. R. (1991). *Geography and Trade*. Cambridge, MA: MIT Press, 156 p.
338. Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford UP.
339. Law, J. & Hassard, J. (eds). (1999). *Actor Network Theory and After*. Oxford and Keele: Blackwell and the Sociological Review.
340. *Lean government. Four Principles*. (2017). URL : https://fourprinciples.com/wp-content/uploads/2017/08/FP_Lean_government_v1.0.pdf.
341. Lepore, D. & Spigarelli, F. (2020). Integrating Industry 4.0 plans into regional innovation strategies. *Local economy*. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0269094220937452>.
342. Lindblom, C. (1994). *The Policy-Making Process*. London: Pearson.
343. Lintner, J. (1975). The Valuation Of Risk Assets And The Selection Of Risky Investments In Stock Portfolios And Capital Budgets. *Stochastic Optimization Models in Finance* (pp. 131-155). DOI : <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-780850-5.50018-6>.
344. Lozeau, D. (2002). The Corruption of Managerial Techniques by Organizations. *Human Relations*. (Vol. 5/5), 537-564.

345. Lusch, R.F. & Nambisan, S. (2015). Service innovation: A service-dominant logic perspective. *MIS Quarterly*. (39 (1)), 155-175.
346. Lykke, A. (1989). Toward an Understanding of Military Strategy. *Military Strategy: Theory and Application* (pp. 3-8). Carlisle, PA: U.S. Army War College.
347. Maier, M., Emery, D. & Hilliard, R. *IEEE 1471-2000 – IEEE Recommended Practice for Architectural Description for Software-Intensive Systems*. URL : <http://www.iso-architecture.org/ieee1471/wav2001/positions/maier-emery-hilliard.pdf>.
348. Margetts, H. & Dunleavy, P. (2002). *Better Public Services through E-government* : Report by the Comptroller and Auditor General. London. URL : <https://doi.org/10.1080/14719030903286656>.
349. Marshall, A. (1997). *Principles of Economics*. Prometheus Books.
350. Matei, L. (2009). *Impact of new technologies on public organisations*. URL : <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/18645>.
351. McCann, P. & Ortega-Argiles, R. (2016). The early experience of smart specialization implementation in EU cohesion policy. *European Planning Studies*, (24(8)), 1407-1427.
352. McGowan, Clement, L. & Marca, David A. (1987). *Sadt: Structured Analysis and Design Techniques*. McGraw-Hill.
353. McIntyre, D.P. & Srinivasan, A. (2017). Networks, Platforms, and Strategy: Emerging Views and Next Steps. *Strategic Management Journal*. (38 (1)), 141-160.
354. McNutt, K. (2014). Public engagement in the Web 2.0 era: Social collaborative technologies in a public sector context. *Canadian Public Administration*. (№. 1(57)), 49-70.
355. Meijer, A. (2015). E-governance innovation: Barriers and strategies. *Government Information Quarterly*. URL : <https://doi.org/10.1016/j.giq>.
356. Millard, J. (2018). Open governance systems: Doing more with more. *Government Information Quarterly*. (Vol. 35, № 4), 577-587.

357. Mintzberg, H. (1994). *The Rise and Fall of Strategic Planning*. London: FT/Prentice Hall.
358. Moazed, A. & Johnson, N. (2016). *Modern Monopolies: What It Takes to Dominate the 21st Century Economy*. New York: Saint Martins' Press.
359. Mootee, I. (2008). *What's the difference between platform strategy vs. business strategy vs. product strategy?* URL : <https://www.idr.is/do-you-know-the>.
360. Moyer, K. (2016). Three styles of digital business platforms. *Gartner research*. URL: <https://www.gartner.com/en/documents/3471540/three-styles-of-digital-business-platforms>.
361. Muegge, S. (2013). Platforms, Communities and Business Ecosystems: Lessons Learned about Technology Entrepreneurship in an Interconnected World. *Technology Innovation Management Review*. (№ 3(2)), 5-15.
362. Noveck, B. (2015). *Smart Citizens, Smarter State. The Technologies of Expertise and the Future of Governing*. Harvard University Press.
363. O'Reilly, T. (2010). Government as a platform. *Opening Government: Transparency and Engagement in the Information Age*. (Vol. 6, №. 1), 13-40.
364. OECD (2019). *An Introduction to Online Platforms and Their Role in the Digital Transformation*. Paris: OECD Publishing. URL : <https://doi.org/10.1787/53e5f593-en>.
365. Ohmae, K. (2005). *The Next Global Stage: Challenges and Opportunities in Our Borderless World*. Wharton School Publishing.
366. *Open Government Initiative*. URL : <https://obamawhitehouse.archivesGov/open/about>.
367. Osterwalder, A. & Pigneur, Y. (2010). *Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers*. John Wiley and Sons.
368. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. (2000). (S. Wehmeier, Ed.). (6th ed.).Oxford: University Press.
369. Page, S. (2018). *The model thinker. What you need to know to mae data work for you*. New York: Basic Books.

370. Parker, G., Alstyne, M. & Choudary, S. (2016). *Platform Revolution How Networked Markets Are Transforming the Economy and How to Make Them Work for You*. W. W. Norton & Company.

371. Parsons, W. (1995). *Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*. London: Edward Elgar.

372. *Paychecks, Paydays, and the Online Platform Economy: Big Data on Income Volatility* (2016). URL : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2911293.

373. Popper, R. (2007). Methodology: Common Foresight Practices & Tools. *International Handbook on Foresight and Science Policy: Theory and Practice* (p. 74). Cheltenham: Edward Elgar Pub.

374. Porter, M. (1996). What is strategy? *Harvard Business Review*. (Vol. 74, Iss. 6), 61-78.

375. Porter, M. E. (2000). Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy. *Economic Development Quarterly*. (Vol. 14, № 1), 15-34.

376. Rainey, H. (2003). *Understanding and Managing Public Organizations*. San Francisco.

377. Rakhmatullin, R., Hegyi, F. B., Ciampi, S. K., Gomez, J. & Mieszkowski, K. (2020). *Methodological Manual. Developing Thematic Interregional Partnerships for Smart Specialisation. A Practical Guide to Building and Managing Interregional Smart Specialisation Partnerships*. EUR 30172 EN, Luxembourg: Office of the European Union.

378. Reiterer, M. (2006). Interregionalism as a new diplomatic tool: the EU and East Asia. *EFAR*. (№ 11), 242.

379. Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity, and Accountability*. Philadelphia, US: Open University.

380. Roychaudhuri, P. S., Kazantzi, V., Foo, D., Tan, R., & Bandyopadhyay, S. (2017). Selection of energy conservation projects through Financial Pinch

Analysis. *Energy*. (138), 602-615. DOI :
<https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.07.082>.

381. Safeena, R. & Kammani, A. (2013). E-Government Adoption: A Conceptual Demarcation. *Advances in Computing and Information Technology*. 67-76. URL : https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-31552-7_8.

382. Solvell, O. Clusters – a guide for regional and local policy makers. URL : <https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/Clusters-and-Clustering-policy.pdf>.

383. Solvell, O. (2009). *Clusters – Balancing Evolutionary and Constructive Forces*. Stockholm: Ivory Tower Pub.

384. Song, W. (2007). *Regionalization, inter-regional cooperation and global governance*. URL : https://www.researchgate.net/publication/5143504_Regionalisation_inter-regional_cooperation_and_global_governance.

385. Spagnoletti, P., Resca, A. & Lee, G. (2015). A design theory for digital platforms supporting online communities: a multiple case study. *Journal of Information Technology*. 30(4), 364-380.

386. Srnicek, N. (2016). *Platform capitalism*. Cambridge and Malden: Polity Press.

387. *Strengthening regional and interregional links and ties to boost growth and cohesion*. URL : <https://s3platform.irc.ec.europa.eu/en/web/guest/w/strengthening-regiona-and-interregional-links-and-ties-to-boost-growth-and-cohesion>.

388. Strogatz, S. H. (2001). Exploring complex networks. *Nature*. (Vol. 410 (6825)), 268-276.

389. *Territorial Agenda of the European Union 2020*. (2020). URL : www.ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020.pdf.

390. *The case of the High Technology Farming Partnership*. URL : <https://s3platform.irc.ec.europa.eu/transregional-cooperation>.

391. *The case of the Traceability and Big Data Partnership*. URL :

<https://s3platform.irc.ec.europa.eu/transregional-cooperation>.

392. Thünen, J. H. (1966). *Isolated State*. Pergamon Press.

393. Tiwana, A., Konsynski, B. & Bush, A.A. (2010). Platform evolution: Coevolution of platform architecture, governance, and environmental dynamics. *Information Systems Research*. (4), 675-687.

394. Todeva, E. & Ketikidis, P. (2017). Regional Entrepreneurship and Innovation Management: Actors, Helices and Consensus Space. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*. (Vol. 5, № 1), 57-76.

395. Torre, A. & Rallet, A. (2005). Proximity and Localization. *Regional Studies*. (February, Vol. 39, № 1), 47-59.

396. *Transformational Government. Implementation Plan*. (2015). URL : <https://ntouk.files.wordpress.com/2015/06/tg-implementation-plan.pdf>.

397. Vanhamaki, S., Rinkinen, S. & Manskinen, K. (2021). Adapting a Circular Economy in Regional Strategies of the European Union. *Sustainability*. (13), 1518.

398. Voronov, O., Kurnosenko, L., Bezena, I., Petryshyn, N., Korniiievskyi, S. & Ilychok, B. (2023). Public Administration of Planning for the Sustainable Development of the Region in the Context of Total Digitalization. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. (Vol. 18, № 1, January), 61-67.

399. Warminska, A. (2020). The Entrepreneurial Process of Discovery in Regional Development Management. *The Silesian University of Technology. Organisation and Management Series*. (145), 569-581.

400. Wedemeier, J., & Kruse, M. (2018). Europe's 2020 – innovation and creative capability of the Baltic Sea Region. Hamburg Institute of International Economics. (108), 24. URL : www.hwwi.org.

401. Woods, A. & Joyce, P. (2001). *Strategic Management: A Fresh Approach to Developing Skills, Knowledge and Creativity*. London: Kogan Page.

402. World Bank. (2016). *World Development Report 2016: Digital Dividends*. Washington, DC: World Bank. URL: DOI:10.1596/978-1-4648-0671-1.

403. Zhao, S., Cacciolatti, L., Lee, S. & Song, W. (2015). Regional

collaborations and indigenous innovation capabilities in China: A multivariate method for the analysis of regional innovation systems. *Technological Forecasting and Social Change*. (94), 202-220.

404. Zhong, Q., Karner, A. & Kuby, M. (2017). A multiobjective optimization model for locating affordable housing investments while maximizing accessibility to jobs by public transportation. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/2399808317719708>.

ДОДАТКИ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000
тел./факс: (056) 745-55-96; (0562) 47-17-91

E-mail: university.msf@gmail.com Код ЄДРПОУ 39568620

01.09.2022 № 18-14/61 На № _____ від _____

ДОВІДКА

Цією довідкою засвідчуємо, що Корнієвський Сергій Володимирович, докторант кафедри державного управління і місцевого самоврядування НТУ «Дніпровська політехніка», брав участь у виконанні науково-дослідної роботи за темою «Розвиток інституту публічного управління та митного адміністрування на засадах інновативної парадигми» (державний реєстраційний номер 0120U101495).

Довідка видана для подання за місцем потреби.

Проректор з наукової роботи

Дмитро Приймаченко

Олена Марценюк (056)756-05-78

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ПРИДНІПРОВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА ТА
 АРХІТЕКТУРИ

Ік. 02070772, 49005, м. Дніпро, вул. Архітектора Олега Петрова, 24А, тел. (056) 745-23-72,
www.pdaba.edu.ua E-mail: postmaster@pdaba.edu.ua

06.12.2023 № 319/16-12

на № _____

0008214

ДОВІДКА

Цією довідкою засвідчуємо, що Корнієвський Сергій Володимирович, доцент кафедри публічного управління та права Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, брав участь у виконанні науково-дослідної роботи за темою «Трансформації публічного управління та адміністрування під впливом чинників глобалізації та регіоналізації» (державний реєстраційний номер 0121U100390).

Довідка видана для подання за місцем потреби.

Голова комісії з реорганізації ПДАБА,
 проректор з наукової роботи

Владислав ДАНШЕВСЬКИЙ

Вих н 12-34/82-529
виг 18.01.2024

ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах
від 202_р. №

Видана *Корнієвському Сергію Володимировичу* з підтвердженням про те, що він дійсно брав участь у виконанні науково-дослідних робіт (далі - НДР) Навчально-наукового інституту державного управління НТУ «Дніпровська політехніка», а саме:

- з 23.04.2022 до 31.10.2022 - молодший науковий співробітник, науково-технічної роботи за темою «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні», номер державної реєстрації 0122U002375.

Директор інституту

Євгеній БОРОДІН

Україна

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА РАДА

м. Запоріжжя, пр. Соборний 164, тел/факс: (061) 224-70-71, Електронна пошта: zor@zor.gov.ua

12.11.2023р№ 128 - вєсх**ДОВІДКА**

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Корнієвського С.В. за темою: «Теоретико-методологічні засади
публічного управління регіональним розвитком в Україні»
на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного
управління за спеціальністю 25.00.01 - теорія та історія державного
управління**

Засвідчується, що результати дисертаційного дослідження докторанта кафедри державного управління і місцевого самоврядування навчально-наукового інституту державного управління НТУ «Дніпровська політехніка» Корнієвського Сергія Володимировича на тему: «Теоретико-методологічні засади публічного управління регіональним розвитком в Україні» щодо наукового забезпечення діяльності органів публічного управління у сфері побудови оптимальних міжрегіональних зв'язків, які опубліковані ним у монографії: Корнієвський С.В. Міжрегіональна інтеграція як інноваційний напрям політики регіонального розвитку: теоретико-методологічний аспект : монографія. – Дніпро : ПДАБА, 2023. – 376 с. - використано у діяльності Запорізької Обласної ради.

Голова Запорізької
Обласної ради

Олена ЖУК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИДНІПРОВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА ТА
АРХІТЕКТУРИ

Ік.02070772, 49005, м. Дніпро, вул. Архітектора Олега Петрова, 24А, тел. (056) 745-23-72,
www.pdaba.edu.ua E-mail: postmaster@pdaba.edu.ua

06.12.2023 № 320/08.12-12

на № _____

0008213

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Корнієвського С.В. за темою: «Теоретико-методологічні засади публічного
управління регіональним розвитком в Україні» на здобуття наукового
ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 -
теорія та історія державного управління

Надана доценту кафедри публічного управління та права Корнієвському Сергію Володимировичу про те, що результати його дисертаційного дослідження були використані під час розроблення навчально-методичного забезпечення освітніх програм, які реалізуються в Придніпровській державній академії будівництва та архітектури, а саме:

- до робочої програми нормативної дисципліни «Стратегічне та проєктне управління» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», другий (магістерський) рівень) додано тему «Реалізація стратегій розвитку» щодо організації розробки та реалізації регіональних стратегій розвитку;

- оновлено зміст теми «Основи регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва» робочої програми вибіркової навчальної дисципліни «Транскордонне та міжрегіональне співробітництво» освітньо-професійної програми «Управління та адміністрування регіональних економічних систем» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», перший (бакалаврський) рівень) щодо основних складових методологічного базису політики регіонального розвитку;

- оновлено зміст теми «Стратегічне планування місцевого розвитку на засадах децентралізації» робочої програми нормативної дисципліни «Особливості політики децентралізації в Україні» освітньо-професійної програми «Управління та адміністрування регіональних економічних систем» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», перший (бакалаврський) рівень) щодо підвищення відповідальності місцевих органів влади за прийняття публічно-управлінських рішень зі стратегічного управління.

Голова комісії з реорганізації ПДАБА,
 проректор з наукової роботи

Владислав ДАНШЕВСЬКИЙ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА АСОЦІАЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

просп. О.Поля, 2, м. Дніпро, 49004, тел.: 742-84-51, факс 742-84-51
e-mail: doaoms@gmail.com

№ 12 від 25.12.2023

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Корнієвського С.В. за темою: «Теоретико-методологічні засади
публічного управління регіональним розвитком в Україні»
на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного
управління за спеціальністю 25.00.01 - теорія та історія державного
управління**

Надана Корнієвському С.В. про те, що окремі наукові результати його дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління були впроваджені у діяльності Дніпропетровської обласної асоціації органів місцевого самоврядування в частині розробки підходів до організації співробітництва об'єднаних територіальних громад. Міжмуніципальне співробітництво визначається як дієвий інструмент для виконання завдань політики регіонального розвитку, диференційованих у масштабах територій. Створення ефективної системи співпраці громад є необхідною умовою для сталого розвитку як регіонів, так і держави загалом.

Співробітництво територіальних громад здійснюється з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень.

Надані пропозиції враховані під час експертно-консультаційного супроводу об'єднаних територіальних громад.

Виконавчий директор ДООАМС

А.П.АДАМСЬКИЙ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ,
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ТА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ**

пр. Олександра Поля, 1, м. Дніпро, 49004 тел. 742-70-20, 742-70-23,
e-mail: info@egov.dp.gov.ua, <https://www.egov.dp.gov.ua>, код ЄДРПОУ 33668779

N 2632/10/31-23 Big B 12 2023
ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Корнієвського С.В. за темою: “Теоретико-методологічні засади публічного
управління регіональним розвитком в Україні”
на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного
управління за спеціальністю 25.00.01 - теорія та історія державного
управління**

Засвідчується, що результати дисертаційного дослідження докторанта кафедри державного управління і місцевого самоврядування навчально-наукового інституту державного управління НТУ “Дніпровська політехніка” Корнієвського Сергія Володимировича на тему: “Теоретико-методологічні засади публічного управління регіональним розвитком в Україні” щодо інформаційного забезпечення підготовки управлінських рішень у державних цифрових платформах, які опубліковані ним у монографії: Корнієвський С.В. Міжрегіональна інтеграція як інноваційний напрям політики регіонального розвитку: теоретико-методологічний аспект: монографія. – Дніпро : ПДАБА, 2023. – 376 с. є актуальними в умовах активної трансформації та цифровізації публічного управління в Дніпропетровській області.

Теоретична цінність зазначених методичних розробок полягає у впровадженні державних цифрових платформ, з метою підготовки ефективних управлінських рішень у діяльності органів публічного управління, що носить перспективний та інноваційний характер відповідно до сучасних тенденцій цифровізації публічного управління. Зазначені методичні розробки будуть враховані під час підготовки проекту Регіональної програми інформатизації “Дніпропетровщина: цифрова трансформація”.

Директор департаменту

Свген ДОН

Кімонікс Інтернешенел Інк**Проект «Зміцнення громадської довіри» (UCBI 4)**

№4012/1412

14 грудня 2023

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Корнієвського С.В. за темою: «Теоретико-методологічні засади
публічного управління регіональним розвитком в Україні»
на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного
управління за спеціальністю 25.00.01 - теорія та історія державного
управління**

Надана Корнієвському С.В. про те, що окремі наукові результати його дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління були впроваджені під час реалізації проекту Агентства США з міжнародного розвитку USAID «Зміцнення громадської довіри (UCBI-4)» в частині розробки підходів до організації співробітництва об'єднаних територіальних громад, які постраждали від збройної агресії російської федерації. Забезпечення за рахунок відновлення прискорення економічного зростання регіонів та територіальних громад на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, забезпечення доступності публічних сервісів та послуг – досягнення цих цілей створить умови для повернення мігрантів на свою батьківщину.

Надані пропозиції враховані під час реалізації стратегічного плану програми направлено на відновлення прифронтових регіонів України.

Менеджер із розвитку програм

Олександр Кондратинський